Diss. Tart.
256,576.

ÜMBRUS,
MAJANDUS
JA RAHVASTIK
EESTIS.

Bibliotheca Universitatis Tartuensis

Ökoloogilis-majandusgeograafiline uurimus.

~~AG~~
~~2255~~

EDG. KANT.

Tartus 1933.

25. V. 1934. doctor philo[illegible] ~~[illegible]~~
naturalis kraadi väärilis[illegible]

ÜMBRUS-MAJANDUS-RAHVASTIK.

Metodoloogiline käsitelu.

S I S U K O R D.

	pp.
Sissejuhatav metodoloogiline käsitelu:	
Ümbrus - majandus - rahvastik	I - XV
Eesti Ümbrus - majandus - rahvastik	1 - 159
I. Geograafilis-sotsiograafiline orienteering: Eesti kuuluvus Baltoskandiasse	3 - 40
II. Eesti eluruumi ümbruslikud eeldused ja liigestus	41 - 86
III. Rahvastiku ja ümbruse suhted tänapäeva Eestis	87 - 138
Kirjanduse ja allikate loetelu	139 - 159

Lisad:

Lisa I : Eesti kolmeainese paigastikud ja administratiivne liigestus	1 - 7
Lisa II : Eesti kolmeainese paigastike statistilis-tabellaarne inventuur	8 - 74
Lisa III: Maavääртuse, maamaksu ja tulumaksu statistilis-tabellaarne ülevaade kolmeainese paigastike ja valdade kaupa	75 - 96.

"Unfortunately, human geography has as yet derived no benefit from the material and method which plant and animal ecology offers. And yet it cannot be denied that the habits and arts of man are determined in a way similar to bionomical convergence in groups of plants and animals under particular conditions of life. The environmental complex does impress a distinctive type of social and economic structure upon all the stocks of a natural region, even as it governs the f a c i e s of its plants and animals. Thus the first task of sociology is to classify social types on the basis of natural type-regions into which geography has mapped human history, tracing the ecologic agreement in the plant, animal and human communities of each distinctive region."

R a d h a k a m a l M u k a r j e e.

- Ümbrus, majandus, rahvastik. -

Erilises metodoloogilises etüüdis (24) on autoril tulnud pikemalt tähelepanu juhtida ühelt poolt geograafia ja sotsiograafia resp. sotsioloogia eraldusjoonele, teisalt aga samavõrra rõhutada nende koos töö tähtsust. Salgamatult vajavad nad paljude küsimuste lahendamisel üksteise abistavat kätt. Geograafil tuleb seda eriti hinnata, näiteks, kultuurmaastikkude ning -lähestikkude füsioloogias ja geneetikas, sotsiograafil aga seal, kus küsimuses on rahvastikuliste ning ühiskondlike nähtuste olenevus aistiümbruslikest tegureist.

Meie, s.o. eesti-soome, geograafilise kooli rajaja Granö on ses suhtes kindlasõnaliselt väljendanud puhta geograafia seisukoha. Ta arvab, et kui selline tööjaotus teostuks, siis oleksid geograafia ja sotsioloogia mõlemad ühteviisi ruumiga seotud ja ruumi ning aja võimsusele tootvad teadused ja uuriksid koos inimümbrust; koos moodustaksid nad kodumaateaduse (k o t i s e u t u t i e t e) ehk antropoökoloogia (19,p.159). Tooksime võrdluseks taime- ning loomaökoloogia, siis võiksime teatava parallelismina öelda, et antropoökoloogia suur ülesanne on antropotoopi-inimese aistiümbruse ja antropotsönoosi-rahvastiku ja ühiskondliku kooselu uurimine. Mõistliku tööjaotuse kohaselt moodustaks esimene puhta geograafia, teine - puhta sotsiograafia uurimiseseme, kokku aga kujuneks inimökoloogia ülihuvitav uurimishoone.

Käesoleva töö autor on varemalt teravalt arvustanud senises antropogeograafias esinevaid pseudogeografisme ning eitavalt suhtunud geograafilisse determinismi (24), mis oma kramplike ning vahenditute seosteotsimistega ja etteruttavate üldistustega on teinud antropoökoloogiliste tunnetuste levingule pigemini kahju kui kasu ja on õigusega tembeldatud "geograafiliseks materjalismiks" (17,p.581). See seisukoht ei tähenda aga kuidagi viisi aistiümbruslike mõjude määratu tähtsuse eitamist. Selline arvustus on tahtnud vaid ära näidata , et ühiskondlikud nähtused on rohkearvuliste jõudude tulemus, mille seas aistiümbruslikud tegurid on ainult ühepoolsed, kord rohkem, kord vähem määravad.

Kõige pealt olenevad üldised sotsiaalsed olud füüsiliste jõudude mõjust vähem kui nende erilised vormid ja tüübid. Ratzel oma kuulsas antropogeograafias (39,40) käsitleb küll laialdaselt geograafilise ümbruse mõjusid, kuid ta ei suuda ometi regionaalsel alusel anda sotsiaalsete tüüpide klassitelu. Geograafilisdeterministlikult meelestatud jätab ta hooletusse rahvaste sisetegurid. Antropogeograafiline teooria võib küll seletada erinevusi mitmesuguste loomaliikide elus, ent see ei ole võrdne ega piisav inimevolutsiooni interpreteerimisel. Nii ei saa ei Ratzel'i geograafilistele põhimõtetele rajatud raasside levinguvõõtmed ega Frobenius'e (12) radiaalse mõju keskused anda sotsiaalsete elu-olu-vormide ega tüüpide tõelise teadusliku klassitelu alust, kuna rahvaste arengus ja nende asumisaladel on toiminud nii füüsilised kui ka eetnilised, kultuurilised ja ajaloolised tegurid. Neid erilisi praegusi sotsiaalseid vorme ning tüüpe uuribki konkreetne ja induktiivne rahvastiku- ning ühiskonnateadus - sotsiograafia, mille meetodite arendamisel on eriti jõuelnud Steinmetz'i kool (45-48;152). See uurimine võ toimuda nii üldise süsteemi järgi, täh.võib käsitella tüüpe, või ta on regionaalne. Nagu inimsugu on maakera üldiste füüsiliste olundite saadus, nii seisab ka iga ta eriline alaosa vastavate paigastikkude vormiv ja ümbervormiva mõju all. Kuna neid paigastikke uurib just geograafia, eestkätt eriline ümbruseteadus, siis on arusaadav, et sotsiograafia huvipiirkonnas püsivad tähtsal kohal ka geograafia saavutised, samuti nagu geograafia otsib ümbruste suurema või väiksema sotsifikatsiooni selgitamiseks abi sotsiograafiast.

Indiviidide ökoloogia on bioloogias nimestatud autoökoloogiaks, ühiskondade oma sünökoloogiaks. Kuna inimese suhtumus ümbrusetegureile võtab kommunaalse suhtumuse vormi, siis kuulub ta seega sünökoloogia valdkonda. Ühes sellega tuleb meeles pidada, et ümbruse tähendus ja mõju inimesse ning rahvastikku muutub käsikäes kollektiivsete saavutist võimuga välise looduse üle. Seda ei suudeta niipalju indiviidina, kuivõrt sotsiaalolendina. Ka seal, kus inimene näib toimivat isendina,

kasutab ta tõeliselt ühiskonna vaimset ja ainelist abi. See tuleb ilmsiks tõsiasjas, et kõik, mida inimene teeb või loob, kannab ühiskondlikku pitserit (24,p.61;37). Igatahes mängib inimvaim seda suuremat ja ümbrus seda väiksemat osa, mida rohkem on ühiskond arenenud.

Rahvastiku ja ümbruse sõltumuste uurimisel ei saa seega vältida sotsiaalajaloolisi momente ega neid eraldada majandusajaloolisist, mis aitavad selgitada nii inimese retseptiivset kui kollektiivset osa ta suhetes ümbrusega, millega tegeleb ökoloogia. Seega evib, nagu Mukerjee veenvalt näidanud (33,34) ja postuleerinud (35,36) majandusajalugu koguni erilist tähendust oma kahe põhialusega: 1) inimarengu tingimuste üldise mõistmise poolest ja 2) lähedase tutvusega ümbruse piiride ning potentsiaalide mõttes. Valitsevad ju majandusliku arengu erinevad astmed samas ümbruses inimese suhet maasse, looduslikku varustisse, tööjaotuse ning -korrastuse võimalustesse ja sellekaudu ka erinevaid majanduslikke ning sotsiaalseid tüüpe.

Nii põhjeneb majanduslike tüüpide klassitelu sotsiaalseil ja kultuurilisil tegureil, mis esindavad ühiskonna sotsiaalset väärtust ja traditsiooni, millega majanduslik elu on orgaanilises seoses. Kultuurilised suhted mängivad tähtsat osa, kutsudes esile muudatusi sotsiaalses ja majanduslikus korrastuses. Tööränne osaleb samuti majanduslike korrastuste määramises, eriti kui ta jatkub arvukate põlvede jooksul ja pikemaajaliselt mõjutab teatava maa-ala rahvastiku eetnilist koostist. Kindlasti on ka kultuurid nihkunud, ümberpaigustunud ja ideed ning kombed on sageli olnud jälitatud ning imatud.

Ometi on sotsiaalsed teisendid üldiselt järgnenud joonele i n l o c o m i n o r i s r e s i s t e n t i a e, s.o.kohastuvale sarnastumisele. Nii on inimelu markeerunud avarapiirdelistesse ühiskondlikesse ja majanduslikesse vormidesse ning tüüpidesse, mis ühel või teisel määral vastavad geograafilisele regionalismile. Seega tuleb majanduslike tüüpide klas itelu ja nende regionaalse levingu tähtsa alusena hinnata ka erinevate aistiümbruste mõju. Tahab sotsiaalökonoomia ja sotsioloogia inimjõudluste ning tööala ja maakasutusviiside põhijoonte formuleerimisel edasi jõuda olenematult lokalismist ja regionalismist, siis toob see temasse endasse paratamatult liiga palju spekulatsioonivõimalusi, suuri lünki ja igati kahjatsetava vajaku.

Sellele on juba varemaltki mitmelt poolt tähelepanu juhitud. Juba käesolva sajandi algul kirjutas ökonomist Georges Gariel:

"L'ancienne école économique anglaise avec tous ses grands mérites, d'Adam Smith à Stuart Mill exclusivement, a péché en délaissant la nature...

"Les études de géographie humaine pourront rendre encore bien des services à cet égard et il faut ajouter aussi qu'elles jetteront une lumière nécessaire sur les plus délicats problèmes d'art social que nous ayons à resoudre" (13).

Ümmarguselt samal arvamusel on ka Jean Brunhes ja Radhakamal Mukerjee.

Brunhes, kes oma põhjalikus uurimuses irrigatsiooni üle (4) on jõudnud tähelepandavate sotsiaalsete järeldusteni ja kes oma monograafilises etüüdis Souf'i ja M'zab'i oaasi kohta (6,II,p.575 - 617) on viinud loodusliku ühiku tegurite mõjuavalduste käsitelu kuni majandusning sotsiaalgeograafiani, ei loe küll inimgeograafia ülesandeks sel endal püstitada sotsiaalseid teooriaid, küll aga neid korrigeerida ja tõelikkusele vastavalt välja selgitada majanduslikud nähtused. Inimgeograafia ülesandena ses mõttes näeb ta järgmist:

"... son rôle est de montrer l'impossibilité ou l'inexactitude de certains systèmes a p r i o r i et trop abstraits. Ce n'est pas là intervention négligeable, et beaucoup d'ouvrages récents d'économie politique tirent précisement une valeur singulière de cette information géographique précédant les observations et les jugements d'ordre moral, sociologique ou financier" (6,II,p.839).

Mukerjee on käsitlenud omandit ja külaühiskondi erinevais regionaalseis tingimusis ja leidnud, et geograafilise ümbruse sissetoomine majandusteadusse toob ühtlasi abstraktsetesse sotsioloogilistesse teooriatesse märgilisi korrektiive (36,p.131-132). Oma raamatus "B o r d e r l a n d s o f E c o n o m i c s" on ta asjaomases küsimuses väljendunud samuti:

"The emphasis of geographical and sociological factors as entering into economic standards will remedy the present disparity between economic theory and the institutions they seek to interpret, and will ground economic laws on the fundamental principles of geography and

kasutab ta tõeliselt ühiskonna vaimset ja ainelist abi. See tuleb ilmsiks tõsiasjas, et kõik, mida inimene teeb või loob, kannab ühiskondlikku pitserit (24,p.61;37). Igatahes mängib inimvaim seda suuremat ja ümbrus seda väiksemat osa, mida rohkem on ühiskond arenenud.

Rahvastiku ja ümbruse sõltumuste uurimisel ei saa seega vältida sotsiaalajaloolisi momente ega neid eraldada majandusajaloolisist, mis aitavad selgitada nii inimese retseptiivset kui kollektiivset osa ta suhetes ümbrusega, millega tegeleb ökoloogia. Seega evib, nagu Mukerjee veenvalt näidanud (33,34) ja postuleerinud (35,36) majandusajalugu koguni erilist tähendust oma kahe põhialusega: 1) inimarengu tingimuste üldise mõistmise poolest ja 2) lähedase tutvusega ümbruse piiride ning potentsiaalide mõttes. Valitsevad ju majandusliku arengu erinevad astmed samas ümbruses inimese suhet maasse, looduslikku varustisse, tööjaotuse ning -korrastuse võimalustesse ja sellekaudu ka erinevaid majanduslikke ning sotsiaalseid tüüpe.

Nii põhjeneb majanduslike tüüpide klassitelu sotsiaalseil ja kultuurilisil tegureil, mis esindavad ühiskonna sotsiaalset väärtust ja traditsiooni, millega majanduslik elu on orgaanilises seoses. Kultuurilised suhted mängivad tähtsat osa, kutsudes esile muudatusi sotsiaalses ja majanduslikus korrastuses. Tööränne osaleb samuti majanduslike korrastuste määramises, eriti kui ta jatkub arvukate põlvede jooksul ja pikemaajaliselt mõjutab teatava maa-ala rahvastiku eetnilist koostist. Kindlasti on ka kultuurid nihkunud, ümberpaigustunud ja ideed ning kombed on sageli olnud jälitatud ning imatud.

Ometi on sotsiaalsed teisendid üldiselt järgnenud joonele i n l o c o m i n o r i s r e s i s t e n t i a e, s.o.kohastuvale sarnastumisele. Nii on inimelu markeerunud avarapiirdelistesse ühiskondlikesse ja majanduslikesse vormidesse ning tüüpidesse, mis ühel või teisel määral vastavad geograafilisele regionalismile. Seega tuleb majanduslike tüüpide klas itelu ja nende regionaalse levingu tähtsa alusena hinnata ka erinevate aistiümbruste mõju. Tahab sotsiaalökonoomia ja sotsioloogia inimjõudluste ning tööala ja maakasutusviiside põhijoonte formuleerimisel edasi jõuda olenematult lokalismist ja regionalismist, siis toob see temasse endasse paratamatult liiga palju spekulatsioonivõimalusi, suuri lünki ja igati kahjatsetava vajaku.

Sellele on juba varemaltki mitmelt poolt tähelepanu juhitud. Juba käesolva sajandi algul kirjutas ökonomist Georges Gariel:

"L'ancienne école économique anglaise avec tous ses grands mérites, d'Adam Smith à Stuart Mill exclusivement, a péché en délaissant la nature...

"Les études de géographie humaine pourront rendre encore bien des services à cet égard et il faut ajouter aussi qu'elles jetteront une lumière nécessaire sur les plus délicats problèmes d'art social que nous ayons à resoudre" (13).

Ümmarguselt samal arvamusel on ka Jean Brunhes ja Radhakamal Mukerjee.

Brunhes, kes oma põhjalikus uurimuses irrigatsiooni üle (4) on jõudnud tähelepandavate sotsiaalsete järeldusteni ja kes oma monograafilises etüüdis Souf'i ja M'zab'i oaasi kohta (6,II,p.575 - 617) on viinud loodusliku ühiku tegurite mõjuavalduste käsitelu kuni majandusning sotsiaalgeograafiani, ei loe küll inimgeograafia ülesandeks sel endal püstitada sotsiaalseid teooriaid, küll aga neid korrigeerida ja tõelikkusele vastavalt välja selgitada majanduslikud nähtused. Inimgeograafia ülesandena ses mõttes näeb ta järgmist:

"... son rôle est de montrer l'impossibilité ou l'inexactitude de certains systèmes a p r i o r i et trop abstraits. Ce n'est pas là intervention négligeable, et beaucoup d'ouvrages récents d'économie politique tirent précisement une valeur singulière de cette information géographique précédant les observations et les jugements d'ordre moral, sociologique ou financier" (6,II,p.839).

Mukerjee on käsitlenud omandit ja külaühiskondi erinevais regionaalseis tingimusis ja leidnud, et geograafilise ümbruse sissetoomine majandusteadusse toob ühtlasi abstraktsetesse sotsioloogilistesse teooriatesse märgilisi korrektiive (36,p.131-132). Oma raamatus "B o r d e r l a n d s o f E c o n o m i c s" on ta asjaomases küsimuses väljendunud samuti:

"The emphasis of geographical and sociological factors as entering into economic standards will remedy the present disparity between economic theory and the institutions they seek to interpret, and will ground economic laws on the fundamental principles of geography and

- Ümbrus, majandus, rahvastik. -

Erilises metodoloogilises etüüdis (24) on autoril tulnud pikemalt tähelepanu juhtida ühelt poolt geograafia ja sotsiograafia resp. sotsioloogia eraldusjoonele, teisalt aga samavõrra rõhutada nende koos töö tähtsust. Salgamatult vajavad nad paljude küsimuste lahendamisel üksteise abistavat kätt. Geograafil tuleb seda eriti hinnata, näiteks, kultuurmaastikkude ning -lähestikkude füsioloogias ja geneetikas, sotsiograafil aga seal, kus küsimuses on rahvastikuliste ning ühiskondlike nähtuste olenevus aistiümbruslikest tegureist.

Meie, s.o. eesti-soome, geograafilise kooli rajaja Granö on ses suhtes kindlasõnaliselt väljendanud puhta geograafia seisukoha. Ta arvab, et kui selline tööjaotus teostuks, siis oleksid geograafia ja sotsioloogia mõlemad ühteviisi ruumiga seotud ja ruumi ning aja võimsusele tootvad teadused ja uuriksid koos inimümbrust; koos moodustaksid nad kodumaateaduse (k o t i s e u t u t i e t e) ehk antropoökoloogia (19,p.159). Tooksime võrdluseks taime- ning loomaökoloogia, siis võiksime teatava parallelismina öelda, et antropoökoloogia suur ülesanne on antropotoopi-inimese aistiümbruse ja antropotsönoosi-rahvastiku ja ühiskondliku kooselu uurimine. Mõistliku tööjaotuse kohaselt moodustaks esimene puhta geograafia, teine - puhta sotsiograafia uurimiseseme, kokku aga kujuneks inimökoloogia ülihuvitav uurimishoone.

Käesoleva töö autor on varemalt teravalt arvustanud senises antropogeograafias esinevaid pseudogeografisme ning eitavalt suhtunud geograafilisse determinismi (24), mis oma kramplike ning vahenditute seosteotsimistega ja etteruttavate üldistustega on teinud antropoökoloogiliste tunnetuste levingule pigemini kahju kui kasu ja on õigusega tembeldatud "geograafiliseks materjalismiks" (17,p.581). See seisukoht ei tähenda aga kuidagi viisi aistiümbruslike mõjude määratu tähtsuse eitamist. Selline arvustus on tahtnud vaid ära näidata , et ühiskondlikud nähtused on rohkearvuliste jõudude tulemus, mille seas aistiümbruslikud tegurid on ainult ühepoolsed, kord rohkem, kord vähem määravad.

Kõige pealt olenevad üldised sotsiaalsed olud füüsiliste jõudude mõjust vähem kui nende erilised vormid ja tüübid. Ratzel oma kuulsas antropogeograafias (39,40) käsitleb küll laialdaselt geograafilise ümbruse mõjusid, kuid ta ei suuda ometi regionaalsel alusel anda sotsiaalsete tüüpide klassitelu. Geograafilisdeterministlikult meelestatud jätab ta hooletusse rahvaste sisetegurid. Antropogeograafiline teooria võib küll seletada erinevusi mitmesuguste loomaliikide elus, ent see ei ole võrdne ega piisav inimevolutsiooni interpreteerimisel. Nii ei saa ei Ratzel'i geograafilistele põhimõtetele rajatud raasside levinguvõõtmed ega Frobenius'e (12) radiaalse mõju keskused anda sotsiaalsete elu-olu-vormide ega tüüpide tõelise teadusliku klassitelu alust, kuna rahvaste arengus ja nende asumisaladel on toiminud nii füüsilised kui ka eetnilised, kultuurilised ja ajaloolised tegurid. Neid erilisi praegusi sotsiaalseid vorme ning tüüpe uuribki konkreetne ja induktiivne rahvastiku- ning ühiskonnateadus - sotsiograafia, mille meetodite arendamisel on eriti jõuelnud Steinmetz'i kool (45-48;152). See uurimine võib toimuda nii üldise süsteemi järgi, täh.võib käsitella tüüpe, või ta on regionaalne. Nagu inimsugu on maakera üldiste füüsiliste olundite saadus, nii seisab ka iga ta eriline alaosa vastavate paigastikkude vormiva ja ümbervormiva mõju all. Kuna neid paigastikke uurib just geograafia, eestkätt eriline ümbruseteadus, siis on arusaadav, et sotsiograafia huvipiirkonnas püsivad tähtsal kohal ka geograafia saavutised, samuti nagu geograafia otsib ümbruste suurema või väiksema sotsifikatsiooni selgitamiseks abi sotsiograafiast.

Indiviidide ökoloogia on bioloogias nimestatud autoökoloogiaks, ühiskondade oma sünökoloogiaks. Kuna inimese suhtumus ümbrusetegureile võtab kommunaalse suhtumuse vormi, siis kuulub ta seega sünökoloogia valdkonda. Ühes sellega tuleb meeles pidada, et ümbruse tähendus ja mõju inimesse ning rahvastikku muutub käsikäes kollektiivsete saavutistega võimuga välise looduse üle. Seda ei suudeta niipalju indiviidina, kuivõrt sotsiaalolendina. Ka seal, kus inimene näib toimivat isendina,

psychology in which the conflict of partial economic theories derived from specific social types will find its reconciliation" (35,p.263).

Igatahes peab sotsioloogiline uurimine kokku kuduma mitmed mõtterannad. Tal tuleb vaadelda sotsiaalset, majanduslikku ja poliitilist elu kokkupõimituna kogu sotsiaalse organismina teataval ajal ja teatavas paigas, leida üldine kokkukuuluvus majanduslike, õiguslike, sotsiaalsete j.t. korrastuste vahel samas tüübis või regioonis. Selleks tuleb ühendada töö kõige pealt kahel rindel. Esiteks peab talolema regionaalne, teiseks laadilis-tüpoloogiline tendents. Alles siis võidakse püüelda põhimõtteile ning-lauseile, millel oleks üldine ning universaalne maksvus.

Mis puutub sotsiaalsete ja majanduslike nähtuste regionaalsesse uurimisse ühenduses nende sõltuvusega ümbruslikest tegureist, siis on see uurimistöö-rinne selgejoonelisemalt väljendunud ja arenenud nn. Le Play-joonel.

Frédéric Le Play (1) - võrdleva sotsiaalstatistika teerajaja ja teadusliku sotsiaalgeograafia üritaja - jõudis ühelt poolt otsusele, et ulatuslikud arvulised loendused on parimaks vahendiks sotsiaalsete olude väljaselgitamisel (=sotsiaalstatistika). Sotsiaalse organismi reaalse elava rakuna avastas ta perekonna (26) mille kui keskseima tähendusega sotsiaalse ühiku uurimisele sisendas ta pearõhu. Päris õieti väitis ta ka, et ainult neil maa-aladel, kus rahvastik on differentseerumata, kus ei esine tähelepandavaid erinevusi eluviisides, tööalas ja hüveolus, jatkub vaid üksikute perekondade metoodilisest uurimisest kogu rahvastiku tundmaõppimisel. Seal aga, kus esineb kõrgem majanduslik kultuur, edenenud ühiskondlik eristus, ei piisa üksikute perekondade vaatlusest, vaid tuleb teostada elamisolude üldisem täpis uurimine. Samasugust uurimise põhjalikkust, nagu see omane loodusteadustele, tahtis ta rakendada ka inimühiskondada koostise, eluviiside ja hüveolude käsitellu. Kuidas ta neile vaatekohtadele jõudis, seda jutustab ta ise ühes oma töös, peatükis "C o m m e n t l ' a u t e u r a é t é n a t u r e l l e m e n t c o n d u i t à l a m è t h o d e s o c i a l e" (28,p.4-7).

Teisalt iseloomustab Le Play aga ka ta järglaste vaatekohta "elu bioloogiline prisma", tunnetus, et geograafiline ruum - paik, ümbrus - on eluväljana, töökohana, eluruumina mõõtuandev ka sotsiaalsetes oludes (=sotsiaalgeograafia). Kanoonilisse kujju suletuna väljenduks see tunnetus järgmiselt:

Famille - Travail - Lieu

ehk üldisemalt

Rahvas - Töö - Paik (asukoht).

Sellise kontseptsiooni kohaselt arendas ka Le Play omi detailseid uurimusi suurte külakondlike (ruraalsete) tüüpide füüsilise ja vaimse elu üle, nagu need olid väljakujunenud metsamaistude, rohtlate, mereranni-kute jne. mõjul (56).

Erilise uurimislaadi algatajana ja laialdaste probleemiseadelduste haarajana, sealjuures aga teatavas mõttes teadusliku s e l f - m a d e m a n'ina ei suutnud Le Play muidugi teostada kõiki oma nõudeid ega vältida puudusi ning vigu oma uurimusis. Siiski peab kahjatsusega hämmastama, et hiljem on nii sotsioloogias kui ka antropogeograafias, mingi pärast eriti saksa vastavate alade teadlaskonnas, Le Play'st liiga kergelt mööda mindud. Ometi võib Lääne- ja Loode-Euroopas "Le Play-joone" järeltulejaiks nimetada rida teadlasi ja mitmeid koolkondigi, kes on edukalt jatkanud ja edasi arendanud Le Play alustatud tööd (22).

Prantsusmaal on Le-Play-joont jätkanud kõige pealt Le Roy-Beaulieu, geograaf ja rahvamajandusteadlane, kes oma uurimusis eelistab võrdlev-geograafilist meetodit ajaloolisele (29-31). Samuti tunnetas Pierre du Maroussem loomulike maa-alaliste ühikute tähendust majanduslikus ning sotsiaalses uurimises (32) . Üks silmapaistvamaid Le Play' järglasi, Edmond Demolius, püüdles regionaalsete üksikkirjelduste abil isegi vahenditult sotsioloogilisele klassitelule (7). Kuna ta ümbrusest lahus vaadeldud sotsiaalseid nähtusi luges täiesti selgitamatuiks, siis kaldus ta muidugi liialt geograafilisse determinismi, sellal kui isegi pärisgeograafide seas Le-Play-joonele lähedal seisev Vidal de la Blache esile tõstis nn. geograafilise possibilismi, viidates sellele, et ka mõõdukam determinism Ratzel'i mõttes ei ole inimgeograa-

fias koheldatav (25,53-55).

Igatahes on Le Play' kaastöölised ja otsesed või kaudsed õpilased (eelmainituile lisaks: Henri de Tourville, Robert Pinot, Paul de Rousiers (43), Vidal de la Blache j.t.) palju jõuelnud eriliste "sotsiaalsete tüüpide" käsitlemisel ja püüdnud neid esitada lokaliseeritud tüüpidena. Seega on nad iseloomustanud "loomulikke regioone" ("r é g i o n s n a t u r e l l e s") ning regionaalset majandust ("é c o n o m i e s r é g i o n a l e s") Brunhes'i mõttes, mis kõik on tunduvalt kaavitanud majandusliku ning sotsiaalse regionalismi uurimise arenemisele. Laialdasema tähelepanu ning tunnustuse on see võitnud "S o c i é t I n t e r n a t i o n a l e d e S c i e n c e S o c i a l e" ja ajakirja "L a S c i e n c e S o c i a l e" asutamise läbi, millise viimase juhtijaiks olid pikka aega Edm.Demolins ja Henri de Tourville.

Inglismaal hakkas Le-Play-koolkonna põhimõtteid uurima, edasiarendama ja rakendama S o c i o l o g i c a l S o c i e t y (vt. S o c i o l o g i c a l R e v i e w", vol.XI-XIII), millele hiljem seltsis Le Play House'i nimeline ühing. Kogu sinna koondunud uurijate rühm (2,3,8-11,14-16) on veenvalt rõhutanud sotsioloogia ja geograafia lähedaste uurimissidemete ning -ülesannete tähtsust ja vajadust. Sotsiaalse uurimise Le-Play-joon, selle tööalalise eritelu ja konkreetse vastastikuse sõltumuse käsiteluga paiga-töö-rahva vahel on selles peres eriti Patrick Geddes'i j.t. kätes hästi edasi arendatud kuni praktilise tähenduseni (14,15,50).

Nagu Descartes'i matemaatilised koordinaadid, nagu Darwin'i bioloogilised koordinaadid, nii näeb ka Geddes biosotsioloogilise uurimise ülesannet kolmekoordinaadilisena. Kuna bioloogid on väljendanud eluprotsessi üheltpoolt suhtena organismi ja ümbruse vahel, teisalt aga ümbruse ja organismi vahel, siis esineb see Geddes'i seisukohalt valemina

$$\frac{E\ f\ O}{O\ f\ E},$$

kus E=environment, ümbrus; f=function ja O=organism. See on valem orgaanilise elu kohta, kuid selle maksvus ka sotsiaalses elus tõstetakse

Geddes'i poolt esile vastavalt teisendatud kujul (16,35,p.260;49,p.148)

Folk - Work - Place.

Suhe paigastiku (p l a c e) ja rahvastiku (f o l k) vahel on tõesti olemas. See funktsioon avaldub kõige pealt ümbruse mõjuavaldusis inimese tegevusse ning töösse (w o r k), teisalt aga inimese teisendavas mõjus ümbrusse, mis tuleb jällegi ilmsiks inimtegevuse ning töö, s.o.peamiselt majanduse tagajärgedena ja on seda suurem, mida kõrgem on ühiskondlik kultuuriareng ja mida võimsamad selle tehnilised vahendid. Seega arenevad paigastiku ja rahvastiku suhete vastakuti seadmisel peamiselt kaks uurimisülesannete rida:

1) Kuidas mõjustab üks või teine paigastik rahvastikku, selle koostist, ositust, eluviise, tööala, hüveolu ja kooselu, selle dünaamikat ja arengut?

2) Mil määral ja kuidas ühiskond ja sotsiaalne miljöö mõjustavad aistiümbrust, selle elutegevust ja kujunemiskäiku? Ehk tarvitades Le-Play-Geddes'i valemiviise:

1) P - W - F

2) F - W - P.

Varemalt oleme rohkem üksikasjus käsitlenud nende kahe uurimisülesanneterea küsimusi ja leidnud, et esimene kuulub - vähemalt regionaalses aspektis - sotsiograafia valdkonda, millesse oleme liitnud ka majandusgeograafia, sellal kui teine seeria jääks osana puhtageograafia raamidesse (24,p.46-79). Neilt seisukohilt startides

Ümbruse- majanduse-rahvastiku

suhete uurimisele Eesti ulatusel, loeme oma tööd eestkätt lisandiks sotsiograafiale, teisalt aga ka antropoökoloogiale, milles manifesteerub ju geograafia ja sotsiograafia süntees ning koostöö.

Järgnevas esitatud sotsiograafiline - pigemini ökoloogilis-majandusgeograafiline - etüüd ei ole kindlasti mitte Eesti sotsiograafiline monograafia, vaid ainult osa sellest, nimelt see osa, mis trakteerib rahvastiku olenevust ümbrusest. Teine osa, mis läbitungivalt haaraks ka rahvastiku raassilise koostise ta füüsiliste ja psüühiliste omaduste ning erinevustega, geno- ja phaenotüübid, sotsiaalsed tropismid, instink-

tid, sentimendid, omandatud harjumused, isedused, ajaloo ja kõigi nende tulemused, kõik sotsiaalsed institutsioonid ning kujundid, kõik psüühilised ja kultuurilised jõud jne. ja mis teeks sedasama regionalismi alusel, - see töö ootab alles tegijaid.

Esitatud etüüd ei põhjene ka niipalju väikeste allühikute põhjani haaraval kõigekülgsel läbiuurimisel, vaid on alles teatavaks üldiseks eeltööks, mis pakub suured jooned edespidisteks eriuurimusteks. Seetõttu on sellise raam-uurimuse ülesanne ka mõnivõrt teissugune, kui üksiku väiksema rahvastiku resp. ühiskonnaühiku või ümbruseühiku kõigekülgne monograafia. Ta peab kõige pealt oma meetodeis olema generaliseeriv, kartograafiline ja võrdlev-statistiline: rahvastiku- ning majanduskartograafia ja majandus- ning sotsiaalstatistika seisavad siin esirinnas, kui üldistamist ja ülevaadet võimaldavad vahendid.

Ülesandekohaselt on meie vaatlusviis esmajoones makroskoopiline, mille iseloomustuseks olgu seletatud järgmine: Teeme ühes Plenge'ga (38,p.317) vahet kolme vaatlusviisi vahel. Need on ortoskoopiline, mikroskoopiline ja makroskoopiline.

Esimest - ortoskoopilist - vaatlusviisi tarvitab see, kes ümbrust või ümbritsevat ühiskonda jälib ning uurib selle vahenditus loomulikkuses. Seda võib ta teha kas süstemaatiliselt või enam-vähem juhuslikult - mööduvas aspektis - ilma ta saaks haarata üldist ning alalist. "Mikroskoopiliselt"menetleb see, kes tähitleb ümbrust või ühiskondlikku miljööd - kuigi metoodiliselt ja süvenenult, ometi - elemendilistes osades, aistiümbrust näiteks botaanikuna, zooloogina, sotsiaalset miljööd näiteks psühholoogina, rahvakunstiuurijana jne.

Sellevastu tuleb makroskoopilisel vaatlusel ümbrus haarata kompleksina, rahvastik, ühiskond - üldfenomeenina. Selliste üleortoskoopiliste ja ülemikroskoopiliste sõltumuste eritelu ja esitelu jaoks vajab sotsiograaf, nagu geograafki, erilisi seda hõlbustavaid vahendeid ja korduvale ning üldisele vastavate esitamisskeemide väljatöötamist ja sõltumuste leidmise menetelusid. Neiks vahendeiks sobivad loomupäraselt, muidugi, kõige rohkem just kartograafilised ning kovariatsioonstatistilised uurimis- ning esitamisviisid.

- Metodoloogiline literatuur. -

1) Auburtin, F.: Frédéric Le Play d'après lui-même. Vie, méthode, doctrine. Paris 1906.

2) Branford,V.V.: The Founders of Sociology. A m e r. J o u r n. o f S o c i o lo g y. Vol.X, July, 1904.

3) Branford,S. and Farquharson,A.: An Introduction to Regional Surveys. London 1924.

4) Brunhes,J.: L'Irrigation, ses conditions géographiques, ses modes et son organisation dans les régions arides et désertiques de la Péninsule Ibérique et de l'Afrique du Nord. Paris 1902.

5) Brunhes,J.et Vallaux,C.: La Géographie de l'Histoire. Paris 1921.

6) Brunhes,J.: La Géographie humaine. 3e éd. Vol.I-III. Paris 1925.

7) Demolins,E.: Les grandes routes des peuples. Essai de géographie sociale. Comment la route crée le type social. Vol.I-II. Paris 1901-1902.

8) Fagg,C.C.: Notes on a Method of Surveying Rural Parishes. Croydon 1917.

9) Fagg,C.C.: Outline Scheme for Local Survey. Croydon 1920.

10) Fagg,C.C.: Surface Utilization Scheme. Croydon 1920.

11) Fagg,C.C.and Hutchings,G.-E.: An Introduction to Rural Surveying. Cambridge 1930.

12) Frobenius,L.: Paideuma. Umrisse einer Kultur- und Seelenlehre. München 1920.

13) Gariel,G.: Le problème économique de l'irrigation d'après un livre récent. R e v u e d'é c o n o m i e P o l i t i q u e 1903, p. 802-826.

14) Geddes,P.: City Deterioration and the Need of Civic Survey. Philadelphia 1909.

15) Geddes,P.: Cities in Evolution. An Introduction to the Town Planning Movement and to the Study of Civics. London 1915.

16) Geddes,P.: The Charting of Life. S o c i o l. R e v i e w 1927.

17) Gide,Ch. et Rist,Ch.: Histoire des doctrines économiques. 2.éd.Paris 1913.

18) Granö,J.G.: Ümbrus maateaduse uurimisesemena. L o o d u s III, 1924, p.499-509.

19) Granö,J.G.: Maantieteen rajat. T e r r a 1925, p.152-159.

20) Granö,J.G.: Die Forschungsgegenstände der Geographie. P u b l. I n s t G e o g r. U n i v. A b o e n s i s No.1.1927.

21) Granö,J.G.: Reine Geographie. Eine methodologische Studie beleuchtet mit Beispielen aus Finnland und Estland. P u b l. I n s t G e o g r. U n i v. A b o e n s i s No.3, 1929.

22) Heere, W.R.: Frédéric Le Play en zijne volgelingen. Groningen 1926.

23) Kant,Edg.: Ümbrus geograafia ja sotsiograafia uurimisesemena. T a r t u Ü l i k. j. o. L o o d u s u u r i j a t e S e l t s i a r u a n d e d 1931, XXXVIII (3,4),p.97-100.

24) Kant,Edg.: Geograafia, sotsiograafia ja antropo-ökoloogia. Ühes resümeega: Géographie, sociographie et l'écologie humaine. Publ.Inst.Univ.Tartuensis Geogr. No.20, p.32-91.

25) Lasbax,E.: La Cité humaine. Esquisse d'une Sociologie dialectique. I-II. Paris 1927.

26) Le Play,Fr.: L'Organisation de la famille. 2e éd. Tours 1875.

27) Le Play,Fr.: Les Ouvriers européens I-III. 2e éd. Tours 1877-1878.

28) Le Play,Fr.: La Constitution essentielle de L'Humanité. Exposé des principes et des coutumes qui créent la prosperité ou la souffrance des nations. Tours 1881.

29) Le Roy-Beaulieu ,P.: Essai sur la répartition des richesses. 4e éd. Paris 1897.

30) Le Roy-Beaulieu ,P.: Les nouvelles sociétés anglo-saxonnes: Australie, Nouvelle-Zélande, Afrique australe. Paris 1897.

31) Le Roy-Beaulieu,P.: De la Colonisation chez les peuples modernes, I-II. 6e éd. Paris 1908.

32) Maroussem,P.du: Les Enquêtes, Pratique et Théorie. Paris 1900.

33) Mukerjee,R.: The Foundations of Indian Economics. London 1917.

34) Mukerjee,R.: Principles of Comparative Economics I-II. London 1921-22.

35)Mukerjee,R.: Borderlands of Economics. London 1925.

36) Mukerjee,R.: Regional Sociology. New-York and London 1926.

37) Müller-Freienfels,R.: Allgemeine Sozial- und Kulturpsychologie. Leipzig 1930.

38) Plenge,J.: Als dritter Redner im Symposion. Zeitschr.f.Völkerpsychol. u. Soziol. V, H.4, 1929.

39) Ratzel,Fr.: Anthropo-Geographie I. Stuttgart 1882; 4.Aufl.1921.

40) Ratzel,Fr.: Anthropogeographie II. Stuttgart 1891; 2.Aufl.1912.

41) Ratzel,Fr.: Der Staat und sein Boden. Leipzig 1897.

42) Ratzel,Fr.: Der Lebensraum. Eine biogeographische Studie. Festg. f. A.Schäffle zur 70. Wiederkehr s.Geburtstages.Tübingen 1901.

43) Rousiers, P.de: L'Enseignement de la Géographie et la Science sociale. L a S c i e n c e s o c i a l e XVII, 1894.

44) Roxby,P.M.: The Scope and Aims of human Geography. T h e S c o t t i s h G e o g r. M a g. XLVI, No.5, 1930.

45) Steinmetz,S.R.: Classification des types sociaux et Catalogue des peuples. Ges.Klein.Schrift.z.Ethnol.u.Soziol.II.Groningen 1930.

46) Steinmetz,S.R.: Wat is Sociographie? M e n s c h e n M a a t s c h a p p i j I, No.3, 1925.

47) Steimmetz,S.R.: De differentiatie der Schoolgeographie en het goed recht der Sociographie. T i j d s c h r. v. h. K. N e d e r l. A a r d r i j k s k. G e n o o t s c h. XLIII, No.5, 1926.

48) Steinmetz,S.R.: Inleiding tot de Sociologie. Haarlem 1930.

49) Sölch,J.: Die Verknüpfung von Geographie und Gesellschaftskunde in England. G e o g r. Z e i t s c h r. XXXVI, H.3, 1930.

50) Taylor,Gr.: The Geographer's aid in Nation-Planning. T h e S c o t t i s h G e o g r. M a g. XLVIII, No.1, 1932.

51) Thomas,Frankl.: The Environmental Basis of Society. A Study in the History of sociological Theory. New-York and London 1925.

52) Veen,H.N.ter: Van Anthropografie tot Sociografie. Groningen 1927.

53) Vidal de la Blache,P.: La Géographie politique à propos des écrits de M.Frédéric Ratzel. A n n. d e G è o g r.VII,1898,p.98-111.

54) Vidal de la Blache,P.: Les genres de vie dans la géographie humaine. Ann. de Géogr. XX, 1911, p.193-212, 289-304.

55) Vidal de la Blache,P.: Principes de géographie humaine. Ouvrage posthume publ. par Emm. de Martonne. Paris 1922.

56) Vignes,M.: La science sociale d'après les principes de Le Play. Paris 1897.

E E S T I

ÜMBRUS - MAJANDUS - RAHVASTIK.

"Maastik kui <u>alaliste</u> tegurite kompleks ei ole veel miljöö, ta on ainult kere. Tööka va on... laiendatav... Maastiku ajutised nähtused, tema "vallasvara" - loomad, inimene, taevavõlvi nähtused - ja maastiku vaim, tema <u>olemus</u>, mis oleneb ka inimkaasluste - politiliste, majanduslste j.t. - tegevusest, on selgitatav kaasamõjuvate teguritena oleviku miljöös".

<u>J.G.Granö</u>: "Eesti maastikulised üksused" (1922).

1.joonis.

<u>Baltoskandia eelis-asend põhja poolkeral</u>.

1. jaanuari positiivsed isanomaalid. - 2. Jäävaba meri. - 2. Metsakasvu põhjapiir. - 4. Teraviljuse põhjapiir.

I

<u>Geograafilis-sotsiograafiline orienteering:</u> <u>Eesti kuuluvus Baltoskandiasse.</u>

Üle mandrite, Alaskast Labradorini ja Skandinaaviast Tšuktšide poolsaareni ning Kamtšatkani, kulgeb ümber Arktise lai subarktilis-subtempereeritud ürglike või praeguste metsamaade rodu, mis on ühtlasi põhjapoolsemaks maastikuvöötmeks, kus üldse on võinud areneda inim- ning ühiskondliku elu kõrgemad vormid.

Selles metsamaade vöötmes esineb kaks - kaljualuspõhja, pinnamoe ja metsastunud pinnaste poolest - mitmel määral sugulustsarnadust osutavat regiooni. Need on Laurentsia ja Fennoskandia ühes nende mõlema servavööga, ühel - Suure Järvistu, teisel - lahelise Läänemere ümbruskonnas. Mõlemad arkailised rüngad, mõlemad maakerke alad ühes jääaegse vormivaraga, kummalgi mannerjää

eemaldunud tertsiaarsed murenemispinnased, sulamisel mahajätnud kivise ürgmäestiku moreenikatte, mõlemal rannikualade settekatte alles peale jää taandumist kerkinud üle meretaseme, ja lõppeks mõlemal lõuna- ning edela- resp. kagurindel saviste otsamoreenimaade servavöötmed.

Neist mõlemast regioonist tembistub siiski veel rohkem esiplaanile teine - tervikulaadiline ala, oma olulisis eluruumi osades tempereeritud subatlantiline poolsaareline Põhja-Euroopa. Tungides kaugele põhja Golfi harude sülelusse, (vt.1.joonis) ületavad need Põhjamaad majanduslikult ning kultuuriliselt arenemisastmelt ja ühiskondlik-riiklikult korralduselt kaugelt kõik teised samasse vöötmesse kuuluvad alad. Sellesse Läänemerd raamivasse ainulaadilisse geograafilis-sotsiograafilisse suurühikusse kuulub osana ka Eesti.

Eestit on ka tavapäraselt käsitletud Läänе- ehk Baltimere maana. Paraku on seda tehtud mitmet moodi ja mitmes-setmes ühendases. Kord on Eesti ühes teiste Ida-Baltikumi maadega liidetud Ida-Euroopa Sarmaatia külge, kord on nad sellest eraldatud "varjaagi piirivöötmega" ja mahutatud nn. rajariigesse ehk Vahe-Euroopasse (Zwischen Europa), kord on neid püütud seosesse viia Kirde-Kesk-Euroopaga (Nordost-Mitteleuropa) või teisal jälle ühendatud Põhja-Euroopaga. Omaette käsitletuna on aga Eestit ja temast lõunapool asuvaid naabermaid enamasti nimetatud Baltimaadeks resp. Baltiriigeks. Enne neid maid asustavate rahvaste riiklikku iseseisvumist on neid alasid vanemas kirjanduses nimetatud ka Balti provintsideks: ühelt poolt Vene Läänemere-provintsideks resp. Baltimereäärseks maaks (Pribaltiiskij kraij), teisalt aga Venemaa saksa Läänemere-provintsideks (Deutsche Ostseeprovinzen Russlands), ilmselt selle järgi, kas vaatekoht on asunud Moskoovias või Saksamaal.

Tõepoolest ongi maadeteaduse keerukaimaks küsimusiks olnud

regionalismi ülesanded, täh. maade loomuliku liigestuse ning ühes sellega ka nende kuuluvuse määramine. Kui see sageli juba puht maastikuteaduslikult on raskepärane, kõnelemata sotsiograafilisest liigestusest, mil alal astutakse alles esimesi samme, siis on arusaadavalt ülesanne veel raskem, kui arvesse tulevad nii geograafilised kui ka sotsiograafilised elemendid, täh. kui tahetakse, et liigestus ja kuuluvuse määrang oleks antropoökoloogiline. Peame ju hindama ka asjaolu, et riigid kui poliitilised ühikud on sotsiograafilised moodustised, millest ei saa päriselt mööda minna. Seejuures tuleb aga meeles pidada, et riikide piirid ei lange sageli kaugeltki kokku loomulike maastikuliste ühikute piirialadega.

Enne kui hakata üksikasjalisemalt käsitlema Eesti ümbrust, rahvastikku ja majandust, huvitab meid mõistetavasti ta kuuluvuse küsimus. Nagu ülal näidatud, on ses suhtes tehtud erinevaid paigustusi mitte ainult vanemas, vaid ka vastses maadeteaduslikus ning poliitilisgeograafilises resp. geopoliitilises kirjanduses. Meie ülesanne on kaaluda tähtsamaid neist seisukohtadest ja antropoökoloogilisel sünteesil, s.o. nii geograafilisi kui ka sotsiograafilisi üldiseid iseloomujooni arvesse võttes, leida tänapäevale kohane lahendus.

Senikaua, kuni maadeteaduslikus liigestuses peeti tähtsaks maade poliitilist kuuluvust ja Eesti ning teised Baltimaad kuulusid poliitiliselt Venemaale, mahutati nad ka ühes viimasega Ida-Euroopasse. Selleks andis teatavat pidet füsioloogiliselt ka kaljualuspõhja ja geotektoonilise ehituse ühtlus nn. vene laavaga, mis samuti oli Ida-Euroopa tunnuseid. - Maailma sõja ajal, millal Saksamaa oli maad anastanud peaaegu kuni Penck'i (92) defineeritud "varjaagi piirivöötmeni", hakati mõnelt poolt selles nägema Ida-Euroopa loomulikku läänepiiri ja püüti piki "Kesk-Euroopa kultuuri idapiiri" (võrdle Penck-Kaindl'i kaart

65,p.9) "Balti provintsid" viia otsesesse Ida-Preisimaaga (111). - Peale maailmasõda, millal end. Venemaa läänеosad poliitiliselt iseseisvusid, tekkis Vahe-Euroopa mõiste, mis oluliselt kattus nn. rajariigega (103).

Nähtavasti vana harjumuse tõttu on Kürbs (81) veel hiljuti Eestit, Lätit, Leedut ja Poolat käsitlenud Ida-Euroopa riigena. Ja koguniste äsja on Gamena d'Almeida "Geographie Universelle'is" (52) paigutanud Venemaaga ühte köitesse ka Eesti-Läti-Leedu ja isegi Soome, millise viimase juba sajandivahetusel soome geoloog Ramšay (94) põhjendatult ühendas Skandinaaviaga, pannes ette Põhja-Euroopa geoloogiliselt ja maastikuliselt silmapaistvalt ühtlast ürgmaestikuala nimetada Fennoskandiaks.x) Fennoskandia ehk Soome-Skandinaavia on aga, nagu Sten De Geer (56) tabavalt selgitanud, puht - me ütleksime enanduvalt - loodusmaastikuline mõiste ja sedagi mitte päris täiuslikult. Sellega ei kattu täieliselt ei põhja rahvastike ega kultuuri regioon, ei ka mitmed loodusmaastikulised elemendid, mille enam-vähem suletud levilaks on Põhja-Euroopa.

Neist tavalisist raamest kõrvale kaldudes on Braun (50) ja Banse oma tuntud "illustreeritud maadeteaduses" Baltimaid käsitlenud, üks - Läänemere piirkonna alaühikuna, teine - seoses Põhja-Euroopaga. Hilisemas "sotsioloogilises maadeteaduses" Põhja riikide kohta peab Braun (51) neiks aga vaid Norrat, Rootsit ja Soomet, s.o. Fennoskandiat, sellal kui ta Taanit kasutab ainult võrdluseks ja juba selles, Skones ning Lõuna-Karjalas näeb skandinaavia olundi siirdumist põhja-saksa resp. vene vormidele.

Läänemrega elulises seoses püüavad Baltimaid käsitleda

x) Fennoskandia geoloogilise regiooni monograafia on hiljem kirjutanud Högbom (70).

ka Friedrichsen ja Sieger. Friedrichsen (60) on Soome-Eesti-Läti-Leedu sidunud ühikuks, mida ta nimetab Ida-Baltimaadeks. Seega annab ta Baltimaade tavalisele kitsamale mõistele uue laiendatud sisu, kuna muidu Baltikumi ehk Baltimaade all harilikult mõistetakse vaid Eestit ja Lätit, juurde ka Leedut. Veel avaramalt ses mõttes talitab Sieger (105), kui ta meelsasti kõneleb Läänemere lääne- ja idamaadest. Esimeste iseloomuliseks jooneks peab ta nende merelist bilateraalsust - avanemist Lääne ja Põhjamerele (Taani, Rootsi), teise loeb ta Läänemere maadeks sõna otsesemas mõttes, kuna nad külgnevad ainult Läänemerega (Eesti, Läti, Leedu).

1925.a. katsetas Baltikumi, s.o. Eesti-Läti-Leedu, maadeteaduslikku kuuluvust erilises etüüdis selgitada Haltenberger (65). Tuginedes füüsilisgeograafilisele, etnograafilisele, majandus- ning asulageograafilisele ja poliitilis- ning ajaloolisgeograafilisile põhjendusile, jõudis ta lõpptulemusele, et Baltikum kitsamas mõttes, s.o. Eesti ja Läti, on geograafiline indiviid, millel on vahemine asend Põhja- ja Kesk-Euroopa vahel, sellal kui Leedul puudub selline individuaalne iseloom ja ta moodustab siirde-ala Kesk-Euroopast Ida-Euroopasse. Ka leiab Haltenberger, et maadeteaduslikus käsitelus Eesti ja Läti peaksid pigemini kuuluma Põhja- kui Kesk-Euroopasse. Kuigi ta ei määritle Põhja-, Kesk- ja Ida-Euroopa kvintessentsi, kuigi ta tõenduste menetelu ei ole arvustusevaba ja ta valitud tunnused ei moodusta alati olulisi elemente ega ole nende osatähtsus küllaldaselt kaalutud, oli sellega "vähem Baltikum" ometi lähendatud Põhja-Euroopale rohkem, kui Euroopa teistele osadele.

Hoopis järjekindlam ja leidlikum iseloomustusis ning üldistusis on Sten De Geer (56), kes leiab, et Fennoskandia piiritlemisel on oldud ühekülgne iseloomulike tegurite valikul, ja limiteerib Põhja-Euroopa geograafilist regiooni seal, kus mitmed olulised levimisnähtused osutavad kokkulangevaid piire. Sellega

laiendab ta "geoloogilise Fennoskandia" "geograafiliseks Baltoskandiaks", mis on ulatuslikum ja haarab endasse kõik Läänemerd servavad poolsaar-maad. Lähikaudu samas ulatuses käsitleb "Balto regiooni" ka inglane Woods (116), ühendades selle nime all kõik Läänemerd raamivad alad ja jagadès need kolme allühikusse: 1)Balti Fennoskandia (Baltic Fennoskandia), 2) Taani-Saksa (Dano-German) ja 3) Kagu-Baltiriige (The South-east Baltic States) provintsiks.

Geograafiliselt loomulikku ühikut piiritledes regionaalselt olulis te levimisnähtuste kokkulangevuse abil, eelistab Sten De Geer üksikute levimistegurite piiridena absoluutseid piire, mis eeldab nende puudumist väljaspool seda piiri. Tähtsate levimisobjektide korral tunnustab ta ka relatiivseid intensiteedipiire, millest väljaspool valitud nähtuse intensiteet resp. tihedus on vähem, seespool aga suurem, kui piirimääral. Tegureid, mida ta Baltoskandia limiteerimisel tähtsaks peab, on üheksa ja nimelt: 1) Fennoskandia ürgmägestikumaa, 2) Põhja-Euroopa poolsaar-maad, 3) Fennoskandia ühes selle moreenitopograafia poolest iseloomustatud servavöötmega, 4) Põhja-Euroopa maatõusu-ala, 5) põhja raassi tuum-ala, 6) mõlemad fennoskandilised keelkonnad, 7) protestantliku kristluse levila, 8) praegused põhja-riige maa-alad ja 9) kahe tuhande aastase põhjariigi ülim ulatus uus-ajal (56 p.121 seq.). Hinnates üksikute tegurite väärtuse võrdselt (!) võtab ta ette geograafilise Põhja-Euroopa kartograafilise sünteesi (vt.2.joon.), milles ta viiendat, s.o. keskmist sünteetilist joont loeb Baltoskandiast sobivaimaks piirijooneks. Selle sünteesi kohaselt kuulub Eesti ja Läti Baltoskandiasse, kusjuures Eesti - nagu enamikul Taanlsti - intensiteedi koeffitsient üleks 7/9-k-ku ja ta kuuluvus Baltoskandiasse õige kõrgekraadiline.

Ülaltoodust näeme, et Sten De Geer arvestab Baltoskandia piiride määramisel nelja tegurit absoluutsete looduslike piiridega ja viit tegurit kultuurpiiridega, milledest kaks ei ole

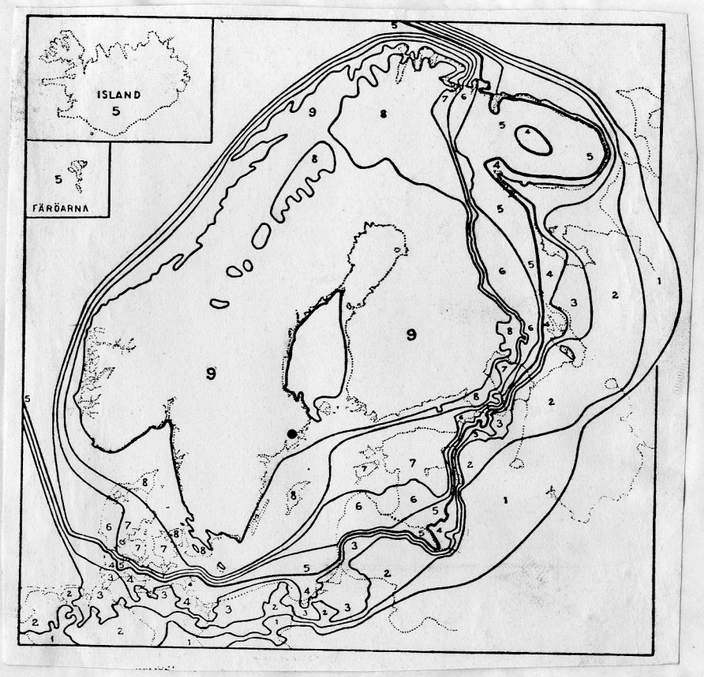

2. joonis.

Baltoskandia kartograafiline sünteesi.

Sten De Geer'i järgi.

Arvud näitavad alade kaupa koos esinevaid tegureid, s.o. üksikute alade intensiteeti. Viies sünteetiline joon on keskmine ja üheksa joone seas tegelikult kõige sobivam geograafilise Põhja-Euroopa piiri tähistamiseks.

edelas täiesti suletud ja üks evib suhtelist iseloomu. Seega on ta limitatsiooni-menetelu ühelt poolt geograafilist, teisalt aga sotsiograafilist laadi. Ise küsimus on muidugi kas tema poolt valitud levimisnähtused on piisavad ja tõeliselt mõõtuandvad ning otseselt mõjuvad vaadeldava regiooni tänapäeva näos ning elutegevuses. Põhja-Euroopa maatõusu-ala piirav null-isobaas ei ole, näiteks, maastikus otseselt mõõtuandev, vaid maakerke tulemused etendavad alles kaudselt tähtsat osa. Samuti on sotsiograafiliste tegurite seas kahe tuhandeaastase põhjariigi kunagine ülim ulatus ainult kaudselt arvestatav ja eriti Baltoskandia kagu-sektoril hilisemaist ühiskondlik-poliitilisist kujunemistest mitmeti looritatud. Edasi seisab De Geer'i rakendatud meetod veel teisitigi vastuolus Granö (13, 61-64, 134) poolt rajatud Eesti-Soome antroökoloogilise kooli meetodiga, mis ei otsi nii palju maastikuliste resp. ühiskondlike ühikute ja regioonide piirjooni, kuivõrt tüübilisi alasid endid.

Kõigele sellele vaatamata peab tunnustama Sten De Geer'i Põhja-Euroopa limitatsiooni esialgu vastuvõetavaimaks senistest. Edaspidine üksikasjalisem geograafiline ja sotsiograafiline uurimistöö üksikute maade kaupa moondab tõenäoliselt selle ulatust mõnes osas ja annab ta täpsama üldiseloomustuse ning erinevuse, ent laiast laastust võttes on Baltoskandial eeldusi jääda omis raames püsima Põhja-Euroopa loomuliku suur-regioonina, eriti antropoökoloogilises suurliigestuses, kus sotsiograafilised ja nende seas poliitilised ühikud nõuavad ka oma osa. Alljärgneva ülesanne on aga Eestit iseloomustada Baltoskandia raamides ja sellega tuua nii ühe kui teise mõistmisele uut lisandit.

Nagu paistab Baltoskandia mõningaid olulisi füsiograafilisi karakterjooni esitavalt kaardi-skitsilt (vt. 3. joonis), mahub Liivi ning Soome lahe ja Peipsi järvenõo vaheline Eesti poolsaar ühes temale eelpostidena Läänemeres kuuluva Eesti saarestikuga

3. joonis.

Baltoskandia olulisi füsiograafilisi karakterjooni.

(De Geer'i, Ramsay', Semjonov'i ja Woods'i järgi).

1. Baltoskandia moreenitopograafia poolest iseloomustatud (viimase jäästumise) serva-ala. –
2. Subakvaatsed (submariinsed ja subglatsilakustriinsed) regioonid Baltoskandias. –
3. Baltoskandia kui maakerke ala piirnull-isobaas.

küllalt iseloomuliselt Põhja-Euroopa poolsaar-maade ovaali. Ses mõttes on Eesti poolsaarel rohkem teatavat sarnadust Jüütimaaga ja selle juure kuuluva Taani saarestikuga, kui Liivi lahe ning Läänemere vahelise liigestamata Kura neemikuga. Kuivõrt nende väljaspool Fennoskandiat asuvate poolsaarte ja nende vaheliste nõgude tekkele on kaasa avitanud jää valiv uuristus, ebaühtlased maakerked või dislokatsioonid, on - mis puutub Eestisse ja Lätti - lähemalt veel teadmata, kuid viimasel ajal hakkavad uurimused ka ses suhtes olundit selgitama (vt. 75).

Baltoskandia, sekka Eesti, füsiograafilisiks üldkarakteristikaks on peale mainitud poolsaarja iseloomu veel laialdaselt levinud moreenitopograafia ja kuuluvus maakerke alasse ühenduses endiste mariinsete piiridega resp. transgressioonide jälgedega. - Laialdane ja suurim osa Fennoskandiast on kaetud kivise ürgmäestiku moreeniga, väljaspool seda näeme aga mannerjää poolt uuristatud pehmeid settekivimeid ja kaugemal suurte massidena kuhjatud savikaid moreen-aineseid.

Nii jaguneb Baltoskandia kvartaarsete kuhjatiste ja pinnamoe poolest kahte erinevasse ossa (vt. 4. joonis). Eesti saarestik ja Põhja-, eriti Loode-Eesti oma ordoviitsiumi ning siluuri kaljualuspõhjaga on üldiselt võttes õhukese glatsiaalse kruusaning liivakattega või kohati paljas lubjakivimilava, mis paralleele leiab teiste Fennoskandia serva-aladega. Kokku on Hausen (67, p.36 seq.) selle piirkonna nimestanud glatsiaalseks uuristus-alaks, kuna mannerjäätegevus on siin mõjunud rohkem koristavalt kui kuhjavalt.

Uuristus-alast väljaspool näeme aga sootuks teissugust topograafiat ja selle koostist; kvartaarkuhjatised evivad enamasti märgilist võimsust ja rahutut pinnamoodi. Jääserva korduva ja pikemaajalise ostsillatsiooni läbi on siin aset leidnud suurejoonelised glatsiaalsed akkumulatsioonid. Nad ulatuvad lõunasse

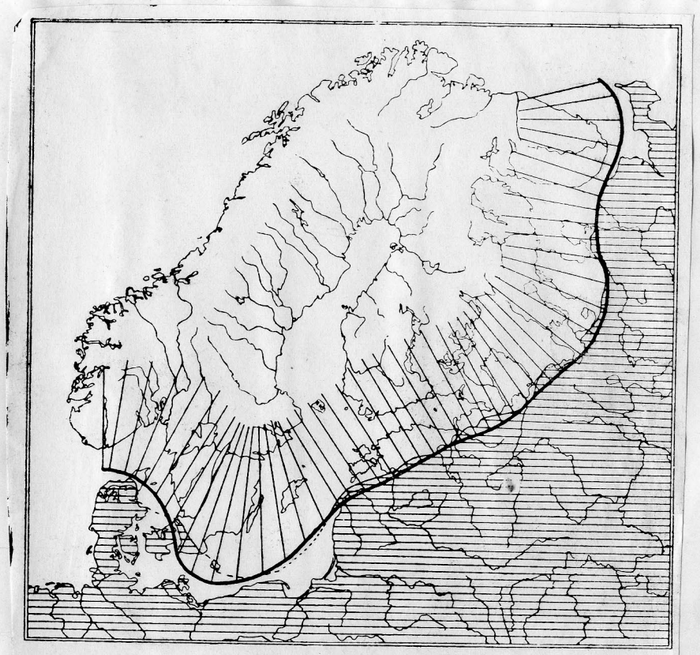

4. joonis.

Glatsiaalse erosiooni- ja akkumulatsiooni-ala ulatus Põhja-Euroopas (Hausen'i järgi):
Valge - uuristus-ala. Rõhtsalt viirutatud - distaalne kuhjumis-ala.

ja kokku kuni Ramsay' (94) poolt iseloomustatud "väikejärvede-vöö" välisservani ja kuuluvad nn. glatsiaalsesse kuhjumis-alasse (67, p.37).

Viimatimainitutel ei ole aga ühtlane, vaid esindab vöötmelist korraldust. Ainult sisemine ja noorem moreenimaa, nagu iseloomustab Sten De Geer (56, p.124) savimoreenide vöödet, evib savimoreenimaa maastikulised erijooned: lainja-sumbja pinnamoe ja korrapäratult vormitud väikeste ent väga arvurikaste järvede ning jävikute kogumikku, sekka suuremaid saarelisi järvi. Selliste väikejärvede rohke esinemine ongi rahutu kuhjumistopograafia peatunnuseid, mida Ida-Preisimaa elanikud on nii tabavalt nimestanud "küürakaks maailmaks" (67, p.51). Vene geograaf Semjonov-Tjan-Šanskij (104, p.40-41) on nende järvede tihedat võrku võrdlenud isegi Soome järvistutega, mainides muide, et "otsamoreenide ja väikeste labajate järvede regioonis" on järved üksteisest rohkem lahus ja hajali, kui Soomes. Järvede kummalised labajad põhised ja saarte rohkus suuremais nende seas meenutab kindlasti soome järvemaastikku, kuid asudes pertrograafiliselt pehmemail kaljualuspõhja formatsioonidel - kriit, tertsiaar, old red, - mis on annud mannerjääle rikkalikku detritust, omab "väikejärvede vöö" hoopis ümmargusemaid, pehme- ning lahkeilmelisemaid pinnavorme, mida maastikupildis omakorda veel rohkem süvendab sega-, metsa ning lehtpuude osatähtsus.

Savimoreenimaa "küürakate maailmade" ja "järvelabade" rodu esindabki Fennoskandia ning ta serva-osa uuristus-ala ümberhaaravat sisemist moreenimaa vööd, mis kulgeb Taanist Silkeborg'i järvistust alates üle Holsteini-Mecklenburgi-Pommerni-Ida-Preisimaa, edasi Leedu-Läti-Kagu-Eesti ja Loode-Venemaa kaudu ligi tosina järvistu näol (56, p.125-126) kuni Valgest Merest idas ning lõunas asuvate märgiliste servamoodustusteni, sellal kui Kola poolsaar evib juba rohkem glatsiaalse detraktsiooni fennoskandilisi

tunnuseid (94).

Käsitletud ulatuslik ja lai kaarjas kuhjumisvööde on tekkinud nn. Balti mannerjää serva pikaajalise ostsillatsiooni tulemusena, kusjuures jääserva kulg on olnud keeljas ning hambuline, nagu seda kinnitavad ka uurimused Eesti ja lähidasilt maaaladelt (67,93,134,182,200,217). Üldiselt sõltub aga selle kuhjumisvöötme kulg lõuna osas Läänemere nõo vanast servast, mis on mõjunud Balti mannerjää edasiliikumisele võimsa takistusena, ja mis ida-kagus ning idas jatkub rööbiti kuhjumisvöötmega Venemaale, kus ta karbooni formatsiooni lääneserval seirab suurimaid vene maastanguid. See astang markeeris seal loomulikult samalaadilist võimast topograafilist takistust, nagu Läänemere nõo vana serv lõunas (67,p.50).

Seega on meil Baltoskandia näol tegemist Läänemerd ümbritseva laia alaga, mis osutab sisemistes, eriti Fennoskandia osades tugeva glatsiaalse denudatsioon tunnuseid ja mida raamivad lõunas, kagus ning idas võimsad ent vahelduva paksusega glatsiaalsed kuhjatised - Balti mannerjää servamoodustised (vt.3.joonis). Omades suurt järvede rikkust ja korrapäratuid pinnavorme meenutavad viimased sellepoolest Fennoskandia järvistumaid ja neid võib vaadelda kui selle välimist vöödet.

Pealegi on Baltoskandia mail veel teinegi iseloomuline ühine joon: nad esindavad maakerke suletud piirkonda. Viimane ei lange kaugeltki kokku tavalise "geoloogilise Fennoskandia" piiridega, vaid haarab endasse ka märgilise osa väljaspool seda, nimelt selle välise vöötme, eriti mis puutub Balti riikide ja nende seas Eesti maa-alasse. - Maakerge on toimunud kõige intensiivsemalt piki Põhja lahe looderannikut, kust ta määr kahaneb kõigis suundades kuni teatava perifeerjooneni. Selle kulg on toodud 3. joonisel, mis näitab ühtlasi maakerke-ala silmapaistvat konformset labajärvistute poolest iseloomustatud otsamoreenide vöötmega.

Maakerke intensiteet tuleb maastikuliselt ja eluruumiliselt mõjuvaks teguriks aga alles kaugemal seespool mainitud perifeerjoont. See avaldub kõige pealt Läänemere rannikumaade regionaalse omapära erinevusis all- ja pealpool kunagisi mariinseid piire. Jääaja geograafiline mõju oleks kahtlemata neil aladel palju suurem olnud, poleks nad mitte a jäänsulamise järgi sattunud meretaseme alla. Erilist tähendust evib asjaolu, et peale moreenipinnaste, nähamasside ja steriilsete väljauhetud liivikute ning liivakuhjatiste esineb laialdaselt pinnaseid, mis koostuvad peenemast ainesest. Sauede, savide, saviste liivade ja liivade näol on need settunud jäätaandumise ajal meresetetena mannerjää servaasendite ette ja esinevad neil aladel, mis maakerkel on tõusnud üle meretaseme. Siin näeme ka raudteevalle meenutavaid, kümneid kilomeetreid pikki, vaheli hargnevaid vallseljakuid, endas vett juhtivaid fluvioglatsiaalse koostisega metsastunud moodustisi, mis eriti soostunud ning niiskes ümbruskonnas funktsioneerivad kui kergesti liigeldavad looduslikud teed ja evivad muidugi mägilist kultuurgeograafiliste tähendust.[x)]

Jäljed, mis mere kunagised kõrgeimad seisud on rand- ning murdlemisjoonte näol maha jätnud ja tänapäeval esinevad sageli kaugel sisemaal, nimetatakse <u>balti</u> ehk kõrgeimaks mariinseks <u>piiriks</u>. See piir, olgugi tekkelooliselt metakroonne, on kultuurgeograafiliselt eriti suure tähendusega, kuna ta suleb endasse üldjoonis alad, kus majandaval inimesel on olnud ja on tegemist kergemini viljeldatavate, kivivabamate ning tasasemate aladega.

x) Sellal kui vallseljakute geomorfoloogilise ehituse ning vormide uurimine on peent tähelepanu pälvinud, on eriti huvitav ning väärtuslik <u>Hossola</u> (69) lisand Jousan-Hartolanharju vallseljaku kultuurgeograafilisele ja majanduslikule tähendusele.

Võiks öelda, et kõrgeim mariinne piir Baltoskandia maadest kõige tähendusrikkam on <u>Rootsi</u>, <u>Soome</u>, ja <u>Eesti eluruumis</u>.

<u>Rootsi</u> agraargeoloogilised ülesvõtted - kaardid eraldavad selgejooneliselt ala, mis on hilis- ning postglatsiaalsest merest kaetud olnud, ülalpool mariinset piiri asuvast alast. Sellal kui esimene neist on peenete settematerjalide tõttu kohati väga viljakas, teevad jäme moreenirusu ja soostunud nõod teise tüübiliseks metsamaaks (48; 49; 105;p.955). - Tembistudes üle meretaseme sattusid mariinsest piirist allpool asuvad alad ka mere kulutava tegevuse mõjukonda. Viimase tähtsus oleneb märgiliselt tembistuvate alade reljeefi iseloomust. Seal, kus esile kerkis tugevasti vahelduva pinnamoega maa (nagu näit. Norrlandis) on settekate sageli tüiesti ärauhetud ja persisteerinud ainult avarais orundeis. Sellevastu on Kesk-Rootsi laialdased sau<u>etasandikud</u> tembistunud ilma mere kulutava tegevuse märgatavate järelmõjudeta. - Kaugemal sisemaal avaldab aga kivine moreen, nii Lõuna-Rootsi kõrgmaal, hilisglatsiaalsest merest väljaulatuvail Kesk-Rootsi ülangu osadel ja ulatuslikel nasi-aladel norrlandi jõgede vahemikes (53,p.13).

<u>Soomes</u> ei lase mariinne piir kergesti end nii täpsalt jälgida kui Rootsis. Mere suurima ulatuse ajal oli Soomest ainult idamine ning põhjapoolne osa laiaulatuslikumalt maismaa, sellal kui Kesk-Soomes üle kõrgeima mariinse piiri skääridena küündisid vaid kõrgeimad osad (64,p.30). Seejuures on aga eestkätt edelaning Lõuna-Soome rannikumadalikud - setetega täitunud ning tasandunud vana merepõhi - eriti silmapaistvad nii oma mariinsete savide rikkuse kui ka tihedasti asustatud viljakate viljelusmaastike poolest. Ometi esineb ka siin tihtipeale alasid, kus viljeluspinnad esinevad vaheldumisi mere kulutavast tegevusest tunnistust andvate paljaskaljudega. Õieti asuvadki selliste komplekside - EF- ja FE - ühendid <u>Granö</u> (64,p.60) maastikuvalemeis - tekkimise eeldused eri-

ti allpool ülimat mariinset piiri, kus meri on ühelt poolt tasandikele ning nõgudesse sauesid kuhjanud, teiselt poolt aga järsuma reljeefi kaljud paljaks uhtunud. Aladel, mis asuvad ülalpool kõrgeimat mariinset piiri, leidub sellist põllu- ning kaljumaistude segi- ning kõrvutiesinemist harva. Kõige selle juures tuleb siiski tähele panna, et alad pealpool kõrgeimat mariinset piiri Soomes, täh. sisemaa märgilisemad kõrgendikud ja Ida- ning Kirde-Soome asustatud alad, on sageli võrdlemisi viljakad just seetõttu, et mere murdlemine ning kulutus ei ole nendeni küündinud (ibid.p.75).

Viimatimainitud asjaoluga puutume me mõõtuandvalt kokku eriti Eesti maa-alal all- ning pealpool kõrgeimat mariinset piiri asuvate osade vaatlemisel ning võrdlemisel. Peatähtsaks vahettegevaks eelduseks on muidugi see, et sellal kui Fennoskandias supramariinsed alad kuuluvad jääaegsesse uuristuspiirkonda, jääb Eestis kõrgeim - s.o. üle mariinse piiri küündiv - regioon valdavalt just jääaegsesse kuhjumispiirkonda. Puudutatud osaldi vaid jääpaisutatud järvede, kuid mitte mereabrasioonist, on siin säilinud vahelduva paksuse ning reljeefiga jääaegne moreenvaip, mis koostub rühksavide ja rühkmerglite segamatust pinnakattest sekka glatsifluviaalsetest ainestest. Seetõttu esindab Eestis just supramariinne regioon soodsamate viljeluspindade peamist panipaika.

Tõsi küll, ka Eesti submariinses regioonis on viljeluseks soodsate eeldustega tasaseid savealasid, eestkätt viirsavide (vt.102) aladel, mille ulatus kindlasti suurem kui seni fikseeritud, ent need on sageli halvasti draineeritud ega kujunda seega kes teab kui silmapaistvat erandit selle regiooni üldpildis. Nii moodustavad viimase esijoones kehvemapinnaselised tasandikud. Seejuures sõltuvad teatavad vahed muidugi ka kaljualuspõhja erinevusest. Ordoviitsiumi- ja siluuri-aluspõhjaga aladel, nagu Põhja- ning Loode-Eestis ja Eesti saarestikus, kus glatsiaalsed pinnase-

liigid lebavad enamasti vaid õhukese ning lüngalise kattena kaljualuspõhjal, esineb abrasiooni toime astangutena glindis, alvaripinnastena ja randvallide ning -vallistikena. Pinnamoe lauguse tõttu on neil aladel kõrgeim mariinne piir maastikuliselt sageli ebaterav. Peevoni alal - Lõuna-Eestis - selle vastu on see vastupidi palju markantsem, kuna undaalne tegevus on suuresti tasandanud maa-alad kuni kõrgeima merepiirini, mis ise esineb suuremalt jaolt järsakute ning murrutisastangute näol ja moodustab erikordselt selge maastikulise ning mitmeti ka kultuurgeograafilise lahkmejoone. See eraldab ühelt poolt hoopis hõredamini asustatud läänе poole kalduva peamiselt liivadest koostuva pinnakattega suure tasandiku, ja teiselt poolt - idas tõusva silmapaistvalt rahvastatud ja viljeldatud moreenikõrgustiku (67,p.104; 188,p.116 seq.; 218).

Nii näeme, et kõikjal Läänemere piirkonnas evib kõrgeim mariinne piir kaaluvat tähendust. Kõigis temast puudutatud maades Baltoskandia ulatusel puutume me kokku viljeluspindade suurema või vähema rohkuse ning viljakusega, erineva rahvastikutihedusega ja - ütleksime veel enam - vastanduvate aladega nii aresaaltoote-majandamislaadilt, - käitiste iseloomult, rahvastiku liikuvuse ja linnastumise määralt, kui ka isegi mõningate muude demo- ning sotsiograafiliste karakterjoonte erinevuselt.

Eriti instruktiivne ses mõttes on rahvastiku tiheduse ja asustus-alade levingupilt, mille kogumulje edasi annab Baltoskandia riige rahvastiku- ning asustustiheduse kaart (vt.5.joonis), kus rahvastiku suhteline tihedus on üldistatult esitatud samajoontega ja pidevalt asustatud alad märgitud mustade laikude abil.

5.joonis.

Rahvastiku tiheduse ja asustatud alade leving Baltoskandia riiges.

(Braun'i, De Geer'i, Friedrichsen'i, Granö, Migliorini, Nissen'i, ja Tammekann'u järgi).

Mustad laigud märgivad tihedasti asustatud ("bygd") alasid (Braun: Sten De Geer, Per Nissen'i järgi Taanis, Norras, Rootsis, Soomes, ja Tammekann'u järgi Eestis). - Suhtelise rahvastikutiheduse samajooned samad, mis hiljem rakendatud erilisel rahvatiheduse kaardil Eesti kohta.

Veel instruktiivsemad ses mõttes on erimaade rahvastiku- resp. põllumaa tiheduse levingu üksikasjalised kaardid - Baltoskandia maadeteaduse tähelepandavad saavutised: Sten De Geer'il (55) rahvastiku levingu ja Anrick'il (49) põlluareaali kohta Rootsis, Söderlund'il (107) rahvastiku levingu kohta Norras, Granö'l (64,108) vegetatsiooni ja rahvastiku levingu kohta Soomes, Tammekann'ul (218) rahvastiku levingu kohta ja Laasi'l (170) põllumaa levingu kohta Eestis. - Taani põllumajandusliku rahvastiku tiheduse levingu parim pilt suhtelisel (samajoonte) meetodil on antud Vahl'i (112) poolt.

Ühtlasi näeme ka kuivõrt vildaka pildi saaksime võrreldes üldriiklikke keskmisi rahvastikutihedusi ja põllumaa protsente nende üldterritooriumist, nagu seda sageli eriti statistikute poolt (80,p.11-12) paraku ikka veel praktiseeritakse (vt.1.ja 2.tabel).

1.tabel: Baltoskandia riikide rahvastik ja territoorium.

Riigid:	Rahvastiku arv 1000-deis 1931.a.lõpul	Üldpindala 1000-deis km²:eis ühes siseveetega	Rahvastiku tihedus pro km²
Norra	2 831	323	9
Rootsi	6 162	448	14
Soome	3 493	388	9
Kokku Fennoskandia riiges	12 486	1 159	11
Eesti	1 119	48	23
Läti	1 920	66	29
Leedu	2 393	56	43
Taani	3 578	43	83
Kokku Baltoskandia lõunariiges	9 010	213	42
Üldse kokku Baltoskandia riiges	21 496	1 372	16

2. tabel: Baltoskandia riikide pindala ja põllumaa.

Riigid:	Põllumaad 1000-deis ha:des	Üldpindala (ilma sisevateta) 1000-deis ha:des	Põllumaa % üldpindalast
Norra	790	30 859	2.6
Rootsi	3 723	41 054	9.1
Soome	2 280	34 338	6.6
Kokku Fennoskandia riiges	6 793	106 251	6.4
Eesti	1 048	4 523	23.2
Läti	1 876	6 579	28.5
Leedu	2 624	5 566	47.1
Taani	2 625	4 293	61.1
Kokku Baltoskandia lõunariiges	8 173	20 961	39.0
Üldse kokku Baltoskandia riiges	14 966	127 212	11.8

Kuigi need üldriiklikud keskmised üksteisest erinevad väga tunduvalt ja on mitmeski mõttes iseloomukad, ei saa neist peamiselt näha muud kui seda, et eriti fennoskandilis riiges on rohkesti anoikumeenseid alasid, mille kaasaarvestamine rahvastikutiheduse resp. põllumaa protsendi keskmised tugevasti alla viib. Võtame me aga arvesse Baltoskandia riige olulised eluruumilised osad, mis üldjoonis mahuvad 55-nda ja 65-nda põhjalaiuskraadi vahemikku, siis ei ole vahed kaugeltki nii suured. Siis kerkib pigemini meil Baltoskandia raames silmade ette ta üldpindalast tublisti vähemaulatuslikum - taamal rannikuid mööda ja piki jõgesid haruliselt liigestunud, Läänemere keskmises ning lõuna-osas ja väinade piirkonnas aga pidevamalaadilisem - ala, mis on rahvastiku tõeline ning peamine eluruum (võrdle 51,p.62), sellal kui kaugemal põhjapool väga laialdased alad on veel anoikumeensed või jälle rahvastiku pürgimist osutav suboikumeen. K o k k u v õ t t e s v õ i k s ö e l d a

(vördle 5.joonis), e t o l e n e d e s p i n n a s e - e e l d u s i s t r e s p. i l m a s t u t e g u r e i s t r a h v a s t i k u t i h e d u s j a a s u s t a t u d a l a d e p i d e v u s ü l d j o o n i s k a h a n e b p õ h j a s u u n a s, j a - m i s t ä h t i s - t i h e d a m a l t r a h v a s t a t u d n i n g p i d e v a m a l t a s u s t a t u d r e s p. p õ l l u m a a - r i k k a m a d a l a d j ä ä v a d u u r i s t u s p i i r k o n n a s a l l a p o o l e, k u h j u m i s p i i r k o n n a s a g a p e a m i s e l t p e a l p o o l e k õ r g e i m a t m a r i i n s e t p i i r i.

Nii koonduvad Baltoskandia eluruumi peamised osad: Taanis - Jüütimaale, eriti selle idapoolmikku, ja taani saarestikku (Fünen, Seeland, Langeland, Laaland, Falster, Möen, Bornholm); Norras - Lõuna-Norrasse, eestkätt Oslolahe tagamaile (Östfold, Vestfold, Akershus); Rootsis - Lõuna-Rootsi (Halland, Skane, Smaland) ja Kesk-Rootsi (Bohuslänist Stockholmini ning Östergötlandini); Soomes - Lääne-, Edela- ningLõuna-Soome (Pohjonmaa, Skääride-Soome, Varsinais-Suomi-Satakunta, Edela-Häme, Uusimaa rannikumaad, Lääne-, Laadoga- ning Maakaela-Karjala); Eestis - eriti Pandivere, Sakala ja Ugala-Haanjamaa (Järva-, Viljandi-, Tartu-, Valga-, Võru- ja Petserimaa); Lätis - Kurzeme, Zemgale ja eriti Latgale; Leedus - peaaegu kõikjal, eriti aga Mariampole, Vilkaviškis, Pagegiai ja Šilute.

Loendatud aladest tähistatud piirkond moodustab Baltoskandias ühtlasi agraargeograafiliselt üldjoonis kokkukuuluva ja laiast laastust ka klimaatiliselt omsette piirkonna (vt.6.joonis). Thornthwaite'i (41) ääjases ilmastuliigestuses mahuvad need alad enam-vähem kokkulangevalt niiskesse mikrotermilisse ilmastutüüpi, kus sademeid esineb kõigil aastaaegadel. Jonasson'i (21) esitusel kuuluvad nad samal ajal enam-vähem ühtlasse agraargeograafilisse valdkonda, nimelt kaeraregiooni skandinaavia-balti alaregiooni

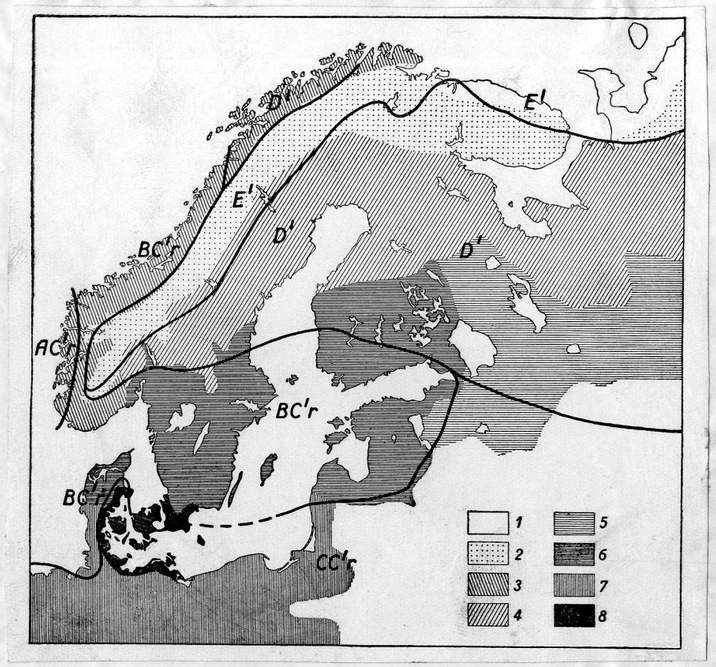

6. joonis.

Baltoskandia agraargeograafiline ja ilmastuline liigestus.

I. Agraargeograafiline liigestus (O.Jonasson'i järgi): 1. Tundravaldkond (külmad metsatud külmakõrved). - 2. Polaarne ja alpiinne metsavaldkond (ilma põllumajanduseta). - 3. Niidu- ja karjamaade valdkond (rohkete sademete ja vähese teraviljusega). - 4. Subpolaarne odravaldkond. - 5. Vene kaeravaldkond (rukki ja linaga). -6. Baltoskandia kaeravaldkond (rukki ja piimandusega). - 7. Saksa piimanduse, rukki ja kartuli valdkond. - 8. Taani piimanduse ja kahetahulise odra valdkond.

II. Ilmastuline liigestus (C.W. Thornthwaite'i järgi): E = Tundrakliima. - D = Taigakliima. - ACr = Mürg mikrotermaalne kliima sademetega kõigil aastaaegadel. - BCr = Niiske mikrotermaalne kliima sademetega kõigil aastaaegadel. - CCr = Subhumiidne mikrotermaalne kliima sademetega kõigil aastaaegadel.

ühes selle rukkiviljuse ja arenenud karjandusel tugineva piimandusega (ibid.pp.30-32,47). Brilist ilmet evib sellesse soppuv Taani kahetahulise odra viljuse ja kõrgelt arenenud piimanduse valdkond.

Skandinaavia-balti kaeravaldkonnast jäävad põhja: idapool - mandrilisema taigakliimaga ning metsandusega subpolaarne odravaldkond, mis Rootsist algades läbib Soome, lääne pool - niiske merelise kliimaga ning vähese teraviljusega niidu- ning karjamaade valdkond Norras, millele seltsib aresaltoodangu alal rohke rannikku- ning ulgumerekalandus, ja keskel - kiiluna mõlema mainitu poolme vahele piki Skandinaavia mägestikku lõunasse tungiv tundravaldkond. Lõunas ega raamib skandinaavia-balti agraargeograafilist regiooni subhumiidse Mitroopa piimanduse, rukki ja kartuli valdkond.

Toodud liigestus põhineb peamiselt viljuste kasvupindade suhtelisel võrdlusel. Olenedes ilmastu modulatsioonidest, rohkem pinnaste erinevaist eeldustest, peaasjalikult aga põllumajandusliku kultuuri intensiteediastmest, on toogid Baltoskandia ulatusel märgiliselt erinevad. Seda tunnistab keskmiste tookide võrdlus kasvupinna ühikute kohta (vt. 3.tabel):

3.tabel: Põlluviljade keskmisi tooke kvintaleis pro ha Baltoskandia riiges 1931.a. (80,p.92).

	Kaer	Oder	Rukis	Kartul
Taani	24.7	26.6	15.9	138.4
Norra	14.4	14.4	15.6	164.4
Rootsi	15.7	18.5	14.4	113.2
Soome	14.3	12.6	13.4	102.9
Eesti	11.0	11.4	10.3	126.0
Läti	10.6	10.5	6.2	116.7
Leedu	11.2	12.3	8.1	118.5

Kuuludes subarktilis-subtempereeritud metsamaade vöötmesse evivad Baltoskandia eluruumis erilist tähendust metsamaistud ja ühes sellega ka vastav areaaltoote-haru - metsandus. Fennoskandia osas võrdlemisi üldiselt vastavalt levinenud, on Baltoskandia lõunapoolmes metsamaistude osatähtsus hoopis tagasihoidlikum ja seda väiksem, mida rohkem maad anastanud põllumajanduslikud maistud. Vahekorrad selguvad ka riiklikest keskmistest (vt.4.tabel).

4.tabel: Baltoskandia riige maa-ositus ja metsamaistude osatähtsus ning metsa suhted rahvastiku arvuga (19,p.43; 80,pp.12,83; 202,p.16).

	Metsamaad (ha:des)	Puidumassi keskm. aastane juurdekasv (m^3: eis) 1. elaniku kohta	Puidutarbing (m^3:eis) keskm. aastas 1. elaniku kohta	Metsa % üldpindalast	Põllumaa %
Soome	7.6	12.2	7.0	65.0	6.6
Rootsi	3.9	8.0	4.6	51.7	9.1
Norra	2.7	3.8	2.0	23.8	2.6
Läti	0.9	4.2	2.8	26.4	28.5
Eesti	0.8	3.7	2.8	20.9	23.2
Leedu	0.4	0.9	0.5	15.6	47.1
Taani	0.1	0.3	0.9	7.5	61.1

Erandatud Taani ja Leedu, hakkab Baltoskandia metsarohkus suhteliselt rahvastikuga seda enam silma, kui juurdelisada metsamaa hulk (ha:des) resp. metsade jooksev aastane juurdekasv (m^3:eis) elaniku kohta Euroopa teistes riikides: Jugoslaavia 0.6 ha resp. 1.1 m^3, Austrias 0.5 ha resp. 1.5 m^3, Tšehhoslovakkias 0.3 ha resp. 1 m^3, Poolas 0.3 ha resp. 0.8 m^3, Šveitsis 0.3 ha resp. 0.8 m^3, Prantsusmaal 0.25 ha resp. 0.6 m^3, Saksamaal 0.2 ha resp. 0.6 m^3, Ungaris 0.15 ha resp. 0.2 m^3 ja Itaalias 0.15 ha resp. 0.4 m^3 (19.p.43).

Seni loendatud majandus-eeldusi ning harusid võime kokku võtta areaaltootemajandusena, mis toidab areaaliti levinenud rahvastikku. Edasi tulevad arvesse veel rohkem-lokaalselt esinevad eeldused, mis sõltuvad kaljualuspõhjast ning selle "kaasavarast" - maaretest - ja panevad aluse lokaalseile rahva stikukuhjumisile ning ühes sellega ka lokaaltootemajandusele.

Baltoskandia fennoskandilise osa - balti kilbi - kaljualuspõhi koostub, nagu Laurentialgi, kristalliinseist kivimeist. Kambriumi-ordoviitsiumi-siluuri-kate, mis esineb laialdasemalt veel vaid skandinaavia fjällide kaledoonia kurrukatetes, on - erandstud vähesed jäämad - mujal langenud uuristuse ohvriks ja püsinud, nagu mesotsoikumi settedki lõunapoolseimas Rootsis, vaid tektoonilisis vajumikes. Need jääma-alad koostuvad liivakivimeist, mergelkiltadest ja lubjakivimeist, millistel viimastel - nagu Baltimailgi pidevamalt esinevail - on oma kindel, ent mitte liialdatav

majanduslik tähendus.

Otsustavama ja seejuures, paraku, negatiivse tähendusega on teisalt käsiteldava ala geoloogilisest arengust tuletuv tõik: puuduvad fossiilsete küttemaarete suuremad lademed. See, ütleme, söepuudus on arusaadavalt väga suure tähendusega ega ole lubanud Baltoskandias kujuneda rasketööndusenі selle tüübilisel kujul. Kõige rohkem annab see end tunda muidugi Rootsis, kus esinevad rikkalikud ja kõrgväärtuslikud maagimaardlad ja -tööndus. Tõsi, Baltoskandia servavöötmes esineb küll söekivimeid ja õlikilte, kuid neist on Edela-Bornholmi, Hälsingborgi ja Höganäsi söekihid Loode-Skanes õhukesed ning madala mihusega (51, p.64), Lõuna-Norras, Västergötlandis ja Põhja-Eestis aluspõhja moodustavate ordoviitsiumi setete hulgas Dictyonemakilt aga rohkem savikilt (186, p.98 seq.). Suuremal määral bituumenit sisaldav on vaid Põhja-Eestis neis samus setetes Kukruse lademena esinev õlikivi (121), mida kasutatakse otseselt kütteainesena või millest toodetakse õlisid. Baltoskandia servavöötmes ja eriti Balti riiges on selle lokaalsel maardel põhjeneva tööndusе (161, 211) areng igatahes perspektiivirikkam, mis aegamööda võib kohapeal indutseerida ka märgilisema tööndusla'igu ühes vastava rahvastikuagglomeratsiooniga.

Jõumajanduse peamisiks eeldusiks Baltoskandias on siiski "valge kivisüsi" - veejõud, mille alused on pannud eelaegade kliima ja mida veemassidega varustab praegusaegne humiidne ilmastu. Vastupidi nõrgalt esitatud küttemaaretele on "valge kivisüsi" võimsalt levinenud just Baltoskandia fennoskandilises osas. Skandimaavia mägestiku järsk langus ja veelahkme lähedus tuletavad Norras jugade suure võimsuse isegi väheldaste veehulkade juures. Joodetud tundrualade lavaliustikest kestavad nad suved läbi ega muutu, vähemalt lõunapool,

ahtraks ka pehmeil atlantilistel talvedel. - Rootsis jälle oleneb veejõudude iseloom mägestiku hoopis aeglasemast kaldevusest itta, jõgede laialdasist voolualadest ja nende jooksu lükitud arvukaist ning suurist järvenõgudest. Olgugi väiksema langukõrgusega, omavad nad suviti suuri veehulki, millele sügiseti järgneb jõuline järelvool suurist looduslikest järvemahutitest, ja ainult talveti, siis tõmbub juba mandrilisema ilmastuasendi tõttu nende veehulk kokku nii, et suuremate jõutehaste rajamisel tuleb ulatuslike kunstehitiste abil paisutada võimalikult suuri talveveehulki. - Põhjalahe kirderannikumail veel lähidalt samuti, on Soome poolsaarel jällegi omamoodi. Kuigi siin sisemaal laialduvad ulatuslikud järvistud mõjusate veemahutitena, koonduvad peamised jõuhulgad ning -varud, - eriti maa lõunapoolsemas osas, eestkätt järvipaisutava Salpausselkä riivivööle (64, pp.134; 108, No.12). Fennoskandia veejõudude kõikjaldus (51, pp.62-64; 53, pp. 107-111) läheb aga Baltoskandia servavöötmes kaduma. Lõuna-Rootsit kaarjalt läbistav ja sellest Kalmari, Gotlandi ning Ölandi alad eraldav denudatsiooniserv palistab järsu glindina vaid Põhja-Eestit ja ainult seda puhandavail jõgedel esineb silmapaistvam veejõudude - jugade ning koskederidastik, omalaadiline "fall line". Muidu on aga Baltoskandia lõunariikide maa-alad - Lõuna-Eesti, Läti, Leedu, Taani - ka veejõumajanduse eelduste ning rakenduste poolest kehvad.

Sel lühikeselt skitseeritud loodusliku kaadri taustal ei ole meie ülesanne siinkohal selgitada niipalju tootemajanduse eriharusid, kuivõrt iseloomustada selle üldnähtuste osatähtsuse ja sarnaduse ning erinevuse olenevust geograafilisist peaeeldusist. Üldmajanduse arengualuseks on kõikjal ikkagi peamiselt areaaltootemajandus selle erivormide - põlluduse ühes karjamajapidamisega, metsanduse ja kalanduse näol. Kui

kalandus olenedes asendist paiguneb peamiselt läänerindele, siis põllumajandus, olenedes kliimast ja pinnastest resp. arenguastmest, osutab oma ruumilise levingu resp. intensiteedi märgatavat kahanemist põhja resp. ida suunas.

Põllumajanduse elutingimused on ühtlasi otsustavad asustusetihenemisel Baltoskandia kesk- ning lõunaosas. Põllumajandusliku kultuuri pürgimine põhja tähendab samal ajal metsa taandumist, kuni lõppeks kujuneb teatav tasakaal kultuurmaistu ja laas- või röövmetsamaistu vahel. Nii persisteerivad võimsad metsalad põhjapool, kus kivimoreenide prevaleerimine ja vegetatsiooniperioodi kasvav lühenemine asetab põllumajanduslikule asustamisele aina suuremaid tõkkeid.

Need metsasäilitid moodustavad tähtsaid aluseid eriti Rootsis ja Soomes toorainese loovutajana puidutöötlemisele ja paberitööndusele j.m., mille areng omale veejõudude rikkuses, nagu nägime, tähtsa seljatoe leiab. Ubikvitaarselt levinenud veejõustik on, vaatamatagi söevajakule, geoloogilisist eeldusist sõltuva maavarastikuga maagimaarete näol võimaldanud Rootsis kujuneda silmapaistval maagimajandusel, mis ürglikult tootes poolfabrikaate, on ümberkohenenud kallite peenfabrikaatide produktsioonile ja ühes kõige muuga lasknud Rootsil tööndusliku rahvastiku osatähtsuse poolest esikohale tulla Baltoskandia riikide seas (vt. 5.- tabel).

5. tabel: Baltoskandia riige rahvastiku protsendiline ositus tootmisaluti (80, p.11; 105):

sekka	Põllumajandus, metsandus, kalandus:	Tööndus, sekka mäendus:	Kaubandus ja liiklemis-asjandus	Muud:
Taani	32	29	17	22
Norra	36	28	19	17
Rootsi	38	32	13	17
Soome	65	15	7	13
Eesti	59	16	8	17
Läti	61	13	10	16
Leedu	77	6	4	13

Ka teised Baltoskandia läänepoolmiku riigid - Taani ja Norra - on tööndusliкult osatähtsuselt sellele järelesammumas. Kohapealsete jõuallikate, metsavarude ning maarete vähesuse tõttu on aga Taani tööndus aluspõhjaks selle vanemas "lademes" toodetevahetus kodumaise põllumajandusega, ja uuemas - väljaveole põhjenev põllumajanduslike saaduste õilistamistööndus. Baltoskandia idapoolmike riigid on sellevastu oma tööndusliкult osatähtsuselt kõik poolevõrra ja Leedu isegi kaugelt rohkem taga. Esikohale nende seas tõusevad Soome ja Eesti, kus esimeses on, vaatamata maarete vähesusele, arenenud mitmekülgne puidu-, metalli- ja tekstiiltööndus, ja teises - samad tööndusharud aga vastupidises järjestuses, millele seltsib veel, nagu nägime varemalt, arenev maardetööndus. Nende kõrval kehitavad end balti riiges põllumajandusele baseeruv eksporttööndus ja mitmed teised harud, mis ei põhjene niipalju looduslikel ega asendieeldusil, kuivõrt "triiphoonetööndusena" majanduspoliitika kunstlikul alusel.

Asendiväärtus ja tööndusareng peegeldub kõrvuti kaubanduses ning liiklemisasjanduses sideneva rahvastiku osatähtsusega (vt. 5 - tabel). Ka sellepoolest jaguneb Baltoskandia kahte poolmikku, kusjuures atlantiliselt eksponeeritud läänepoolmikus liiklemisasjanduse, eriti kaubalaevanduse osatähtsus

on märgatavalt suurem ja väheneb ida suunas ning selle järgi kuidas rannikujoon lüheneb (vt. 6 tabel).

6. tabel: Kaubalaevanduse osatähtsus Baltoskandia riige rahvamajanduses (80, pp. 41-45; 105, pp. 915-916).

	Kaubalaevade üldtonnaaž 1000-deis br.-reg.-ton. 1932.a.	ühe reg.-tonni kohta tuleb elanikke	aastasest sissesõidust langeb ühe elaniku koh reg.-tonne
Norra	4200	0.6	10
Taani	1200	3.0	2
Rootsi	1700	3.6	1.5
Soome	330	10.6	1
Eesti	110	10.2	1
Läti	190	10.1	0.6
Leedu (1925)	"	53.0	"

Kaubandus ja liiklemine seoses asendieeldustega, lokaaltootemajandus ühenduses jõuallikate ja maarete asukohtadega on - sellejärgi kuidas areaaltootemajandus arenedes, rateionaliseerudes ning mehhaniseerudes annab rahvastikulisi ülejääke, on tuletanud Baltoskandias erinevad rahvastikukontsentratsioonid linnade ja tööndusasulate näol. Üldjoonis kõrvutavad riigikeskmised maalise ja linliku rahvastiku proportsioonid rööbiti areaaltootemajanduses sideneva rahvastiku osatähtsusega järgmiselt (vt. 7 tabel):

7. tabel: Linliku ja maalise rahvastiku proportsioonid Baltoskandia riiges kõrvuti areaaltootemajanduses sideneva rahvastikuga 1931/1932.a.

	Linliku rahvastiku protsent	Maalise rahvastiku protsent	Areaaltootemajanduses sidenevate prots.
Taani	55	45	32
Norra	28	72	36
Rootsi	30	70	38
Soome	17	83	65
Eesti	30	70	59
Läti	32	68	61
Leedu	16	84	77

Ka siin saab suurem atlantiline ekspositsioon ja tihedam seos merega kaasamõjuvaks, ehkki mitte otsustandvalt. Iseloomulik on lisaks seegi, et - erandatud "pudelisuuline" Leedu - kõigi teiste Baltoskandia riige suurimad linlikud agglomeratsioonid on ühtlasi tähtsad sadama- ning pealinnad. Seetõttu on nende tsentraliseeriv jõud teiste linnade seas märgiliselt tugevam, kui me seda mujal Euroopas näeme. Nii keskib vastavate maade linlikust üldrahvastikust 1930-1933.a. andmeil Kopenhaagen (ühes Frederiksbergiga) tublisti 56%, Riia ligi 54%, Suur-Tallinna (täh. Tallinna ühes Nõmmega) peaaegu 44%, Helsinki ümmarguselt 39%, Oslo üle 31%, Stockholm ligi 30% ja jällegi on see Leedu sisemaine pealinn Kaunas, mis oma 19 %-ga hoopis kaugemale maha jääb.

Edasi, mis puutub linliku rahvastiku protsenti kogurahvastikust, siis on seda suvatsetud vaadelda vastava ala tsivilisatsiooniarengu mõõdupuuna ja - teatavate piiramistega - ka kultuurikõrguse osutajana. Olbricht on, nagu me teisal (22) aranäidanud, ilmselt Meuriot' eeskujul hakanud kultuuritaseme hindamisel rõhutama nn. suurlinnastuse indeksi. Suurlinnastuse indeksiks loeb ta suurlinnade rahvastiku protsenti rahvastiku üldarvust. Pidades tänapäeval ebakohaselt (vt. 151, p. 11) suurlinnadeks juba asulaid, kus rohkem kui 100 000 elanikku, liigitab ta 25% suurlinnastusega maad kõrgkultuuri (Hochkultur) maadeks, 15% - 25%-lise faktoriga maad täiskultuuri (Vollkultur) maadeks, ja 10% - 15%, 5% - 10% ning 5%-lise indeksiga maad neile kultuuriliselt vastavaastmeliselt järgnevaiks. Tõeliselt ei ole selline liigitus küllaldaselt täppis ega tabav. Sellekohaselt oleks küll Taani ja Rootsi ja Läti täiskultuuri maad, Eesti subordineeruks juba järgmisse (10% - 15%) Soome jällejärgmisse (5% - 10%) ja Leedu alaimasse

(5%) liiki, kusjuures Soome satuks isegi ühele tasemele Mehhiko ja Pärsiaga (!).

Kindlasti palju õigem on suurlinnastuse indeksi asemel tarvitada linnastuse üldindeksit, mille oleme eespool esitanud kõigi Baltoskandia riige kohta. Ent ka see ei tähenda ilma hoolsate korrektsioonideta midagi absoluutselt määritlevat kultuurikõrguse mõttes, vaid pälvib pigemini tähelepanu teatava karakteristikana, nõudes peale kõige muu halduslike-alade asemel käsitlemist vähemate ning homogeensemate alade kaupa. Siis alles seatakse asjad vastuvõetavamasse valgusse ja linnastuse resp. suurlinnastuse indeks kui areaaltoote-maade ajalise ning ruumilise siirdumise eksponent tööndusmaadeks omab hoopis väärtuslikumat tähendust ka tsivilisatsiooniastme hindamisel.

Seega ei saa kultuuri- ega tsivilisatsiooniastet kinnistada ainuüksi rahvastiku tiheduse ega asustuslaadi järgi. Kaudsete määrastuste asemel tuleb ilmtingimata eelistada otseseid. Kuna kultuuriastmete iseloomustus ja nende ruumilise levingu piiritelu nõuab kogu vaimuilma ja meelistu inventuuri ning eritelu, siis väljub see meie püstitatud ülesande piirest. Tahame aga hankida tsivilisatsioonikraadist enam-vähem õige pildi, siis peame võrdlema sellele vastavat otsekohest ainest. Sellises võrdluses evivad esmajärgulist tähendust üldised elatis-olud ja nende eristumine, mida võime nimetada elatisstandardiks (12,22).

Nagu me teises ühenduses lähemalt eritlenud (22, p. 27 seq.), moodustab Baltoskandia läänepoolmik, millele osalise siirdlana seltsib ka Soome, omaette elatistüübi. Balti riigid ja osaliselt ka Soome esindavad Baltoskandia idapoolmikus eelmisele subordineeritud elatistüübi levilat, millel kaldevus siirduda Ida-Euroopa oludesse, ent tendents läheneda Baltoskandia läänepoolmikule. Teistest keerukamalt end väljendada lubavaist tunnustest mõõdudes, esindub see

võrdlemisi ilmekalt rahvamajanduslikus sissetulekus, sisemaises minemis ja väliskaubanduse kulgus per capita (vt. 8 tabel):

8. tabel: Rahvamajanduslik sissetulek, sisemaine minem ja väliskaubanduse kulg Baltoskandia riiges per cap. (22, p. 20/21; 80, p.13).

	Rahvamajanduslik sissetulek per cap. E. kroonides 1927/28.a.	Sisemaine minem per cap. RM-des 1927/28.a.	Väliskaubanduse kulg per cap. Kuldkroonides 1925
Taani	1030	566	866
Norra	-	818	584
Rootsi	992	777	464
Soome	397	-	-
Eesti	367	-	173
Läti	356	-	-
Leedu	274	-	-

Muidugi ei iseloomusta need keskmised küllaldase reljeefsusega vaadeldavate maade elatisolusid. Reljeefsuse tõstmiseks oleks tarviline neile kõrvu seada varade ning sissetulekute ositus ühes sotsiaalmajandusliku kihitusega. Otseste andmete ja uurimuste puudumisel on meil selleks tulnud rööbistada peamiselt korteriolude ositust erinevail maadel (22), mis näitab, et Baltoskandia läänepoolmikus elamishõlp ositub normaalsema frekventsköverana, langudes keskkihi harjalt ühtlasemalt nii kehvastiku kui paremiku poolmeile, sellal kui Baltoskandia idapoolmikus, selle seas eriti Balti riiges, ka Eestis, normaaljaotuse kõver elatisstandardi keskmise alaneva astenduse järjestuses siirdub nn. B-tüüpi frekventsköveraks.

Kõigist toodust paistab, et elatis- ning tsivilisatsioonitaseme astendus Baltoskandias osutab levingut, mis enam-vähem käsikäes käib rahvastiku ositusega majandusharuti ning tööharurühmiti: Kagu-Balti agraarmaad on elatisastenduselt viimases järjes, sellal kui märgatavalt tugevama tööndus-kaubanduse ning liiklemisasjandusega läänepoolsik elatishõlbult sammub

esireas. Rahvastiku sidenevus ning ositus majandusaluti olenes, nagu nägime, omakorda loodusliku kaadri poolt pakutavaist võimalusist.

Viimastega ühenduses tuleks mainida ka järeldusi, mis Baltoskandia maadekompleksi kohta tulenevad Huntington'i (18) uurimusest, kus püütakse tsivilisatsiooni arengut rööbistada nn. tööklimaga ja klimaatilise rahva-energiaga (climatic energy). Andes oma vaatluste kohaselt kõrgeima tööklimaatilise väärtuse ilmastule, mida märgib +10°C keskmine aastatemperatuur ühes suure voodse amplituudiga ning läbivate õhurõhumiinimumite suurima võimaliku arvuga, tuletab ta maakera liigestuse tööklimaatiliselt rohkem ja vähem soodsamaisse valdkondadesse, mille indeksid mahuvad 1000-1200 vahemikku. Huntington'i klimaatilise energia kaardi järgi kuulub Baltoskandia eluruumi oluline osa (s.o. Taani, Lõuna-Skandinaavia, Lõuna-Soome, Eesti ja osalt ka muu Baltikum) tähelepandavalt kõrgesse tööilmastu piirkonda (ind. 1150-1175), mis ühtlasi on linnastumiselt kõige rohkem edutanud osa Baltoskandiast ja mida varemalt toodud Thornthwaite'i liigestuses iseloomustas BC'r -ilmastu. Kui arvestada aga ainult tsüklonaalset tegevust inimenergiat ja tööndusliikku aktiivsust soodustava tegurina, siis kerkib peagu terve Baltoskandia ulatus - peegelpildina P.-Ameerika Suure-Järvistu maadele - esile oma tsüklonaalsete tormide arvu poolest aastas.

Kahtlemata peitub otsustavamaid tegureid majanduse subjektis, inimeses endas. Alles tema läbi maade looduses asuvad majanduslikud võimalused omavad realiteedi (55, p.19). Kuivõrt inimtöö tähtsus oleneb aga looduslikest, nende seas eestkätt klimaatilisist oludest, ja raassilisist eeldusist, selle täpsam kaalutlemine on, paraku, veel seni puuduvate võrdlevate spetsiaaluurimuste ülesanne. Baltoskandia rahvastiku

vaimset nagu füüsilistki jõudlusvõimet peab igatahes väga kõrgelt hindama. Viimane peegeldub peale otsese töö majanduslikel aladel ka Baltoskandia rahvaste erikordselt kõrges sooritusvõimes sportlikel aladel, mis eriti siis iseloomukalt silma paistab kui arvestada nende kogujõudlust suhteliselt väikeste rahvaarvudega (vt. 9 tabel).

9. tabel. Euroopa rahvaste jõudlusi kergejõustikus 1933.a. ("Idrottsbladet" nr.33/1933).

	Kergejõustikus saavutatud punktide üldarv	arv 1 milj. elaniku kohta.
Soome	260.12	74
Rootsi	142.80	24
Eesti	25.65	23
Norra	27.30	10
Ungari	57.48	7
Saksamaa	245.78	4
Taani	12.00	3.5
Kreeka	18.67	3
Inglismaa	54.67	1.3
Itaalia	51.00	1.3
Prantsusmaa	47.46	1.2
Poola	19.50	0.7

Sten de Geer (56) on küll püüdnud väärtustada ka põhja raassi tunnuste levilat Baltoskandia limiteerimisel, kusjuures ta teeb vahet selle tuum-osas valdava põhja raassi ehk põhjarahvastesegu ja servaosade ning otsese mandriseosega poolsaarte põhja rahvastiku vahel, kelle sekka ta ei loe laplasi, küll aga soomlasi ja eestlasi. Seniseni kuni puudub veel rahvastiku raassilise koostise täielikum ülevaade ja inimjõudluste olenevuse kindlam selgitamine raassilisist eeldustest, jätame nende tegurite evalueerimise rahulikult tulevikku. Olgu kuidas on, Baltoskandia jaguneb tõuliselt (vt. 68, 71, 82, 118-120) kahte tuumalasse, millest üks - põhjaraass kesendub Baltoskandia läänepoolmikku, eriti Rootsi, sellal kui teise -

idabalti tõu tuumala asub Baltoskandia idapoolmikus, Soomes ja eriti Eestis, kus eestlaste tõulise põhielemendi moodustab idabaltitõug ja teiseks suuremal määral esinevaks on põhja tõug (119, p.8).

Eeltoodud tõulise kahepoolsusega rööbiti laialdub Baltoskandias ka kaks keelkonda - skandinaavia ja läänemeresoome keelte levilad, millele idapoolmiku lõunaosas lisandub läti-leedu keele piirkond (vt. 7. joonis). Looduslikud eeldused on nende ruumilisele levingule ning eristumisele silmapaistvalt mõjunud. Läänemeri oma hargnevate lahtedega on siin olnud peamiseks lahutavaks teguriks, mille kõrval tähendust evib ka Skandinaavia mägestiku lahkmejoon. Kõige pealt lahutab Läänemeri oma pikisuunas Baltoskandia kaheks rahvuslikult ning keeleliselt erinevaks poolmeks: läänes skandinaavia ja idas läänemere-soome keeli kõnelevad rahvad ühes omaette läti ning leedu rahvaga. Teisene liigestus tuleneb läänepoolmikus Taani ja Rootsit ning Norrat lahutavaist väinadest, kuna idapoolmikus Eesti ja Soome vahel selle osa endale võtab Soome laht. Lõppeks on Skandinaavia poolsaarel Norra ja Rootsi poliitiliseks ja rahvuslik-keeleliseks piiriteguriks enam-vähem markantselt Skandinaavia mägestik, sellal kui idapoolmikus Eesti ja Läti vahel veel teatavat osa etendab Liivilaht, muidu aga - nagu Läti ja Leedu vahelgi - rahvuslik ega poliitiline piir ei sõltu enam looduslikest tegureist.

Seega on "lahutav" meri - Läänemeri oma sissesoppivate lahtede ja väinadega - esinenud tähtsa tegurina Baltoskandia rahvuslikus ja poliitilises liigestuses. Sest Eesti ja Soome suhtuvad ta läänepoolmikus oma geopoliitiliselt asendilt üksteisele peagu täpsalt samuti nagu Taani ja Norra läänepoolmikus. Rootsis sellevastu on ta keskuses asuv maakaeltega läbitud järvede rida olnud riikliku kontsentratsiooni südame-alaks.

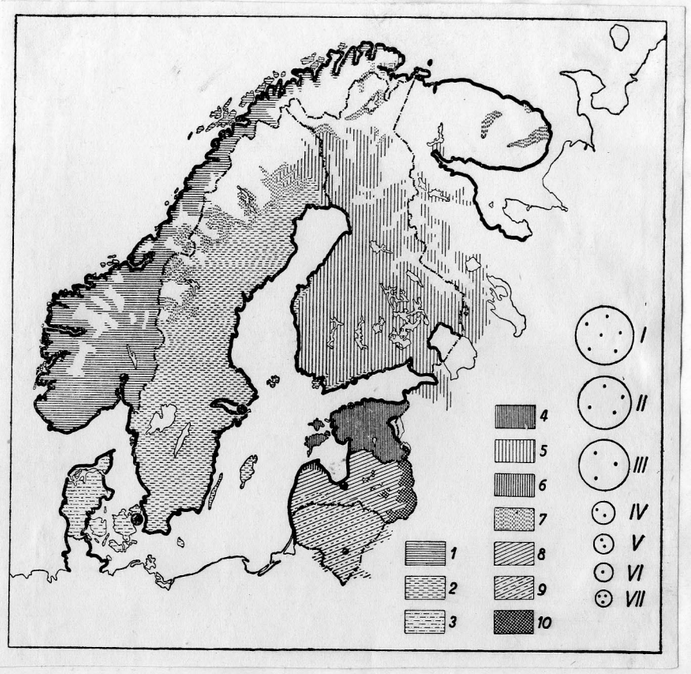

6. joonis.

Baltoskandia poliitilisetnograafiline liigestus.

A. Lingvistilis-geograafiline liigestus:

1. Norralased. - 2. Rootslased. - 3. Taanlased. - 2. Eestlased. - 5. Soomlased (ka karjalased ja vepslased). 6. Liivlased. - 7. Laplased. - 8. Lätlased. - 9. Leedulased. - 10. Venelased. -
Mõned väiksed erandid väljaarvatud (Ida-Karjala, soomlased Rootsis ja vice versa) hakkavad selgesti silma Baltoskandia rahvusriiklikud poliitilised piirid.

B. Baltoskandia riikide võrdlev territoriaalne (valged sõõrid) ja rahvastikuline (iga punkt sõõris märgib 1 miljonit elanikku) suurus:
I. Rootsi. - II. Soome. - III. Norra. - IV. Läti. - V. Leedu. - VI. Eesti. - VII. Taani.

(Üldjoonis "Suomen Kartasto" järgi).

Nii ei ole veteväljad alati lahutavaks, vaid sellekõrval ka ühendavaks teguriks. Viimane asjaolu paistab ka tõsiasjust, et Baltoskandia läänepoolmiku ekspansioon on jätnud skandinaavia rahvastiku - rootslaste - kilde just teisele poole Läänemerd, Eesti ja Soome rannikuile.

Maad, mis asuvad Läänemere ümber, võlgnevad sellele ühisele asendile elavad vastastikused suhted, mis ajuti on tekitanud või vähemalt võimaldanud ühtekuuluvust ja ühissaatust. 30-ne aastase sõja ajad võimastasid isegi mõtet nende riiklikust ühteliitmisest, mille teostamisele Rootsi - kui Baltoskandia südamaa - üksvahe kõige lähemale jõudis. Ent ka praegusel ajal on Baltoskandia riigel palju ühist muu Euroopa raamides. Nad on Põhja-Euroopa poolsaar-riigid par excellence, olgu üks osa - läänepoolmikus - vanast saadik püsinud poliitiliste kujunditena, või teine osa - idapoolmikus - võrdlemisi alles äsja omale iseseisvuse taasvõitnud.

Füsiograafilisse Baltoskandiasse kuuluv Läänemere saksa lõunarannik on end lasknud vaid möödaminevalt lahti kiskuda Kesk-Euroopast, ent püsivalt pidanud jääma kontinentaalsele Kesk-Euroopale merelepääsu perveks. See asjaolu selgitab, miks ta poliitilisest Baltoskandiast on välja jäänud. Vastupidi surus end ida-euroopaline Venemaa üksvahe küll laia rindega Läänemere idarannikule, ent on jällegi tõmbunud oma mandrilistesse avarustesse tagasi, säilitades vaid ahtakese Leningradi akna. Nagu me teisal oleme üksikasjalisemalt selgitanud (152), ei kuulu ka Eesti maa-ala ei füsiograafiliste ega etnograafiliste eelduste ning kujunemise poolest Vene elualuumi, vaid vana etnograafiline ning ajalooline piir kulgeb idapool Eesti poolsaart vaguva Peipsi ning Lubani järve nõgu mööda sama hästi geopoliitilises mõttes eraldatuna nagu Soomegi ühes Karjalaga suurte järvede ja nõgude loodusliku piiri abil (võrdle 64, p.14)

Kokkuvõttes näeme Baltoskandia geograafilisel taustal ka palju ühiseid jooni poliitilissotsiograafiliselt. Põhjapoolsele kolmele suure territooriumiga Fennoskandia poolsaarriigide sirutavad end lõunast vastu väikse territooriumiga ent samuti kolm poolsaarjat Baltoskandia servavöötme riiki - Taani, Eesti, Läti -, viimane vaid osaldi, sellal kui ka muudelt tunnustelt erinevam Leedu läheneb Mandri-Euroopa loomele. Ühes on neil siiski ka riiklikult palju ühist, nad kujutavad kõik rahvaarvult väikseid (1- 6 milj. el.) riike, mis on konstitueerunud võrdlemisi kokkulangevalt rahvuslike ning keelepiiridega. Edasises asume nende seast ühe - Eesti - üksikasjalisemale ökoloogilis-majandusgeograafilisele uurimisele ta poliitilisis piires. Seda õigustab nii vana maadetenduslik traditsioon, rohkem aga asjaolu, et riik moodustab oma eluruumiga sotiograafilise ühiku. Alajõtuses vähemalt tuleb meil selle eest peamist tähelepanu omistada eluruumi loomulikele ja võimalikult homogeenseile osistele, s.o. ümbruslikele ühikuile.

II

Eesti eluruumi ümbruslikud eeldused ja liigestus.

Liivi ning Soome lahe ja Peipsi järvenõo vahel kilpjalt kummuv tömp Eesti poolsaar ühes selle juurde kuuluva Läänemeres asuva saarestikuga kuulub, nagu nägime, Baltoskandia päris tüübiliste poolsaar-maade sekka. Ta füsiograafilisiks üld karakterjoonteks on peale mainitud poolsaarja iseloomu veel kuuluvus maakerke-alasse ühenduses endiste randjoonte j.m. transgressioonijälgedega. Laialdaselt levinenud moreenitopograafia poolest on aga Eestil juba kaksikasend. Sellal kui Põhja-, eriti aga Loode-Eesti ning Eesti saarestik oma ordoviitsium-siluuri kaljualuspõhjaga ja siinsel lubjakivimite laval ning tasandikul lebava õhukese ning lüngalise pinnakattega leiab veel paralleele Fennoskandia serva-aladega, milledega teda ühendab pealegi kuuluvus

kulumispiirkonda, - jääb devoni setteil ülesehitatud Lõuna- ning Idakagu-Eesti juba enanduvalt jääaegsesse kuhjumispiirkonda, kus kvartaarkate pakseneb üha vahelduvamaks. Kõik see muidugi aina süvendab Eesti eluruumi ümbruslike eelduste erinevusi ja mitmekesistab nende levingupilti:

Piirdudes Soome lahe poolt settelava järsu astanguga - glindiga, näitavad kaljualuspõhja lademed aeglast langu lõunasse, millises suunas ka kambrilisest sinisavist alamordoviitsiumi lubjakivimeini glindis paljanduvad lademed kattuvad järjest noorematega: Põhja-Eestis- ordoviitsiumi ning siluuri lubjakividega ja Lõuna-Eestis devoni liiva ning lubjakivimeiga. Olenedes osalt kaljualuspõhjast, osalt kvartaarkattest ei ole kõrguse vahelduvused Eesti reljeefis (vt. orohüdsograafiline kaart, 8. joonis) küll kes teab kui suured, ent evivad siiski - nagu edaspool selgub - olulist tähendust, olles kaasamääravad nii sub- ja supramariinse regiooni kui ka üldisemalt sub- ja superakvaatsete alade ulatuses.

Seal, kus kaljualuspõhja vastupanukamad ning kõrgemad lademed on persisteerinud aegade jooksul toimunud uuristusel, esinevad lamedavõitu kõrgustikud, seal aga, kus aluspõhjas levivad pehmemad lademed, on laialdumas nõod, mida jääaegne uuristus omakorda veel avardanud ning süvendanud. Sel moel on kujunenud Kesk-Eestis devoni liivakivimi kohal Pärnu lahe - Võrtsjärve-Peipsijärve vaheline nõgude ahelik, mida oleme varemalt nimestanud Lahkme-Eestiks (151,p.173 seq.), sellal kui Kagu-Eestis devoni liiva- ja dolomiit- ning lubjakivimite piirilt alates kummub Eesti silmapaistvaim kõrgustik - Võru orundist haaratud Haanjamaa.

Samal ajal osutab Eesti kaljualuspõhja ka Lääne-ida suunas mõju reljeefi peajoontele, mis tuleneb meridionaalselt kulgevaist lamedaist kohrudest ja nende vahel samasuunaliselt vagu-

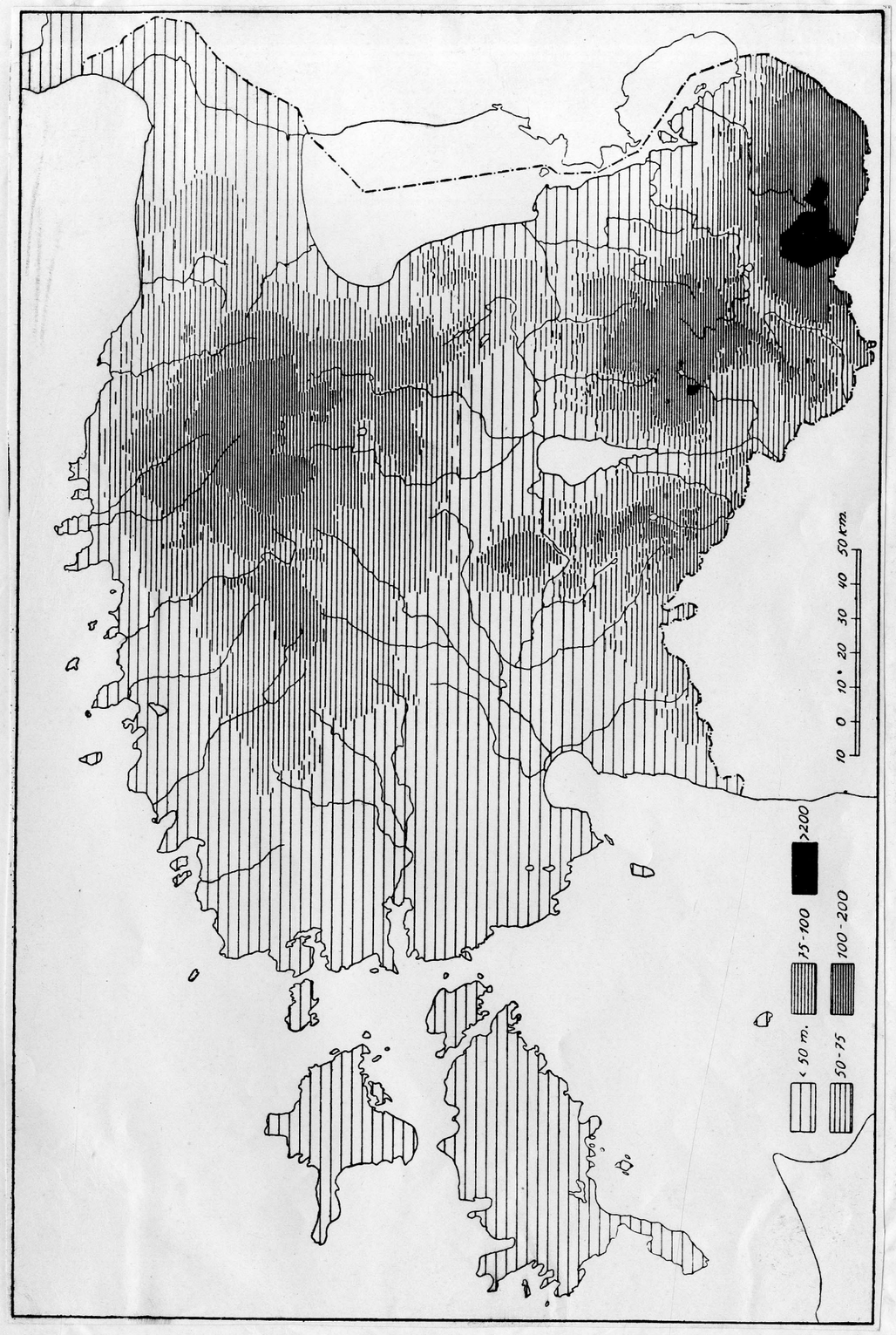

8. joonis. **Eesti orohüdrograafiline kaart.** (Mõõt 1:1500000)

vaist nõgudest: läänes - Muhu väina - Liivilahe ja idas Piepsi - ning Pihkva järve joonel. Kraus (75, p.86) on sellise vaondnõo iseloomu kandjaks märkinud ka Võrtsjärve - V.-Emajõe vagumuse, käsitades neid kõiki noorte vaondijoomidena.

Määravama tähendusega Eesti pinnamoes ja selle üksikasjus on siiski pinnakatte lahtisest materjalist koostuvad kuhjatised ja nende vahel asuvad või neisse uuristunud lohud, mis pärinevad jääaegse mannerjää kuhjavast ja kulutavast tegevusest, kusjuures just aluspõhja kumerusile kuhjunud mannerjää kuhjatised tuletavad kõige märgilisema ja vahelduvama pinnamoe. Baseerudes 1 : 42 000 topograafiliste kaartide eritelule, on Granö (134) kinnistanud nende reljeefivormide levingu üksikasjad, mis on toodud juurdelisatud kaardil (vt.9.joonis), millest nähtub kõige pealt tähelepandav joon: jääaegsete moodustiste orograafiline mõju kasvab loodest kagu poole.

Saarestikus ja Põhja-Eestis valitsevad vallseljakud, keskuses ja edelaosas - voored, kagus - moreenkingustikud, voorte vöö ja moreenkingustike vahealal nagu kõikjal suuremate moreenkuhjatiste lähikonnas aga kulgeb ürgorgusid arvurikkamalt kui mujal. "Säärase regionaalsuse põhjused on selged. Eesti kaguosas oli jääserv pikema aja jooksul üldjoontes võetud statsionaarne ja kuhjumine oli selle läbi ühte alasse koondatud. Kuid selle juures oli teiselt poolt sulavetel võimalus pikema aja jooksul jää serval ja jää all orustikke välja uuristada või selgejoonelisi väljavoolu-teid kasvavate kuhjatiste vahel alles hoida. Teistele meie maa osadele oli jää serva taganemine morfoloogiliselt mõõduandev. Kuhjatised on seal teissugused, vähema ulatusega ja enamasti ühes või teises sihis viirulised, esitades selle läbi kas jää liikumissuunda (radiaalsed moodustised) või jääserva asendit lühiajaliste seisatuste puhul (marginaalsed vormid)". (Ibid.p.7).

Ramsay (200), kes lähemalt on peatunud mannerjää retsessioonil

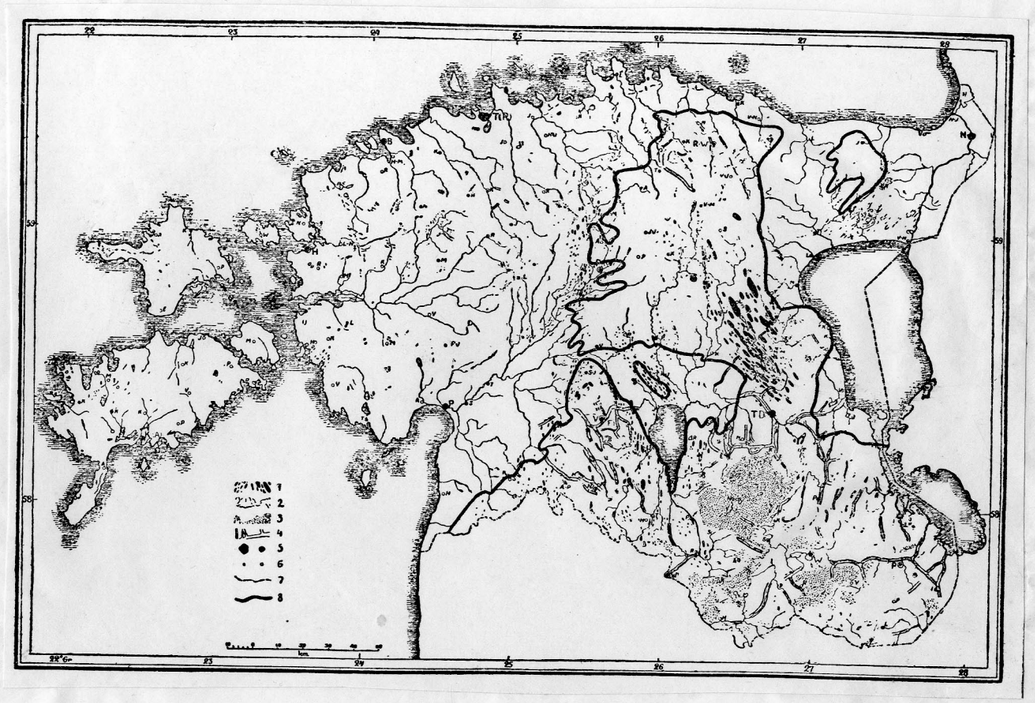

9. joonis.

Eesti jääaegsed kuhjatised ja ürgorud (j.G.Granö järgi) ühes pealvee-regiooni piiriga (W.Ramsay' ja A.Tammekannu'n järgi).

Märgid: 1, voored. - 2, radiaalsed ja marginaalsed vallseljakud, otsamoreenseljakud, mõhnad ja liivakuhjatised. - 3, moreenkingustikud. - 4, radiaalsed ja marginaalsed ürgorud. - 5, linnad. - 6, alevikud ja kirikud. - 7, riigipiir. - 8, pealveeregiooni piir.

Eestis, kujutab seejuures asja nii, et taandudes voortevööst on mannerjää liikumissuunas toimunud ohulisi muudatusi, mis väljenduvad nii piki- kui põiki-vallseljakute asendis ning suunas. Pidades kõiki vallseljakuid jääserva ees asuvates vetes - olgu meres või sisejärvedes - moodustunuks, näeb ta neis tõendit ning indikaatorit selle kohta, et ja kuidas jääserva asendite ees üle vastavate alade on laialdunud veepinnad. Nii annavad vallseljakud tunnistust jääserva asendist ja selle ees asunud nn. Eesti jääpaisjärve ulatusest ning kujunemisest, milles Ramsay (ibid.pp.39-44) on eraldanud neli arengustaadiumit (vt.10.-13.joonis) ja mis näitavad maisa-alade algset suktsessiivset tembistumist Eesti praegusel maa-alal.

Eesti jääpaisjärv püsis õige kaua (200,p.43) kolmandas staadiumis ja läbides neljanda staadiumi alanes hiljem järkjärgult nn. Balti jääpaisjärve tasemele, mille transgressioonipiir vastab "maksimaalsele mariinsele piirile" (=B III; 220,p.16). Ümmarguselt 10 000 aastat tagasi langes see omakorda c^{a}27 m võrra, kui mannerjää taanduv serv Kesk-Rootsis oli võimaldanud väljapääsu selle jääpaisjärve vetele.

Maakerke ja üha kaugemale taanduva mannerjää sulamise ebaühtlus kujundas edasi vahelduva ning keeruka arenemiskäigu, mille tulemusil jatkusid meretaseme muutused, nende seas ka kaks suuremat - Ancyluse ja Litorina - transgressiooni, mis ulatusid Eesti alale ja on jätnud siia jälgi nii randjoonte kui ka muu näol.

Sellest nähtub, et suured osad Eesti praegusest territooriumist on olnud peale mannerjää taandumist kaetud veega ja seda osaliselt isegi korduvalt. Jääajast pärineva pinnamoe ning - koostise kõrval on kõik see mõõtmandva tähendusega Eesti eluruumi eelduste väljakujunemisel, kindlasti veel palju kaugemale ulatuva mõjuga, kui seda seni on esile toodud.

Nagu Tammekann (218,219) veenvalt demonstreerinud, evib

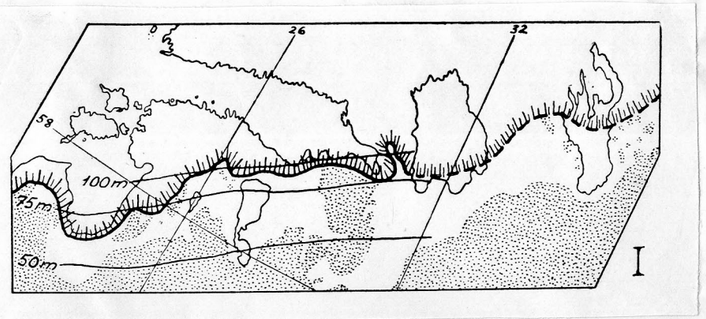

10. joonis. Eesti jääpaisjärve I staadium.

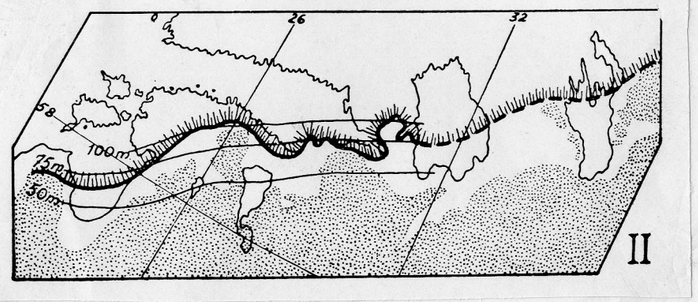

11. joonis. Eesti jääpaisjärve II staadium.

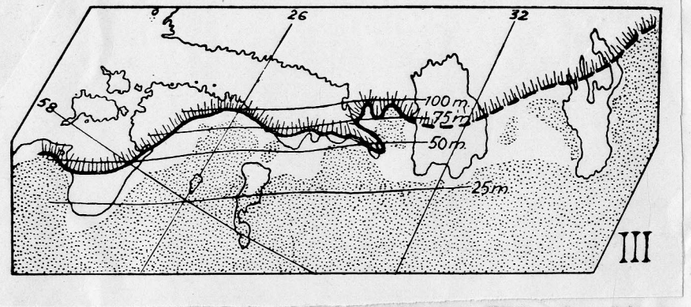

12. joonis. Eesti jääpaisjärve III staadium.

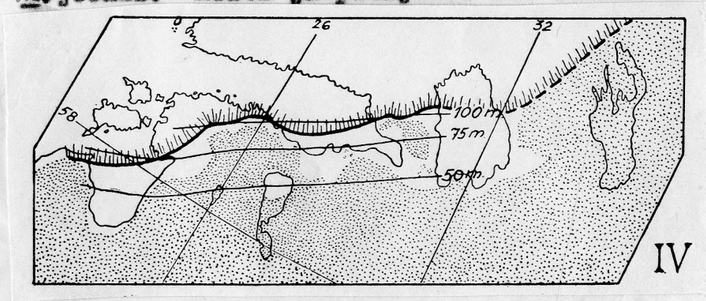

13. joonis. Eesti jääpaisjärve IV staadium.

_.._.._. joonised. Eesti jääpaisjärve arengustaadiumid.

Märgid: jäme põikikriipsudega joon - mannerjää serv. Täpitud alad - maismaa. Mõlemi vahel asuvad valged alad - jääpaisjärved. Peened jooned - järvede isobaasid. (W.Ramsay' järgi).

hilisjääaegse mere transgressiooni ja jääjärvede ala ehk nn. subakvaatne (= allvee) regioon Eesti maastikulises suurliigestuses rohket tähelepanu. Seda enam, et see vorme tasandava savi- ning liivakattega lauskmaa üldjoonis märgatavalt erineb vahelduvama ning kõrgema pinnamoega superakvaatsest (= pealvee) regioonist. Viimane koostub suuris joonis kolmest laiast kõrgustikust, mis on mannerjää taganemisel varakult esinenud superakvaatse alana ja seega säästnud oma savika moreenkatte veteväljade rendaalse ning abradeeriva tegevuse mõjust. Need kolm kõrgustikku on (vt.8.joonis): Pandivere kõrgustik põhjapool Võrtsjärve ja Peipsi basseini, Sakala kõrgustik läänepool Võrtsjärve, ja Ugala (Ugandi) kõrgustik Võrtsjärve ning Peipsi-Pihkva järve vahemikus. Viimase kõrgustiku jagab avar Võru orund ühes selles asuvate järvenõgudega kahte enam-vähem eraldatud ossa, millest Otepää moreenkingustik jääb põhja ja Haanja suurkuplistik lõunasse.

Sõltudes tekkelaadist, koostisest ja kogu maa-ala postglatsiaalsest arenemisloost, peegeldavad reljeefi äsjakirjeldatud põhijooned ka mullastiku, taimkatte aga samuti kultiveeritud maade, asustuse ja teestiku iseloomus, tiheduses ning osituses.

Nagu me äsjatoodud kaardiskittsilt (vt.14.joonis) näeme olid Balti jääpaisjärve maksimaalsel ulatusel Eesti saarestik ja praegused rannikumaad sulavee poolt laialdaselt üleujutatud, sellal kui põhjas ja loodes esinesid võimsad jäämassid. Ühtlasi oli Eesti poolsaar - pealveeregioon kaetud ilmestatud arktilise vegetatsiooniga. Peale selle, kui Balti jääpaisjärv oli leidnud väljapääsu Põhja merre, langes veetase tunduvalt ja lõunast ning kagust sisserändavale vegetatsioonile muutusid juurdepääsetavaks hoopis laiemad alad. Sellele maisavegetatsiooni pürgimisele järgnes aga meretransgressioonidest sõltuv regressioon. Sellest nähtub et taimkonna vanus Eesti maa-alal on ebaühtlane:

14. joonis.

Balti jääpaisjärve kaart.

Salpausselkä teisel perioodil c^{a}10 700 a. tagasi. Kaardile on joonistatud põhjaloodesse taanduva jääserva asendid: 1) ülaltähendatud perioodil, 2) Yoldia ajajärgul (c^{a} 9800 a. tagasi), 3) Ancyluse ajajärgul (c^{a} 9300 a. tagasi). Lippmaa (173) Ramsay - Sauramo järgi.

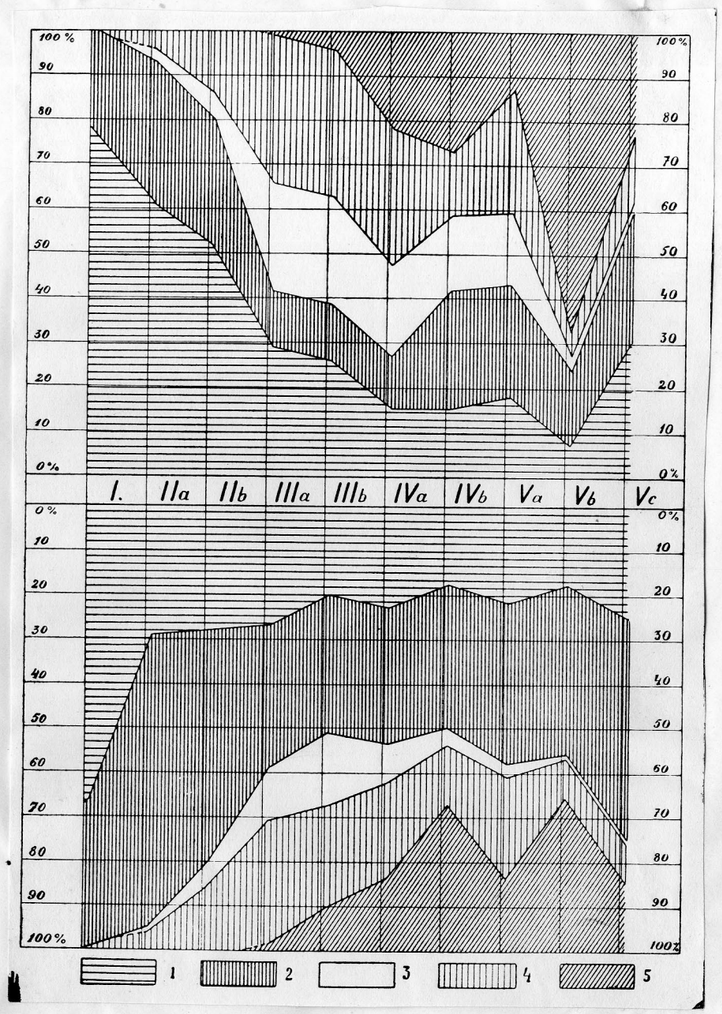

15. joonis.

Kvantitatiivsed vahed metsade koostises supra- ja submariinseil aladel Eestis pealejääaegse ajastu jooksul.
(Koostatud P.Thomson'i tolmuterade-analüüsi läbilõike-diagrammide alusel). Pealmine diagramm esitab metsade arengulugu sisemaal, alumine - allpool "mariinset piiri" (B III).
Perioodid: I - subarktiline, II - boreaalne, III - atlantiline, IV - subboreaalne, V - subatlantiline. Märgid: 1 - kask, 2 - mänd, 3 - tamme-segamets (tamm+pärn+jalakas), 4 - lepp, 5 - kuusk. Tolmuterade-spektrumist on erandatud paju- ja sarapuutolmuterad.

sellal kui ta pealvee aladel võis mõnivõrt segamatult areneda, on ta allvee aladel olnud rohkem häiritud ja noorem. Need vahed ei peegeldu aga Lippmaa (173) arvates enam praeguses taimkonnas: viimasele transgressioonile järgnenud pikad ajad on toonud endaga kaasa teatava tasanduse, kusjuures taimkatte stabiliseerumisel oli otsustandva tähendusega pinnaselaad ning - koostis. Viimases aga kajastuvad all- ja pealvee regiooni iseloomujooned - nagu näeme - siiski väga tunduvalt.

Muidugi mõjusid selle-juures kaasa ka ilmastulised olundid, ent rohkem ajalises aspektis, kui ruumilises, kuna käsiteldav ala evib tagasihoidlikku suurust. Balti jääpaisjärve aegse arktilise ajajärgu taimkattest alates on Eesti maa-alal valitsenud mitu erinevat kliimaperioodi (vt.10.tabel), milline vaheldusrikkus on võimaldanud kord ühtede, kord teiste taimeliikide sisserändamist, milleks niigi oli soodus Eesti ala asend suure Euraasia mandri lääneserval (175,p.4 seq.).

10. tabel: Pealejääaegis-kronoloogiline tabel kliimaperioodide, metsade koostise ja asustusajaloo kohta (222,p.165).

Tverte

Ex bibl. univ. Tart.

Postglatsiaalne kronoloogia	Kliimaperioodid	Metsade koosseis (valdavad puud)	Läänemere ajalugu	Arheoloogilised perioodid ja leide
2000	Subatlantiline,			
1000	jahe ja niiske	Mänd, kask ja kuusk	Läänemeri	Rauaaeg
				Pronksiaeg
0 Kr.sünd.	Piirihorisont			
	Postglatsiaalne soojuse-periood			Kiviaeg
1000	Subboreaalne,	Kuusk	Litorinameri	(Pärnu?) (Moksi)
2000	soe, lõpupoole			
3000	kuivem			
4000	Atlantiline,	Tamme-segametsa ilmuvad	Antsülusjärv	(Kunda) (Tartu)
5000	soe ja niiske			
6000	Boreaalne,	Sanglepp, pärn, tamm		
7000	soe ja kuiv	MÄND		
		Sarapuu ja jalakas ilmuvad	(Yoldiameri)	
8000	Subarktiline	KASK		
9000		mänd, paju	Paisjärved	
10000	Arktiline	Tundra		

Kõige selle juures on pinnase eeldused etendanud tähtsat osa. Thomson'i (221,222) metsaajalooliste uurimuste kohaselt esinevad alla ja pealpool mariinset piiri asuvate metsade kvantitiivses koostises tunduvad vahed kõigil ajul pealejääaegse ajastu jooksul (vt.15.joonis). Nii on mänd transgressiooni-alal alati suuremat osa etendanud kui sisemaa uhtumata moreenipinnastel. Neist samust vahedest sõltub ka kuusemetsade erinev leving Eesti ulatusel. See vahe esildub juba subboreaalsel perioodil: transgressiooni-ala kehvemail pinnaseil levib tollal kuusk tammesegametsa arvel, sellal kui sisemaa rikkamail pinnastel ta ei suuda tammesegametsa kuigivõrt survata. Subatlantilisel ajal aga on kuusemetsa leving juba oluliselt teissugune: kuusk, mis juba subboreaalsel ajajärgul tõrjub tagasi tamme-segametsa kehvemail pinnastel, valdab üha suurema ala ja domineerib ka pealvee-regiooni rikkamail mullastel (221, p. 63-64).

Vaadeldes kogu maa-ala, langeb kuuse valitsemine subantlantilisse perioodi. Selle teisel poolel esinev kuuse taandumine, mis avaldub kuuse tolmuterade vähenevas hulgas pealmistes kihtides ja mis eriti järsult ilmsiks tuleb pealpool mariinset piiri, täh. eestkätt pealvee-regioonis (võrdle 15.joonisel Vb pealmisel ja alumisel diagrammil) sõltub nähtavasti inimese kultuurtegevusest, eriti ale- ja kütisetegemise tagajärgedest. Kütiste tegemine põllumaistude laiendamiseks vähendas tublisti üldist metsa-ala, kusjuures kuusk kasvades kõrgemail moreenaladel selle all eriti kannatas (222, pp.166-168). Olenedes soodsamaist pinnaste eeldustest on siiski kuusk ühes lehtpuudega veel tänapäevalgi (210, p.16) Eesti sisemaistes osades sagedam puuliik, sellal kui mänd domineerib Eesti saarestikus ja Läänеloode- ning Põhja-Eesti rannikumail ühes Alutagusega.

Tänapäeva Eesti taimkatte pildis on inimintervemtsiooni mõju omandanud juba valdava tähenduse. Inimene on aegade jooksul mitmemoeliselt moondanud looduslikku taimkatet ja nimelt palju suuremas ulatuses, kui seda võiks arvata, näiteks, asustuskaardi alusel. Inimtegevuse üha kasvav mõju taimkattesse on avaldunud peamiselt nn. subantlantilisel

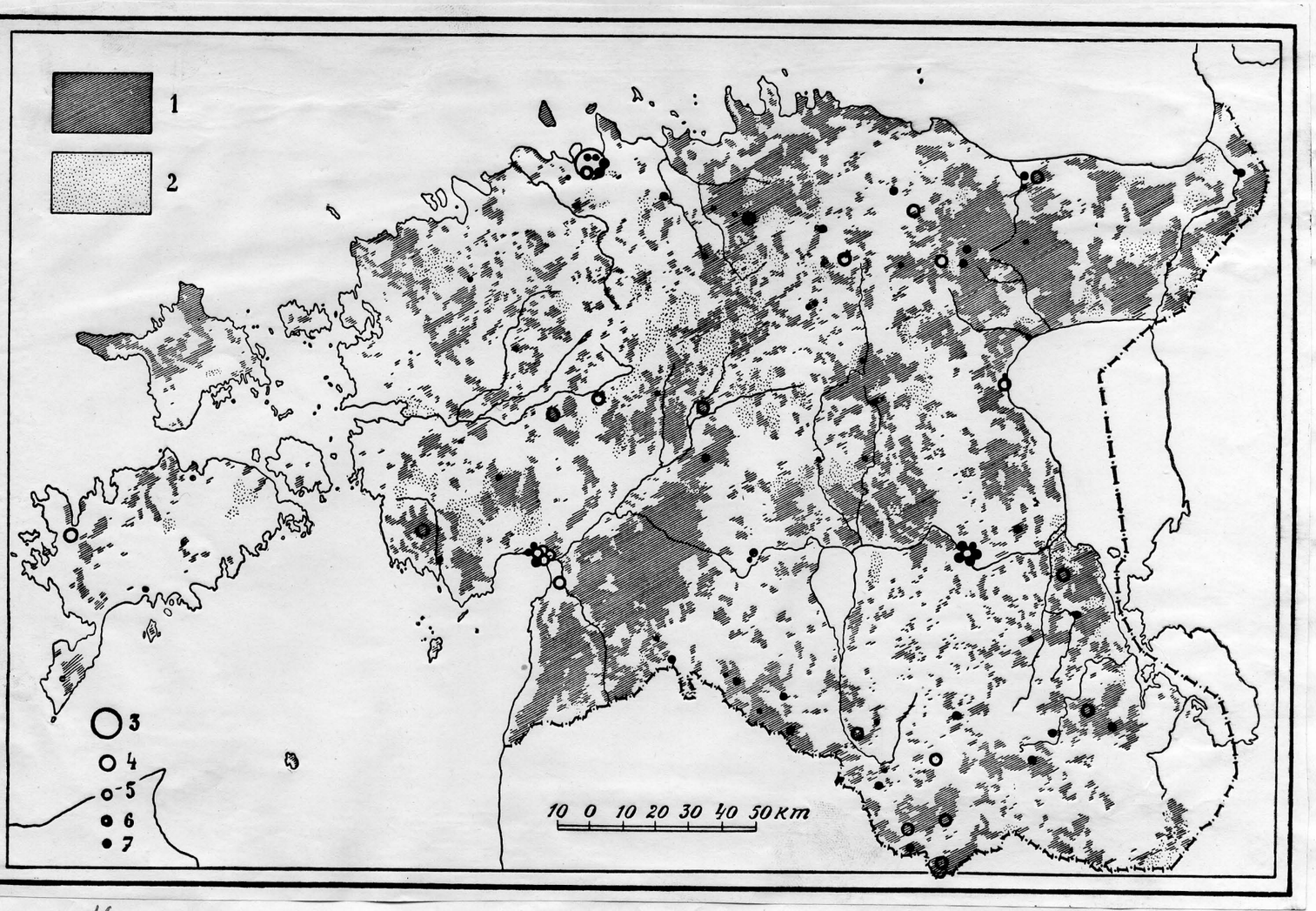

16. joonis. Riigimetsade ja saetööstuste leving Eestis.

Märgid: 1. Riigimetsa-alad. - 2. Rabad ja sood. - 3-7. Saetööstused tööliste mahaimeelse arvu järgi 1933.a.:
3.> 400 töölist. - 4. 200-400 töölist. - 5. 50-200 töölist. - 6. 20-50 töölist. - 7. 5-20 töölist.

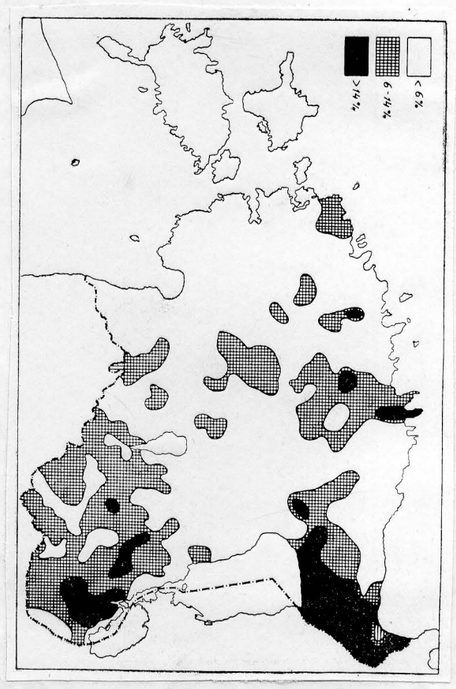

17. joonis. Talundite metsade leving Eestis.

Metsamaistu protsent talundite üldpindalast 1929.a. põllumajandusliku üleskirjutusel.

perioodil, mille vältel kliima on muutunud uuesti niiskemaks ja jahedamaks - praegusaja ilmastuks.

Selle aja jooksul on inimtegevuse mõju esinenud ühelt poolt loova tegurina tuletatud ehk kunstlike taimühingute suhtes, teiselt poolt pääseb aga inimtegevus ümbruse-pildis ning -olus tugevasti maksvusele destrueeriva tegurina looduslikku taimkatte resp. looduslike taimühingute hävitamises ning moondamises.

Laiadel aladel Eestis on metsad (vt. riigi- ja taluridimetsade levingu kaardid, 16. ja 17. joonis) pidanud ruumi andma põllumaistudele. Ka on metsades toimetatud palju röövmetsandust nii, et pinnad, mis kaardil tähistavad metsa, taluvad siin-seal vaid värsket võsa või noormetsa. Eriti esineb see muidugi tähtsaimate parvetusvete ning saetööstuste läheduses (vt.16.joonis), aga ka peateestiku ääres.

Inimtegevus loova tegurina taimkatte kujundamisel avaldub kultuurtaimühingute näol. Kultuurtaimede ja kultuurmaistude ajalugu on ühtlasi ka maa asustuslugu ja samad eeldused on mõõtuandvad nii viljeluspindade kui ka asustuse levingul.

Kõige selle juures tuleb jällegi üliselgesti ilmsiks vahe alŧ ja pealvee-regiooni eluruumilises väärtuses ning eeldustekaadri vahel. Nagu me varemalt suhtelisel meetodil näidanud (154,p.470,joon.4.) ja nagu Laasi (170) iselise meetodi abil kartograafiliselt veel palju ilmekamalt käsitlenud, on viljeluspinnad, täh. põllumaa, hõredamalt või tihedamalt levinud küll üle kogu Eesti, esineb siiski suuris joonis hästi märgiline vahe põllumaa tiheduslevingu regionaalses üldpildis (vt.18.joonis).

Põllumaa levingu sellise regionalismi põhjustena võib ette tuua järgmisi tegureid, mis kõik ühel või teisel määral olenevad Eesti maa-ala jää- ja pealejääaegsest kujunemiskäigust: üldine pinnamood ühes kõrgusvahekordadega, selle pinnaselis-mullastikuline koostis ja mõlemast olenevad drainage'i-tingimused. Nagu ülaltoodud põllumaa tiheduslevingu kaardilt ja selle võrdlusest varemalt käsitletud orograafilise ning pinnavormide levingu kaartidega selgub, on kultiveeritud maa suuremad ning tihedamad levilad koondunud peamiselt pealveeregiooni, Sakala, Ugala (Haanja-Otepää) ning Pandivere kõrgustikele ja viimaste vahelisele suurvoorestikule. Selles

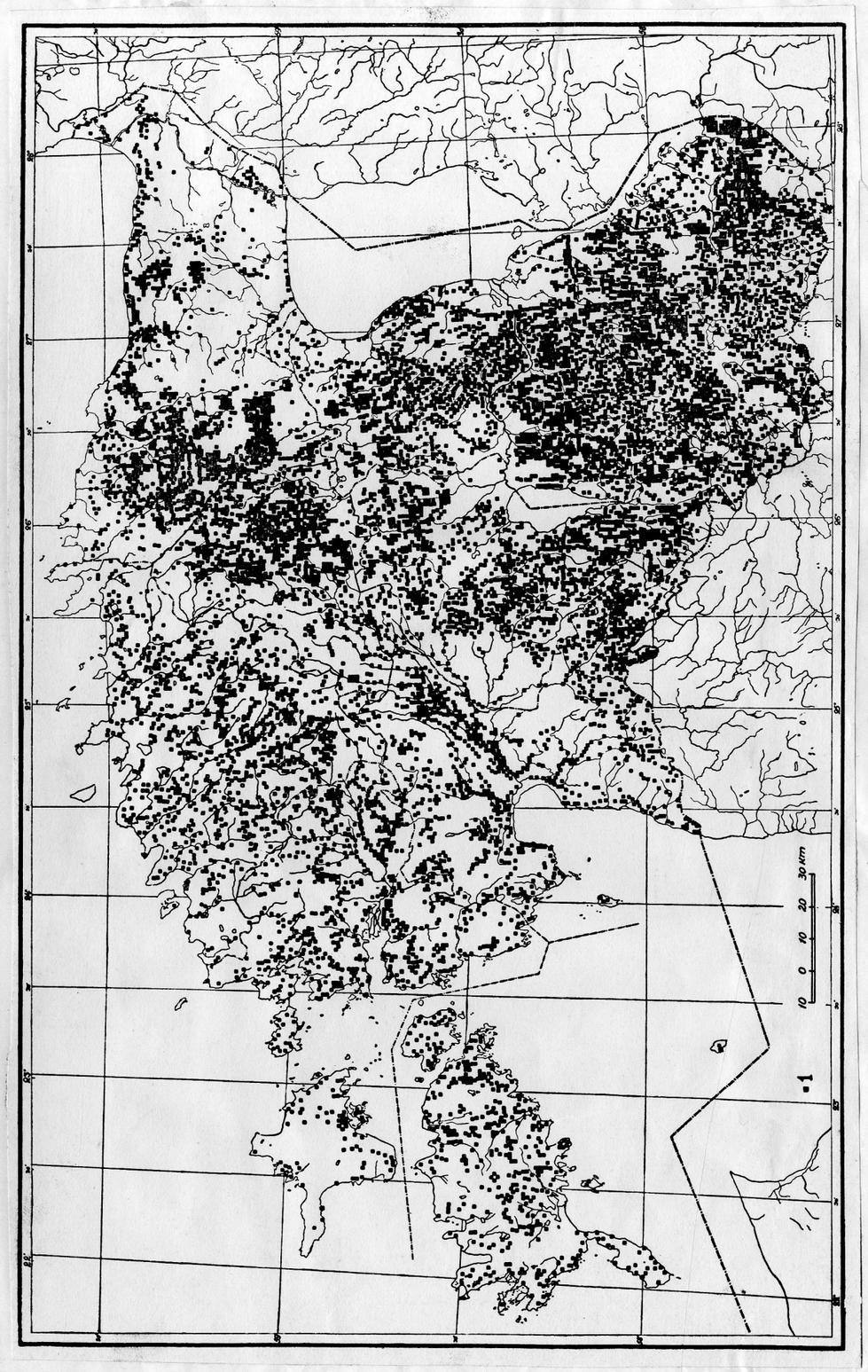

18 joonis. Põllumaa leving Eestis.

H.Laasi' järgi.

1 - must ruuduke märgib 1 ruutkm põllumaad 1925.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi.

(Kaardimõõt 1:1500000)

kolmnurgikus (vt.19.joonis) on ürglikud metsamaad aegade jooksul muudetud valdavaiks põllumaadeks ning viljeluspindadeks.

Ilmselt olid seejuures inimtegevust juhtivaiks tegureiks soodsamad veeäravoolutingimused ja väga tähtsal kohal ka mullaste omadused. Valitseb ju selles pealvee-regiooni kolmnurgikus vahelduvam pinnamood, suuremad ning vähemad kuplid ja kühmad, künnised ning seljakud ja paiguti, nagu Kagu-Eestis, ka sageli sügavad lammorud. Selle kõrval koostub pinnakate sortimata ning väljauhtumata savikaist liivadest ja kruusast, seega mullaste viljakus üldiselt parem, kui allvee-regiooni uhetud tasandikel.

Pealvee-regiooni mullastikulisiks alusteks on, nagu seda näitavad Nõmmik'u (184) uurimused:

Pandivere kõrgustikus asuvad Põhja-Eesti rühkmuldade keskel sügavama põhjaga rühkmullad, mis on kogu Põhja-Eesti parima mullaseliigi esindajad ja kujunenud savirikkail jääaegseil kuhjatistel, mille moreenkate hoopis paksem kui mujal üldiselt kehva ning lüngalise pinnakattega Põhja-Eestis.

Sakala ja Ugala kõrgustikes enanduvad täiesti jällegi Lõuna-Eesti raskemad mullad ja liiva- ning savimuldade kompleksid. Lõuna-Eesti raskem mullaliik on väljakujunenud tasasemail aladel ja suurkühmadel, kus mullakivimiks on harilikult põhimoreen. Need on oma viljakuse poolest parimad mullased kogu Lõuna-Eestis ja esinevad valdavalt voortevöös ja piiravad igast küljest nii Otepää kui Haanja kõrgustike saviliivast ning liivsavist koostuvaid komplekse. Viimased kompleksid domineerivad Eesti imposantsemais otsamoreenikuhjatiste kesemeis, otsamoreenkuplistikes, kus reljeef on kiiresti ja korrapäratult muutuv, muutes väikeselgi maa-alal ruttu ka mullaste koostist ning omadusi. Tavaliste kergemate mullaliikide seas leidub siin-sagali ka raskemaid savimuldade esindajaid.

Madalamail iselisel kõrgusel asetseval allvee-regioonil on sellevastu hoopis erinev iseloom nii pinnamoelt, veteäravoolutingimusilt kui ka pinnaste koostiselt, täh. mullastikult. Üldiselt lauskmaa, esindab see regiooni paiguti laialulatuslikke täielisi tasandikke. Pinnamood on selle regiooni vahelduvamais osadeski enamasti vaid nõrgalt lainjas üksikute erakuliste kuplite ja märgilisemate seljakute kõrval enanduvad neis kohis peamiselt lamedamad kühmad ja künnised. Valdavad madalikud, lamedad nõod

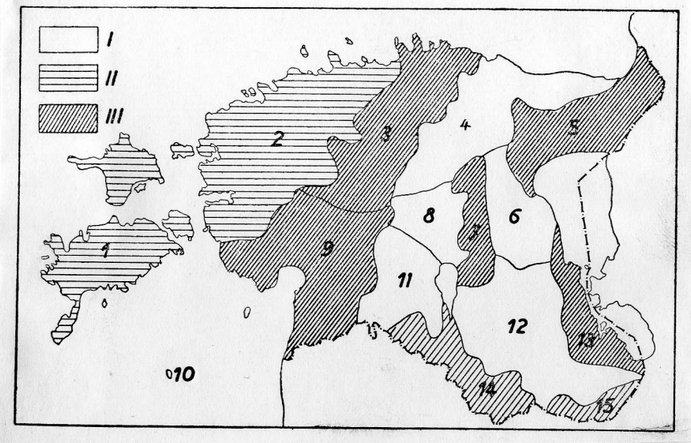

19. joonis.

Eesti taimkonna liigestus (üldistatud J.G.Granö' järgi).

I. Põldude ja niitude valdkonnad:

4. Rakvere-Peetri suurpõldude ja kultuursalude valdkond. - 6. Tartu rööppõldude ja viirgniitude valdkond. - 8. Põltsamaa-Võhma puisniitude ja põldude valdkond. - 11. Viljandi põldude ja viirgniitude valdkond. - 12. Otepää-Võru väikepõldude ja -niitude ning salude segavaldkond. - 14. Valga-Hargla metsade ja hajapõldude valdkond. - 15. Irboska-Laura metsade, puisniitude ja põldude valdkond.

II. Nurmede ja puisniitude valdkonnad:

1. Saarte nurmede ja puisniitude valdkond. - 2. Loode-Eesti suurnurmede ja puisniitude valdkond.

III. Metsade, rabade ja soode valdkonnad:

3. Lelle-Aegviidu suurmetsade ja rabade valdkond. - 5. Alutaguse suurmetsade ja rabade valdkond. - 7. Kursi metsade ja soode valdkond. - 9. Pärnu suurrabade ja metsade valdkond. - 13. Algatskivi-Lobodka suurniitude ja metsade valdkond.

ja orundid, mis on suurelt osalt täitunud liivade ja savidega ning soostunud. Sellekohaselt esineb põllumaa ka ainult vähemate hajutatud laikude ning joomidena enamsoodustatud kõrgendikel, piki jõgedeäärseid paremini draineeritud viirsavisid ja rannikuil. Sagedamini predomineerivad aga sood ja soometsad, milledest vaid osa on suudetud muuta karjaning niidumaadeks.

Mullastest leidub madala põhjaga (õhukesi) rühkmuldade liike peamiselt neil aladel, mis peale mannerjää taandumist merega kattusid ja kus undaalne tegevus jäänst mahajäänud peenikese mineraalainese ära uhtus, s.o. Eesti saarestikus kui ka mandri lääne-loode ja põhjaloode rannikumail. Paiguti, kus paljaneb kaljualuspõhja katmata lubjakiviplaat või seda rõivastab vaid aukline rühakiht on võimaldatud ainult kehv taimestiku kasv, - esinevad laialdased kivised kadarikud ja loopealsed, nagu need omased ka Gotlandile (228,230). Majandusliku väärtuse poolest kuuluvad need pinnased Eesti kõige vaesemate mullaste hulka nii toiteolluste kui ka füüsiliste omaduste poolest.

Kõigi nende eelduste kohaselt näeme Eesti saarestikus ning Loode-Eesti mandriosas taimestikuliselt enanduvaid nurmesid ja puisniite (vt.19.joonis II). Pinnase kehvadele eeldustele ja märgusele vaatamata ei saa siiski - nagu Haltenberger (139,p.75) seda teinud - puisniitude olelut ainuüksi edaafilistest teguritest välja selgitada. Olenedes ühelt poolt transgressiooni-ala madalapõhjalisest lubjapinnasest, mis ei luba lopsakat puukasvu, sõltub puisniitude olemasolu eestkätt siiski inimtegevusest - karjatamisest ja igaaastasest heinaniitmisest: niipea kui see lakkaks, muutuksid puisniidu-alad metsamaiks (220,p.47).

Märgilise osa allvee-regioonist katavad keskmise sügavusega, siin seal soostunud Põhja-Eesti rühkmullad. Neil aladel on pinnas üldiselt paksem ja mineraalaines peenem, seetõttu põllumaa ka parem ja tihedus suurem.

Lõppeks prevaleerivad allvee-regioonis - otse pealvee-regiooni jalamit piiravail Peipsi ja Põhja-Eesti jääpaisjärvede ning Pärnu transgressioonimadaliku poolt tähistatud - aladel rohked liivamullad, mis enamasti soostunud. Soomullad valdavad ka Võrtsjärve end. suurema jääpaisjärve levila pealvee-regiooni kõrgustike süleluses. Siia liiki kuulub ka Eesti lõunapiiril Valga tagamail laiuv liivikute ala, mida mööda toimus vete äravool Koiva süsteemi kaudu, sellal kui jääserv teataval statsioneerimisfaasil oli tõkestamas vete teisitiäravoolu (153,p.10). Kõik loendatud alad esindavad peamisi ning ulatuslikemaid metsasäilitisi Eestis (vt.16.joonis).

Nii jaguneb Eesti vegetatsiooni poolest kolme suurvaldkonda (vt.19.joonis). Neist kuuluvad kaks allvee-regiooni: 1)nurmede ja puisniitude suurvaldkond saarestikus ja Loode-Eestis, ja 2) metsade, rabade ning soode suurvaldkond Vahe-Eestis ja Peipsinõos. Viimane suurvaldkond haarab endas kolmanda.- 3) pealvee-regiooni põldude ja niitude suurvaldkonna. Kõik see tuleb väga ülevaatlikult esile, kui asjakohaselt üldistada Granö (134,p.36) poolt koostatud Eesti taimkonna põhi ning rühmvormide valdkondi, omades korraga märgilist tähendusrikkust tekkeloolisel ja ökoloogilisel taustal. Kindlasti ei puudu vegetatsiooni sellisel ökoloogilisel põhipildil ka tähendus Eesti floristilise liigestuse suhtes, tunduvalt divergeerudes Kupffer'i (78) senisest raioniseeringust vaadeldaval alal.

Hinnates ühtlasi aegade jooksul toimunud loovat ja hävitavat inimtegevust näeme, et metsade, rabade ja soode suurvaldkond on Eesti eluruumis kõige anoikumeensem, põldude ja niitude suurvaldkond aga kõige oikumeensem ala. Nurmede ning puisniitude suurvaldkond omab ses mõttes vahepealset iseloomu.

Eesti maa-ala suurem või vähem oikumeensus tuleb suurepäraliselt ilmsiks juba Tammekann'u (218) rahvastikulevingu kaardil, mis on konstrueeritud absoluutsel nn. punktmeetodil. Inimökoloogilises ja majandusgeograafilises uurimises huvitab meid rahvastikulevingu absoluutse pildi kõrval loomulikult siiski ka suhteline pilt - rahvastiku tihedus pindala suhtes, mille oleme toonud siinjuures, rahvastiku suhtelise tiheduse kohta möödus 1 : 1 500 000.

Tuginedes Tammekann'u eelmainitud kaardile ja rakendades Backhoff'i (3) ettepanekut intensiteediskaaladeks absoluutsel punktmeetodil koostatud rahvatiheduse kaartide jaoks, söandas käesoleva töö autor konstrueerida Eesti uue suhtelise rahvastikutiheduse kaardi. Intensiteediskaala arvutamiseks teenis valem

$$X = S\sqrt{\frac{a_1}{m_1} \cdot n} \quad ,$$

kus:

- x tähendab punktide vahemikku (punktide vahelist kaugust),
- S märgib kaardimõõtu ($\frac{1}{m}$),
- a_1 - areaalühikut, mille suhtelise rahvastikutiheduse jaoks otsitakse punktide vahemikku,
- m_1 - rahva arvu samal areaalühikul, ja
- n - punkti valööri (elanike arv punkti kohta absoluutses punktmeetodis.

Ehk käesoleval juhul: s = 1 : 1 000 000, a_1 = 1 km^2, n = 50 elanikku. Intensiteediskaala ise oleks Tammekann'u 1 : 1 000 000 kaardi jaoks järgmine:

Rahvastiku tihedus pro km^2	Punktide vahemikud mm:tes	
	täpsalt	praktiliselt
1	7.07	7.1
5	3.16	3.2
10	2.24	2.2
20	1.57	1.6
30	1.29	1.3
40	1.12	1.1
50	1.00	1.0
100	0.702	0.7
200	0.5	0.5

millest on kasutatud ühtluse mõttes Baltoskandia suhtelise rahvastikutiheduse kaardiga (vt.5.joonis) intensiteedi vahemikke

<5,5 - 20, 20 - 50 ja >50 el.pro.km^2.

See kaart (vt.20.joonis) demonstreerib silmapaistvalt suuri vahesid Eesti rahvastikutiheduses pindalaga võrdlemisi. Tihedaimalt asustatud pealvee-regiooni kolmnurgiku põldude ning niitude valdkonnis ei lange rahvastikutihedus kusagil alla 5 elaniku pro km^2, laialdasil alul kõigub ta 20-50 el. vahel pro km^2 ja tõuseb tihedalt kül-

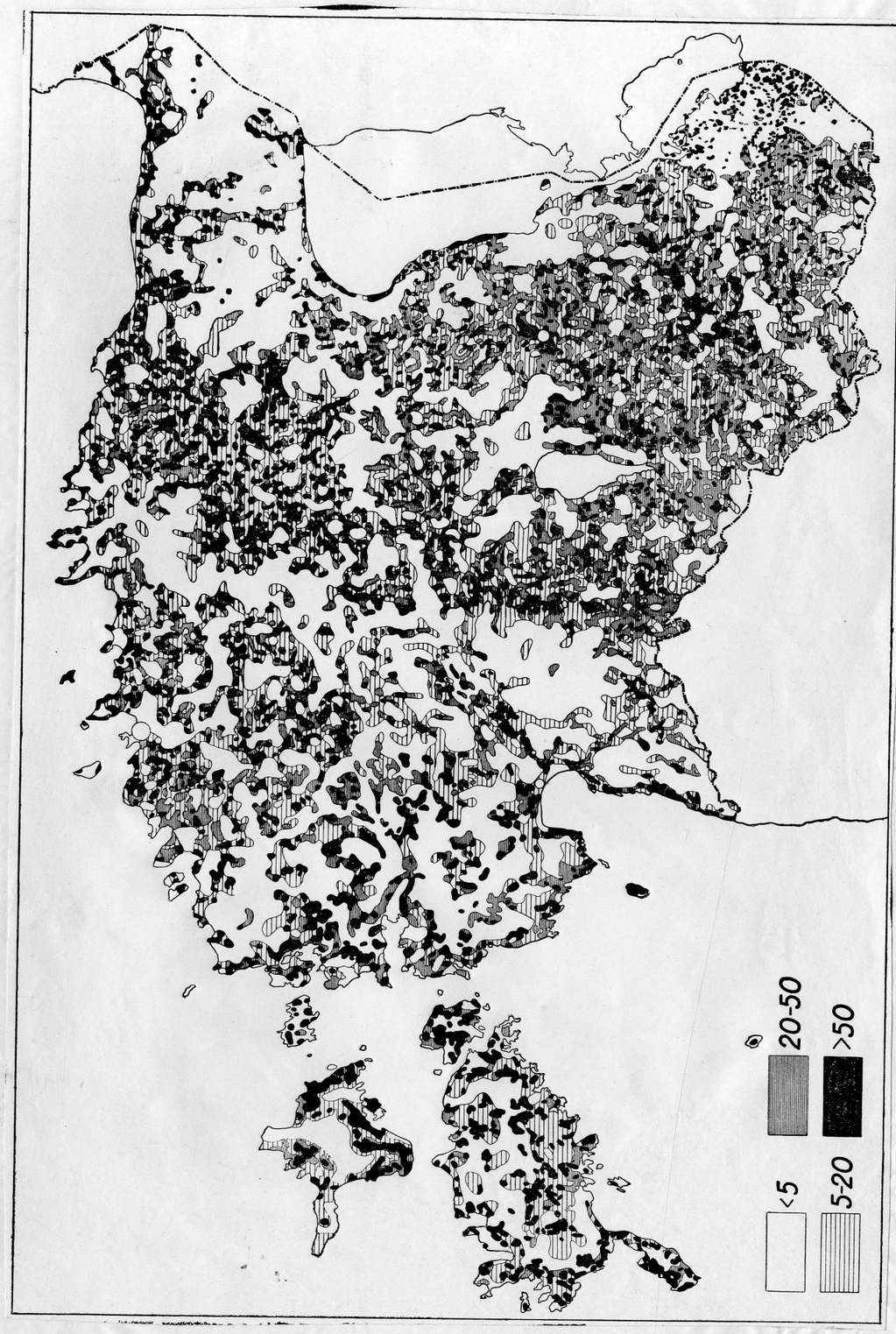

20. joonis. Maalise rahvastiku suhtelise tiheduse levins Eestis (1922.a.). (Kaardimõõt 1:1500000)
Vasakul asuv signatuur näitab elanike arvu ruut km:i kohta.

vatud asulasaarte näol sageli üle 50 el. pro km^2. Allvee-regioonide nurmede ja puisniitude valdkonnis esinevad küll samad tiheduseastmed, et hoopis lünklikumalt, kuna nende vahele kiilduvad sagedased hõreda rahvastikuga laigud, kus rahvastiku tihedus vähem kui 5 el. pro km^2 või mis on päris inimtühjad. Pidevamalt ja tähtsamalt rahvastatud on seejuures peamiselt vaid praegused - eriti saarte ja Lääne-Eesti - aga ka vanemad - Ancyluse ning Litorina - rannikud ja paremini draineeritud jõgede kallastikud. Hoopis hõredad, kõikjal vähem kui 5 el. pro km^2, peaaegu inimtühjad on aga metsade, rabade ja soode valdkonnad endiste jääpaisjärvede kohal, milline vaheerikordselt teravasti ilmsiks tuleb pealvee-regiooni läänejalamil.

Need suured vahed rahvastikutiheduse levingul ei ole (üksi) praegusaegsed, vaid pärinevad kaugetes aegades alganud asustus - ning rahvastusprotsessist. Ürglikult metsamaa terves ulatuses, on laasmaistud pidanud aegade jooksul andma ühes asustuskäigu arenguga üha rohkem ruumi rööv-. kasustus- ja kultuurmaistudele. Seejuures on pinnase ja vete äravoolu loomulikud eeldused kõik aeg avaldanud oma selekteerivat mõju inimasustuse suunimisele ja kasendamisele.

Käesolevas ühenduses huvitabki meid, milliseist ajust pärineb pinnasefaktori suurem ning üha kasvav mõju ja ühes sellega ka pealvee-regiooni märgatavalt suurem attraktiivne jõud asustus - ning rahvastuskäigule. Tänapäeva olundite ökoloogiliseks mõistmiseks on see kahtlema-ta oivaliseks sissejuhatuseks.

Nagu näitavad arheoloogilised uurimused (179,180), kuuluvad vanimad - Kunda, Tartu - leiud, mis tunnistavad inimese olemasolust Eesti maa-alal, boreaalsesse perioodi (vt.10.tabel), s.o. 7 000.-5 000. a. vahemikku e. Kr. Eelmisist noorem on nn. Võisiku leid Võrtsjärve põhjaranniku väikevoorte alalt (141,p.178 seq.). Suurim osa Eesti kiviaja leide pärineb siiski selle ajastu nooremalt järgult, s.o. III aastatuhandelt ja II aastatuhande esimeselt poolelt e. Kr. Kõik need leiud asuvad, nagu seda demonstreerib noorema kivi-

21.joonis.

Noorema kiviaja leidude leving Eestis

R. Indreko järgi.

1. - Asulaleiud, 2. - Kalmuleiud, 3. - juhuslikud leiud.

22. joonis.

Rooma-rauaaja leidude leving Eestis.

H.Moora järgi.

Märkide seletus: ristikesed (÷) = paigad, mille vanimad leiud dateerivad varem kui 200 p. Kr., sõõrikesed (o) = paigad, mille vanimad leiud algavad hiljem kui 200 p. Kr.

aja leidude levingukaart (vt.21 joonis), reeglipäraselt vete, - jõgede, järvede ja mere - äärest, mis tõendab, et kiviaja elanikud Eestis olid esijoones kalurid ja kütid. Asustuspildis ei avaldu all- ja pealvee-regiooni vahe kuidagi viisi.

Kindla-sti pidid pealvee-regiooni viljakamad alad juba varakult juurde meelitama primitiivset kalastajat ning küttijat rahvastikku, kes suurel määral elas anastavas majandusastmes. Sest viljakamad alad on teatavasti (vördle 64,p.59) ka kala- ning loomarikkamad kui vähem viljakad. Pinnasefaktor pidi mõõtuandvaks saama siiski alles hiljem kui põllundus ja karjandus arenesid peamisiks elatusaladeks.

Maaharimise alged ulatuvad Eestis küll juba kiviaja lõpujärku tagasi (180,p.19), ent ei etenda elatusalana tollal veel kuigist osa. Üldjoonis võib sedasama ütelda nn. pronksiaja (1300-500 e.Kr.) kohta, mis ei too võrreldes eelmise ajastuga midagi olulist uut ja vääriks pigemini kivi-pronksiaja nimetust. Rahvastiku peamiseks elatusalaks oli endiselt kalastus ja küttimine. Põlluharimine oli ikka alles veel kõrvalise tähendusega. Iseloomukas on siiski asjaolu, et esimesed - põlluharimisest otseselt kõnelevad - leiud, nimelt kaks sirpi (Raasiku ja Kolga-Jaani lähedalt), dateerivad sellest ajajärgust (cª 1000 e.Kr.).

Silmapaistev transformatsioon asustuse põhipildis tuleb toime aga raua-ajal ja nimelt nn. rooma raua-ajal (Kr.sünd.-400 p. Kr.). Võrreldes kiviajaga on asustuse levingu peajooned põhjalikult muutunud (vt.22.joonis). Pinnasefaktor on saanud mõõtuandvaks ja sellekohaselt esineb asustus - leidude järgi otsustades - tähelepandava selgusega pealvee-regiooni kõrgemail ning viljakamail aladel, so. Pandivere, Sakala ja Ugala kõrgustikel. See muutus asustusoludes on nähtavasti aegamööda toimunud pronksi- ja varasel raua-ajal ühenduses rahvastiku siirdumisega põlluharimisele, mis roomaš raua-ajaks oli Eestis saanud määravaks elatusalaks (180,

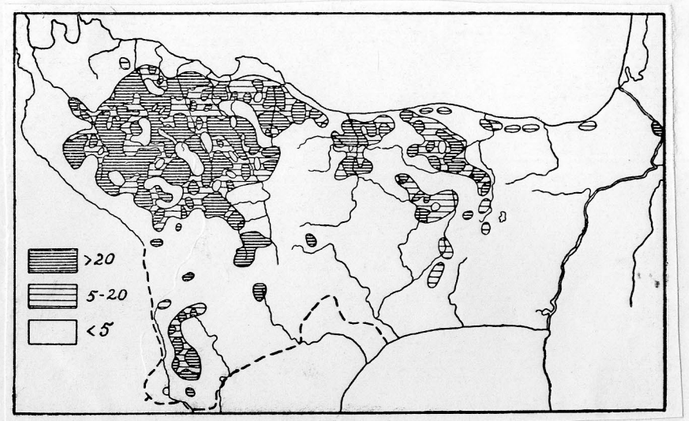

23. joonis.

Rahvastiku tiheduse leving Virumaal 1220.a.
Koostatud Backhoff'i meetodil P.Johansen'i (L i b e r C e n s u s D a n i a e) andmeil.

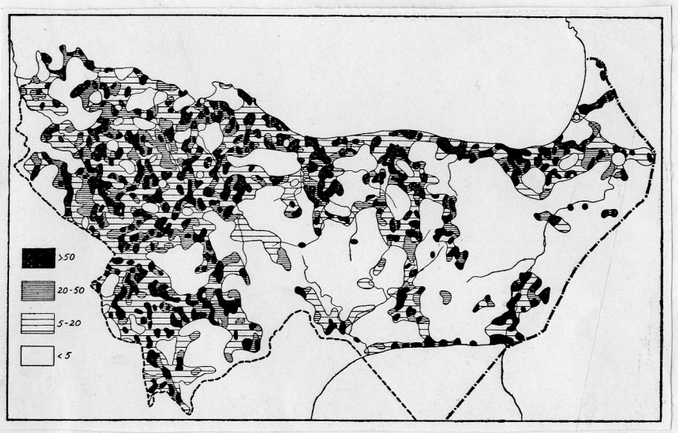

24. joonis.

Rahvastiku tiheduse leving Virumaal 1922.a.
Koostatud Backhoff'i meetodil A.Tammekannu kaardi (1922.a. rahvaloenduse) järgi.

Nii näeme väga ilmekalt, et ümbruse mõju rahvastikku ei ole iseendast midagi determineerivat vaid oleneb ülitähtsal määral rahvastiku enda majanduslikust ning kultuurilisest arenguastmest. Seega leiab elava näite varal tõendust käesoleva töö metodoloogilises sissejuhatuses (p.V) väljendatud seisukoht, et inimese suhtet maasse, looduslikku kaadrisse samas ümbruses valitsevad majandusliku arengu erinevad astmed.

Rooma raua-aja rahvastik Eestis on juba eestlaste esivanemad, kes siia asunud eelrooma raua-ajal ja osalt vast ka veel hiljem. Tollest ajast peale pidid laasmaistud - metsad - suuremal määral loovutama ruumi rööv-, kasutus- ja kultuurmaistudele, - põldudele ja niitudele. Nii on sajandeid metsa laastatud, rabu kuivendatud ja põldusid haritud. Alles võrdlemisi hiljem hakati pinnast tähtsalt majandama ja nimelt pikka aega samal kohal. Kui suurel määral rooma-raua-ajal kasustati ale- ning kütisemajandust või pärispõllundust, ei ole teada. Tolleaegseis asustuskeskusis sajandeid läbi kasutusel olnud kalmedeväljad kinnitavad aga veenvalt, et juba tegemist on pinnapaigalise ning alaliselt põllundja rahvastikuga (180,p.36).

Asustuse leving jatkub keskmisel raua-ajal (400-800 p.Kr.). Eriti torkab silma, et viiendast sajandist peale p.Kr. seni anoikumeensed või harevalt asustatud Lääne-Eestis ja Eesti saarestikus hakkavad esinema kalmed ja leiud. Moora (180,p.50) näeb nende vähem viljakate alade rahvastumise põhjusena rahvastikuarvu hiivet. See hiive tõuseb veel märgatavamalt nooremal raua-ajal (800-1200 p.Kr.): asustuse põhipilt anastab aeva suuremad maa-alad ja tiheneb. Anoikumeensed on samad alad, mis praegugi, kuid ainult suuremas ulatuses, juurdelisatud mitmed saared, nende seas Hiiumaa (ibid. p.60).

See, kuidas edasi ajaloolisel ajal asustusekäik on toimunud, on üldjoonis selge, kuid üksikasjus veel vähe uuritud. Asustuseleving haarab üha laialdasemad alad, kusjuures vahe peal- ja allvee

regiooni vahel kõik aeg säilib, kuni see on väljakujunenud praeguseks asustuspildiks.

Selle protsessi iseloomu ja kulgu illustreerimiseks on käesoleva töö autor koostanud suhtelise rahvastikutiheduse kaardid (vt. 23. ja 24. joonis) ühe ja sama meetodi abil ühe ja sama maa-ala, nimelt Virumaa, kohta, mille üle käsitletavad materjalid olemas. Ühtlasi peaks need olema eriti intruktiivsed selle tõttu, et vaadeldaval alal on tegemist iseloomuka siirdekohaga pealvee-regioonist allvee-regiooni, nimelt Pandivere kõrgustikult Alutagusse, täh. Peipsi jääpaisjärve endisele põhjale.

Liber Census Daniae's esinevate adramaa arvude ja asulanimede järgi aastast 1219/1220 on võimalik ammutada usaldetavat pilti tolleaegsest asustustihedusest Harju- ja Virumaa kohta. P.Johansen (148) oma mahukas teoses on kannud vastavaile kaardele iga 5 täis adramaad musta punktina ja iga vähem kui 5 adramaad söörina. Hinnates igat musta punkti läbistikku 35 elanikuna ja igat söörikest c^a20 elanikuna, oleme selle absoluutse põllumaa levingupildi transformeerinud suhtelise rahvastikutiheduse kaardiks. Abiks võttes Backhoff'i meetodit on tulnud seejuures kõik aeg opereerida intensiteedi kaksikskaalaga.

Praegusaja suhtelise rahvastikutiheduse kaart Virumaa üle (24. joonis) esindab väljavõtet varemalt toodud Eesti suhtelise rahvastikutiheduse kaardist.

Mõlema-l kaardil on tiheduseskaala vahemikud samad. Ajavahemik (1922-1220) ümmarguselt seitse sajandit.

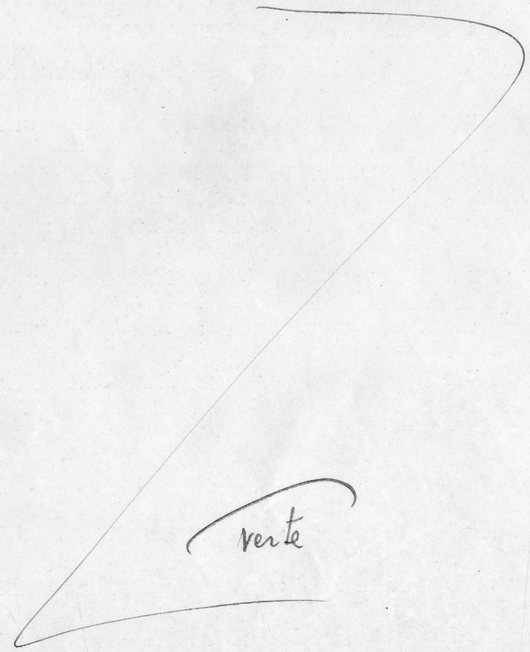

25. joonis.

Linlikud agglomeratsioonid Eestis.

Eesti linnad 1931.a. elanike arvu järgi absoluutsel sfäärilisel meetodil.

Ajaloolisel ajal - peale nooremat rauа-aega - s.o. alates XIII sajandist ei toimunud majandusviiside arengus pikkade sajandite jooksul kuigi silmapaistvat ega põhilist muudatust. Tähtsamaiks elatusaladeks olid nagu ennegi põllundus ja loomakasvatus, ainult selle vahega, et XIII sajandil valitses aravatavasti veel kahepõllusüsteem, hiljem aga kolmepõllupidamine, mis ulatub tublisti isegi veel XIX sajandisse.

Põhipanev muudatus tuleb alles XIX sajandi teisel poolel, mis ennast tugevasti ja progresseeruvalt hakkab avaldama ka asustuse kesendusis ning rahvastikutiheduse ümberkorraldumisis, ja mida pikemas ajalises aspektis võib võrrelda vaid rooma rauaajal toimetulnud asustuspildi transformatsiooniga. Need muutused sõltusid peamisel sotsiaalse- ning majandusliku olundi järsust teisenemisest lühikese aja jooksul ja majandusviiside ning -astme tõusmisest uude arengujärku.

XIX sajandi keskpaigu elas Eesti maaline rahvastik veel peaaegu kinnise kodumajanduse järgus. Talurkonna majandus oli veel täiesti keskajast päritud olundis kogu oma külakogukondlikkuse ja ühismaapidamisega, Siis saabus aga hoopis uus olund: sotsiaalsete reformide tagajärjel algas külakogukonna-maade jagamine, raharendi sisseseadmine ja päriseks ostud, mis ühelt poolt tõstis rahvastiku üldist jõukust, hävitas teorendi ning suletud kodumajanduse ja lõi lahtise saaliva tulunduse üha areneva rahamajandusega, teiselt poolt aga soodustas maaproletariaadi tekkimist (169) ja maalt väljarändamist ning linnapagemist (162).

Raharendi sisseseadmine ja maa päriseksostud, milliste viimaste laine eriti 1862.a. peale murdles (vt. 169, p.59), nõudsid juba eo ipso talupojalt siirdumist rahamajandusele ja turutoodangule. Põllunduskultuuri edusammud käivad sellega käsikäes, kusjuures edu on kõige nobedam ostutalundeis (vt. 11. tabel).

11. tabel: talumajapidamiste protsentuaalne ositus põllurotatsiooni astmeti Liivimaal 1881.a. (169, p.71).

	Renditalundid	Ostutalundid
3-põllu-süsteemiga	10.3	5.9
3-põllu "	46.2	26.7
5-põllu "	41.7	66.2
Ilma kindla süsteemita	1.3	0.8
Teadmata	0.5	0.4
Kokku	100.0%	100.0%

Samal ajal - ja see on tähtis - toimub suur muudatus ka linnades, mis seni väikese osa rahvastikust majutanud ning rahvaarvult aeglaselt tukerdudes hakkavad nobedasti kasvama. Ühelt poolt võttis linnaseadus linnakodanikkonnalt 1887.a. korporatiivse korralduse ja arendas seega kutsevabadust, teiselt poolt kasvas maajõukuse tõusuga linlik kaubandus ning arenev tööndus, mida erikordselt päristas linnade liiklemisasendi paranemine ehitatavate kunstteede - raudteede - läbi[x], mis avasid kaugused ja mille läbi toime tulnud uutes ekspansioonivõimalustes pidi kaubandus põllumajandust suuresti mõjustama (151, p.191-192).

Nii astub Eesti majanduslik areng XIX sajandi teisest poolest alates lühikese ajaga hoopis uude järku - kaug- ja kiirliiklemise, masinatööndus, saaliva sisekaubanduse ja turu- ning rahamajanduse astmele. Lühidalt: algab masina ja kapitali ajajärk.

Ühes sellega saavad ümbruse eeldustest eriti tähtsaks asendieeldused ja ruumilised ning ajalised kaugussuhted, mis nagu nägime, ei olene ainuüksi looduslikust ümbrusest, vaid ka inimese interventsioonist kunstteede ning liiklemisvahendite näol. Samal ajal hakkab forsseerima rahvastiku ümberpaigunemine maalt linnadesse, rahvastiku-

---

x Neist hakkas funktsioneerima Peterburi-Tallinna-Paldiski raudtee 1870.a. 1874 sündis haruraudtee Tapa-Tartu avamine, millele 1889 jargnes Tartu-Valga-Riia. 1900.a. avati Tallinna-Viljandi kitsarööpmeline jatkuks olelevale Pärnu-Valga-Viljandi kitsarööpmelisele. 1903 hakkab käima Tallinna-Haapsalu laiarööpmeline raudtee jne. kuni 1932.a. avatud Tartu-Petseri laiarööpmeliseni.

levingus tekib uus aspekt: rahvastiku linlikud kuhilad (vt. 25.joonis) Kaugussuhetest ja turuattraktsioonist olenedes jaguneb maa linlike keskuste vahel juba kindlapiirdelisimaiks tagamaadeks. x

Siiski surub looduslike eelduste tausta mõju end ka rahvastiku selles arengunähus mitmel määral maksvusele. Tänapäeva asustuspilti[x] karakteriseerib kujukalt maalise rahvastikutiheduse kaart (vt. 26 joonis), kui selle kõrval eriti arvestada väikesile areaalidele kuhjunud linlikke rahvastikke (vt. 25. joonis), ja juurde lisada teestiku levingu põhivõrk (vt. 26. joonis). Viimases peegeldub mitte üksi teestikutihedus maastikus, vaid - mis majandusgeograafilises mõttes oluline - ka liiklemishõlp. Nagu me toodud kaardilt näeme, on anoikumeensemad alad ühtlasi liiklemisvaenulisemad. Teestikku keskivaimad ja liigeldavaimad alad on jällegi pealveeregiooni kõrgustikel ja hakkavad selle jalameid seirava metsade, rabade ning soode valdkonna haarangus seda ilmekamalt silma. Harevamaid teestikualasid on mitmel pool mujalgi allvee-regioonis.

---

x Mis puutub asulavormidesse, siis oleme nendes avalduva regionalismi vaatlusest välja jätnud. Granö (134) fikseeritud asulavormide valdkonnad baseeruvad ühelt poolt vananenud kaardiainesel, teiselt poolt jällegi ebaühtlasel määranguprintsiibil (vorm! suurus!). Pealegi on viimase kümne aasta jooksul maareformi tagajärjel külavormid põhjalikult muutunud, mida ei saa enne vastavat ülesvõtet kinnistada.

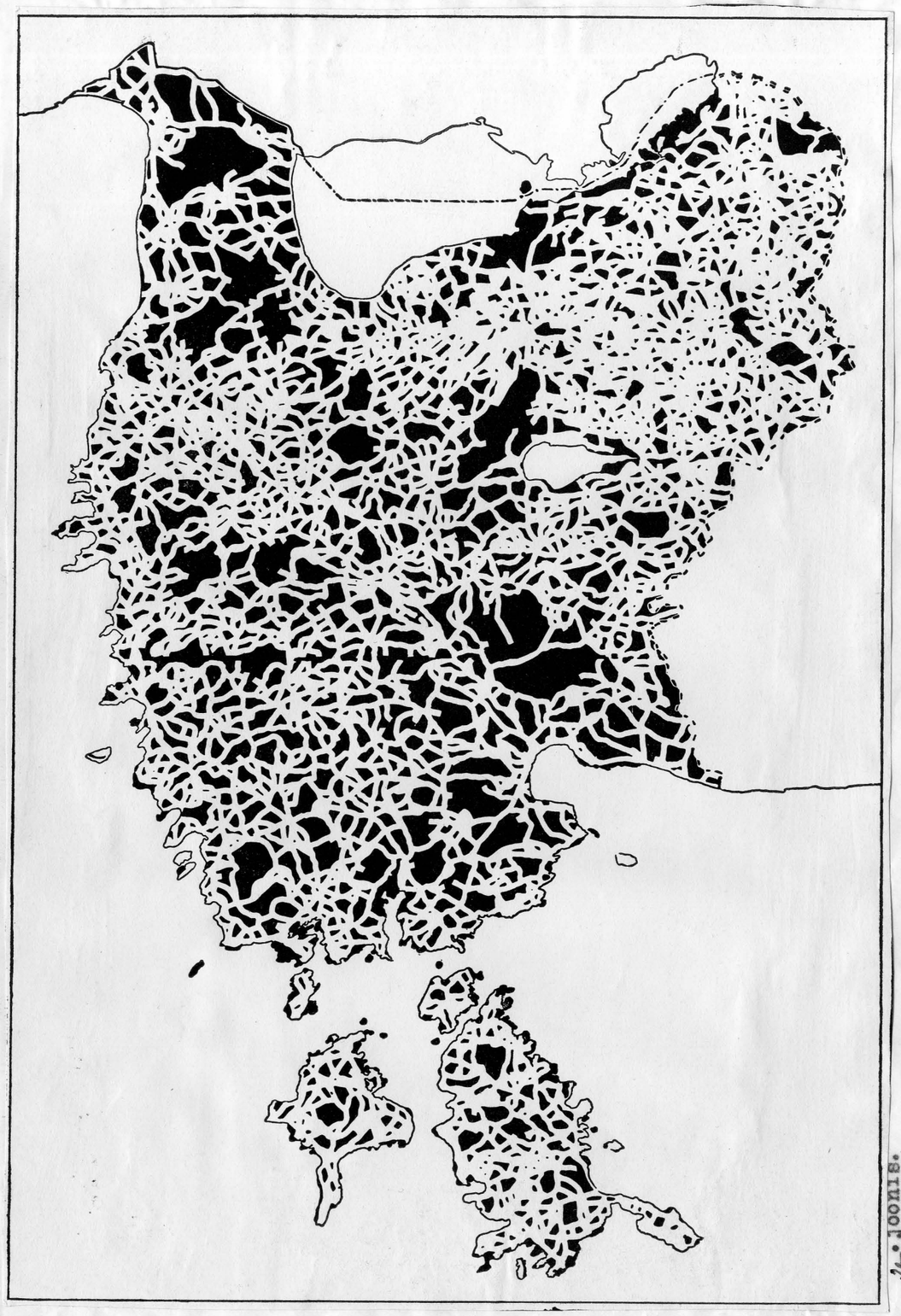

16. joonis. Teestiku tihedus Eestis.

Valge - teestikuvõrk, must - teedest üle km;i kauged alad. (Kaardimõõt 1:1500000)

Tahaksime me kokkuvõttes eelpooltoodud vaatlusi Eestit antropoökoloogiliselt liigestada, siis hakkab küll kõigepealt teravalt silma vahe allvee- ja pealvee-regiooni vahel. Need kaks nii morfograafiliselt, tekkelooliselt kui ka ökoloogiliselt taustalt erinevat regiooni peavad jääma Eesti suurliigestuse aluseks, mille piirides võib toimetada edasist alajaotust.

Granö (134) on juba aastakümne eest liigestanud Eesti maastikulisiks ühikuiks ehk paigastikeks. Neist on geograafilise kokkuköla täiuslikemaiks eksponendeks nn. nelja elemendi paigastikud. Nende tarvitusele võtmist inimökoloogilises resp. majandusgeograafilises uurimises, kus sageli on tegemist statistiliste materjalidega ja analüüsidega, raskendab aga asjaolu, et neid piiravad liiga laiad siirde-alad.

Seetõttu on eelistatavamad - olgugi geograafilise kokkuköla vähema intensiteediga - kolme- ja kahe-elemendi paigastikud. Kõige sobivamaks nende seas osutuvad kolme elemendi paigastikud, meie arvates peamiselt seetõttu, et nende ulatus lubab neid rühmitada kõige kokkulangevamalt allvee- ja pealvee-regiooni ulatusega (vt. 27. joonis). Seda enam, et kolme-elemendi paigastike maa-alad lasevad end kergesti kongrueerida valdadega, mis halduslike ühikuina on meil mitmelaadiliste statistiliste kokkuvõtete aluseks. Seda on ka juba Granö (134, p. 54 seq.) rõhutanud ning esitanud paigastikele vastavate vallarühmade piirid.

Edasi on Granö (ibid. p.59) kolme-elemendi paigastikud ühendanud ka suuremaiks ühikuiks, nn. maastikurühmadeks resp. paigastikurühmadeks. Erandatud meri, on need tema järgi:

I Saared (vt. 27. joonisel paigastikud 1-3)

II Lääne-Eesti (paigastikud 5-12)

III Põhja-Eesti (paigastikud 13-17 ja 25)

IV Kõsk-Eesti (paigastikud 23, 24 ja 26)

V Ida-Eesti (paigastikud 18-20 ja 33)

VI Lõuna-Eesti (paigastikud 21, 22, 27-32)

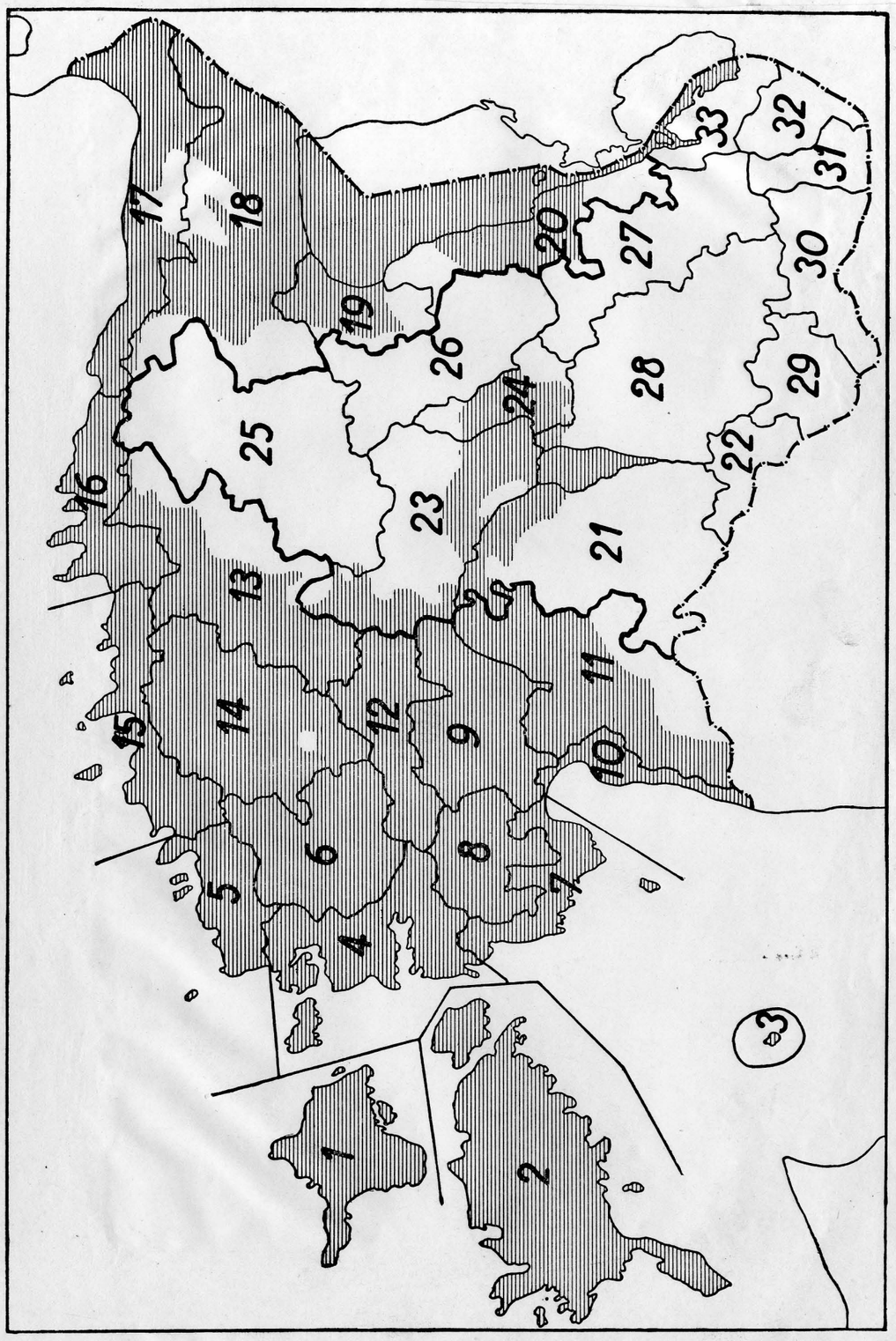

Kolme ainese paigastikud (1-33) Eestis.

Paigastikud (-maastikulised ühikud) on toodud Granö' järgi, nende piirid ▬ teisendatud nii-võrt, et nad moodustaksid terve valdade rühmad. - Allvee-regioon viirutatud, pealvee-regioon - valge. - Paigastike 1 oendis järgmisel leheküljel.

2. joonis.

Kolme ainese paigastikud Eestis:

A. Allvee-regiooni või enanduvalt allvee-regiooni kuuluvad paigastikud:

1. Hiiumaa.
2. Saaremaa.
3. Ruhnu saar.
4. Haapsalumaa.
5. Ristimaa.
6. Kullamaa.
7. Tõstamaa.
8. Jõõpremaa.
9. Vändramaa.
10. Pärnu rannik.
11. Kilingimaa.
12. Lellemaa.
13. Kõrvemaa.
14. Hagerimaa.
15. Tallinnamaa.
16. Lahemaa.
17. Lavamaa.
18. Alutaguse.
19. Lohusuumaa.
20. Peipsimaa.

B. Pealvee-regiooni või enanduvalt pealvee-regiooni kuuluvad paigastikud:

21. Sakala.
22. Valgamaa.
23. Põltsamaa.
24. Kursimaa.
25. Suurkülamaa (Pandivere).
26. Vooremaa.
27. Põlvamaa.
28. Ugala.
29. Karulamaa.
30. Haanjamaa.
31. Lauramaa.
32. Irboskamaa.
33. Lobotkamaa.

NB. Paigastikke koostavate valdade loendis on toodud käesoleva töö lisas (vt. lisa I, pp. 1-7).

See liigestus on paraku puhtmorfograafiline ja lõhub mõnivõrt varemalt selgitatud ökoloogilist tausta. Eriti ebasobiv - isegi morfograafilises mõttes - on Pandivere (25. paigastik) lülitamine Põhja-Eestisse. Inimökoloogiliselt seisukohalt tuleb kindlasti eelistada Eesti paigastike mõnivõrt teissugust ühendamist paigastikurühmadeks. Eesti suurliigestuseks sobib kõigepealt täiesti või valdavalt pealvee-regiooni kuuluvate paigastike ühendamine - Kõrg-Eestiks (paigastikud 21-33, nende seas 23-24 vaid osaliselt). Teisse suurde rühma jääksid täiesti või valdavalt allvee-regiooni kuuluvad paigastikud, millist ala kokku võiks nimetada Madal-Eestiks (paigastikud 1-20 incl., neist 11 ja 17 osaliselt).

Äsjatoodud suurliigestuseks annab pidet ka Tammekann'u (219) maastikutüüpide levingu kaart, kus nn. sumb-, viirg- ja lavamaastikud reljeefselt on koondunud pealvee-regiooni ja lauskmaastikud valdavad allvee-regioonis. Erandada tuleks vaid Tallinnamaa, Lahemaa ja Lavamaa, mida sobivam on jätta ikkagi allvee-regiooni. Statistilis-tabellaarne inventuur, mille me oleme teinud Granö poolt piiritletud kolme-elemendi paigastike kohta 1922.a. rahvaloenduse ja 1929.a. põllumajanduslikku üleskirjutuse alusel (vt. II lisa, pp. 8-74) ja katastri ameti boniteerimislehtede ning maksudevalitsuse andmeil (vt. III lisa, pp. 75-96) annab selleks antropoökoloogiliselt seisukohalt edesistki pidet.

Edasi. Meie ümbruse-eeldusi ning ümbruse ja rahvastiku suhete vaatlus on veel süvendatav. Ümbruse ökoloogiline mõju rahvastikku ei väljendu mitte ainult olenevuses maastiku otsestest elemendest vaid ka ümbruses kaudselt mõjuvaist elemendest- kliimast ja aluspõhjast. Aluspõhja kaudset mõju pinnamoesse ja selle kaudu edasi, oleme juba käsitlenud. Samuti oleme väärtustanud kliimamuutumise mõju taimkatte arengus. Jääb veel üle olulisis joonis puudutada praegusaja ilmastu mõju ja selle regionaalsust, niipalju kui see

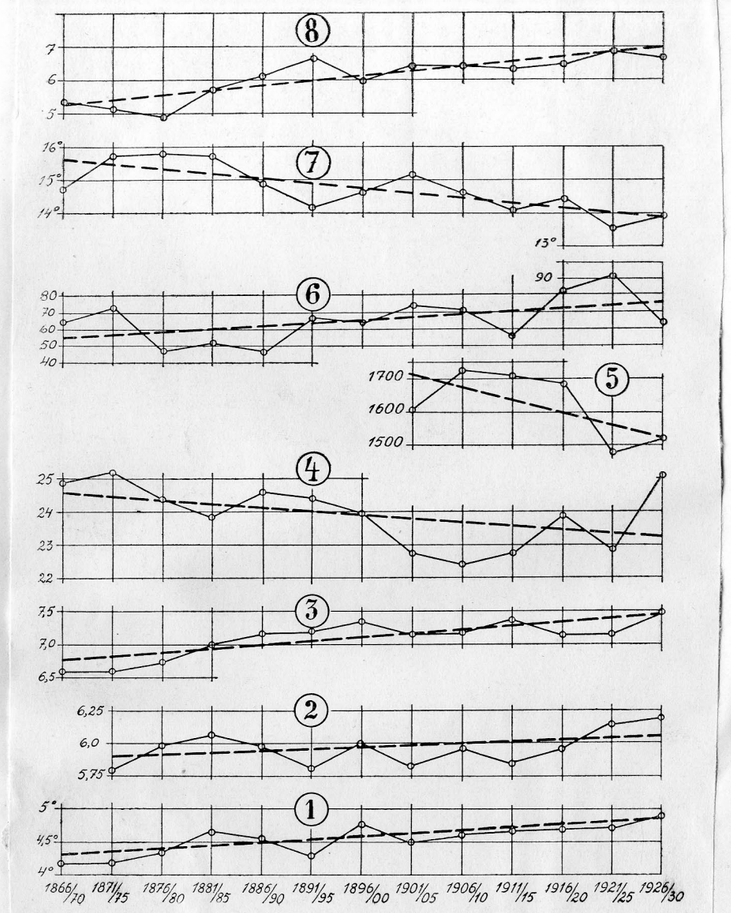

28. joonis.

Klimaatiliste elementide muutused 1866.-1930.a. meteoroloogiliste vaatluste kohaselt Tartus (K.Frischen'i järgi). 1 - aastatemperatuur, 2 - absoluutne niiskus (aastas), 3 - pilvitus (aastas), 4 - temperatuuride aasta-amplituud, 5 - päiksepaiste kestus (aastas tundides), 6 - juunikuu sademed, 7 - juunikuu temperatuur, 8 - pilvitus juuni kuul. Rõhttelje alusel viisaastakud 1866-1930.a.

jõuab end väljendada käsiteldaval võrdlemisi väikesel maa-alal.

Pealejääaegis-kronoloogisest tabelist (vt. 10. tabel, p.51b) nähtub, et Läänemere piirkonnas praeguajal jatkub jahe ja niiske subatlantiline kliimaperiood, mis alguse saanud ümmarguselt Kr.s. ajul ja asendanud varemalt valitsenud subboreaalse kliimaperioodi. Seejuures on Johanson'i (72) jt. uurimused näidanud, et viimaste sajandite jooksul kestab Loode-Euroopas aeglane ilmastumuutumine, toimudes kahaneva kontinentaliteedi ning kasvava maritimiteedi suunas.

Situeerudes oma geograafilise asendi tõttu ühelpoolt Läänemere rannikul ja teiselt poolt suure Euraasia mandri serva-alal, kuulub Eesti kliima poolest juba siirde-alasse. Nagu Frisch (132) üksikasjalisemalt ning veenvalt tõestanud pikema-ajaliste (1866-1930) meteoroloogiliste andmete seeria varal, allub ka Eesti kliima samalaadilistele muutustele (vt. 28. joonis): suvi muutub jahedamaks, tali pehmemaks, temperatuuride aasta-amplituud väheneb jne. - kõik kontinentaliteedi kahanemise tunnused, mis viitavad ühtlasi tsüklonaalse tegevuse tugevnemisele.

Asend maritiimse ja kontinentaalse mõjusfääri piirialal, mis tähendab, et kestvalt valitseb teatav labiilsus, ja tsüklonaalse tegevuse süvenemine, neist kahest asjaolust sõltubki ilmade muutlikkus sageli lühikese aja jooksul ja üksikute aastate ilmastikuline erinevus Eestis (vt. 29. ja 30. joonis).

Sellejärgi, kuidas mereline või mandriline mõju ülekaalu pääseb, muutub ilm õige lühikese aja jooksul. Seda muutlikkust sagendavad omakorda läänekaarilt saabuvad madalrõhkkonnad, millele igakord järgneb ilmamuutus, eriti talviti: väga madalate talviste ekstreem-temperatuuride kõrval esineb sageli võrdlemisi kõrgeid temperatuure (vt. 30. joonis). Majandusgeograafilises aspektis on ilmade sellised hüppelised muutused kahjuks - talviti takistab temperatuuride saltatsioon liiklemiseks ning metsaveoks soodsa lumikatte tekkimist ja - suviti raskendab vihma ning kuiva nobe vahelduvus niidu-

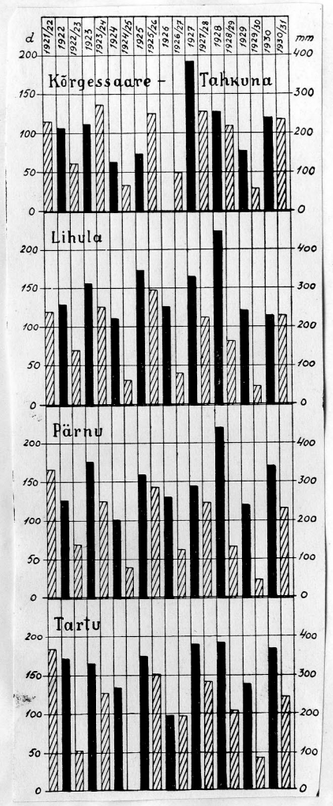

29. joonis.

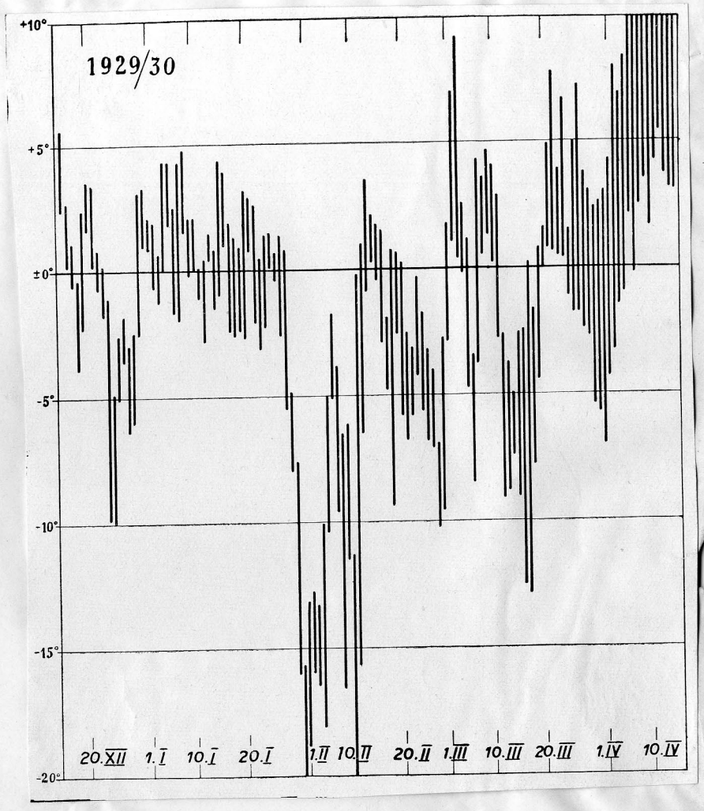

30. joonis.

29. joonis. Klimatiliste tegurite muutlikkus aastati (1921-1931.a.). Märgid: diagnaalviirutusega tulbad näitavad pideva lumekatte kestust päevades (vasak skaala), mustad tulbad - suvekuude (V-VIII) sademetehulka mm'tes (parem skaala).

30. joonis. Ilmade (temperatuuride) hüppelised muutused 1929./30.a. talvel (20.XII.1929.a.-10.IV.1930.a.) Diagrammil on esitatud päiviti temperatuuri-amplituud Tartus.

Koostatud Tartu Ülikooli Meteoroloogia-observatooriumi aastaraamatute (I - X) andmeil.

töid ning lõikuse kokkupanekut.

Ilmastuliste tegurite muutlikkus ilmneb ka üksikute aastate erinevuses. Sellejärgi, kas predomineerivad merelised või mandrilised mõjud, oleneb kas tali on pehme ning niiske, suvi - jahe ja niiske, või jällegi tali külm ning kuiv ja suvi soe ning kuiv jne. Lumerohked ja -kehvad talved näivad möödunud aastakümne eritelus (vt. 29. joonis) vahelduvat päris reeglipäraselt.

Klimaatilisest muutlikkusest oleneb ka saagirohkus või -kehvus. Eriti kuivusest või -niiskusest vegetatsiooniperioodi kestel. Kuna Eesti territoriaalne ulatus on väike, siis on see teatavaks halvemuseks, - väikeses riigis pole teravalt erinevate ilmastuvaldkondade puudumise tõttu mutuaalse kompensatsiooni võimalused kuigi suured.

Teatavaks kompensatsiooniks on vaid asjaolu, et liigse niiskusega aastail kõrgema ning vahelduvama reljeefiga resp. parema drainage'iga pealvee-regioon annab ikkagi soodsa lõikuse, sellal kui põuasil aastail allvee-regiooni niiskemapinnaselisemail ja äravoolus rohkem takistatud madalamail aladel on jällegi saagi eeldused ikkagi olemas.

Klimaatiliste elementide regionaalsuse selgitamiseks Eesti ulatuses olgu toodud graafiline ja kartograafiline lisand. Peale temperatuuri- ja sademeterežiimi (vt. 31. joonis) oleme selles rõhku pannud majandusgeograafiliselt oluliste ilmastuelementide levingule eestkätt vegetatsiooni perioodi kestel. (vt. 32.-35. joonis)

Nagu me neist näeme on vahed ranniku-alade - eriti Eesti saarestiku ning Lääne-Eesti ja sisemaa vahel võrdlemisi reljeefsed. Rannikukaugus ja pinnamoe eeldused pealvee-regiooni kõrgustike näol saavad siingi tähtsaks. See kinnitab veel kord, et ökoloogilises aspektis on õigeim Eesti suurliigestuses eraldada Madal- ja Kõrg-Eesti.

Lõppeks ei saa mainimata jätta rahvastiku- ning majanduselu voodset rütmi, mis Eestis on ta geograafilise laiusele ning ilmastulistele elemendele vastav (vt. 36. joonis).

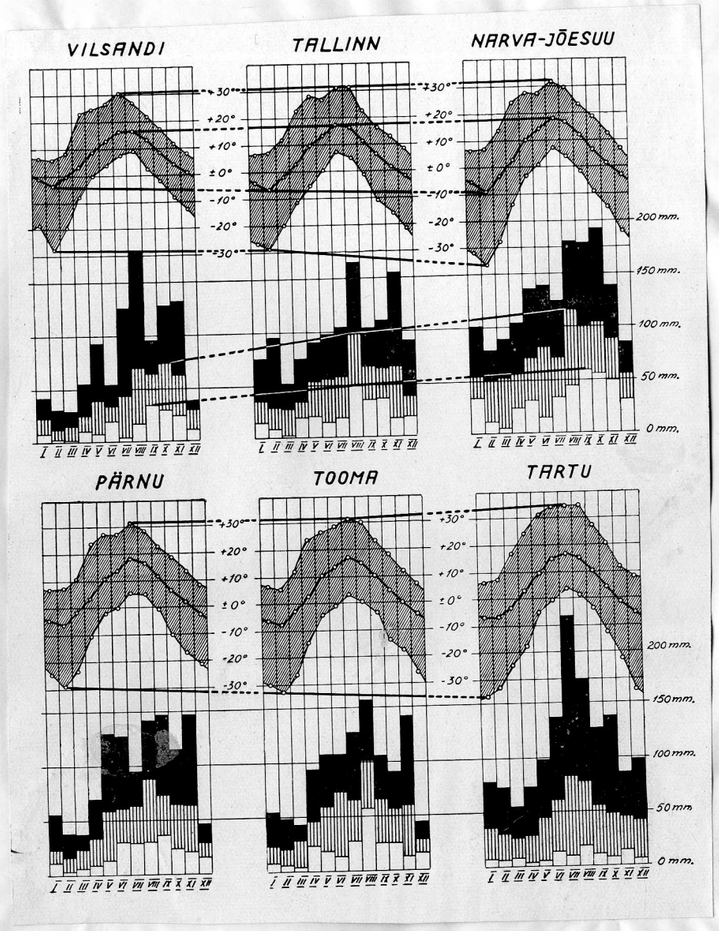

31. joonis.

Temperatuuri- ja sademeterežiimi regionalism Eestis

(1921.-1930.a.keskmised.).

Diagrammide ülaosad esitavad temperatuuri-režiimi: ülemine joon - maksimaalsed, alumine - minimaalsed, keskmine jämedam joon - keskmised temperatuurid. Diagrammide alumised osad näitavad tulpades sademete-režiimi: must - maksimaalsed, valge - minimaalsed, püstviirutus - keskmised sademed kuude kaupa mm'tes. Diagrammide baasil kuud jaanuarist (I) - detsembrini (XII). - Diagramme ühendavad jooned märgivad temperatuuri-amplituudi (kontinentaliteedi) ja sademete hulga tõusu läänest itta resp. rannikutasandikelt sisemaiste kõrgustikeni.

Tartu Ülikooli Meteoroloogia observatooriumi aastaraamatute ($\bar{I}$-$\bar{X}$) andmeil.

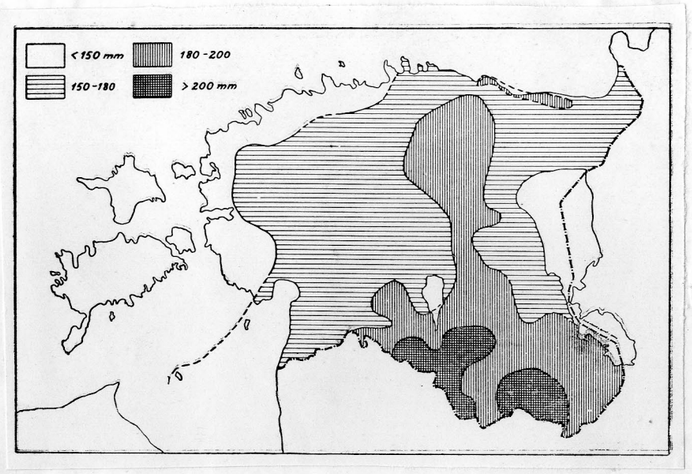

32. joonis.

Suvekuude sademete leving Eestis.

Esitatud on mai - juuli incl.sademete summa 1886.-1910.aasta-keskmiselt Eesti- ja Liivimaa vihmajaamade võrgu andmeil.

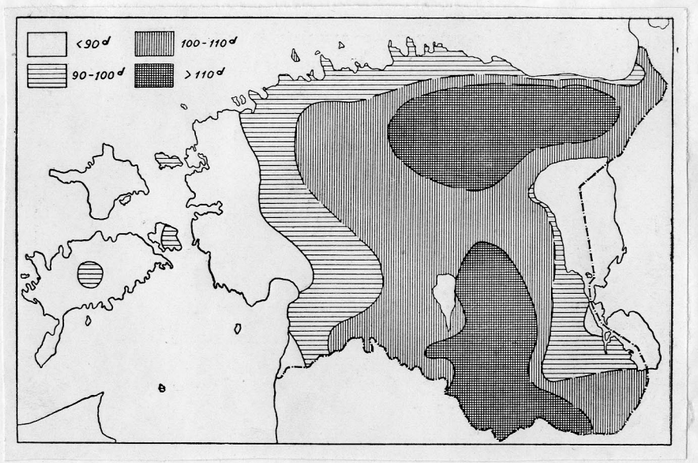

33. joonis.

Pideva lumekatte kestuse leving Eestis

päevades 1921.-1931.a.keskmiselt. Koostatud Eesti Meteoroloogia aastaraamatute (I-X) andmeil.

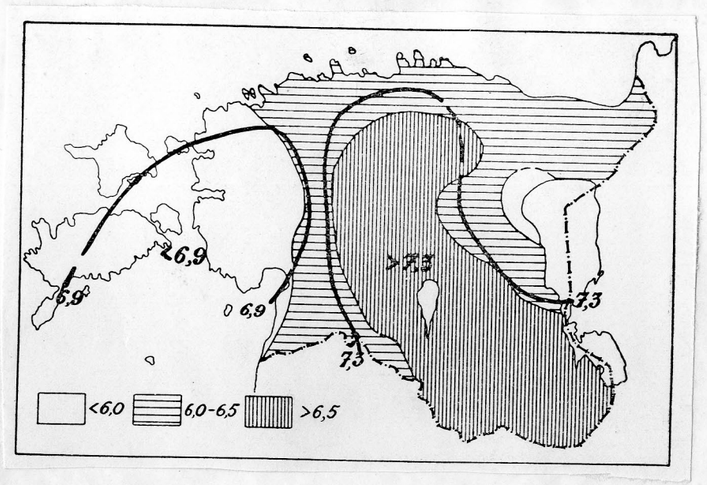

34. joonis.

Pilvituse leving Eestis.

Viirutusega on märgitud pilvituse leving suvekuude (V-VIII incl.) keskmiselt; jämedad mustad jooned on aasta-isonephid.

Koostatud Liedemann'i (171) andmeil.

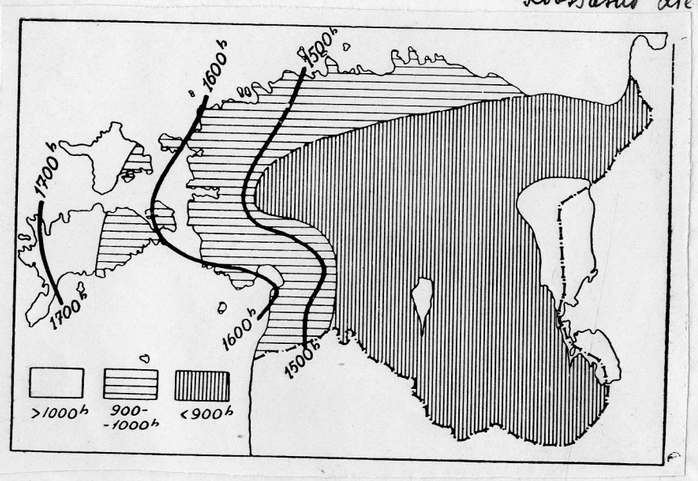

35. joonis.

Päikese paiste kestuse leving Eestis.

Viirutusega on märgitud päikesepaiste keskmise absoluutse kestuse leving tundides suvekuude (V-VIII incl.) jooksul; jämedad mustad joonëd on päikesepaiste kestuse samajooned aasta jooksul.

Koostatud Liedemann'i (171) andmeil.

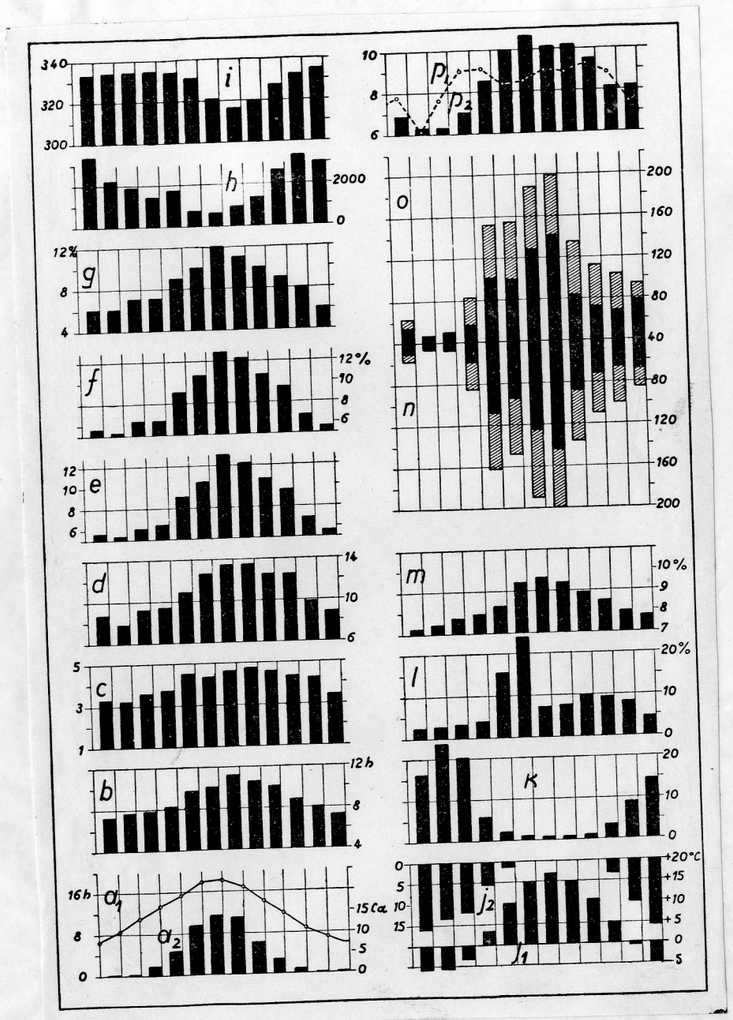

36. joonis.

Majanduselu voodne rütm Eestis olenedes geograafilisest laiusest ja klimaatilistest eeldustest.

Rõhtteljel kuud (I-XII), püsttelgedel (a-p) majanduselu nähtused (vt. märkide seletus järgmisel leheküljel).

Majanduselu voodne rütm Eestis

olenedes geograafilisest laiusest ja klimaatilistest eeldustest (vt. -. joonis).

Märkide seletus:

a_1 - päeva pikkus tundides (h) Tartus (= 58°22'47'');

a_2 - suurte kalorite (Cal) hulk, mida rõhtsa aluspinna iga cm^2 tõeliselt saab kuu jooksul päikese kiirgamiselt (151, p.146);

b - Tööpäeva pikkus tundides (h) põllumajanduses;

c - töötajate arv (100 000 deis) põllumajanduses;

d - tegelik tööpäevade arv (miljoneis) põllumajanduses;

e - talukäitiste aastatöö ositus kuude järgi (%-des);

f - töömahu ositus põllumajanduses kuude järgi (%-des);

g - töömahu osasuurus üldiselt (võrdkaalust) (b-g, vt. 146);

h - registritud töötuid tööbörsides 1930.a. (130);

i - linnade rahvastiku arvuline pendeldamine 1930.a. (1000-deis) (223, p.207-211);

j_1 - kuukeskmised õhutempera uurid Tartus 1866-1915.a. (227);

j_2 - keskmine päevade arv lumesajuga Tartus 1866.-1915.a. (227);

k - töömahu ositus metsanduses kuude järgi (%-des) (146, p.61);

l - merekalatoodangu protsendiline osasuurus kuude kaupa aastasest toodangust 1931.a. (158);

m - töömahu osasuurus tööndustlikel tegevusaladel (146, p.61);

n - Eesti kõigist sadamaist väljaläinud laevad 1000-deis net.-tonnides 1930.a. Must - välissõit; viirutatud - rannikusõit;

o - Eesti kõigisse sadamaisse sissetulnud laevad 1000-deis net.-tonnides 1930.a. Must - välissõit, valge - rannikusõit (130; Eesti Statistika 1931, p.468 seq);

p_1 - sissevedu Eestisse miljoneis kroonides 1925.-1931.a. keskmiselt;

p_2 - väljavedu Eestist miljoneis kroonides 1925.-1931.a. keskmiselt (146, p.48).

III

Rahvastiku ja ümbruse suhted tänapäeva Eestis.

Eesti rahvastiku juurdekasvu demograafilised eeldused ei ole kes teab kui soodsad, eestkätt sõja tagajärgede aga ka muu tõttu. 1922.a. rahvaloenduse järgi langes iga 1000 mehe peale 1 128 naist ehk iga 1000 naise kohta 887 meest. Mõnedes vanuserühmades on naissoo ülekaal veel tunduvam. Nii näiteks üle 50.a. vanuserühmas, aga ka 30.–40. aastaste rühmas, milles 1 187 naist tuleb 1000 mehe kohta. Sündivuse tagasiminekul sõja kestel on olnud tunduv mõju ka vanuseklasside ositusele. Mainitud rahvaloenduse järgi oli 15.6% kogu rahvastikust alla 10 a. vana, s.t. 1912 ja 1922.a. vahemikus sündinud, sellal kui 10.–19. aastaste isikute osatähtsus oli 19.8.

Peale vabadusesõda, alates 1921. aastaga, paranes olukord ses suhtes, kuid 1925–1929.a. läks sündide arv jällegi tagasi. Kuna

vahepeal ka surmajuhtude arv redutseerus, siis järgnes sellest siiski tagasihoidlik rahvastiku loomulik juurdekasv. 1929.a. aga ületas surnute arv sündinute oma, mille tõttu 1930.a. (vt. 13. tabel) rahvaarv on väiksem kui eelmisel ja järgmisel aastal. 1920–1923.a. oli rahvastikujuurdekasv, sisserännu tõttu suurem loomulikust. Märgiline hulk Venemaal elavaist eestlastest opteerusid kodumaale tagasi. Selle järele kahaneb aga sisseränd suktsessiivselt ja 1924.a. peale on väljaränd juba ülekaalus (195, p. 10–12).

Pilt, mis meile avaneb Eesti rahvastikuhiive eeldusist ja rahvaarvu liikumisest 1922.a. 28.XII rahvaloendusele järgnenud aastakümnel, on toodud kahes järgnevas tabelis, kus ühtlasi on viimases märgitud linnade, alevite ja valdade rahvastiku iselised ja suhtelised muutused.

12. tabel: Sündivus ja reproduktsiooni intensiteet Eestis võrreldes Prantsusmaaga 1926–1931.a.

Aastad	Elussünde		Sündivuse ülejääk(+) resp. vajak (–)		Reproduktsiooni intensiteet	
	Eestis	Prants.	Eestis	Prantsusm.	Eestis	Prantsusm.
	1000 elaniku kohta (‰)				15–45.a. vanuserühma kuuluva 1000 naise kohta 1-aast. lapsi	
1930	17.4	18.1	+2.5	+2.4	–	–
1929/30	–	–	–	–	64.0	72.6
1929	17.1	17.7	-1.0	-0.3	–	–
1928	18.0	18.2	+2.1	+1.7	–	–
1927	17.7	18.2	+0.4	+1.7	–	–
1926/27	–	–	–	–	63.6	73.7

13. tabel: Rahvastik Eesti linnades, aleveis ja valdades 1923-1934.a. Riigi Statistika Keskbüroo andmeil.

	Iselised arvud (1000-deis)				Suhtelised arvud (%-des)			
	Linnad	Alevid	Vallad	Kokku	Linnad	Alevid	Vallad	Kokku
1.III.1934	321.1	26.7	764.5	1126.4 3)	-	-	-	-
1. I .1932	337.3	28.6	753.6	1119.5	30.1	2.6	67.3	100.0
- 1931	335.0	28.3	754.1	1117.4	30.0	2.5	67.5	100.0
- 1930	332.9	28.1	753.7	1114.7	29.9	2.5	67.6	100.0
- 1929	329.4	28.0	759.1	1116.5	29.5	2.5	68.0	100.0
- 1928	325.7	27.9	761.3	1114.9	29.2	2.5	68.3	100.0
- 1927	316.2	27.7	772.4	1116.3	28.3	2.5	69.2	100.0
- 1926 1)	290.8	-	-	1117.3	26.0	-	-	100.0
- 1925 1)	290.8	-	-	1116.7	26.0	-	-	100.0
- 1924	-	-	-	1114.5	-	-	-	100.0
28.XII.1922 1)	263.4	35.4	791.9	1107.1 2)	24.2	3.2	72.6	100.0

1) Arvestatud vaid "vanad" linnad (13). - 2) selle seas eraldi arvestatuid 16 252 el., mis ei esine linnade, alevite ega valdade rahvaarvus. - 3) Andmed 1.III.1934.a. rahvaloenduse kohta on esialgsed. Rahvastiku üldarvu kuulub ka eriti arvestatuid ja meremehi välisvetes 14 117 el.

Nagu me sellest sünopsis näeme, on Eesti rahvaarv üldiselt võttes väga aeglaselt kasvav, 1926.-1931.a. vahemikus isegi täiesti stagneeriv. Selle poolest meenutab ta esmajoones Prantsusmaa rahvastikku, seda rohkem, et mõlema sündivuse, sündivuse ülekaalu resp. vajaku koeffitsiendid on väga lähedased.

Sellal kui rahva üldarv Eestis kasvab aeglaselt, on aga lühikse aja jooksul väga tunduvalt muutunud linliku ja maalise rahvastiku proportsioonid. Viimatitoodud tabeli kohaselt suhtus 1922.a. lõpul meie linlik ja maaline rahvastik nagu 24.2 : 72.6, 1932.a. algul aga juba nagu 30.1 : 67.3 või arvesse võttes ka linlikku laadi aleveid, nagu 32.7 : 67.3. Seega on meil tegemist rõhutatud linnastumise protsessiga. Kuna meie linnade rahvastiku hiive ei sünni mitte loodusliku juurekasvuna - linnades surevus ületab sündivuse - vaid mehhaaniliselt, täh. väljaspoolt tulnukate arvel, siis toimub see eeskätt muidugi maaelanike linnavalgumise ja maa rahvatiheduse vähenemise teel. Linnade olles madala sündivuse keskkohiks tähendab aga see, et - tarvitades itaalia statistiku Gini ütlust - meie aina rohkem satume "demograafilisse madalrõhkkonda".

Allpool püüamegi meie rahvastikuliste küsimuste seast antropo-ökoloogilisel taustal esile tõsta peamiselt elanike maalt linna valgumist ja linnastumist, millega tihedasti seonduvad mitmed teised küsimused. Seejuures teeme vahet linnastumise vahel laiemas ja kitsamas mõttes. Viimase moodustaks maaelanike valgumine linnadesse resp. linnade kasv (urbanisatsioon), esimesse kuuluks aga peale selle veel küla ja maalise rahvastiku linnastumine selle eluviisides ja nõuetes, - "rurbanization", nagu seda on hakanud nimetama ameerika sotsioloogid (35, 36).

Iseliselt peaks ülaltoodud andmeil (vt. 13. tabel) 1923.-1932.a. vahemikus meie linnade rahvastik olema kasvanud ümmarguselt 74 tuhande elaniku võrra. Tõeliselt ei ole linnarahvastiku hiive küll nii suur, sest sellesse arvu kuulub ka suurenemine administratiivsete piiride laiendamise, endisile aleveile linnaõiguste andmise jm. tõttu. Linnade rahvastiku tõelise hiive kindlakstegemiseks tuleb arvesse rida korrektsioone.

Võrdluseks tuleb kasutada kõigepealt 1922.a. rahvaloenduse andmeid hariliku rahvastiku kohta, kuna faktiline elanike arv oli linnades

madalam, mis omakorda linnade rahvastiku kasvu võrdlusel muudaks suuremaks. Teiselt poolt tuleb 1922.a. rahvalugemisel eraldi arvestatud isikud (kaitsevägi, kasarmuis, rongidel ja laevadel sõitjad ning vanglais asuvad vangid) jagada proportsionaalselt linnade, alevite ja maarahvastiku vahel. Uutel linnadel tuleb nende elanike arv võtta alevitena alles 1922. aastal. Nii "puhastades" linnade rahvaarvu võimalikkudest teguritest, mis tehniliselt võiks aidata näidata linnade kasvu suuremana, saame hiive 1923-1932.a. intervallis 37 893 el. võrra.

Edasi on Tomberg (224, 225) tähelepanu juhtinud ka tõsiselt arvestatavaile võimalikele vigadele, mis võiksid oleneda elanike sissening väljaregistrimise ebatäpsusist linnade aadresslaudades. Kõrvaldades ka selle arvatava vea, võiks arvata linnade rahvastiku tõelist hiivet samas ajaintervallis 29 626 elanikule. Mineteledes samuti osutuks maa-elanike arv tõeliselt kahanenuks 24 433 isiku võrra. Sellal kui linnade rahvastiku kasv ei sünni Eestis loodusliku teel (linnade surevus ületab sündivuse), vaid väljaspoolt sisserännanute arvel, näeme maaelanike arvu muutumises vastupidist. Siiski on vaatamata iga-aastasele sündivuse ülekaalule, maaelanike arv vähenenud 24 433 el. võrra. Tähendab maalt peab toime tulema alaline väljaränd.

Selle maalt linnadesse rändamise ulatuse arvustamiseks esitame siinjuures Tomberg'i (224, p.177) järgi järgmise arvustuse: 1927-30 a., mis ajast olemas täpsad andmed (maa ja linna sündivusest-surevusest), keskmise põhjal sündis iga aasta maal 1 000 elaniku kohta rohkem kui suri 2,6 elanikku. Sama keskmise võime laiendada ka 1931 aastale. Olles tagasihoidlik maalt linna rändamise arvu määritlemisel (1923-26.a. maa sündivuse keskmine ülekaal surevusest oli kahtlemata suurem 1927-30.a. keskmisest) võtame täpsate andmete puudumisel 1923-26 a. keskmiseks sündinute ülekaaluks maal 1 000 el. kohta üleriikliku sündivuse ülekaalu surevusest 3,6. 9 a. (1923-31 a.) kestel annab maa sündivus ülekaalu 1 000 el. kohta 27,4 = (5x2,6) + (4x3,6) . Korrutades vastavat koeffitsienti 786,3 (puht maaelanike arv rahvalugemisel 28.XII.1922.a. tuhandetes), saame maa loodusliku juurekasvu arvuks 1923-31 a. jooksul 21 545. Vaatamata sellele looduslikule juurekasvule on maa rahvastik vaadeldaval ajavahemikul siiski kahanenud 24 433 in. (arv vähendatud juba 20% linnade kasvu võtta). Arvates sellele juure maa loodusliku kasvu (21 545) saame 1923-31 a. jooksul maalt väljarännanute arvuks 45 978.

14. tabel. Linnade rahvastike arvulised muutused kahe viimase (28.XII.1922 ja 1.III.1934) rahvaloenduse vahemikus.

Linnad:	Linnade rahvastik: Iselised arvud 1.III.1934 x)	28.XII.1922	Vahe suurenemine (+) või vähenemine (-)	Suhtarvud 1922:100%
Tallinna ühes Nõmmega	151.636	127.569	+ 24.067	118.9
Haapsalu	4.634	4.251	+ 383	109.0
Kuressaare	4.514	3.364	+ 1.150	134.1
Narva	23.515	26.912	- 3.397	87.4
Paide	3.266	2.980	+ 286	109.6
Paldiski	867	1.053	- 186	82.3
Petseri	4.192	2.013	+ 2.179	208.2
Pärnu	20.330	18.499	+ 1.831	109.9
Põltsamaa	2.587	2.100	+ 487	123.2
Rakvere	9.958	7.660	+ 2.298	130.-
Tapa	3.676	2.398	+ 1.278	153.3
Tartu	58.630	50.342	+ 8.288	116.4
Tõrva	2.541	1.810	+ 731	140.4
Türi	2.884	2.099	+ 785	132.1
Valga	10.665	9.455	+ 1.210	112.8
Viljandi	11.823	9.400	+ 2.423	125.8
Võru	5.398	5.077	+ 321	106.3
Kokku	321.116	276.982	+44.134	~~121.5~~ 115.9

x) Riigi Statistika Keskbüroo esialgsed kokkuvõtted.

15. tabel: Alevite rahvastike arvulised muutused kahe viimase (28.XII 1922 ja 1.III 1934) rahvaloenduse vahemikus.

Alevid:	Alevite rahvastik: Iselised arvud 1.III.1934 x)	28.XII.1922	Vahe suurenemine (+) või kahanemine (-)	Suhtarvud 1922:100%
Antsla	1.541	914	+ 627	168.6
Elva	1.724	1.262	+ 462	136.6
Jõgeva	1.141	910	+ 231	125.7
Jõhvi	2.037	1.620	+ 417	125.8
Kallaste	1.585	1.627	- 42	97.4
Keila	967	789	+ 178	122.6
Kilingi-Nõmme	1.431	1.093	+ 338	130.9
Kunda	1.862	2.310	- 448	80.6
Kärdla	1.452	1.580	- 128	91.9
Mustla	927	677	+ 250	136.9
Mustvee	2.840	2.745	+ 95	103.5
Mõisaküla	2.221	1.909	+ 312	116,3
Narva-Jõesuu	1.616	2.336	- 720	69.2
Otepää	2.006	1.777	+ 229	112.9
Sindi	1.850	1.607	+ 243	115.1
Suure-Jaani	1.040	966	+ 74	107.7
Võõbsu	448	497	- 49	90.2
Kokku	26.688	24.619	+2.069	108.3

x) Riigi Statistika Keskbüroo esialgsed kokkuvõtted.

16. tabel. Maalise (valdade) rahvastike arvulised muutused kahe viimase rahvaloenduse (28.XII.1922 ja 1.III.1934) vahemikus.

Maakonnad:	Maaline rahvastik: Iselised arvud 1.III.1934 x)	28.XII.1922	Vahe suurenemine (+) või vähenemine (-)	Suhtarvud 1922:100%
Virumaa	106.508	108.435	- 1.927	98.2
Järva	48.783	50.734	- 1.951	96.1
Harju	87.526	90.243	- 2.717	96.9
Lääne	68.812	70.160	- 1.348	98.1
Saare	51.177	53.793	- 2.616	95.1
Pärnu	68.668	70.906	- 2.238	96.8
Viljandi	58.550	63.870	- 5.320	91.7
Tartu	112.761	117.433	- 4.672	96.0
Valga	25.813	28.425	- 2.612	90.8
Võru	75.636	76.372	- 736	99.0
Petseri	60.255	58.835	+ 1.420	102.4
Kokku	764.489	789.206	-24.717	96.9

x) Riigi Statistika Keskbüroo esialgsed kokkuvõtted.

Kõige suurem osa neist on rännanud linnadesse, väiksem osa aleveisse ja osa otsekohe välismaadele, millist viimast kompenseerivad aga välismaadelt sisse täh. tagasirännanud, kellest osa on muidugi asunud jälle maale.

Linnade ja alevite rahvastiku nobedast hiivest ja maarahvastiku kahanemisest annavad tunnistust ka äsjamöödunud (1.III.1934) rahvaloenduse esialgsed kokkuvõtted (vt. 14.-16. tabelid).

Nende värskete, lõplikes kokkuvõtteis veel mõnel määral muutuda võivate, andmete kohaselt on linnade rahvastik 28.XII 1922. ja 1.III 1934.a. rahvaloenduste vahemikus kasvanud 44 134 elaniku võrra, s.o. ligi 16%. Muidugi mõista ei ole linnade rahvastiku hiive tõeliselt nii suur, kuna ka nende andmete juures tulevad arvesse teatavad korrektsioonid, mis tulenevad kõigepealt linnalaiendeist resp. inkorporatsioonidest, aga ka rahvaloenduste erinevast aastaajast. Samuti on rahvastiku arv kasvanud aleveis (vt. 15. tabel).

Vastupidine pilt avaneb maal (vt. 16. tabel). Siin on kahe rahvaloenduse vahemikus rahvastiku iseline arv langenud 24 717 elaniku võrra ehk ümmarguselt 3%. Tegelikult on pidanud aga maa rahvastustus (depopulatsioon) olema tunduvalt suurem, kuna maal on looduslik juurdekasv (sündivuse ülekaal surevusest) ülaltoodud arvatluste kohaselt olema üle 21 tuhande elaniku. Seega võiks hinnata maalt linnadesse jm. asunute arvu läbistikku 45 000 - 46 000 elanikule.

Üldpildis kinnitavad ka need andmed, et iseseisvuseaegses Eestis on toime tulnud ja käimas linna- ja maarahvastiku markantsed muutused, mis on seda märgilisem, et üldine rahvaarv on vähem muutunud.

Asudes lähemalt uurima Eesti linnade rahvastikuhiivet resp. elanike maalt linnadesse valgumist ja selle põhjuseid, peame seda tegema kõigepealt regionaalselt, kuna meie linnade k a s v e i o l e ü h t l a n e, v a i d j u s t m a a - a l a l i s e l t e r i n e v. Selgejoonelisimalt tuleb viimane asjaolu ilmsiks karto-

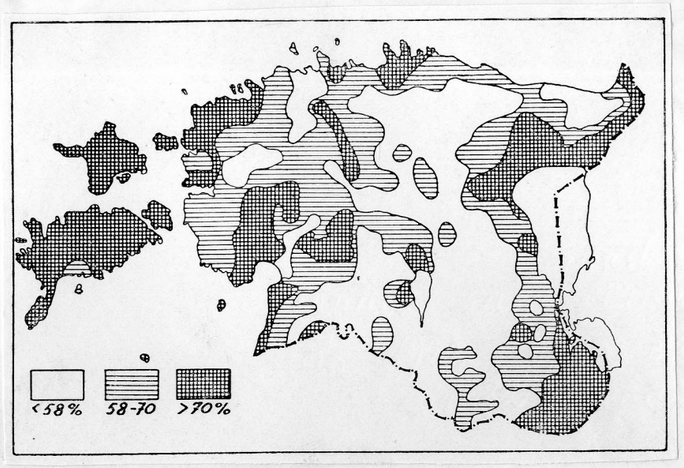

37. joonis.

Maarahvastiku liikuvus Eestis.

Erinev viirutus näitab kui suur on nende maa-elanike protsent, kes on sündinud samas vallas, kus nad elasid 1922.a. rahvaloenduse ajal.

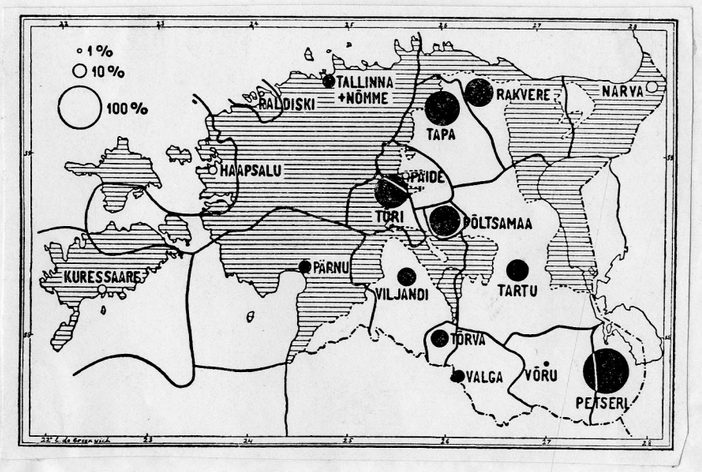

38. joonis.

Linnade rahvastike hüve (mustad sõõrid) või kahanemine (valged sõõrid) Eestis 1922.-1931.a.vahemikus ja 1922.a.suhtes. Jämedad jooned tähistavad linnade lähitagamaade ulatuse, rõhtsalt viirutatud ala - allveeregiooni.

grammil (vt. 38. joonis), millel on esitatud meie linnade rahvastike "puhastatud" juurekasv või kahanemine 1922.-1931.a. ajavahemikus. Sellele kaardile on ühtlasi märgitud linnade lähitagamaade piirjooned ja tähistatud nende iseloomustamiseks meie regionaalgeograafilise liigestuse kaks peamist ala: allvee- ja pealvee-regioon.

Nagu see kaardijoonis ja ka 14. tabeli andmed kinnitavad, kasvavad meie linnadest nobedaimalt need, mis oma tagamaadega kuuluvad kas täiesti või valdavalt pealvee-regiooni. Vastupidi: rannikulinnad ehk üldisemalt öeldes allvee-regiooni kuuluvate tagamaadega linnad on nende 1922.a. elanike arvu suhtes:

a) erandatud Suur-Tallinna (s.o. Tallinna + Nõmme) kas aeglaselt kasvavad (Pärnu, Haapsalu, Kuressaare[x]) või

b) koguni kahanevad (Narva, Paldiski).

Täienduseks sellele võiks vahest lisada, et poliitiliste piirisajamiste tulemusel poolitatud tagamaadega linnad, asugu nad allvee- (Narva) või pealvee-regioonis - nagu Valga (153) - on oma kasvus tõkestatud. Sedasama võib öelda linnade kohta, mis uute ühendusteede ehitamisel esilekutsutud sõlmepunktide võistluse läbi on oma asendiväärtusest kaotanud (Paide, Võru, viimane eriti peale Tartu-Petseri raudtee otseühendust).

Üldiselt on aga tagamaati pealvee-regiooni kuuluvate linnade rahvastiku hiive ka 1934.a. rahvaloenduse kohaselt (vt. 14.tabel) õige nobe. Sellal kui 1922-1934.a. võrdluspildis linnade keskmine hiive on olnud 15.9%, on Petseri kasvanud 108.2%, Tapa 53.3%, Tõrva 40.4%, Türi 32.1%, Viljandi 25.8%, Põltsamaa 23.2% jne. Samuti osutavad pealvee-regiooni alevid (vt. 15. tabel) nobedat hiivet.

---

x 1934.a. rahvaloendusel registriti Kuressaares esialgseil kokkuvõtteil 4514 el. - 1922.a. oli Kuressaare rahvastiku arv 3364 el. Seega juurdekasv 1150 el., mis on aga näiv, kuna "mehhaanilise juurdekasvu" s.o. linnalaiendi tõttu on juurde tulnud 765 el.

Sellal kui alevite keskmine hiivenobedus on 1922-1934.a. vahemikus 8,3%, on pealvee-regiooni asuvaist aleveist kasvanud: Antsla 68.6%, Mustla 36.9%, Elva 36.6%, Kilingi-Nõmme 30.9%, Jõgeva 25.7% jne. Vastupidi on allvee-regiooni aleveist Narva-Jõesuu kahanenud 30.8%, Kunda 19.4%, Kärdla 8.1% j.t. juurdekasv vähene.

Pealvee-regiooni kuuluvate linnade eriti märgiline hiive üritab veel teisigi küsimusi, eeskätt küll järgmisi: 1) millisest maalisist valdkonnist pärinevad linnatulnukad? ja 2) mil põhjusel nad on valgunud maalt linnadesse?

Esimesele küsimusele vastata on võrdlemisi lihtsam. Asjaolu, et need vallad, mis rahvastustuvad kiiremini, kuuluvad esijoones nobedamini kasvavate linnade tagamaadesse või nende servaladesse, on otse käegakatsutav. Oma "immigrantide" poolest võiks teatavaks erandiks olla vaid suhteliselt aeglaselt kasvav pealinn, mis oma kaubandusliku ja halduslikU tähendusega haarab kogu riiki. Et linnatulnukad pärinevad kõigepealt lähitagamaalt või selle ümbruskonnast, seda oleme demonstreerinud ka oma eriuurimuses Tartu üle (151). Sedasama tõendavad Tartu linna statistikabüroo hiljutised kokkuvõtted viimase aja kohta (vt. "Postimees" nr.104, 5.V 1935). Pealvee-regiooni valdade, täh. maa, rahvastustumise nobedamast tempost kõneleb ka 1881. ja 1922.a. rahvaloenduse andmete võrdlus.

Nüüd toovad sellesse küsimusse valgust ka 1934.a. rahvaloenduse andmed (vt. 16. tabel), kui need kõrvutada 1922.a. rahvaloendusega. Kuigi kokkuvõtted on esialgu alles maakondlikud, mis ei lase täpsemat regionaalsust haarata, on needki iseloomukad. Suurelt jaolt pealvee-regiooni kuuluvais maakonnis on maalise rahvastiku arvuline ja - ühes sellega ka tiheduslik - kahanemine suurem, kui kas täiesti või enendavalt allvee-regiooni kuuluvais maakonnis. Nii on Valga mk. rahvastiku arv kahanenud 9.2%, Viljandi mk. 8.3%, Viru mk. resp. Lääne mk. aga kõigest 1.8% resp. 1.9%. Täieliseks erandiks

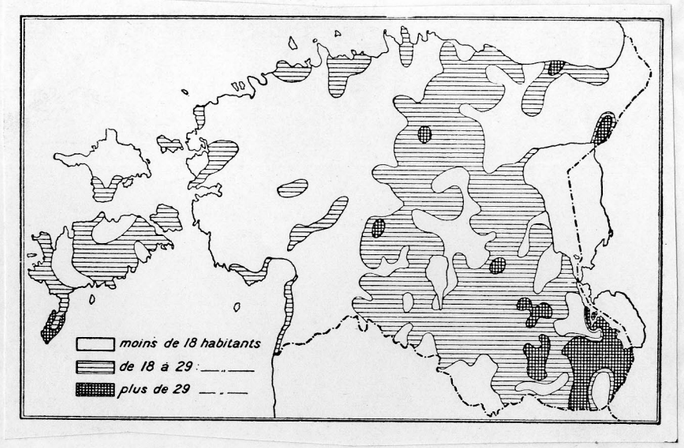

39. joonis.

Maalise rahvastiku tiheduse leving Eestis.

Maarahvastiku tihedus üldpindala iga ruut km:i suhtes 1922.a. rahvaloendusel vallakeskmiste interpolatsiooni meetodi järgi.

on vaid Petseri maakond, kus maarahvastik koguni 2.4% hiivet osutab. Selle märgilise erandi juurde tuleme hiljem tagasi.

Lõppeks viitab reljeefselt pealvee-regiooni maalise rahvastiku suuremale "rõhtsale liikuvusele" ka 37. joonis, millel oleme koostanud 1922.a. rahvaloenduse andmeil.

Teisena püstitatud küsimusele, miks valguvad elanikud nii suurel määral maalt linnadesse ja miks see toimub peamiselt just pealvee-regioonis, on juba raskem vastata. Väide, nagu oleneks rannikulinnade rahvastiku stagnatsioon või vähenemine ning sisemaiste linnade kasv täies ulatuses Eesti "äralõikumisest" Venemaast, ei pea meie arust ainsa põhjusena paika. Eesti eraldumine on tõenäoliselt küll mõjunud Eesti linnade tihedamasse suhtumisse nende endi tagamaadega, kuid sisemaised markantsed eksoodid on algunud juba ammu enne Eesti iseseisvust. Seejuures kasvasid ka tollal pealvee-regiooni linnad kiiremini, mida näeme Kruus'i (162) toodud andmeist (vt. 17. tabel).

-17. tabel: Rahvastiku keskmisi hiiveid promille Eesti linnades 1881-1897.

Allvee-regiooni linnad:	Pärnu	-0.6
	Haapsalu	+7.2
	Paide	+15.0
	Tallinna	+16.6
	Kuressaare	+19.3
Pealvee-regiooni linnad:	Tartu	+22.9
	Viljandi	+23.9
	Rakvere	+32.7
	Võru	+47.7

40. joonis.

Põllumaa leving I:

Põllumaa protsentuaalne osa talundite üldpindalast.

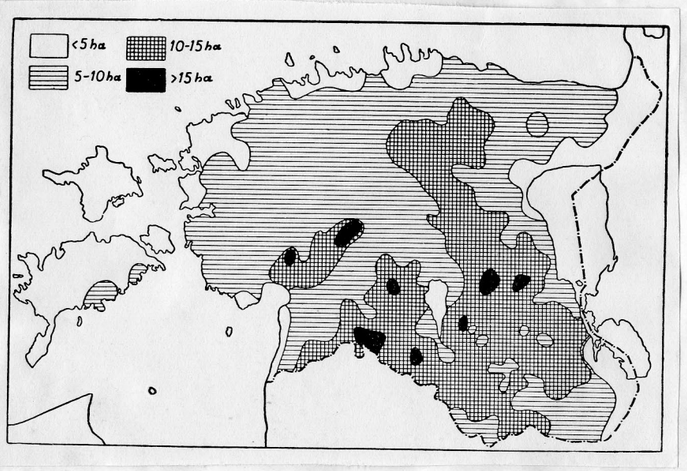

41. joonis.

Põllumaa leving II:

Põllu- (+aia-) maa keskmine suurus hektarites ühe talundi kohta 1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi.

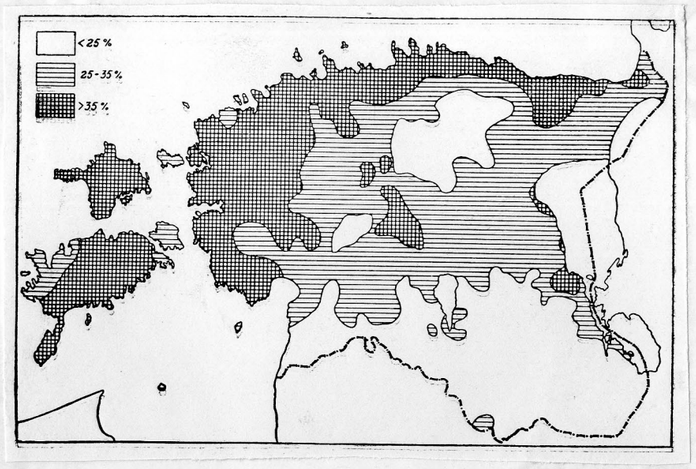

42. joonis.

Heinamaade leving.

Heinamaa protsentuaalne osa talundite üldpindalast.

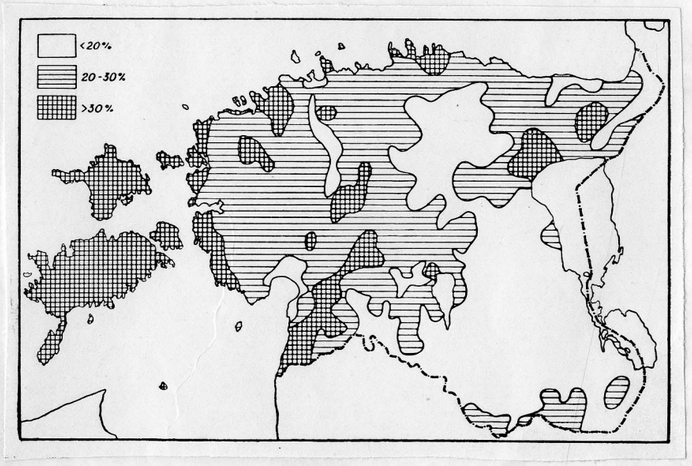

43. joonis.

Karjamaade leving.

Karjamaade protsentuaalne osa talundite üldpindalast.

1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi.

Linnade kasvu resp. maaelanike linnadesse valgumise põhjuseid on sageli jagatud kolme rühma: 1) Linnades avanevad töövõimalused kultuurproduktsiooni alal, mis pakuvad soodsamat hea-olu kui maal. 2) Liiklemisolude paranemine, mis on ühel ajal nii linnade kasvu eelduseks kui ka tulemuseks ja mis soodustavad maalise rahvastiku linnastumist ("rurbanization"). Ent neist kahest tegurist, mida võidaks kokku võtta linnade kesendus- ehk külgetõmbejõuna, on veel vähe. 3) Kolmandaks on tarvis veel sundivaid asjaolusid maal enesel, mis seal "oma maalapiga" kokkukasvanud ("Schollengebundenheit"!) elanikud välja rõhuksid ja mida võiks nimetada maa eemaletõukejõuks ehk repulsiooniks.

Maalise rahvastiku eksoodi tõukejõuks enne iseseisvust oli kahtlemata maapuudus. Vähearvuliste suurmaaomanikkude, eestkätt sakslaste, kätte oli kontsentreeritud 2 428 087 ha ehk 58% kogu maapinnast, sellal kui väikemaapidajad - eestlased - omasid vaid 1 761 015 ha ehk 42%.

Nagu me eelpool selgitasime ei ole Eestis 1922-1934 aasta intervallis maarahvastiku eksoodid ometi seisma jäänud vaatamatagi maareformile ja rahvaarvu üldiselt väikesele muutumisele riigis. Selle põhjused huvitavad meie probleemiseadelduses meid muidugi kõige rohkem.

Kuna maalise rahvastiku hõrenemine toimub peamiselt sisemaiste linnade pealvee-regiooni tagamil, siis võiks algul oletada - nagu seda on ka väidetud, - et need on eluruumi loomuliku kandvuse suhtes lihtsalt ülerahvastatud ja seetõttu suruvad endast välja üleliigsed elanikud. Sellise oletuse poolt võiks, näiteks, kõnelda maalise rahvastiku suurem tihedus pealvee-regioonis (vt. 39. joonis). Alljärgnevas näeme, ometi, et selline oletus on kui mitte rohkem, siis vähemalt hästi pealiskaudne.

Kõigepealt ei anna kogu pindala kohta arvutatud rahvatihedus

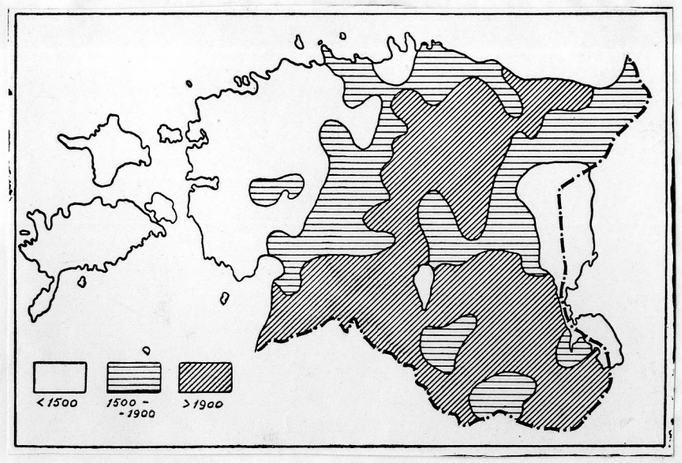

44. joonis.

Põllumajandusliku maa viljakuse valdkonnad Eestis.

Viljade kogusaak põllu- ja heinamaa ühelt hektarilt toiduüksustes 1924/26.a.keskmiselt.

I. Madala viljakuse valdkond: <1500 toiduühikut proha,
II. Keskmise viljakuse valdkond: 1500-1900 " " ,
III. Kõrge viljakuse valdkond: >1900 " " .

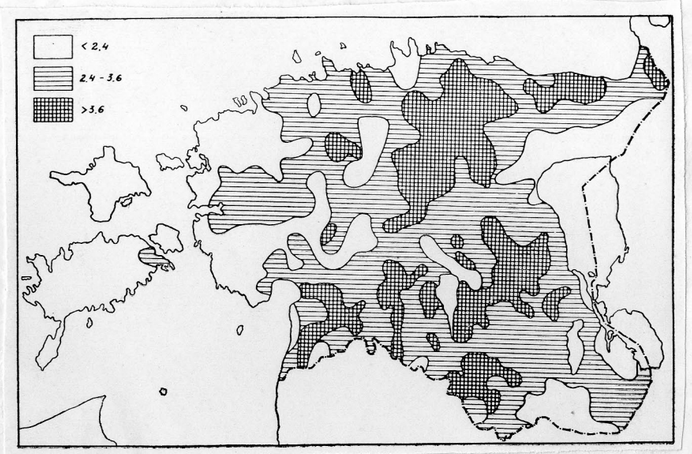

45. joonis.

Ühele hektarile põllu- ja metsamajanduslikult kasutatud maale langev puhtakasu rublade arv 1932.a.

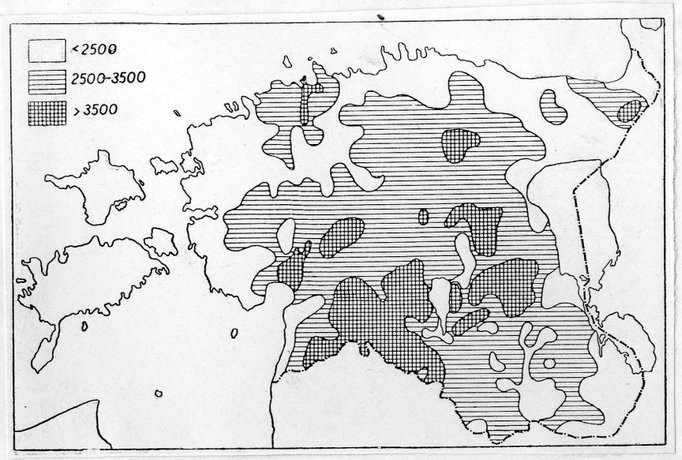

46. joonis.

Talundeis keskmiselt varandusi (E.kroonides) ühe töötaja perekonnaliikme kohta 1929.a.

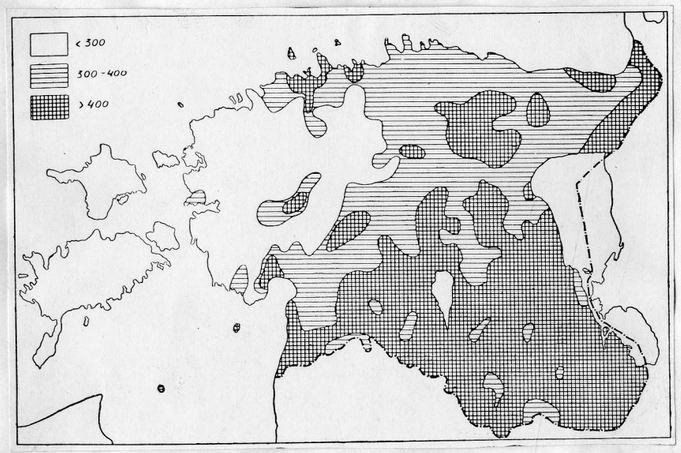

47. joonis.

Talundeis keskmiselt varandusi (E.kroonides) ühe hektari põllumajandusliku maa kohta 1929.a.

meile küllaldast kriteeriumi ülerahvastuse küsimuse üle otsustamiseks Ülerahvastuse probleem on üldse keerukas küsimuste kompleks, seda muidugi ka maalise rahvastiku suhtes. Mõistetavasti on ta esijoones ühenduses e l u r u u m i k a n d v u s e g a, mis oleneb nii põllumajanduse intensifikatsiooni ja selle areaali laiendamise võimalusist kui ka majandamislaadist. Selle kõrval tuleb aga väga kaalukalt arvestada ka iga elaniku kohta tarvilikku tootvate tegurite hulka, nagu see väljendub kujunenud e l a t u s s t a n d a r d i s ja kulmineerib n õ u d l u s t e h e l l i t u s i s.

Tahame me neist seisukohtadest lähtudes hinnata põllumajandusliku rahvastiku tihedust Eestis, siis peame me seda tegema nii tootvate tegurite kui ka tarbingu astme levingu suhtes. Paraku ei ole aga viimase üle otsustamiseks kuigi palju andmeid.

Toodangu eelduste poolest on suurema rahvatihedusega superakvaatse regiooni rahvastik kahtlemata paremates tingimustes kui subakvaatse regiooni oma. Seda mitte ainult põllupinna rohkuse (vt. 40. joonis) ja pinnase omaduste poolest (vt. 40. joonis), mida kinnitab ka tulukuse järgi määratud maamaksu leving (vt. III lisa) ja ühele ha:le põllu- ning metsamajanduslikult kasustatud maale langev puhtakasu rublade arv (vt. 45. joonis), vaid ka varanduste ning kapitalirohkuse poolest, milliste levingut näitavad 46. ja 47. joonised.

Kuna meid praegusel korral suurimal määral huvitab maalise rahvastiku leving <u>tootvate tegurite</u> suhtes, siis kasutame selle pildistamiseks 1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmeid. 48. joonis toobki põllumajanduslike elanike, kui maarahvastiku täiesti enenduva osa, levingupildi tõelise kultuurmaistu - p õ l l u m a a - suhtes. See kartogramm kinnistab väga ilmekalt tõsiasja, et põllumajandusliku rahvastiku tihedus just pealvee-regioonis on selle kõige tähtsama tootva teguri suhtes kõige madalam (üldiselt vähem kui 50 el. põllumaa km^2:i kohta) ja tõuseb pidevalt allvee-regioonis, kõikudes Hiiumaal, näiteks, 151-231 vahel.

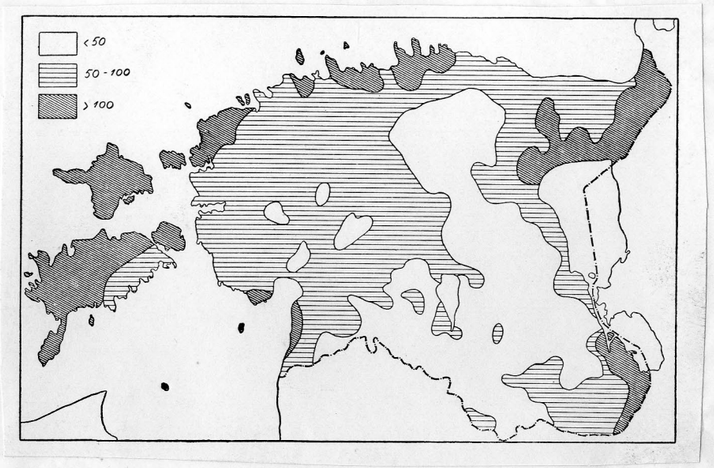

48. joonis.

<u>Põllumajandusliku rahvastiku tiheduse leving põllumaa suhtes</u>:

Talundite elanikke 100 ha põllumaa kohta 1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi.

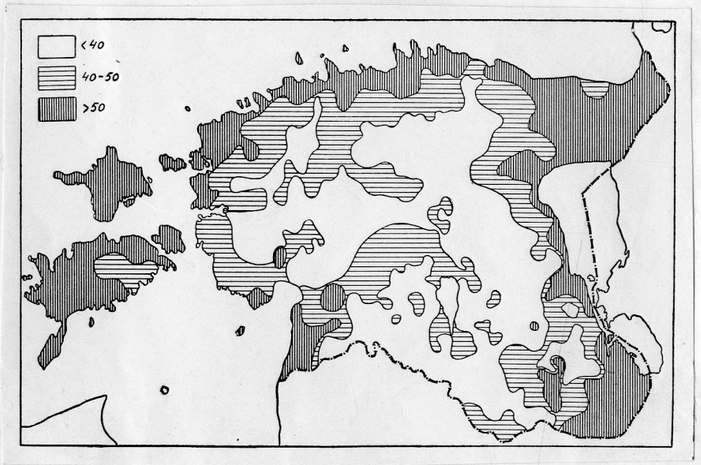

49. joonis.

<u>Põllumajandusliku rahvastiku tiheduse leving saagimaa suhtes.</u>

Talundite elanikke 100 saagimaa-ühiku kohta 1929.a.põllumajandusliku üleskirjutuse järgi.

Nii näeme, et põllumaa, kui peatähtsa t o o d a n g u t e g u r i s u h t e s e l a b p e a l v e e - r e g i o o n i h õ r e n e v ja m a a l t l i n n a r ä n d a m a k a l d u v m a a l i n e r a h v a s t i k h o o p i s p a r e m a i s t i n g i m u s i s, k u i a l l v e e - r e g i o o n i s. Kui ülerahvastusest selle otseses ning lihtsas mõttes võiks juttu teha, siis peaks seda küll nentima vaid allvee-regiooni kohta, kus iga elaniku kohta tuleb vähem põllumaad - ning seegi kehvem. Ometi on just allvee-regiooni rahvastik palju vastupanukam linnarändamisele. J ä r e l i k u l t p e a m e p e a l v e e - r e g i o o n i m a a l i s e r a h v a s t i k u l i n n a d e s s e v a l g u m i s e p õ h j u s i o t s i m a m u j a l t k u i l i h t s a s t ü l e r a h v a s t u s e s t.

Mis puutub põllumajanduse, eriti põllunduse areaali laiendamisvõimalustesse, siis võib ses suhtes küsimusse tulla nii põllumaa avardumine uudismaade näol kui ka olemasoleva areaali kasutamise intensiveerimine.

Kui me põllumajanduslikult tootsa pindalana kokku võtame põllumaa (sekka aiamaa), heinamaa ja karjamaa, siis näeksime, et talundi nn. põllumajandusliku maa keskmise suuruse leving, peale mõne markantse erandi, Eestis ei osuta kes teab kui suuri vahesid. Sedasama võib ütelda talundite üldpindala keskmise suuruse levingu kohta (vt. 50. joonis). Küll on aga põllumajandusliku maa koostise üksikute elementide - põllumaa, heinamaa ja karjamaa - levingus hästi selgesti väljendatud vahe (vt. 40., 42. ja 43. joonis); sellal kui põllumaa osatähtsus kasvab talundite üldpindalast kasvab - olenedes kvartaarkatte paksenemisest - pealvee-regiooni suunas, on lugu heinamaa ja karjamaaga vastupidine.

Jõuda selgusele maalise rahvastiku tiheduse kohta põllumajandusliku maa suhtes ei ole päris lihtne. See nõuab kõigepealt

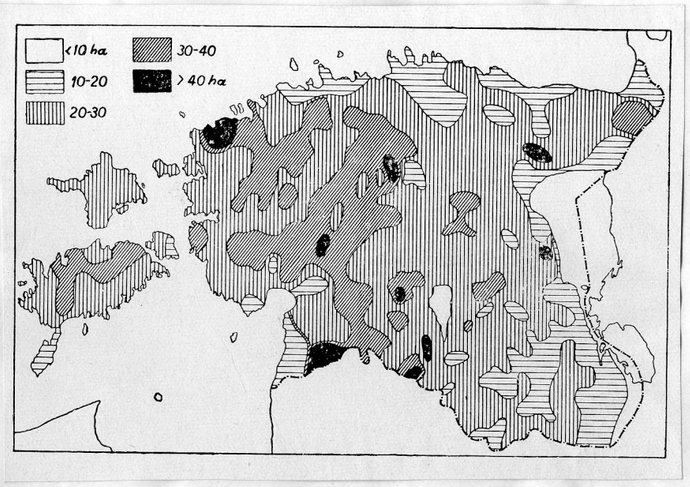

50. joonis.

Talundite keskmise suuruse (ha:des) levingupilt 1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmeil.

teda koostavate erinevate elementide - põllumaa, heinamaa ja karjamaa - ühisele nimetajale viimist või n.ö. standartimist.

Tugedes üksikute maaliikide üleriiklikule keskmisele saagile ja viimast väljendades söödaühikuis, on Riigi Statistika Keskbüroos (216, p.3) saavutatud järgmised nn. saagimaaühikute suhted:

põllu- ja aiamaa	= 1 ,
heinamaa	= 0.25,
karjamaa	= 0.15.

Sel alusel olemegi arvutanud valluti ja paigastike kaupa (vt. lisa I saagimaa ühikute üldarvu, s/ü arvu keskmiselt talundi kohta ja talundite rahvastiku tiheduse 100 saagimaa ühiku kohta. Kartograafilises interpretatsioonis osutub jällegi, et <u>põllumajandusliku rahvastiku tihedus saagimaa ühikute suhtes</u> (vt. 49) <u>on kõige väiksem pealvee-regioonis ja kasvab rannikute suunas.</u>

Põllumajandusliku rahvastiku hõredus näib nii siis olevat tootsate pindalade suhtes just kõige väiksem jõukamas ning rahvastiku hõrenemist osutavas pealvee-regioonis. Rahvastiku tihedus põllumaa suhtes ja talundi põllumaa keskmine suurus näitavad kaardipildis (võrdle 41. ja 48. joonist) just vastupidist levingut.

Kõrvuti seades 1929.a. põllumajandusliku, täh. talundite rahvastiku tiheduse põllumaa suhtes (y) ja talundite põllumaa keskmise suuruse ha:des (x) maakonniti, nagu see esineb alljärgnevas tabelis (vt. 18.tabel).

18. tabel: <u>Talundi keskmine põllupind (ha:des) ja põllumajandusliku rahvastikutihedus põllumaa 100 ha suhtes.</u>

1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi:

Maakonnad x'i alanevas järjestuses:	Talundi keskmine põllupind ha:des x	log x	100 ha põllumaa kohta talundite elanikke: y	lg y
Valga	11.6	1.06446	43.1	1.63448
Võru	10.3	1.01284	49.0	1.69020
Järva	10.0	1.00000	47.5	1.67669
Tartu	9.8	0.99123	52.5	1.72016
Viljandi	9.1	0.95904	54.4	1.73560
Pärnu	8.8	0.94448	56.4	1.75128
Viru	6.9	0.83885	68.5	1.83569
Harju	6.3	0.79934	76.5	1.88366
Lääne	5.5	0.74036	85.5	1.93197
Petseri	5.2	0.71600	106.2	2.02612
Saare	3.9	0.59106	119.4	2.07700

osutub nende vahel väga kõrge korrelatsioon. Kasutades <u>Pearson</u>'i Differentsmeetodit (26, p. 15 seq.) tuletub korrelatsioonikoeffitsient

$$r_{xy} = -0.991 \pm 0.004$$

mis on päris lähedal ühele ja mille võimalik viga on minimaalne.

Analüüsides 1926.a. sama küsimust kasutas N.Köstner (168, p. 262-264) ühelt poolt talundite keskmise põllupinna kohta 1925.a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmeid (196), teisalt aga 100 hektarile põllumaale tulevate põllumajanduses tegevate kohta 1922.a. rahvaloenduse andmeid (199, p.40). Hariliku produktide meetodi järgi arvutades leidis ta samuti kõrge korrelatsiooni koeffitsiendi r = 0.837 + 0.06 (peaks muidugi olema r = -0.837 ± 0.06!). Köstner'i menetelu teatavaks puuduseks on mõistetavasti andmete metakroonsus, mida ta ei saanud vältida, kuna 1925.a. põllumajanduslik üleskirjutus kahjuks ei sisalda andmeid ega kokkuvõtteid põllumajandusliku (s.o. talundite) rahvastiku kohta.

Juba Köstner leidis 1922-25 a. andmete põhjal, et põllumajandusliku rahvastiku tihedus põllumaa suhtes ja talundite põllupinna keskmine suurus ei ole mitte ainult korrelatiivses, vaid puhtfunktsionaalses vahekorras. Paraku ei õnnestunud tal selle funktsiooni täpsust proovida vähemate maa-alaliste ühikute kaupa, sest 1925.a. põllum. üleskirjutusel puudusid kokkuvõtted põllumajandusliku rahvastiku arvu kohta valdades. Ta oli sunnitud võrdlema üldist maarahvastiku arvu valdades (erandatud alevid), nagu see esines 1922.a. rahvaloenduse esimeses vihus (198, p. 79 seq.), 1925.a. põllumajandusl. üleskirjutusel hangitud andmetega põllupinna kohta valdades (198). Puuduseks oli ka see, et 1922.a. rahvaloenduse ja 1925.a. põllumajandusl. üleskirjutuse vaheajal oli hulgal juhtumeil valdade piire muudetud, valdu lahutatud ja liidetud, mida N.Köstner ei saanud oma arvatluste juures arvestada. Pealegi toimus 1922.a. üldrahvaloendus talvel (28.XII), mis andis maarahvastiku paigustuses mõnivõrt teissuguse pildi, kui see oleks saabunud talunditööde ajal. Näiteks olid käimas tollal ka suuremad metsatööd, mis alal tegutsevad töölisëd sattusid nende valdade elanikkude hulka, kus nad parajasti töötasid (168, p. 265).

Rooma Rahvusvahelise Põllumajandusliku Instituudi poolt algatud ülemaailmliku põllumajandusliku üleskirjutuse Eesti osas, mis teostati 10.VI - 5.VII.1929.a., registriti aga talundite elanikena kõik, kes üleskirjutuse ajal olid talundi ülalpidamisel, vaatamata sellele, kas nad viibisid talus või ajutiselt väljas. Nii teostati 1929.a. Eestis täieline põllumajandusliku rahvastiku loendus, kusjuures koguti ka kõik muud andmed, mis 1925. aastalgi. Seega pakub 1929.a. põllum. üleskirjutuse materjal (197) hoopis parema platvormi põllum. rahvastiku tiheduse ja levingu üksikasjalisemaks eriteluks.

Lähemalt silmitsedes põllumajandusliku rahvastiku tiheduse (y) ja talundite põllumaa keskmise suuruse (x) rida, näeme küll, et ühe suurenedes vähenevad teise väärtused, ent see ei sünni mitte proportsionaalselt vaid mingis teises vahekorras. Kandes y'i ja x'i korrespondeerivad väärtused diagrammile, näeksime, et nad asuvad kõveral, aga mitte sirgel, nagu seda viimast eeldab korrelatsiooni koeffitsiendi kalkulatsioon. Küll aga asuvad y'i ja x'i korrespondeerivate väärtuste logaritmid päris reeglipäraselt

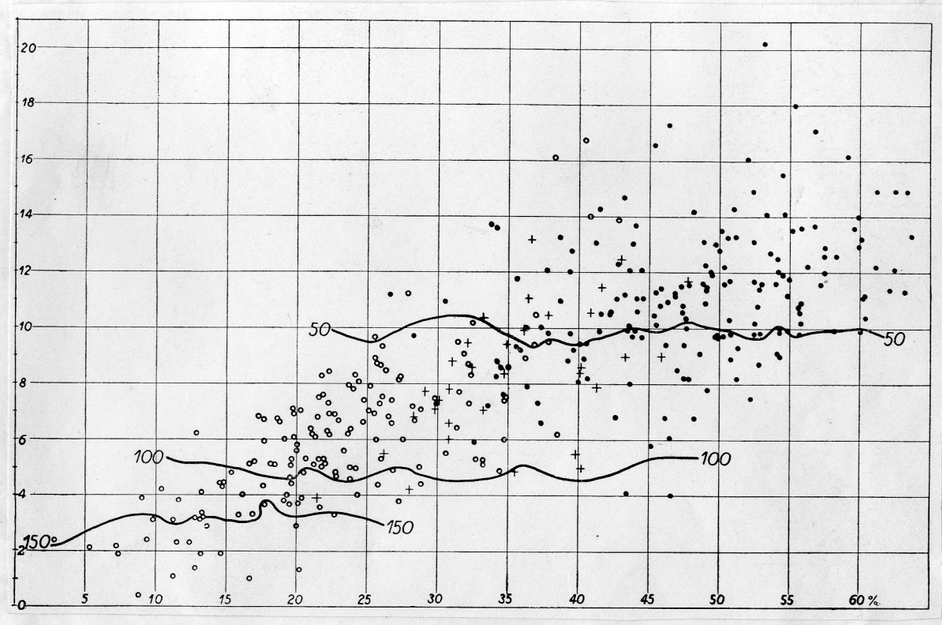

51. joonis.

Korrelatsioon põllumaa protsendi, talundi keskmise põllumaa suuruse (ha:des) ja põllumajandusliku rahvastiku tiheduse vahel põllumaa suhtes. - Rõhtsal teljel - põllumaa protsent; püstteljel põllumaa (+aiamaa) suurus ha:des talundi kohta; kvadrandis rahvastiku tiheduse samaarvujooned 100 ha põllumaa suhtes; valged sõõrikesed esindavad allvee-regiooni valdu, mustad - pealvee-regiooni valdu, ristikesed märgivad valdu, mille maa-ala levib osaldi pealvee-, osaldi allvee-regioonis.

sirgel. Täh. meil on tegemist astmelise olenevusega põllumajandusl. rahvastiku tiheduse ja talundi põllupinna keskmise suuruse vahel.

Selle astmelise olenevuse leidmiseks on edasi rakendatud valem

$$y = ax^n$$

Kordajate arvutamine on toimunud ülaltoodud andmete tabeli logaritmilise anamorfoosi teel, kusjuures logaritmide tasandamine sirgele on toimunud vähimruutude meetodil.[x] Nii oleks meie astmelise olenevuse väljendajaks valem:

$$y = 376.73\ x^{-0.867}$$

Selle valemi järgi arvutades tulenevad maakonniti teoreetilised väärtused põllumajandusliku rahvastiku tiheduse kohta põllumaa suhtes, mis on alljärgnevas tabelis (vt. 19.tabel) kõrvuti seatud tegelike väärtustega:

---

x) Logaritmide sellise tasandamise õigustamiseks võib öelda, et sel teel kõrvalekalded andmeis on mõjutanud resultaati võrdeliselt andmete suurusele, s.t. osa on mänginud suhtelised vead.

19. tabel: Teoreetiline ja faktiline põllumajandusliku rahvastiku tihedus põllumaa suhtes 1929.a.

Maakonnad	Põllumajandusl. rahvastiku tihedus 100ha põllumaa kohta: Teoreetiline y	Faktiline y	Vahe	Vahe % teoreetilisest	Vahe %'i ruut
Valga	45.0	43.1	+1.9	+4.2	17.64
Võru	47.9	49.0	-1.1	-2.3	5.29
Järva	51.2	47.5	+3.7	+7.2	51.84
Tartu	52.1	52.5	-0.4	-0.8	0.64
Viljandi	55.5	54.4	+1.1	+2.0	4.00
Pärnu	57.2	56.4	+0.8	+1.4	1.96
Viru	70.6	68.5	+2.1	+3.0	9.00
Harju	76.4	76.5	-0.1	-0.1	0.01
Lääne	85.9	85.5	+0.4	+0.5	0.25
Petseri	90.2	106.2	-16.0	-17.7	313.29
Saare	115.8	119.4	-3.6	-3.1	9.61

Vahe %'i abs. väärtuste ruutude summa S = 413.53

Standardviga = $\sqrt{\frac{413.53}{11}} = 37.59 = 6.13$

Nagu näha langevad faktilised y'id võrdlemisi hästi kokku teoreetiliselt arvutatutega. Leides standardvea (standarderror) osutuvad vahe protsendi absoluutsed väärtused sellest ainult kahel juhul (Järva ja Petseri maakond) suuremaks.

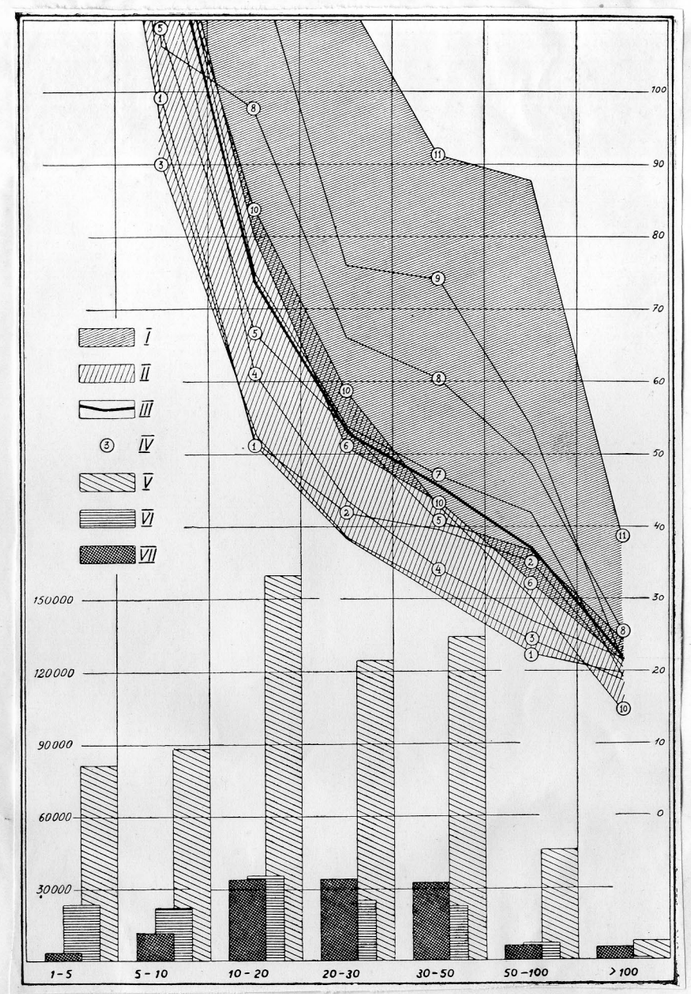

52. joonis.

Vahekorrad põllumajandusliku rahvastiku tiheduse vahel põllumaa suhtes ja talundite suuruse vahel.

Rõhtteljele on märgitud talundid suurusrühmiti (1-5 ha, 5-10 ha, 10-20 ha, 2o-30 ha, 30-50 ha, 50-100 ha ja >100 ha). Püstteljel: paremal ülal - põllumajandusliku rahvastiku tihedus 100 ha põllumaa kohta; vasakul all: elanike üldarv igas suurusrühmas (V), talundite üldarv suurusrühmiti (VI), põllu- ja aiamaad suurusrühmiti ha:des Virumaal (VII). Joonisevälja ülemises osas tähendavad: I - allvee-regiooni, II - pealvee-regiooni, III - Eesti üldist keskmist. Araabia numbrid (IV) märgivad maakondi: 1 - Valgamaa, 2 - Järvamaa, 3 - Võrumaa, 4 - Tartumaa, 5 - Viljandimaa, 6 - Pärnumaa, 7 - Virumaa, 8 - Harjumaa, 9 - Läänemaa, 10 - Petserimaa, 11 - Saaremaa.

20. tabel.

Paigastiku nimetus	Põllumajanduslik rahvastiku tiheduse vahe % teoreetilisest rahvastiku tihedusest põllumaa suhtes	Talundid suurusrühmiti		
		1-10ha	10-30ha	> 30 ha
Ruhnu s.	-26.0	4.3	91.3	4.4
Lobotkamaa	-19.7	77.7	20.4	1.9
Irboskamaa	-17.4	72.6	25.2	2.2
Lauramaa	-14.9	50.4	43.8	5.8
Hiiumaa	- 9.7	19.4	58.4	22.2
Haapsalumaa	- 8.3	16.4	55.6	28.0
Ristimaa	- 7.0	19.6	46.8	33.6
Tallinnamaa	- 6.5	34.2	48.4	17.3
Valgamaa	+ 6.2	31.2	45.1	23.7
Kullamaa	+ 7.1	11.8	50.9	37.3
Lellemaa	+ 7.7	20.0	46.2	33.8
Jõõpremaa	+ 8.4	18.6	44.2	37.2
Suurkülamaa	+ 9.8	28.6	53.7	17.7

Proovides selle funktsiooni täpsust vahemate ühikute kaupa, teeme seda Eesti paigastike suhtes (vt. II lisa), osutub, et rida paigastikke näitab suuremaid kõrvalekaldeid kui on standardviga (vt. 20. tabel). Kõrvutades nende järjestusele talundite suurusrühmituse näeme, et kõrvalekalded osutavad märgilist korrelatsiooni nendega. Seal, kus kõrvalekalded on pisitiivsed, täh. kus faktiline rahvastiku tihedus on vähem, kui see leitud funktsioonist järgneb, näib neid kõrvalekaldeid tõenäoliselt mõjutavat suur- ja kesktalundite suurem osatähtsus. Vastupidi, kus kõrvalekalded on negatiivsed, tähendab, kus faktiline rahvastikutihedus on suurem, kui teoreetiline, seal on väike- ja kesktalundite osatähtsus suurem.

Kokkuvõtlikult pildistab vahekordi rahvastiku tiheduse vahel põllumaa suhtes ja talundite suuruse vahel 52. joonis. Sellest näeme, et rahvastiku tihedust põllumaa suhtes regionaalses pildis reguleerivad peamiselt kaks tegurit, ühelt poolt talundite suurusrühmitus, teisalt aga väga tähtsal määral talundite põllumaa suurus. Viimane on aga otseses olenevuses põllumaa %'i levingust, mis omakorda väljendab vaid varemalt selgitatud kvartaarkatte paksenemist loodest - kakku.

Nii tuleb allvee- ja pealvee-regiooni erinevus hästi selgesti ilmsiks 51. joonisel.

Menetledes samuti talundite keskmise saagimaa suuruse ja rahvastikutihedusega saagimaa suhtes (vt. 21. tabel), kus astmelise olenevuse väljendajaks on valem

$$y = 124.58\, x^{-0.417}$$

osutuvad tulemused (vt. 22. ja 23. tabel) paralleelseks eelmisele. See on ka loomulik, kuna saagimaa kaaluvaima osa moodustab just põllumaa.

21. tabel: Talundi keskmine suurus (saagimaa ühikuid) ja põllumajandusliku rahvastiku tihedus 100 saagimaa ühiku kohta.

Maakonnad x'i alanevas järjestuses:	1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järg			
	Talundis keskmiselt saagimaa ühikuid		100 saagimaa ühiku kohta elanikke	
''	x	lg x	y	lg y
Valga	13.5	1.13033	36.5	1.56229
Järva	12.5	1.09691	37.5	1.57403
Viljandi	12.0	1.07918	40.8	1.61066
Pärnu	11.9	1.07554	41.5	1.61804
Tartu	11.9	1.07554	42.8	1.63144
Võru	11.6	1.06445	42.8	1.63144
Harju	9.8	0.99122	48.1	1.68214
Lääne	9.4	0.97312	48.8	1.68841
Viru	9.2	0.96378	50.7	1.70500
Saare	7.7	0.88649	59.1	1.77158
Petseri	6.0	0.77815	88.7	1.94792

22 -. tabel: Teoreetiline ja faktiline põllumajandusliku rahvastiku tihedus 100 saagimaaühiku kohta 1929.a.

Maakonnad	Teoreetiline	Fakti-line	Vahe t - f	Vahe % teoree-tilisest	Vahe %'i ruut
Valgamaa	42.1	36.5	+5.6	+13.3	176.89
Järva	43.5	37.5	+6.0	+13.8	190.44
Viljandi	44.2	40.8	+3.4	+ 7.7	59.29
Pärnu	44.4	41.5	+2.9	+ 6.5	42.25
Tartu	44.4	42.8	+1.6	+ 3.6	12.96
Võru	44.8	42.8	+2.0	+ 4.5	20.25
Harju	48.1	48.1	±0.0	± 0.0	0
Lääne	48.9	48.8	+0.1	+0.2	0.04
Viru	49.4	50.7	-1.3	-2.6	6.76
Saare	53.2	59.1	-5.9	-11.1	123.21
Petseri	59.0	88.7	-29.7	-50.3	2530.09

Vahe protsendi ruutude absoluutsete väärtuste

$$\text{Standardviga} = \sqrt{\frac{\overline{\text{summa}}}{11}} \quad S = 3162.18$$

$$= \sqrt{\frac{3162.18}{11}} = 287.47 = 16.95$$

23 -. tabel.

Paigastiku nimetus	Põllumajandus-liku rahvastiku tiheduse vahe % teoreetilisest rahvastiku tihe-dusest saagimaa suhtes	Talundid suurusrühmiti		
		1-10ha	10-30ha	> 30 ha
Lobotkamaa	-74.1	77.7	20.4	1.9
Irboskamaa	-50.6	72.6	25.2	2.2
Ruhnu s.	-48.9	4.3	91.3	4.4
Hiiumaa	-27.3	19.4	58.4	22.2
Lauramaa	-26.7	50.4	43.8	5.8
Pärnu rannik	-22.7	45.5	46.1	8.4
Lahemaa	-21.2	37.7	46.7	16.0
Lohusuumaa	-21.1	49.3	38.5	12.1
Tallinnamaa	-18.3	34.2	48.4	17.3
Alutaguse	-17.6	36.7	49.0	15.3

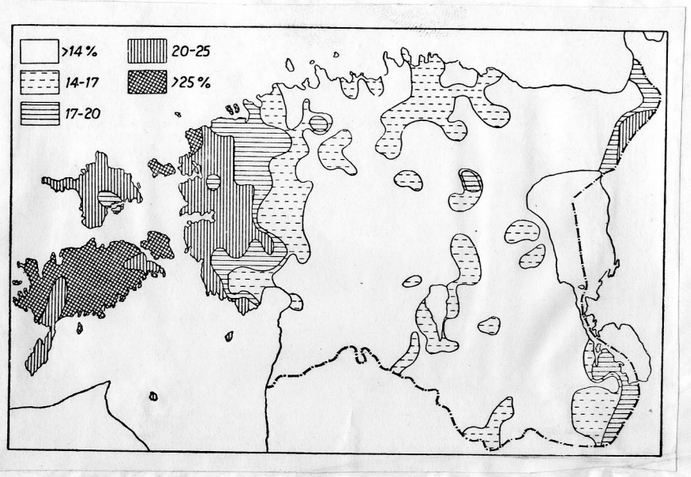

53 -. joonis.

Musta kesa protsentuaalne leving Eestis

1929.a. põllumajanduslikku üleskirjutuse

järgi.

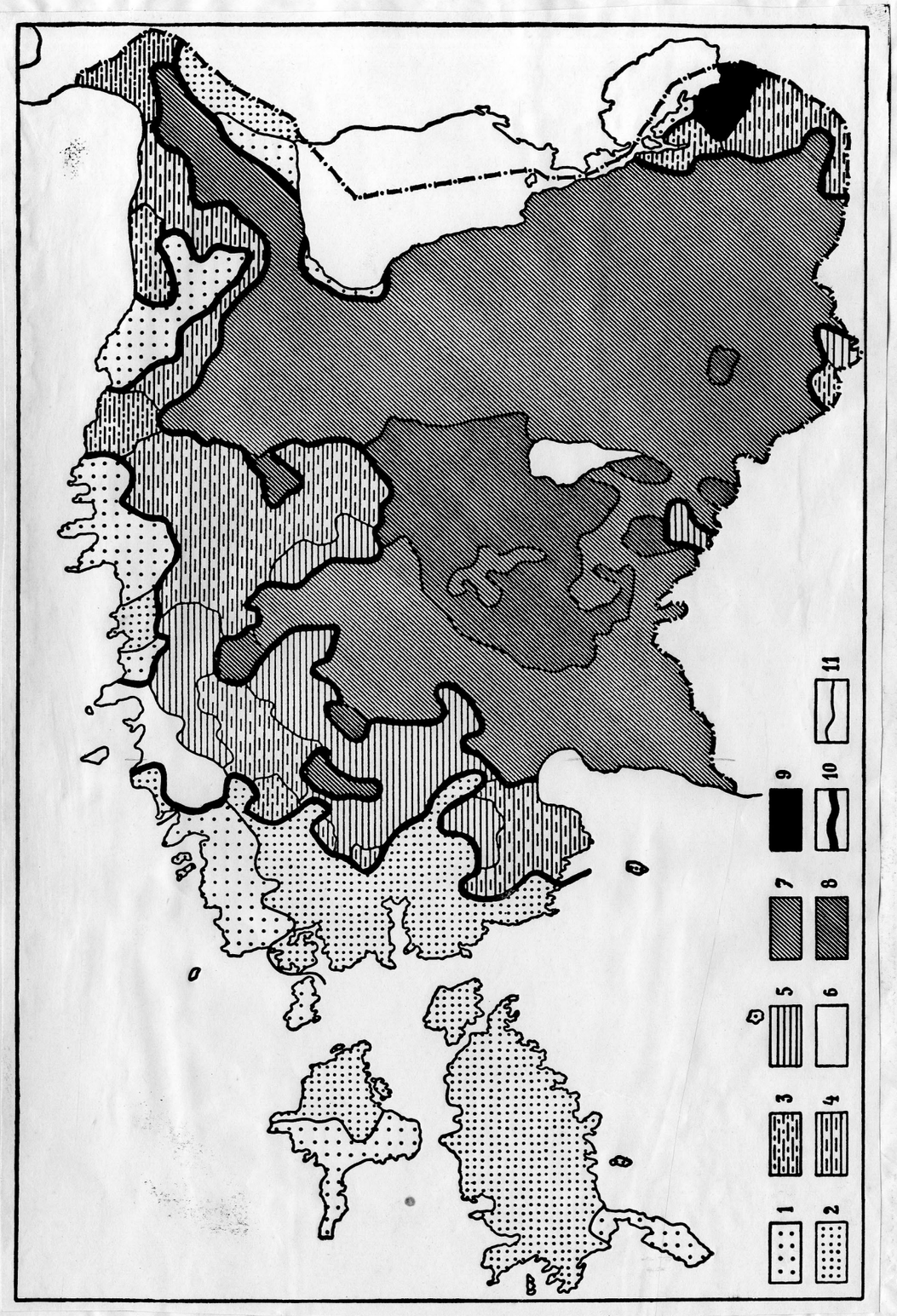

54 -. joonis.

Põlluviljuse valdkond Eestis viljade kasvupinna järgi 1929.a.põllumajanduslikul üleskirjutusel. Märkide seletus järgmisel leheküljel.

Põlluviljuse valdkonnad Eestis

viljade kasvupinna järgi 1929.a.
(vt. 54 joonis).

I. **Toiduviljuse valdkond.**

1. Rukki-kartuli alavaldkond:
   a) Rukis, kartul, (oder, kaer, põlluhein),
   b) Kartul, rukis, (oder, kaer, põlluhein).
2. Rukki-odra alavaldkond:
   a) Rukis, oder, (kartul, kaer, põlluhein).
   b) Oder, rukis, (kaer, kartul, põlluhein).

II. **Toidu-söödaviljuse valdkond.**

3. Rukki-kaera alavaldkond:
   a) Rukis, kaer, (oder, kartul, põlluhein).
   b) Kaer, rukis, (oder, kartul, põlluhein).
4. Rukki-põlluheina alavaldkond:
   a) Rukis, põlluhein, (kaer, oder, kartul).
   b) Põlluhein, rukis, (oder, kaer, segavili).
5. Odra-põlluheina alavaldkond:
   a) Oder, põlluhein, (kaer, rukis, segavili).
   b) Põlluhein, oder, (rukis, segavili, kaer).
6. Kartuli-põlluheina alavaldkond:
   a) Kartul, põlluhein, (rukis, oder, segavili).

III. **Söödaviljuse valdkond.**

7. Põlluheina-kaera alavaldkond:
   a) Põlluhein, kaer, (oder, rukis, segavili, lina).
   b) Kaer, põlluhein, (oder, rukis, kartul, nisu).
8. Põlluheina-segavilja alavaldkond:
   a) Põlluhein, segavili, (kaer, rukis, oder).

IV. **Rukki-lina (vene) valdkond.**

9. Rukki-lina alavaldkond:
   a) Rukis, lina, (kartul, kaer, oder).

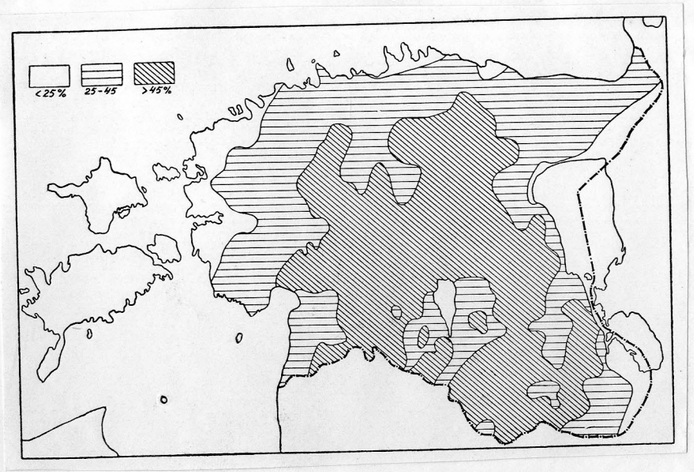

55. joonis.

Söödaviljuse leving.

Söödaviljade (põldhein, kaer, segavili) protsent kasvupinnast 1929.a.

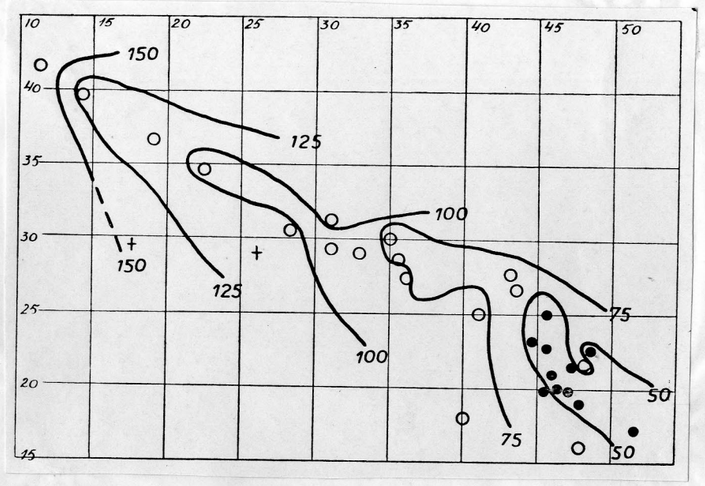

56. joonis.

Kovariatsioon toidu- ning söödaviljuse ja põllumajandusliku rahvastiku tiheduse vahel 100 ha põllumaa suhtes 1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmeil.

Püstteljel - toiduteraviljade (rukis+oder) protsent kasvupinnast, rõhtteljel - söödaviljade (põldhein+kaer+segavili) protsent kasvupinnast.

Joonise väljal näitavad samajoones põllumajandusliku rahvastiku tihedust 100 ha põllumaa kohta.

Märgid: valged sõrid - allveeregiooni paigastikud, mustad sõrid - pealveeregiooni paigastikud, ristid - pooleldä allvee-, pooleldi pealveeregiooni paigastikud.

Kuna põllumaa osatähtsus nii kaaluvat osa etendab agraarrahvastiku tiheduse levingul, siis vaatleme edasiseks selguseks ka põllumaa kasustamise viisi kuna sellest oleneb niihästi üksikute viljade relatsioon ja rotatsioon põllul kui ka põllupidamise üldresultaat. Põllupidamise süsteemide levimuse kohta annab juba vastuse kesa suhteline hulk üldisest põllumaast. Viimase levingu oleme 1929.a. andmeil kartograafiliselt esitanud 53. joonisel. Sellest näeme, et kesa protsent ja sellega paralleelselt põllumajapidamise süsteem õige tunduvalt erineb sisemaa ja rannikute vahel. Eesti saarestikus, kus kesa üldiselt okkupeerib üle 25 % põllumaast, on laialdaselt tarvitusel kolme- ja nelja-välja süsteem. Rannikutel ja venepiiriäärseis valdades, kus kesa protsent kõigub 18-26 vahel, valitseb viievälja süsteem. Sisemaal aga, kus ksa protsent langeb alla 18-ne ja 16-ne ning kohati isegi alla 12-ne, on enamasti tegemist 6-7 ja 7-8-välja süsteemiga. Nagu Köstner (168, p. 306-314) on lähemalt selgitanud, tuleb kõige tähtsamaks teguriks Eesti põllumajanduse süsteemide arenemisel pidada liiklemisolusid, mis võimaldasid rahamajandusele üleminekut ja sellega talundilt võtsid toitlusmajandusliku iseloomu ja muutsid talundi turukauba valmistajaks. Peale selle tuleb arvestada ka agraarseadusandlusega, mis ajalooliselt erinevalt mõjunud Eesti ise osades. Nimelt mõjus reaktsioonilisem seadusandlus P.-Eestis oma osa ja Saaremaal maksis see väikeste muudatustega väga kaua. Teissuguse agraarseadusandlusega tuleb ka seda seletada, et praeguse Vene piiriäärsed vallad on põllumajanduslikus arengus kaugele maha jäänud hingemaade süsteemi. Kõigi nende tegurite juures ei saa aga muljest lahti, et ka geograafilistel eeltingimustel on oma mõju põllumajanduse arenemiskäigus. Suure kesaprotsendi levimuse kointsidents superakvaatse regiooni ranniku ja saarte aladega on selleks küllalt tähelepanuväärne: looduslikult halvemini varustatud regioon on ka - ehkki mitte üldiselt - põllumajanduslikult

vähem arenenud. Ja lõppeks paistab ju ka läbi, et sisemaa territooriumite paremate liiklemisoludele baseeruv põllumaj. areng on kooskõlas superakvaatsete kõrgustikkude paremate eeldustega liiklemisteede (eriti raud- ja maanteede) arenemisel.

Olgu kuidas on, põllumaa kasutamise vahed on ühenduses põllumajandusliku arenguastmega tänapäeva Eestis võrdlemisi markantsed. Üksikute eranditega on subakvaatne regioon ikkagi kõige mahajäänum, samuti kui superakvaatne regioon kõige arenenum. Ühes predomineerib toitlusmajandus toiduviljade (rukis, oder, kartul) kasvatamisega, teises aga vahetusmajandus arenenud karjapidamise ja söödaviljusega.

See paistab väga ilmekalt silma 54.-56. joonisel.

Superakvaatse regiooni vahetusmajanduse ja subakvaatse regiooni toitlusmajanduse erinemisest pakub meile kujuka pildi ka rukki - kui peamise toiduteravilja - pakkumise territoriaalne ositus 1930. ja 1933.a. sügisel (vt. 57. ja 58. joonis), näeme terve rea piirkondi, kes rukist väga vähesel määral müügile saadavad. Selle põhjuseks võib pidada ainult tõsiasja, et neis piirkondades ka hea saagi juures kuigi tunduvaid rukki ülejääke ei leidu.

Need piirkonnad langevad aga, nagu me kartogrammilt üliselgesti näeme, eestkätt subakvaatsesse regiooni. Vaatamata, et rukki kasvatuse pindala siin üldiselt suuremat protsenti näitab põllupinna suhtes, annavad need põllupinna suhtes tihedama rahvastiku ja kehvemate tookide tõttu õige vähe turu jaoks. Kasvatatud rukis kulub omatarvituseks. Sedasama näeme ka superakvaatse regiooni kagu nurgas, Petserimaal, kus rahva tihedus kõige suurem ja esineb mahajäänud majandus peamiselt toitlusmajanduse näol.

Üldjoonis samasuguse pildi kartograafiliselt esitades karjandussaaduste, eriti piimandustoodete, turule saatmise (vt. 59.joonis).

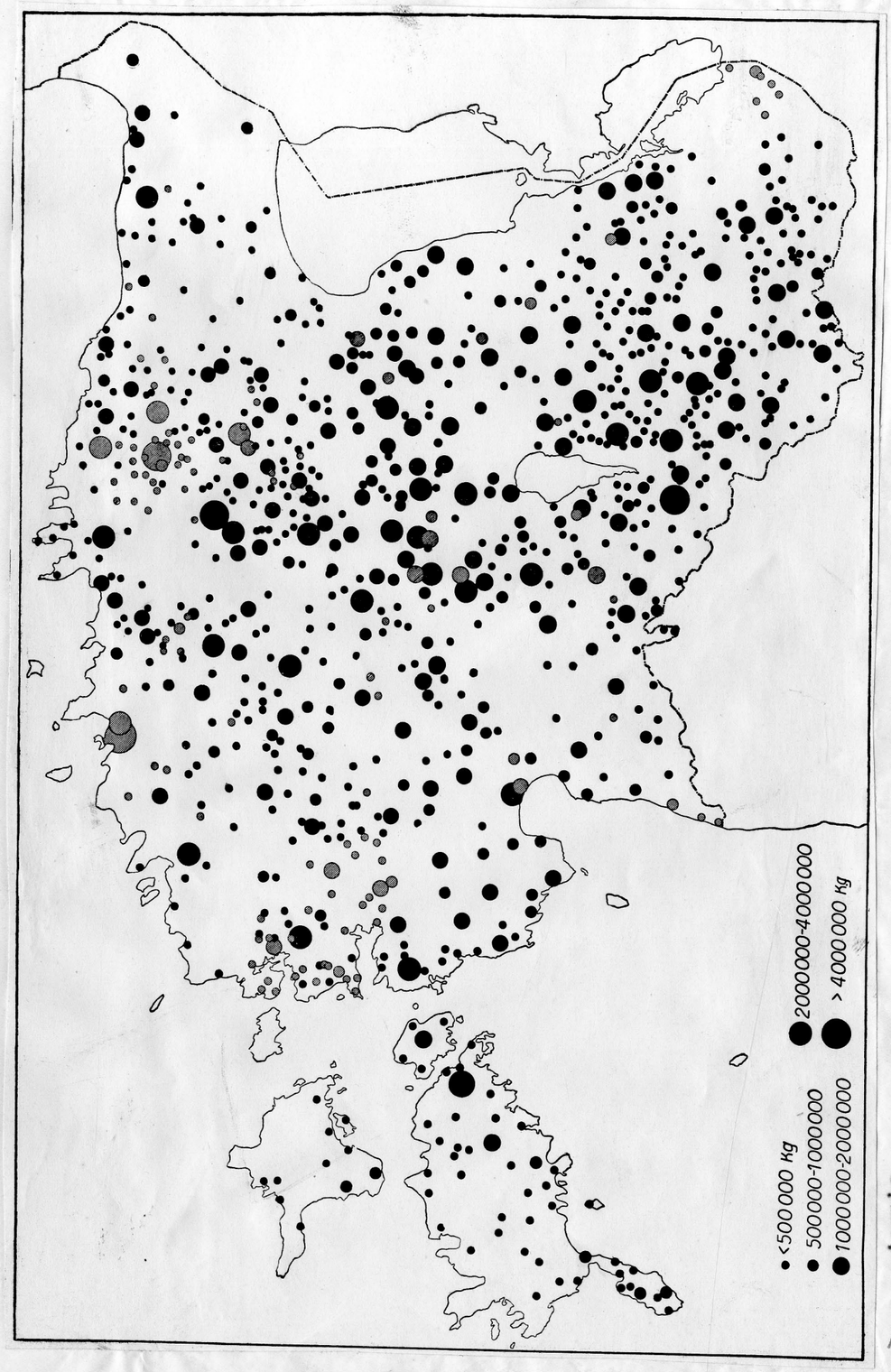

59. -joonis. Piimatalituste ja piimakäive leving Eestis.

Koorejaamade ja piimatalituste aastane piimakäive 1931.a. andmeil kilogrammides.

Mustad sõõrid - ühispiimatalitused, hallid sõõrid - era-piimatalitused.

Mainitagu ka seda, et ka karjandussaaduste turustamise suhtes Petserimaa moodustab pealvee-regioonis erandi, ja et piimanduse-produktide turustamisest võtavad osa kõige rohkem need maakonnad, kus söödaviljade kasvatus on kõige silmapaistvam.

Põllumajandusliku arenguastme poolest erinevad raioonid lähevad lahku ka põllutöö mehhaniseerimise astme poolest (vt. 60.-62. joonis).

Nii erinevad allvee- ja pealvee-regiooni alad üldjoonis tunduvalt põllumajandusliku arengu astmelt. See tohiks olla meie juhtprobleemi, erineva rahvastiku liikuvuse ja linnavalgumise, selgitamisel alusliku tähendusega.

Mahajäänud põllumajanduse viis valitseva toitlusmajanduse näol, väikene seos turuga ja rahamajandusega, peaasjalikult oma produtseeritud saaduste tarvitamine, täh. primitiivsem konsommatsiooni tasapind ning rahuldumine lihtsama hüveoluga, näivad eestkätt olevat põhjusteks, mis maarahva subakvaatsel alal kinni hoiavad. Vähem arenenud mehhaniseerimine ja iga üksiku vähem tööproduktiviteet, lühidalt töö väiksem ratsionaliseerimine mõjuvad muidugi samas suunas. Ümberpöördult, ratsionaliseeriv ning tööproduktiviteeti rõhutav rohkem arenenud põllumajanduse viis vahetusmajanduse näol, suurem seos turu- ja rahamajanduse ning selle konjunktuuri võnkumistega, kõrgem konsommatsiooni tasapind, suurem tööstuse ning koloniaalproduktide tarvitamine, väljakujunenud nõuded teatava hüveolu suhtes, näivad olevat nendeks peapõhjusteks, mis superakvaatses regioonis moodustavad küla repulsioonijõu.

Edasi, mis puutub linnade nobedamasse kasvamisse superakvaatses regioonis, siis on loomulikult linnade eksistentsi ja kasvuvõimalused ning attraktiivne jõud seda suuremad, mida rohkem on nende tagamaad iseloomustatud vahetusmajanduse arengu poolest, kuna vahetusmajandus juba iseendast tähendab linnades valmistatud tööstusproduktide ning kaubanduse teel vahendatud toodete suuremat tarvitamist

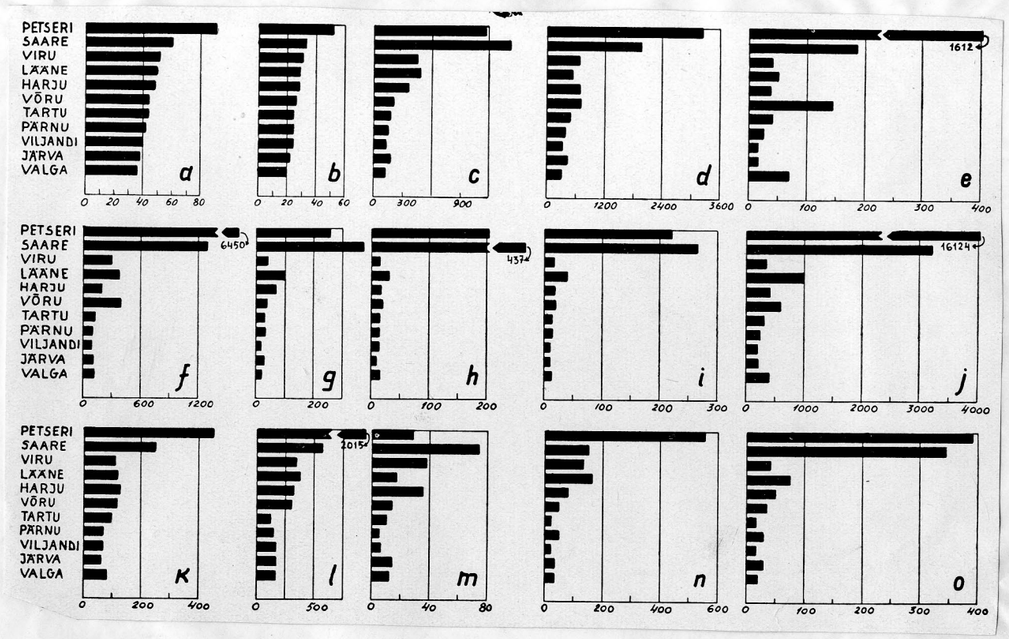

60. joonis.

Põllumajanduse mehhaniseerimise aste maakonniti koostatud 1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmeil:

a) Rahvastiku tihedus 100 saagimaa-ühiku kohta;
b) Alaliselt töötajaid 100 saagimaa-ühiku kohta;
c) Alaliselt töötajaid 1 aurumasina kohta;
d) " " 1 traktori "
e) " " 1 kultivaatori resp. randaali kohta;
f) " " 1 reaskülvaja kohta;
g) " " 1 viljaniitja " ;
h) " " 1 rohuniitja " ;
i) " " 1 hobusereha " ;
j) " " 1 kartulivõtja " ;
k) " " 1 mehhaanilise jõuga töötava viljapeksumasina kohta;
l) " " 1 tuulega sortija kohta;
m) " " 1 linamasina " ;
n) " " 1 hekslimasina " ;
o) " " 1 aida- ja koormakaalu kohta.

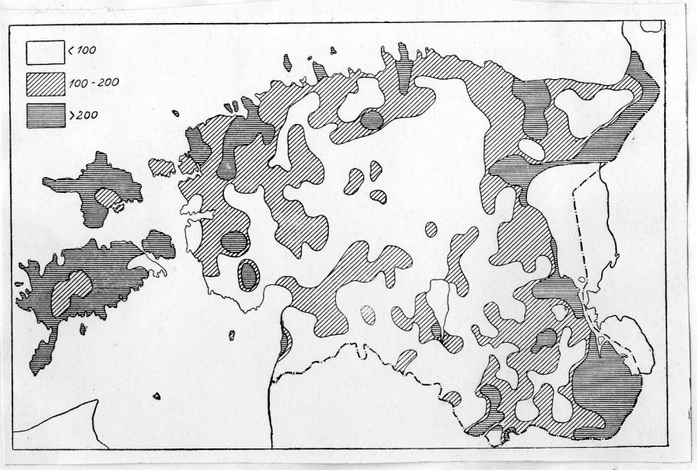

61. joonis.

Näiteid põllumajanduse mehhaniseerimise astme levingust I : alaliselt töötajaid 1 mehhaanilise jõuga töötava viljapeksumasina kohta 1929.a.

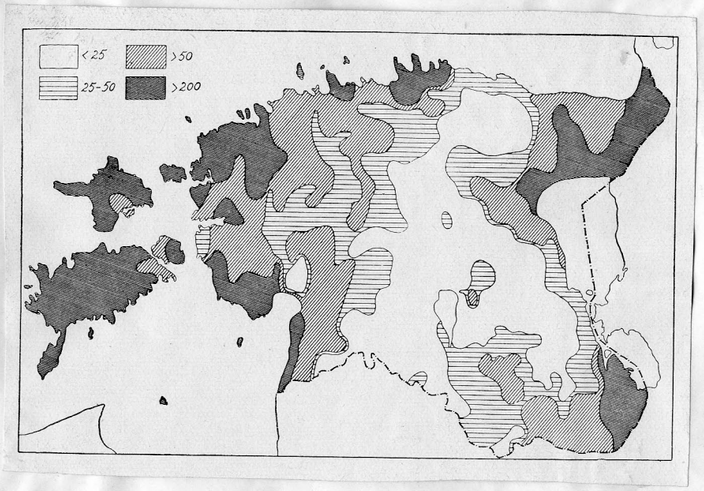

62. joonis.

Näiteid põllumajanduse mehhaniseerimise astme levingust II : alaliselt töötajaid 1 viljaniitja kohta 1929.a.

63. joonis. Eesti linnade lähitagamaade kaart ühes politsentriliste isokroonidega. Märkide seletus: vt. järgmisel leheküljel.

Eesti linnade lähitagamaad

ühes politsentriliste isokroonidega.
(vt. 63. joonis)

Märkide seletus:

Viirutusskaalal 1-7 tähistavad 1 kuni 6 ja rohkem kui 6 tunni isokroonide vahemikke:

1. - kuni 1^h;
2. - 1 kuni 2^h;
3. - 2 kuni 3^h;
4. - 3 kuni 4^h;
5. - 4 kuni 5^h;
6. - 5 kuni 6^h;
7. - üle 6^h.

Jämedad mustad jooned (8) märgivad Eesti linnade tagamaade piire ja nimelt (numbrid kaardil linnade juures):

1. Suur-Tallinna (= Tallinna ja Nõmme). - 2. Tartu. - 3. Narva.- 4. Pärnu. - 5. Viljandi.- 6. Rakvere.- 7. Valga.- 8. Võru.- 9. Petseri.- 10. Haapsalu.- 11. Kuressaare.- 12. Tapa.- 13. Paide.- 14. Põltsamaa.- 15. Türi.- 16. Tõrva.- 17. Paldiski.- Linnade võrdlev suurus absoluutsel sfäärilisel meetodil.

Linnade lähitagamaade piirid on toodud 1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmeil põllumajandussaaduste tootmise ja turutoodangu kohta, nagu need läbi töötanud Maide (176). Politsentriliste isokroonide joonistamisel on aluseks võetud Grepp'i (135) kiirkondade kaart, mida on täiendatud Paldiski ja Tõrva kiirkondade võrra ning kohendatud Tartu-Petseri-Võru tagamaade piirialadel vastavalt tekkinud muudatusile Tartu-Petseri raudtee funktsioneerima hakkamisel.

Kui me ülalpool mitmel juhul selgitatud elanikkude arvu suurenemist põllumaa suhtes võtame väheneva vahetusmajanduse resp. suureneva toitlusmajanduse eksponendina, siis võime öelda, et suureneva elanikkude arvuga põllupinna suhtes väheneb tagamaa repulsiivne jõud, mis maalt elanikke juhib linna.

Teiselt poolt peame hindama aga ka tagamaa ning linna rahvastiku suhet. Mida suurem see on, seda rohkem on linna majandusel arenemisvõimalusi, ühtlasi ta elanike arvul kasvamisvõimalusi.

Et linnade kasvukiirus on otsekohe proportsionaalne tagamaade ja linna populatsiooni suhtele ning vastupidi proportsionaalne tagamaade elanike tihedusele põllumaa suhtes, s.t. teisiti otsekohe proportsionaalne tagamaade vahetusmajanduslikule arenemisastmele, seda tahab Eesti kohta demonstreerida järgmine graafiline kokkuvõte (vt. 64. joonis).

Lisa I:

E E S T I

k o l m e a i n e s e p a i g a s t i k u d

(maastikulised ühikud)

ja

a d m i n i s t r a t i i v n e l i i g e s t u s

(vallad ja nende kuuluvus maakonniti).

EESTI KOLME AINESE PAIGASTIKUD (maastikulised ühikud)
JA ADMINISTRATIIVNE LIIGESTUS (vallad).

A. A L L V E E - R E G I O O N.

1. HIIUMAA.

√ Läänе maakonna vallad: Emmaste, Kõrgessaare, Käina, Suuremõisa.

2. SAAREMAA.

√ Saare maakonna vallad: Abruka, Hellamaa, Kaarma-Suure, Kihelkonna, Kogula, Kärla, Laimjala, Leisi, Loona, Lümanda, Maasi, Muhu-Suure, Mustjala, Pihtla, Pärsama, Torgu, Uuemõisa.

3. RUHNU SAAR.

√ Saare maakonna vald: Ruhnu.

4. HAAPSALUMAA.

√ Läänе maakonna vallad: Asuküla, Kirbla, Lihula, Martna, Massu, Oru, Paslepa, Sinalepa, Sutlepa, Taebla, Vormsi, Võnnu.

5. RISTIMAA.

√ Läänе maakonna vald: Rikholdi (Riguldi).

√ Harju maakonna vallad: Kloostri, Nõva, Paka, Vihterpalu.

6. KULLAMAA.

√ Läänе maakonna vallad: Haimre, Jõgisoo, Kalju, Kolgvere, Luiste, Lõhtru, Märjamaa, Palivere, Piirsalu, Sipa, Sooniste, Vaikna.

√ Harju maakonna vallad: Laitse, Riisipere.

7. TÕSTAMAA.

√ Läänе maakonna vallad: Pantsalu, Saulepi.

√ Pärnu maakonna vallad: Audru, Kihnu, Seli, Tõstamaa.

8. JÕGEPREMAA.

Lääne maakonna vallad: Paadrema, Valtsa.

Pärnu maakonna vallad: Jõgepre, Koonga, Vee, Võlla.

9. VÄNDRAMAA.

Pärnu maakonna vallad: Are, Halinga, Kaelase, Kaisma, Sauga, Suigu, Tori, Viluvere, Vändra-Uue, Vändra-Vana.

10. PÄRNU RANNIK.

Pärnu maakonna vallad: Häädemeeste, Orajõe, Rein, Tahkuranna, Uulu-Surju.

11. KILINGIMAA.

Pärnu maakonna vallad: Jäärja, Kariste-Uue, Kariste-Vana, Kilingi, Laiksaare, Pati, Taali, Talli, Voltveti.

Viljandi maakonna vallad: Kõpu-Suure, Vastemõisa.

12. LELLEMAA.

Pärnu maakonna vald: Lelle.

Järva maakonna vald: Käru.

Harju maakonna vallad: Järvakandi, Kehtna.

Lääne maakonna vallad: Velise, Vigala.

13. KÕRVEMAA.

Järva maakonna vallad: Albu, Ambla, Anna, Lehtse, Vahastu.

Viru maakonna vallad: Aaspere, Vohnja.

Harju maakonna vallad: Alavere, Anija, Ingliste, Kaiu, Kuimetsa, Ravila, Triigi.

14. HAGERIMAA.

Harju maakonna vallad: Hageri, Juuru, Kabala, Kernu, Kohila, Kuivajõe, Kurna, Nabala, Peningi, Raasiku, Rae, Raiküla, Rapla, Saku, Saue, Tuhala, Varbola.

15. TALLINNAMAA.

Harju maakonna vallad: Harku, Jõelähtme, Keila, Kiiu, Kodasoo, Naissaare, Nehatu, Prangli, Viimsi, Vääna.

16. LAHEMAA.

Harju maakonna vallad: Kolga, Kõnnu.

Viru maakonna vallad: Palmse, Varangu, Vihula.

17. LAVAMAA.

Viru maakonna vallad: Auvere-Joala, Erra, Jõhvi, Järve, Kalvi, Kohtla, Kunda-Malla, Narva, Peetri, Püssi, Vaivara, Voka.

18. ALUTAGUSE.

Viru maakonna vallad: Iisaku, Illuka, Kose, Maidla, Mäetaguse, Paasvere, Pada, Roela, Skarjatina (Karjati), Tudulinna, Väaknarva, Venevere.

19. LOHUSUUMAA.

Tartu maakonna vallad: Avinurme, Kasepää, Lohusuu, Roela, Saare, Torma.

20. PEIPSIMAA,

Tartu maakonna vallad: Alatskivi, Kastre-Võnnu, Kavastu, Kokora, Meeksi, Pala, Peipsiäärne, Ranna.

Võru maakonna vald: Räpina.

B. P E A L V E E - R E G I O O N.

21. SAKALAMAA.

Viljandi maakonna vallad: Aidu, Heimtali, Holstre, Kaarli, Kärstna, Loodi, Olustvere, Puiatu, Päri, Pärsti, Riidaja, Suislepi-Uue, Suislepi-Vana, Sürgavere, Taevere, Tarvastu, Tuhalaane, Tänassilma-Vana, Uusna, Viiratsi, Viljandi, Võidu-Uue, Võidu-Vana, Õisu.

Pärnu maakonna vallad: Abja, Karksi, Laatre, Penuja, Polli, Pornuse, Pöögle

Valga maakonna vallad: Helme, Jõgeveste, Leebiku, Lõve, Patküla.

22. VALGAMAA.

Valga maakonna vallad: Holdre, Hummuli, Kaagjärve, Koorküla, Laatre, Sooru, Taagepera, Tõlliste.

23. PÕLTSAMAA.

Järva maakonna vallad: Alliku, Kirna, Särevere, Väätsa.

Viljandi maakonna vallad: Adavere, Imavere, Kabala, Kurista, Kõo, Lustivere, Pajusi, Põltsamaa-Uue, Põltsamaa-Vana, Rutikvere, Soosaare, Võisiku.

24. KURSIMAA.

Tartu maakonna vallad: Härjanurme, Kavilda, Laeva, Puurmani, Tähtvere, Ülila, Vorbuse.

25. SUURKÜLAMAA.
(Pandivere).

Järva maakonna vallad: Einmani, Esna, Kapu, Koigi, Kuksema, Liigvalla, Mäo, Nõmmküla, Võhmuta, Väinjärve.

Viru maakonna vallad: Avanduse, Haljala, Küti, Porkuni, Rakvere, Rägavere, Saksi, Salla, Sõmeru, Undla, Vao.

26. VOOREMAA.

Tartu maakonna vallad: Elistvere, Jõgeva, Kaarepera, Kudina, Kuremaa, Laiuse, Laiuse-Tähkvere, Luunja, Raadi, Saadjärve, Sootaga, Tammistu, Vaimastvere, Vara, Vesneri.

27. PÕLVAMAA.

Tartu maakonna vallad: Ahja, Haaslava, Kuuste-Vana, Kuuste-Vastse, Mõksa, Rasina, Ropka.

Võru maakonna vallad: Kahkva, Karilatsi, Kioma, Koiola, Kähri, Lasva, Loosi, Mooste (Moisekatsi), Orava, Peri, Pindi, Timo, Toolamaa, Veriora.

28. UGALA.

Tartu maakonna vallad: Aakre, Aru, Hellenurme, Kambja, Kirepi, Kodijärve, Konguta, Krüüdneri, Luke, Meeri, Otepää-Vana, Otepää-Vastse, Palupera, Pangodi, Pilkuse, Päidla, Pühajärve, Rannu, Rõngu, Uderna, Valguta.

Valga maakonna vallad: Keeni, Kuigatsi, Sangaste.

Võru maakonna vallad: Aleksandri, Antsla-Uue, Erastvere, Kasaritsa, Koorastе, Kõlleste, Kärgula, Linnamäe, Nursi, Põlgaste, Sõmerpalu, Urvaste, Vaabina, Valgjärve, Võru.

29. KARULAMAA.

Võru maakonna vallad: Antsla-Vana, Saru, Tsooru.

Valga maakonna vallad: Karula, Laanemetsa, Taheva.

30. HAANJAMAA.

Võru maakonna vallad: Haanja, Krabi, Laitsna-Vana, Misso, Mõniste, Rogosi, Roosa-Vana, Roosa-Vastse, Rõuge, Saaluse, Vastseliina, Viitina.

31. LAURAMAA.

Petseri maakonna vallad: Laura, Meremäe, Rootova (Pangevitsa).

32. IRBOSKAMAA.

Petseri maakonna vallad: Irboska, Petseri, Vilo.

33. LOBOTKAMAA.

Petseri maakonna vallad: Järvesuu, Kulje, Mäe, Saatseri, Senno.

L i s a II:

E E S T I

k o l m e a i n e s e p a i g a s t i k k u d e
s t a t i s t i l i s - t a b e l l a a r n e i n v e n t u u r

1922.a. rahvaloenduse ja 1929.a. põllu-
majanduslike üleskirjutuse andmeil.

1. Üldtabel.
2. Britabelid.

		Rahvastiku tihedus 1922 pro km^2	Talundi keskm. suurus ha	Talundid suurusrühmiti 1-10ha	10-30ha	> 30ha	Talundil keskm. põllu- ja aiamaad ha:des	Kasvupinna koostis % Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	Kartul %	Põldhein %	Kaer %
1.	Hiiumaa	15.0	23.1	19.4	58.4	22.2	2.6	25.7	16.6	41.7	14.8	3.5	5.1
2.	Saaremaa	20.1	25.1	26.0	45.5	28.5	3.9	23.1	16.5	39.6	10.0	4.4	5.8
3.	Ruhnu s.	25.3	21.0	4.3	91.3	4.4	4.0	31.7	4.9	36.6	14.2	-	1.1
4.	Haapsalumaa	16.5	25.9	16.4	55.6	28.0	5.6	17.7	16.7	34.4	8.3	7.9	7.8
5.	Ristimaa	13.5	31.9	19.6	46.8	33.6	4.3	20.3	16.2	36.5	19.2	5.5	8.3
6.	Kullamaa	13.6	30.6	11.8	50.9	37.3	6.6	13.6	14.7	28.3	6.2	15.5	8.0
7.	Tõstamaa	17.1	22.5	26.2	47.9	25.9	5.8	17.0	12.2	29.2	6.5	15.2	7.9
8.	Jõõpremaa	9.6	31.9	18.6	44.2	37.2	6.8	14.8	15.4	30.2	4.4	16.9	6.6
9.	Vändramaa	13.6	33.3	23.8	36.5	39.7	10.5	7.0	10.2	17.2	3.0	32.4	13.8
10.	Pärnu rannik	9.5	16.9	45.5	46.1	8.4	5.5	10.0	8.0	18.0	6.9	19.8	19.8
11.	Kilingimaa	13.7	25.5	31.0	42.5	26.5	8.8	6.6	9.5	16.1	3.9	24.9	16.3
12.	Lellemaa	13.4	28.9	20.0	46.2	33.8	9.0	8.8	12.6	21.4	4.1	28.5	12.3
13.	Kõrvemaa	14.0	28.6	22.6	52.6	24.8	8.4	14.6	11.8	26.4	8.4	22.0	12.7
14.	Hagerimaa	16.2	28.9	22.8	48.7	28.5	7.6	13.6	14.0	27.6	8.0	22.6	10.0
15.	Tallinnamaa	21.5	20.2	34.2	48.4	17.3	4.3	16.3	15.0	31.3	15.3	14.7	9.5
16.	Lahemaa	18.5	19.8	37.3	46.7	16.0	4.0	18.7	12.0	30.7	14.4	9.3	13.4
17.	Lavamaa	17.9	19.4	38.6	46.9	14.5	5.3	16.1	13.5	29.6	14.1	14.5	14.5
18.	Alutaguse	12.8	23.1	36.7	49.0	15.3	5.3	16.0	11.3	27.3	11.4	19.0	15.6
19.	Lohusuumaa	26.7	15.8	49.3	38.5	12.1	5.0	12.7	12.4	25.1	5.7	18.1	20.2
20.	Peipsimaa	20.9	17.2	46.6	37.3	13.1	7.2	12.0	9.0	21.0	3.7	21.2	23.3
21.	Sakala	19.2	26.5	32.0	38.8	29.2	10.8	9.3	9.7	19.0	3.6	24.8	12.0
22.	Valgamaa	16.4	24.9	31.2	45.1	23.7	12.1	10.5	9.2	19.7	3.1	22.3	17.7
23.	Põltsamaa	15.8	26.7	24.3	46.3	29.4	8.7	10.3	11.0	21.3	4.7	23.9	11.8
24.	Kursimaa	13.9	29.4	28.6	37.1	34.3	12.0	9.7	13.0	22.7	3.5	21.9	18.3
25.	Suurkülamaa	20.2	21.9	28.6	53.7	17.7	10.3	14.6	10.4	25.0	6.6	23.2	14.6
26.	Vooremaa	17.1	25.0	30.4	42.8	26.8	11.0	12.5	10.4	22.9	3.9	22.4	21.5
27.	Põlvamaa	21.8	20.6	37.6	46.4	16.0	11.6	12.9	7.7	20.7	4.4	21.8	23.2
28.	UGala	22.1	21.3	37.2	42.7	20.1	11.4	12.3	10.9	23.2	3.8	20.2	19.5
29.	Karulamaa	14.0	23.9	35.9	42.1	22.0	11.0	11.4	9.7	21.1	3.0	21.4	15.3
30.	Haanjamaa	18.7	20.3	35.9	49.0	15.1	9.4	10.6	9.7	20.3	3.3	21.1	21.1
31.	Lauramaa	29.7	16.6	50.4	43.8	5.8	7.5	14.2	12.0	26.2	4.4	19.8	15.5
32.	Irboskamaa	40.2	11.6	72.6	25.2	2.2	5.4	17.3	11.6	28.9	6.1	15.6	9.1
33.	Lobotkamaa	37.5	11.7	77.7	20.4	1.9	3.6	20.4	9.1	29.5	8.9	8.6	8.7

	Segavili %	Põldhein Kaer Segavili %	Lina %	Kesa (musta) %	Põllu- ja aiamaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	Keskm. saagimaa ühikute arv talundi kohta	Loomaühikute arv 100 ha põllumaa kohta	100 ha heinamaa kohta	100 ha karjamaa kohta	100 saagimaa ühiku kohta
				põllumaast		talundite pindalast						
1.	2.9	11.5	0.3	22.1	11.4	41.9	37.6	6.3	184.9	49.6	55.1	76.0
2.	3.9	14.1	0.4	25.7	15.7	37.9	37.6	7.7	136.6	54.6	55.1	67.2
3.	-	1.1	-	46.5	19.3	30.6	33.1	6.7	216.4	133.7	123.7	128.1
4.	6.7	22.4	1.2	23.1	21.4	40.3	30.0	9.3	118.7	61.7	82.8	69.0
5.	5.2	19.0	0.3	20.8	13.4	37.6	28.7	8.7	130.5	46.4	60.8	64.0
6.	12.1	35.6	1.5	18.5	21.8	42.8	25.5	11.1	101.8	50.9	85.6	59.9
7.	10.0	33.1	1.5	19.0	25.3	38.9	27.2	8.9	117.5	76.4	109.3	74.9
8.	11.3	34.8	2.0	19.2	21.3	34.0	25.6	10.7	106.1	64.1	85.9	65.2
9.	5.4	51.6	4.2	12.9	31.6	28.5	24.4	14.1	80.5	87.4	102.4	58.8
10.	1.8	40.1	2.5	12.7	32.4	24.7	27.9	7.2	100.5	128.4	113.2	73.9
11.	6.8	48.0	4.9	12.3	34.6	28.1	30.0	11.8	85.0	102.3	95.7	62.2
12.	7.2	48.0	4.4	13.6	31.1	33.0	24.7	12.4	86.1	79.7	106.5	61.0
13.	8.7	43.4	0.6	12.9	28.9	29.0	22.2	11.5	86.0	84.4	106.7	61.8
14.	10.4	43.0	0.4	13.4	26.3	36.0	22.8	11.2	88.1	63.0	100.1	58.7
15.	6.4	30.6	0.2	13.8	20.3	39.8	27.2	7.2	136.2	67.0	97.9	77.8
16.	5.1	28.6	0.5	13.9	20.3	39.0	26.9	6.8	133.7	68.2	98.8	78.0
17.	2.3	31.3	0.6	10.7	25.7	36.1	21.7	7.7	108.8	80.8	134.0	73.2
18.	1.7	36.3	1.4	10.1	23.1	28.2	24.7	7.8	98.6	79.3	90.6	66.1
19.	2.8	41.1	4.0	12.0	31.6	33.6	27.2	7.0	104.6	95.4	117.5	72.9
20.	1.5	46.0	3.9	12.4	44.5	28.9	14.9	8.7	83.3	124.8	242.6	66.9
21.	11.0	47.8	4.4	13.0	40.6	24.9	21.8	13.3	77.4	123.3	140.8	61.2
22.	6.4	46.4	5.0	13.4	48.8	19.1	13.8	13.9	59.3	148.5	182.8	50.7
23.	11.9	47.6	1.4	10.7	32.6	31.6	23.5	11.7	100.5	100.6	136.0	72.8
24.	5.6	45.8	3.1	13.7	41.0	28.4	19.3	15.0	77.0	108.2	160.4	60.6
25.	8.0	45.8	0.6	13.3	47.2	23.3	18.0	12.2	65.2	129.9	168.2	54.4
26.	4.3	48.2	2.4	12.6	44.0	26.7	16.9	13.4	76.9	120.3	196.1	62.1
27.	1.8	46.8	5.1	12.6	55.7	15.1	10.9	12.7	58.3	209.6	292.0	52.0
28.	5.2	44.9	3.6	12.8	53.3	20.6	13.1	12.9	64.3	162.6	255.2	55.3
29.	9.4	46.1	3.7	14.1	43.9	19.5	17.3	12.8	68.1	150.4	169.7	57.1
30.	3.6	45.8	4.0	12.6	46.0	16.8	20.4	10.8	66.5	117.4	145.7	56.0
31.	1.3	36.6	11.5	14.0	45.3	14.2	15.4	8.5	67.7	208.6	192.8	58.0
32.	1.4	26.1	11.4	15.9	46.7	13.9	17.0	6.1	62.9	204.9	166.5	53.8
33	0.6	17.9	9.2	16.6	31.2	18.1	17.2	4.5	74.3	123.4	120.9	58.3

Põllumajandusliku rahvastiku tihedus								
Põllumaa 100 ha kohta				Saagimaa 100 ühiku kohta				
Teoreetiline	Faktiline	Vahe (T - F)	Vahe % teoreetilisest	Teoreetiline	Faktiline	Vahe	Vahe % teoreetilisest	
164.5	180.5	-16.0	-9.7	57.8	73.6	-15.8	-27.3	Hiiumaa
115.8	118.9	-3.1	-2.7	53.2	58.8	-5.6	-10.5	Saaremaa
113.2	142.6	-29.4	-26.0	56.4	84.0	-27.6	-48.9	Ruhnu s.
84.6	91.6	-7.0	-8.3	49.2	53.2	-4.0	-8.1	Haapsalumaa
106.4	113.9	-7.5	-7.0	50.5	55.8	-5.3	-10.5	Ristimaa
73.4	68.2	+5.2	+7.1	45.7	40.2	+5.5	+12.0	Kullamaa
82.1	82.1	-0.0	-0.0	50.1	52.9	-2.8	-5.6	Tõstamaa
71.5	65.5	+6.0	+8.4	46.4	40.3	+6.1	+13.1	Jõõpremaa
50.4	48.0	+2.4	+4.8	41.3	35.0	+6.3	+15.3	Vändramaa
86.2	91.0	-4.8	-5.6	54.7	67.1	-12.4	-22.7	Pärnu rannik
57.2	58.0	-0.8	-1.4	44.5	42.4	+2.1	+4.7	Kilingimaa
56.1	51.8	+4.3	+7.7	43.6	36.7	+6.9	+15.8	Lellemaa
59.2	55.9	+3.3	+5.6	45.0	40.1	+4.9	+10.9	Kõrvemaa
64.9	62.9	+2.0	+3.1	45.5	41.9	+3.6	+7.9	Hagerimaa
106.3	113.2	-6.9	-6.5	54.7	64.8	-10.1	-18.3	Tallinnamaa
113.4	116.4	-3.0	-2.6	56.1	68.0	-11.9	-21.2	Lahemaa
88.7	90.3	-1.6	-1.8	53.2	61.1	-7.9	-14.2	Lavamaa
88.8	92.9	-4.1	-4.6	52.9	62.2	-9.3	-17.6	Alutaguse
93.3	96.5	-3.2	-3.4	55.3	67.0	-11.7	-21.1	Lohusuumaa
68.0	68.8	-0.8	-1.2	50.5	55.2	-4.7	-9.3	Peipsimaa
47.9	47.6	+0.3	+0.6	42.3	37.7	+4.6	+10.9	Sakala
43.4	40.7	+2.7	+6.2	40.6	34.8	+5.8	+14.3	Valgamaa
57.7	55.6	+2.1	+3.6	44.7	40.3	+4.4	+9.8	Põltsamaa
43.7	44.2	-0.5	-1.1	40.3	34.8	+5.5	+13.6	Kursimaa
49.9	45.0	+4.9	+9.8	43.9	37.6	+6.3	+14.3	Suurkülamaa
47.1	47.6	-0.5	-1.1	42.2	38.5	+3.7	+8.8	Vooremaa
45.3	45.9	-0.6	-1.3	43.3	41.1	+2.2	+5.1	Põlvamaa
45.7	44.7	+1.0	+2.2	42.9	38.5	+4.4	+10.3	Ugala
47.1	45.2	+1.9	+4.0	43.0	37.9	+5.1	+11.9	Karulamaa
54.5	54.5	-0.0	-0.0	46.2	45.9	+0.3	+ 0.6	Haanjamaa
65.7	75.5	-9.8	-14.9	51.0	64.6	-13.6	-26.7	Lauramaa
87.3	102.3	-15.0	-17.4	58.1	87.5	-29.4	-50.6	Irboskamaa
123.4	147.7	-24.3	-19.7	66.5	115.8	-49.3	-74.1	Lohötkamaa

2. Eritabelid.

A.

ALLVEE-REGIOONI

PAIGASTIKUD.

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala katastri andmeil km²:tes	Elanikke 28.XII 1922.a. rahvaloenduse andmeil	Elanikke 1 km² kohta 1922.a. rahvaloendusel	Kokku talundi maad (ha:des)	Talundite arv	Talundi keskm suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti % 1-10ha	10-30ha	30 ja >30ha	Talundite rahva arv	Talundeil põllumaad (ha:des)	Talundeil aiamaad (ha:des)	Talundeil põllu- ja aiamaad (ha:des)	Talundeil heinamaad (ha:des)	Talundeil karjamaad (ha:des)	Talundeil põllu majand. maad (ha:des)	Põllu- ja aiamaad keskm. talundi kohta (ha:des)
				1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi													
1. H i i u m a a.																	
1. Emmaste	131.4	3497	26.6	14008	694	20.2	23.5	60.5	16.0	3324	1575	36	1611	6219	5158	12988	2.3
2. Kõrgessaare	320.5	3386	10.6	18019	684	26.3	13.5	59.9	26.6	3083	1333	5	1338	7200	7342	15880	1.9
3. Käina	276.1	4596	16.6	18231	841	21.7	17.7	66.1	16.2	3887	2434	41	2475	7720	6292	16487	2.9
4. Suuremõisa	295.6	3876	13.1	18469	757	24.4	23.0	46.4	30.6	3613	2363	31	2394	7593	7049	17036	3.1
Kokku	1023.6	15355	15.0	68727	2976	23.1	19.4	58.4	22.2	13907	7705	113	7818	28732	25841	62391	2.6
2. Sa a r e m a a.																	
1. Abruka	103.0	2535	24.6	8505	429	19.8	37.5	42.7	19.8	1940	1200	42	1242	3398	3076	7716	2.9
2. Hellama	115.4	2817	24.4	8485	454	18.7	41.2	38.8	20.0	2182	1642	63	1705	2821	3623	8149	3.7
3. Kaarma-Suure	198.3	3710	18.7	14934	598	25.0	23.1	51.8	25.1	2690	2307	96	2403	6030	5303	13736	4.0
4. Kihelkonna	233.6	3564	15.3	20045	730	27.5	27.0	43.4	29.6	3072	2216	26	2242	5881	8825	16948	3.1
5. Kogula	207.6	3752	18.1	19461	803	24.2	25.5	43.4	31.1	3370	3669	127	3796	8136	6509	18441	4.7
6. Kärla	167.3	3152	18.8	21175	650	31.0	8.5	54.8	36.7	2937	2360	93	2453	8982	7671	19106	3.8
7. Laimjala	130.8	2025	15.5	10864	446	24.3	22.4	46.9	30.7	1834	2347	27	2374	3780	3895	10049	5.3
8. Leisi	134.0	2952	22.0	11471	555	20.7	33.7	45.0	21.3	2561	1775	43	1818	4648	3992	10458	3.3
9. Loona	223.9	3052	13.6	18066	613	29.5	15.0	52.4	32.6	2717	2566	79	2645	7769	5482	15896	4.3
10. Lümanda	168.9	3848	22.8	16578	657	25.2	27.7	40.4	31.9	3097	2059	55	2114	5565	7112	14791	3.2
11. Maasi	124.3	2265	18.2	12162	390	31.2	16.9	42.8	40.3	1882	1829	44	1873	4241	5221	11335	4.8
12. Muhu-Suure	103.8	3130	30.2	10244	431	23.7	29.0	39.2	31.8	2508	2028	73	2101	3069	4521	9691	4.8
13. Mustja la	146.3	3279	22.4	18029	574	31.4	22.1	41.6	36.3	2831	1730	41	1771	6143	7906	15820	3.1
14. Pihtla	202.1	3877	19.2	19731	729	27.1	17.0	53.4	29.6	3463	3796	68	3864	8342	6525	18731	5.3
15. Pärsama	139.7	2722	19.5	17120	551	31.1	13.8	43.0	43.2	2603	2403	121	2524	7830	6076	16430	4.4
16. Torgu	122.5	4051	33.1	11319	773	14.6	45.6	44.8	9.3	3252	1450	37	1487	4325	4293	10105	1.9
17. Uuemõisa	155.7	2962	19.0	12978	632	20.5	35.9	44.0	20.1	2553	2875	84	2959	4351	4286	11596	4.7
Kokku	2677.2	53693	20.1	251167	10015	25.1	26.0	45.5	28.5	45492	38252	1119	39371	95311	94316	228998	3.9

A	Hariliku (musta) kesa Pinnala haides	Hariliku (musta) kesa % põllumaast	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) ha'des (põllu kasutamine) Toiduviljad Teraviljad Rukis ha	Oder ha	Kartul ha	Söödaviljad Põldhein ha	Kaer ha	Segavili ha	Lina ha	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %%-des Toiduviljad Teraviljad Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	Söödaviljad Kartul %	Põldhein %	Kaer %	Segavili %	Kokku %	Lina %
1929.a. põllumajanduslik üleskirjutuse järgi																		
1. H i i u m a a.																		
1.	378	24.0	444	214	238	50	83	27	4	28.2	13.6	41.8	15.1	3.2	5.3	1.7	10.2	0.2
2.	294	22.0	412	157	236	7	41	45	3	30.9	11.8	42.7	17.7	0.5	3.1	3.4	7.0	0.2
3.	477	19.6	525	442	292	145	149	127	9	21.6	18.2	39.8	12.0	5.9	6.1	5.2	17.2	0.4
4.	555	23.5	597	417	374	71	119	21	7	25.3	17.6	42.9	15.8	3.0	5.0	0.9	8.9	0.3
	1704	22.1	1978	1230	1140	273	392	220	23	25.7	16.0	41.7	14.8	3.5	5.1	2.9	11.5	0.3
2. S a a r e m a a.																		
1.	284	23.7	265	172	178	58	20	8	2	22.1	14.3	36.4	14.8	4.8	1.7	0.7	7.2	0.2
2.	423	26.1	423	280	151	44	176	49	6	25.8	17.1	42.9	9.2	2.7	10.7	3.0	16.4	0.4
3.	619	26.8	540	398	222	155	146	35	3	23.4	17.3	40.7	9.6	6.7	6.3	1.5	14.5	0.1
4.	627	28.3	613	335	325	54	72	16	2	27.7	15.1	42.8	14.7	2.4	3.2	0.7	6.3	0.1
5.	947	25.8	763	621	241	156	155	283	26	20.8	16.9	37.7	6.6	4.3	4.2	7.7	16.2	0.7
6.	547	23.2	558	444	246	111	92	30	7	23.6	18.8	42.4	10.4	4.7	3.9	1.3	9.9	0.3
7.	611	26.0	578	328	172	107	224	111	11	24.6	14.0	38.6	7.3	4.6	9.5	4.7	18.8	0.5
8.	485	27.3	449	285	190	40	62	67	10	25.3	16.1	41.4	10.7	2.2	3.5	3.8	9.5	0.6
9.	677	26.4	540	474	230	150	120	85	11	21.1	18.5	39.6	9.0	5.8	4.7	3.3	13.8	0.4
10.	522	25.3	502	405	247	97	74	19	1	24.4	19.7	44.1	12.0	4.7	3.6	0.9	9.2	0.1
11.	483	26.4	414	295	158	67	101	113	19	22.6	16.1	38.7	8.7	3.7	5.5	6.2	15.4	1.0
12.	528	26.0	461	314	171	34	159	160	7	22.7	15.5	38.2	8.4	1.7	7.8	7.9	17.4	-
13.	425	24.6	457	266	250	66	48	30	7	26.4	15.4	41.8	14.4	3.8	2.8	1.7	8.3	0.4
14.	948	25.0	738	657	281	268	345	144	16	19.4	17.3	36.7	7.4	7.1	9.1	3.8	20.0	0.4
15.	685	28.5	529	431	205	49	117	104	19	22.0	17.9	39.9	8.5	2.0	4.9	4.3	11.2	0.8
16.	332	22.9	353	163	362	48	41	3	1	24.3	11.2	35.5	25.0	3.3	2.8	0.2	6.3	0.1
17.	665	23.1	632	444	200	181	265	232	21	22.0	15.4	37.4	7.0	6.3	9.2	8.1	23.6	0.7
	9808	25.7	8815	6312	3829	1685	2217	1489	169	23.1	16.5	39.6	10.0	4.4	5.8	3.9	14.1	0.4

A	Põllu - alamaa %	Heinamaa %	Saagimaa %	Loomaühikuid. Karjamaa ühikuid	vallas rep. põigastikus	keskmiselt talundi kohta	üldarv	100 ha põllumaa kohta	100 ha heinamaa kohta	100 ha karjamaa kohta	100 saagimaa ühiku kohta	Rahvastikutihedus. Põllumaa 100 ha kohta. teoreetiliselt	Faktiliselt	Vahe	Vahe %	Saagimaa 100 ühiku kohta. teoreetiliselt	Faktiliselt	Vahe	Vahe %
ta lundi pindalast																			
1929.a. põllumajanduseliku Ülaskirjutuse järgi																			
1. H i i u m a a.																			
1.	11.5	44.4	36.8	3940	5.6	3081	195.6	49.5	59.7	78.2	182.9	211.0	-28.1	-15.4	60.7	84	-23.3	-38.3	
2.	7.4	40.0	40.7	4239	6.2	3672	275.5	51.0	50.0	86.6	215.9	231.3	-15.4	-7.1	58.2	73	-14.8	-25.4	
3.	13.6	42.3	34.5	5349	6.4	4092	168.1	53.0	65.0	76.5	149.6	159.7	-10.1	-6.7	57.4	73	-15.6	-27.2	
4.	13.0	41.1	38.2	5349	7.1	3400	143.9	44.8	48.2	63.6	141.2	152.9	-11.7	-8.3	55.0	67	-12.0	-21.8	
	11.4%	41.9%	37.6%	18877	6.3	14245	184.9	49.6	55.1	76.0	164.5	180.5	-16.0	-9.7%	57.8	73.6	-15.8	-27.3%	
2. S a a r e m a a.																			
1.	14.6	40.0	36.2	2552	5.9	2009	167.4	59.1	65.3	78.7	149.6	161.7	-12.1	-8.1	59.4	76	-16.6	-27.9	
2.	20.1	33.2	42.7	2953	6.5	2057	125.3	72.9	56.8	69.6	121.1	132.9	-11.8	-9.7	57.1	74	-16.9	-29.6	
3.	16.1	40.4	35.5	4707	7.9	3068	150.6	50.9	57.9	65.2	113.2	116.6	-3.4	- 3.0	52.6	57	- 4.4	-8.4	
4.	11.2	29.3	44.0	5036	6.9	3498	157.9	59.5	39.6	69.6	141.2	138.6	2.6	+1.8	55.7	61	-5.3	-9.5	
5.	19.5	41.8	33.5	6806	8.5	4195	114.3	51.6	64.5	61.6	98.4	91.9	6.5	+6.6	51.0	49	2.0	+3.9	
6.	11.6	42.4	36.2	5850	9.0	3800	161.0	42.4	49.5	64.9	118.4	124.4	-6.0	-5.1	49.8	50	-0.2	-0.4	
7.	21.9	34.8	35.9	3903	8.7	2520	107.4	66.7	64.7	64.6	88.7	78.1	-10.6	+12.0	50.5	47	-3.5	+7.0	
8.	15.9	40.5	34.8	3579	6.4	2583	145.5	55.6	64.7	72.2	133.8	144.3	-10.5	-7.8	57.4	71	-13.6	-23.7	
9.	14.7	43.0	30.3	5409	8.8	3259	127.0	41.9	59.4	60.3	106.3	105.9	-0.4	+0.4	50.3	50	-0.3	+0.6	
10.	12.8	33.6	42.9	4572	6.9	3211	155.9	57.7	45.1	70.2	137.4	150.4	-13.0	-9.5	55.7	68	-12.3	-22.1	
11.	15.4	34.9	42.9	3716	9.5	2587	141.4	61.0	49.5	69.6	128.2	102.9	-25.3	+19.7	49.3	51	-1.7	-3.4	
12.	20.5	30.0	44.1	3546	8.2	2648	130.5	86.2	58.5	74.7	128.2	123.7	-4.5	-3.5	51.8	71	-19.2	-37.1	
13.	9.8	34.1	43.9	4493	7.8	2954	170.7	48.1	37.4	65.7	141.2	163.6	-22.4	-15.9	52.9	63	-10.1	-19.1	
14.	19.6	42.3	33.0	6929	9.5	3908	102.9	46.8	59.9	56.4	88.7	91.2	-2.5	-2.8	49.3	50	-0.7	-1.4	
15.	14.8	45.7	35.5	5393	9.8	3247	135.1	41.4	53.4	60.2	104.2	108.3	-4.1	-3.9	48.1	48	-0.1	+0.2	
16.	13.2	38.2	37.9	3212	4.2	3131	215.9	72.4	73.0	97.7	213.9	224.3	-10.4	-4.9	68.5	101	-32.5	-47.4	
17.	22.8	33.5	33.0	4690	7.4	3340	116.2	76.7	77.9	71.2	98.4	88.8	-9.6	+9.8	54.1	54	-0.1	+0.2	
	15.7%	37.9%	37.6%	77346	7.7	52015	136.0	54.6	55.1	67.2	115.8	118.9	-3.1	-2.7%	53.2	58.8	-5.6	-10.5%	

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala kadastr. andmeil km²:tes	Elanikke 1922.a. 28.XII rahvaloendusel	Elanikke 1 km²:: kohta 1922.a. rahvaloendusel	Kokku talundidel maad (ha:des)	Talundite arv	Talundi keskm. suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti % 1-10ha	10-30ha	30 ja >30ha	Talundite rahva arv	Talundeil põllumaad (ha:des)	Talundeil aiamaad (ha:des)	Talundeil põllu- ja aiamaad (ha:des)	Talundeil heinamaad (ha:des)	Talundeil karjamaad (ha:des)	Talundeil põllumajandusl. maad (ha:des)	Põllu- ja aiamaad keskm. talundi kohta (ha:des)
											1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi						
3. R u h n u s a a r.																	
1. Ruhnu	10.7	271	25.3	967	46	21.0	4.3	91.3	4.4	261	183	4	187	296	320	803	4.0
Kokku	10.7	271	25.3	967	46	21.0	4.3	91.3	4.4	261	183	4	187	296	320	803	4.0
4. H a a p s a l u m a a.																	
1. Asuküla	126.9	1857	14.6	7848	371	21.2	16.4	69.3	14.3	1626	1746	33	1779	3169	2352	7300	4.8
2. Kirbla	162.9	2153	13.2	13138	469	28.1	14.3	55.0	30.7	2039	3361	41	3402	4904	3780	12086	7.3
3. Lihula	147.4	2725	18.5	13120	457	28.7	18.6	47.3	34.1	2085	3131	166	3297	5213	3603	12113	7.2
4. Martna	178.7	2295	12.8	12372	502	24.6	12.6	65.3	22.1	2169	2660	23	2683	5383	3182	11248	5.3
5. Massu	180.9	2595	14.3	16144	520	31.0	7.5	49.2	43.3	2511	3538	70	3608	5677	5297	14582	6.9
6. Oru	131.0	2163	16.5	11865	425	27.9	10.6	63.8	25.6	1961	2138	41	2179	5223	3000	10402	5.1
7. Passlepa	95.2	1555	16.3	8468	317	26.7	10.4	63.1	26.5	1544	1105	11	1116	3755	2965	7836	3.5
8. Sinalepa	84.8	1921	22.7	8232	396	20.8	22.2	61.1	16.7	1777	1944	48	1992	3596	2205	7793	5.0
9. Sutlepa	76.6	1077	14.1	5457	221	24.7	8.1	65.6	26.3	1033	938	24	962	2646	1502	5110	4.4
10. Taebla	79.6	1352	17.0	7772	271	28.7	19.2	46.5	34.3	1198	1632	24	1656	3180	1993	6829	6.1
11. Vormsi	92.7	2567	27.7	8757	393	22.3	33.8	26.5	39.7	2558	1434	119	1553	2521	4130	8204	4.0
12. Võnnu	60.9	1141	18.7	5674	241	23.5	16.6	61.0	22.4	2259	1224	15	1239	2595	1637	5471	5.1
Kokku	1417.6	23401	16.5	118847	4583	25.9	16.4	55.6	28.0	22760	24851	615	25466	47862	35646	108974	5.6
5. R i s t i m a a.																	
1. Rikholdi	80.5	1545	19.2	6573	257	25.6	25.3	51.4	23.3	1407	611	6	617	2708	1970	5295	2.4
2. Kloostri	312.5	4670	14.9	26999	894	30.2	18.8	44.4	36.8	4180	4512	89	4601	11569	7606	23776	5.2
3. Nõva	131.5	995	7.6	6831	170	40.2	13.5	53.5	33.0	784	705	2	707	2128	1853	4688	4.2
4. Pakri	-	355	-	1850	61	30.3	16.4	67.2	16.4	339	133	-	133	267	715	1115	2.2
5. Vihterpalu	107.7	945	8.8	6889	160	43.1	23.1	37.5	39.4	777	613	7	620	1793	1966	4379	4.0
Kokku	632.2	8510	13.5	49142	1542	31.9	19.6	46.8	33.6	7487	6574	104	6678	18465	14110	39253	4.3

A	Hariliku (mustata) kesa Pinnala ha:des	% põllumaast	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) (põllu kasutamine) ha'des Toiduviljad Teraviljad Rukis ha	Oder ha	Kartul ha	Söödaviljad Põldhein ha	Kaer ha	Segavili ha	Lina ha	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %%-des Toiduviljad Teraviljad Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	Kartul %	Söödaviljad Põldhein %	Kaer %	Segavili %	Kokku %	Lina %
1929.a. üleskirjutuse järgi																		
3. Ruhnu saar.																		
1.	85	46.5	58	9	26	-	2	-	-	31.7	4.9	36.6	14.2	-	1.1	-	1-1	-
	85	46.5	58	9	26	-	2	-	-	31.7	4.9	36.6	14.2	-	1.1	-	1.1	-
4. Haapsalumaa.																		
1.	360	20.6	305	263	211	166	143	76	11	17.5	15.1	32.6	12.1	9.5	8.2	4.4	22.1	0.6
2.	826	24.6	451	582	151	318	243	289	95	13.4	17.3	30.7	4.5	9.5	7.2	8.6	25.3	2.8
3.	679	21.7	463	560	150	330	201	291	52	14.8	17.9	32.7	10.5	4.8	6.4	9.3	20.5	1.7
4.	668	25.1	469	484	153	154	251	150	37	17.6	18.2	35.8	5.8	5.8	9.4	5.6	20.8	1.4
5.	846	23.9	717	694	159	260	287	302	29	20.3	19.6	39.9	4.5	7.3	8.1	8.5	23.9	0.8
6.	482	22.5	419	314	249	110	150	138	13	19.6	14.7	34.3	11.6	5.2	7.0	6.5	18.7	0.6
7.	240	21.7	201	212	160	72	104	21	8	18.2	19.2	37.4	14.5	6.5	9.4	1.9	17.8	0.7
8.	430	22.1	256	309	134	250	198	100	19	13.2	15.9	29.1	6.9	12.9	10.2	5.1	28.2	1.0
9.	219	23.4	203	126	156	27	68	30	3	21.7	13.4	35.1	16.6	2.9	7.3	3.2	13.4	0.3
10.	302	18.5	264	225	153	158	120	177	12	16.2	13.8	30.0	9.4	9.7	7.3	10.8	27.8	0.7
11.	426	29.7	428	206	247	12	85	-	2	29.9	14.4	44.3	17.2	0.8	5.9	-	6.7	0.2
12.	257	21.0	217	170	132	100	95	85	9	17.7	13.9	31.6	10.8	8.2	7.8	7.0	23.0	0.7
	5735	23.1	4393	4145	2055	1957	1945	1659	290	17.7	16.7	34.4	8.3	7.9	7.8	6.7	22.4	1.2
5. Ristimaa.																		
1.	173	28.3	177	61	137	10	26	4	2	29.0	10.0	39.0	22.4	1.6	4.3	0.7	6.6	0.3
2.	892	19.8	845	754	873	282	396	277	9	18.7	16.7	35.4	19.3	6.3	8.8	6.1	21.2	0.2
3.	140	19.9	140	112	120	43	89	5	4	19.9	15.9	35.8	17.0	6.1	12.6	0.7	19.4	0.6
4.	44	33.1	42	26	20	-	-	-	-	31.6	19.5	51.1	15.0	-	-	-	-	-
5.	118	19.2	128	113	114	24	35	57	3	20.9	19.2	40.1	18.6	3.9	5.7	9.3	18.9	0.5
	1367	20.8	1332	1066	1264	359	546	343	18	20.3	16.2	36.5	19.2	5.5	8.3	5.2	19.0	0.3

A	Põllu + aiamaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	Saagimaa ühikuid vallas resp. põigastikus	Saagimaa ühikuid kokkum. talundi kohta	Loomaühikuid üldarv	Loomaühikuid 100 ha põllumaa kohta	Loomaühikuid 100 ha heinamaa kohta	Loomaühikuid 100 ha karjamaa kohta	Loomaühikuid 100 saagimaa ühiku kohta	Rohvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta teoreetiliselt	Põllumaa 100 ha kohta faktiliselt	Põllumaa 100 ha kohta Vahe	Põllumaa 100 ha kohta Vahe %	Saagimaa 100 ühiku kohta teoreetiliselt	Saagimaa 100 ühiku kohta faktiliselt	Saagimaa 100 ühiku kohta Vahe	Saagimaa 100 ühiku kohta Vahe %
	talundi pindalast																	
								1929.a. põllumajanduseliku üleskirjutuse järgi										
								3. R u h n u s a a r.										
1.	19.3	30.6	33.1	309	6.7	396	216.4	133.7	123.7	128.1	113.2	142.6	-29.4	-26.0	56.4	84	-27.6	-48.9
	19.3%	30.6%	33.1%	309	6.7	396	216.4	133.7	123.7	128.1	113.2	142.6	-29.4	-26.0%	56.4	84	-27.6	-48.9%
								4. H a n g e s a l u m a a.										
1.	22.7	40.4	30.0	2924	7.9	1919	109.9	60.6	81.6	65.5	96.6	93.1	-3,5	+3.6	52.6	55	-2.4	-4.6
2.	25.9	37.3	28.8	5195	11.1	3702	110.1	75.5	97.9	71.3	65.6	60.7	-4.9	+7.5	45.7	39	-6.7	+14.7
3.	25.1	39.7	27.5	5140	11.2	3339	106.6	64.2	92.7	65.0	70.5	66.6	-3.9	+5.5	45.5	40	-5.5	+12.1
4.	21.7	43.5	25.7	4506	9.0	3404	128.0	63.2	107.0	75.5	88.7	81.5	-7.2	+8.1	49.8	48	-1.8	+3.6
5.	22.3	35.2	32.8	5822	11.2	4117	116.3	72.6	77.7	70.7	70.5	71.0	-0.5	-0.7	45.5	43	-2.5	+5.5
6.	18.4	44.0	25.3	3935	9.3	2506	117.2	48.0	83.5	63.6	91.7	91.7	0.0	--	49.2	50	-0.8	-1.6
7.	13.2	44.3	35.0	2500	7.9	1770	160.1	47.1	59.7	70.8	127.1	139.7	-12.6	-9.9	52.6	62	-9.4	-17.9
8.	24.2	43.7	26.8	3222	8.1	2380	118.7	64.2	104.6	71.6	93.3	91.4	+1.9	+2.0	52.1	55	-2.9	-5.6
9.	17.6	48.5	27.5	1848	8.3	1188	126.7	44.9	79.1	64.3	106.3	110.1	-3.8	-3.6	51.5	56	-4.5	-8.7
10.	21.3	40.9	25.7	2750	10.1	1700	104.2	53.5	85.3	61.8	78.5	73.4	+5.1	+6.5	47.5	43	+4.5	+9.5
11.	17.7	28.8	47.2	2803	7.1	2164	150.9	85.8	52.4	77.2	124.0	157.5	-33.5	-27.0	55.0	80	-25.0	-45.5
12.	21.8	45.7	28.9	2134	8.9	1391	113.6	53.6	84.9	65.2	91.7	83.8	+ 7.9	+8.6	50.1	48	+2.1	+4.2
	21.4%	40.3%	30.0%	42779	9.3	29508	118.7	61.7	82.8	69.0	84.6	91.6	-7.0	-8.3%	49.2	53.2	-4.0	-8.1%
								5. R i s t i m a a.										
1.	9.4	41.2	30.0	1590	6.2	1335	218.5	49.3	67.7	83.9	176.3	230.3	-54.0	-30.6	58.2	88	-29.8	-51.2
2.	17.0	42.9	28.2	8634	9.6	4688	103.9	40.52	61.6	54.3	90.2	92.6	-2.4	-2.7	48.5	48	+0.5	+1.0
3.	10.4	31.2	27.1	1517	8.9	1081	153.3	50.8	58.3	71.2	108.5	111.2	-2.7	-2.5	50.1	51	-0.9	-1.8
4.	7.2	14.4	38.7	307	5.0	533	400.7	199.6	74.5	173.6	189.3	254.9	-65.6	-34.6	63.7	110	-46.3	-72.7
5.	9.0	26.0	28.5	1363	8.5	944	154.0	52.6	48.0	72.9	115.7	126.8	-11.1	-9.6	51.0	57	-6.0	-11.7
	13.4%	37.6%	28.7%	13411	8.7	8581	130.5	46.4	60.8	64.0	106.4	113.9	-7.5	-7.0%	50.5	55.8	-5.3	-10.5%

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala kadastri andmeil km²:tes	Elanikke 1922.a. 28.XII rahvaloendusel	Elanikke 1 km²:i kohta 1922.a. rahvaloendusel	Kokku talundi-tel maad (ha:des)	Talundite arv	Talundi keskm. suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti % 1-10ha	10-30ha	30 ja >30 ha	Talundite rahva arv	Talundeil põllumaad (ha:des)	Talundeil aiamaad (ha:des)	Talundeil põllu ja aiamaad (ha:des)	Talundeil heinamaad (ha:des)	Talundeil karjamaad (ha:des)	Talundeil põllumajand.maad (ha:des)	Põllu- ja aiamaad keskm. talundi kohta (ha:des)
							1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi										
6. K u l l a m a a.																	
1. Haimre	135.7	2124	15.7	10723	357	30.0	7.3	53.8	38.9	1675	2873	63	2936	4209	2643	9788	8.2
2. Jõgisoo	89.9	1085	12.1	7175	236	30.4	7.2	61.3	31.5	1044	1473	35	1508	3105	1806	6420	6.4
3. Kalju	59.6	706	11.8	4767	142	33.6	14.8	43.0	42.2	622	830	15	845	2174	1186	4205	6.0
4. Kolovere	109.4	1192	10.9	7373	241	30.6	12.9	44.4	42.7	970	1456	8	1464	3294	2000	6767	6.1
5. Luiste	80.6	1146	14.2	7158	211	33.9	8.5	46.9	44.6	1001	1794	46	1840	3222	1661	6723	8.7
6. Lähtru	72.8	1041	14.3	5634	208	27.1	11.5	61.1	27.4	865	1413	21	1434	2668	1282	5384	6.9
7. Märjamaa	185.6	2915	15.7	14496	502	28.9	9.4	64.6	36.0	2340	3704	78	3782	6033	3606	13421	7.5
8. Palivere	53.3	1249	23.4	7719	274	28.2	13.9	54.7	31.4	1046	1369	36	1405	3760	1734	6899	5.1
9. Piirsalu	184.5	1557	8.4	8195	278	29.5	19.0	45.0	36.0	1238	1196	29	1225	3456	2445	7126	4.4
10. Sipa	45.5	610	13.4	3854	125	30.8	10.4	51.2	38.4	564	853	18	871	1647	926	3444	6.9
11. Sooniste	47.5	705	14.8	4264	119	36.7	10.1	39.5	50.4	523	681	27	708	1659	1295	3662	6.0
12. Vaikna	74.9	1323	17.7	7032	240	29.3	17.5	44.2	38.3	1050	1515	44	1559	3200	1861	6620	6.5
13. Laitse	54.3	792	14.6	4486	157	28.6	45.8	47.1	7.1	749	983	7	990	1884	1356	4230	6.3
14. Riisipere	202.3	2594	12.8	13947	400	34.9	12.7	49.0	38.3	1917	2718	37	2755	5425	3404	11584	6.9
Kokku	1395.9	19039	13.6	106823	3490	30.6	11.8	50.9	37.3	15604	22858	464	23322	45736	27205	96273	6.6
7. T õ s t a m a a.																	
1. Paatsalu	163.3	1926	11.8	11243	386	29.1	7.5	51.6	40.9	1716	2227	25	2252	4499	3310	10061	5.8
2. Saulepi	125.1	2081	16.6	10696	368	29.1	12.5	51.9	35.6	1796	2197	55	2252	4232	3256	9740	6.1
3. Audru	126.9	2143	16.9	8916	419	21.3	32.0	41.5	26.5	1895	3029	76	3105	3600	1731	8436	7.4
4. Kihnu	19.2	1130	-	1699	238	7.1	77.7	21.4	0.9	1064	330	13	343	552	399	1294	1.4
5. Seli	94.9	2120	22.3	6530	373	17.5	23.6	67.6	8.8	1738	1728	30	1758	2619	1801	6178	4.7
6. Tõstamaa	154.8	2289	14.8	9590	382	25.1	22.3	44.8	32.9	1901	2796	67	2863	3434	2737	9034	7.5
Kokku	684.2	11689	17.1	48674	2166	22.5	26.2	47.9	25.9	10110	12307	266	12573	18936	13234	44743	5.8

	Hariliku (musta) kesa		Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) (põllu kasutamine) ha:des							Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %%-des								
			Toiduviljad		Söödaviljad				Lina	Toiduviljad				Söödaviljad				Lina
A			Teraviljad							Teraviljad			Kartul					
	Pinnala ha:des	% põllumaast	Rukis ha	Oder ha	Kartul ha	Põldhein ha	Kaer ha	Segavili ha	ha	Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	%	Põldhein %	Kaer %	Segavili %	Kokku %	%
	1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi																	
	6. K u l l a m a a.																	
1.	468	16.3	350	471	119	533	193	331	80	12.2	16.4	28.6	4.1	18.6	6.7	11.5	36.8	2.8
2.	307	20.8	211	189	65	222	100	203	23	14.3	12.8	27.1	4.4	15.1	6.8	13.8	35.7	1.6
3.	161	19.4	129	125	51	95	51	127	12	15.5	15.1	30.6	6.1	11.4	6.2	15.3	32.9	1.4
4.	293	20.1	196	212	80	160	78	275	21	13.5	14.6	28.1	5.5	11.0	5.4	18.9	35.3	1.4
5.	323	18.0	191	253	64	389	106	223	49	10.7	14.1	24.8	3.6	21.7	5.9	12.4	40.0	2.7
6.	300	21.2	223	198	82	165	96	154	14	15.8	14.0	29.8	5.8	11.7	6.8	10.9	29.4	1.0
7.	605	16.3	400	550	170	784	246	555	68	10.8	14.8	25.6	4.6	21.2	6.6	15.0	42.0	1.8
8.	292	21.3	203	200	111	159	64	153	13	14.8	14.6	29.4	8.1	11.6	4.7	11.2	27.5	1.0
9.	215	18.0	190	174	147	134	124	92	7	15.9	14.5	30.4	12.3	11.2	10.4	7.7	29.3	0.6
10.	165	19.3	99	116	34	139	88	121	9	11.6	13.6	25.2	4.0	16.3	10.3	14.2	40.8	1.0
11.	130	19.1	123	84	79	68	74	61	3	18.1	12.3	30.4	11.6	10.0	10.9	9.0	29.9	0.4
12.	317	20.9	166	255	55	236	91	176	36	11.0	16.8	27.8	3.6	15.6	6.0	11.6	33.2	2.4
13.	174	17.7	172	140	105	104	130	117	1	17.5	14.3	31.8	10.7	10.6	13.2	11.9	35.7	0.1
14.	471	17.3	456	384	262	360	393	174	14	16.8	14.1	30.9	9.6	13.3	14.5	6.4	34.2	0.5
	4221	18.5	3109	3351	1424	3548	1834	2762	350	13.6	14.7	28.3	.62	15.5	8.0	12.1	35.6	1.5
	7. T õ s t a m a a.																	
1.	520	23.3	445	340	129	178	170	185	20	20.0	15.3	35.3	5.8	8.0	7.6	8.3	23.9	0.9
2.	450	20.5	420	305	160	218	225	135	30	19.1	13.9	33.0	7.3	9.9	10.2	6.1	26.2	1.4
3.	507	16.7	447	268	152	698	221	421	89	14.8	8.9	23.7	5.0	23.0	7.4	13.9	44.3	2.9
4.	66	20.0	64	71	58	-	11	21	1	19.4	21.5	40.9	17.6	-	3.3	6.4	9.7	0.3
5.	370	21.4	316	196	127	232	123	186	13	18.3	11.3	29.6	7.4	13.4	7.1	10.8	31.3	0.8
6.	430	15.4	406	323	178	547	218	284	29	14.5	11.5	26.0	6.4	19.6	7.8	10.2	37.6	1.0
	2343	19.0	2098	1503	804	1873	968	1232	182	17.0	12.2	29.2	6.5	15.2	7.9	10.0	33.1	1.5

A	Põllu + aiamaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	Saagimaa Ühikuid vallas resp. maigastiku keskm. tehtud kohta	Loomaühikuid üldarv	100 ha põllumaa kohta	100 ha heinamaa kohta	100 ha karjamaa kohta	100 saagimaa ühiku kohta	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta Teoreetilised	Faktilised	Vahe	Vahe %	Saagimaa 100 ühiku kohta Teoreetilised	Faktilised	Vahe	Vahe %
	tulundi pindalast																
	1929.a. põllumajanduseliku ülesskirjutuse järgi																
								5. Kullaaia.									
1.	11.5	44.4	36.8	4384	12.3	2753	95.8	65.5	104.2	62.8	60.7	58.3	+2.4	+4.0	43.7	38	+5.7	+13.0
2.	21.0	43.4	25.2	2956	10.8	1667	113.2	63.7	92.3	64.8	75.3	70.8	+4.5	+6.0	46.2	41	+5.2	+11.3
3.	17.7	45.6	24.9	1567	11.0	898	108.2	41.3	75.7	57.3	80.8	74.9	+5.9	+7.3	45.8	40	+5.8	+12.7
4.	19.8	44.7	27.3	2588	10.7	1598	109.7	48.5	79.9	61.7	78.5	66.6	+11.9	+15.2	46.4	37	+9.4	+20.3
5.	25.7	45.0	23.2	2895	13.7	1708	95.2	53.0	102.8	59.0	57.7	55.8	+1.9	+3.3	41.8	35	+6.8	+16.3
6.	25.5	47.3	22.7	2293	11.0	1360	96.2	51.0	106.1	59.3	70.5	61.2	+9.3	+13.2	45.8	37	+8.8	+19.2
7.	26.1	41.6	24.9	5831	11.6	3510	94.8	58.2	97.3	60.4	69.6	63.2	+2.4	+3.7	44.8	40	+4.8	+10.7
8.	18.2	48.7	22.5	2605	9.7	1573	114.9	41.9	90.7	60.4	91.7	76.4	+15.3	+16.7	48.3	40	+8.3	+17.2
9.	14.9	42.2	29.8	2456	8.8	1576	131.8	45.6	64.5	64.2	104.2	103.5	+0.7	+0.7	50.3	50	+0.3	+0.6
10.	22.6	42.8	24.0	1422	11.4	809	94.8	49.1	87.3	55.5	70.5	66.1	+4.4	+6.2	45.1	39	+6.1	+13.5
11.	16.6	38.9	30.4	1317	11.1	728	107.0	43.9	56.2	55.2	91.7	76.8	+14.9	+16.2	45.7	39	+6.7	+14.7
12.	22.2	45.5	26.5	2638	11.0	1768	116.9	55.3	95.0	67.0	75.3	69.3	+6.0	+8.0	45.8	40	+5.8	+12.7
13.	22.1	42.0	30.2	1664	10.6	966	98.3	51.3	71.2	58.1	76.3	76.2	+0.1	+0.1	46.5	45	+1.5	+3.2
14.	19.8	38.9	24.4	4622	11.5	2366	87.0	43.6	69.2	51.2	70.5	70.5	0.0	-	45.0	41	+4.0	+9.0
	21.8%	42.8%	25.5%	38838	11.1	23280	101.8	50.9	85.6	59.9	73.4	68.2	+5.2	+7.1%	45.7	40.2	+5.5	+12.0%
								7. Tartumaa.									
1.	20.0	40.0	28.5	3874	10.0	2858	128.3	63.5	86.3	73.8	82.0	77.0	+5.0	+6.1	47.7	44	+3.7	+7.7
2.	21.1	39.6	30.4	3798	10.3	2919	132.9	69.0	89.6	76.8	77.4	81.7	-4.3	-5.6	47.1	47	+0.1	+0.2
3.	34.8	40.4	19.4	4265	10.2	2839	93.7	78.9	164.0	66.6	66.4	62.6	+3.8	+5.7	47.3	44	+3.3	+7.0
4.	20.2	32.5	23.5	541	2.3	696	210.9	126.1	174.3	128.6	281.4	322.4	-41.0	-14.6	88.0	197	-109.0	-123.9
5.	26.9	40.1	27.6	2683	7.2	2114	122.3	80.7	117.4	78.8	96.6	100.6	-4.0	-4.1	54.7	65	-10.3	-18.8
6.	29.9	35.8	28.5	4132	10.8	3033	108.5	88.3	110.8	73.4	65.6	68.3	-2.7	-4.1	46.2	46	+0.2	+0.4
	25.3%	38.9%	27.2%	19293	8.9	14459	117.5	76.4	109.3	74.9	82.1	82.1	0.0	+0.0%	50.1	52.9	-2.8	-5.6%

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala kõdastu andmeil km²:tes	Elanikke 1922.a 26.XII rahvaloenduse	Elanikke 1 km² kohta 1922.a. rahvaloenduse	Kokku talundi maad (ha:des)	Talundite arv	Talundi keskm suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti % 1-10ha	10-30ha	30 ja enam ha	Talundite rahva arv	Talundeil põllumaad (ha:des)	Talundeil eismaad (ha:des)	Talundeil eis- ja põllumaad (ha:des)	Talundeil heinamaad (ha:des)	Talundeil karjamaad (ha:des)	Talundeil põllumajand.maad (ha:des)	Põllu- ja eismaad keskm. talundi kohta
										1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi							
										8. J õ e p r e m a a.							
1. Paadrema	125.3	1394	11.1	7650	262	29.2	9.2	58.8	32.0	1184	1705	59	1764	3005	2109	6878	6.7
2. Veltsa	176.7	1280	7.2	11272	286	39.4	16.1	36.0	47.9	1047	1925	24	1949	3682	3017	8648	6.8
3. Jõepre	60.8	772	12.7	2339	145	16.1	37.9	55.2	6.9	605	739	26	765	750	602	2117	5.3
4. Koonga	269.3	2811	10.4	19938	567	35.2	20.6	36.7	42.7	2483	3874	140	4014	6022	5117	15153	7.1
5. Vee	137.6	984	7.2	7072	187	37.8	15.0	27.3	57.7	853	1224	29	1253	2668	1717	5638	6.7
6. Võlla	155.8	1615	10.4	7378	298	24.8	18.5	58.7	22.5	1374	2049	70	2119	2792	1657	6568	7.1
Kokku	925.5	8856	9.6	55649	1745	31.9	18.6	44.2	37.2	7546	11516	348	11864	18919	14219	45002	6.8
										9. V õ n d r e m a a.							
1. Are	48.0	936	19.5	5578	160	34.9	9.4	46.2	44.4	867	2088	42	2130	1545	1453	5128	16.1
2. Helinga	85.5	1005	11.8	6338	202	31.4	24.3	39.6	36.1	892	1343	22	1365	2228	1658	5251	6.8
3. Kaelase	58.0	788	13.6	6099	175	34.8	17.7	34.9	47.4	716	1290	27	1317	2553	1694	5564	7.5
4. Keisma	130.2	1169	9.0	8551	239	35.8	24.3	37.7	38.0	956	1559	37	1596	2856	1999	6451	6.7
5. Sauga	163.4	2019	12.4	9917	287	34.6	21.3	45.6	33.1	1549	3954	78	4032	2475	1747	8254	14.0
6. Suigu	30.0	452	15.1	4466	131	34.1	19.1	36.6	44.3	620	1118	22	1140	1768	1388	4296	8.9
7. Tori	228.6	3880	17.0	18271	585	31.2	32.1	30.4	37.5	2931	5790	153	5943	5383	4711	16037	10.2
8. Viluvere	72.1	396	5.5	2522	62	40.7	19.4	37.1	43.5	315	692	12	704	743	711	2158	11.3
9. Vändra-Uue	174.5	2582	14.8	12304	402	30.6	25.4	38.3	36.3	2091	4885	99	4984	2187	3089	10260	16.8
10. Vändra-Vana	184.4	3436	18.6	14775	452	32.7	27.4	37.2	35.4	2397	6196	122	6318	2399	2980	11697	13.9
11. Änge	164.5	1602	9.7	11117	310	35.9	16.8	28.7	54.5	1498	2024	46	2070	4377	2909	9356	6.7
Kokku	1339.2	18265	13.6	99938	3005	33.3	23.8	36.5	39.7	14832	30939	660	31599	28514	24339	84452	10.5

A	Hariliku (musta) kesa: Pindala ha:des	% põllumaast	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) (põllu kasuta mine) ha'des: Toiduviljad: Teraviljad Rukis ha	Oder ha	Kartul ha	Söödaviljad: Põldhein ha	Kaer ha	Segavili ha	Lina ha	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %%-des: Toiduviljad: Teraviljad Rukis %	Oder %	Rukis Oder %	Kartul %	Söödaviljad: Põldhein %	Kaer %	Segavili %	Kokku %	Lina %
										1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi								
										8. Jööpremaa								
1.	326	19.1	254	244	87	271	116	157	40	14.9	14.3	29.2	5.1	15.9	6.8	9.2	31.9	2.3
2.	414	21,5	288	369	77	287	101	216	28	15.0	19.2	34.2	4.0	14.9	5.2	11.2	31.3	1.5
3.	134	18.1	86	80	33	150	61	77	44	11.6	10.8	22.4	4.5	20.3	8.3	10.4	39.0	6.0
4.	742	19.2	598	652	167	649	231	488	53	15.4	16.8	32.2	4.4	16.8	6.0	12.6	35.4	1.4
5.	249	20.4	202	184	48	109	86	179	25	16.5	15.0	31.5	3.9	8.9	7.0	14.6	30.5	2.1
6.	342	16.7	271	244	92	483	165	189	43	13.2	11.9	25.1	4.5	23.6	8.1	9.2	40.9	2.1
	2207	19.2	1699	1773	504	1949	760	1306	233	14.8	15.4	30.2	4.4	16.9	6.6	11.3	34.8	2.0
										9. Vändramaa.								
1.	258	12.4	75	145	50	780	331	81	110	3.6	6.9	10.5	2.4	37.4	15.8	3.9	57.1	5.3
2.	235	17.5	162	196	56	234	163	110	33	12.1	14.6	26.7	4.2	17.4	12.1	8.2	37.7	2.5
3.	211	16.3	103	182	39	293	124	148	46	8.0	14.1	22.1	3.0	22.7	9.6	11.5	43.8	3.6
4.	209	13.4	150	230	72	409	241	24	16	9.6	14.8	24.4	4.6	26.2	15.5	1.5	43.2	1.0
5.	500	12.7	378	234	106	1320	510	293	147	9.6	5.9	15.5	2.7	33.4	12.9	7.4	53.7	3.7
6.	157	14.0	45	145	33	381	121	63	61	4.0	13.0	17.0	3.0	34.1	10.8	5.6	50.5	5.5
7.	706	12.2	289	651	197	1986	897	207	200	5.0	11.2	16.2	3.4	34.3	15.5	3.6	53.4	3.4
8.	87	12.6	35	88	21	231	77	11	22	5.1	12.7	17.8	3.0	33.4	11.1	1.6	46.1	3.2
9.	569	11.7	348	449	118	1776	788	200	251	7.1	9.2	16.3	2.4	36.4	16.1	4.1	56.6	5.1
10.	728	11.7	369	521	152	2232	869	286	339	6.0	8.4	14.4	2.5	36.0	14.0	4.6	54.6	5.5
11.	338	16.7	212	328	76	390	138	234	80	10.5	16.2	26.7	3.7	19.3	6.8	11.6	37.7	4.0
	3998	12.9	2166	3169	920	10032	4259	1657	1305	7.0	10.2	17.2	3.0	32.4	13.8	5.4	51.6	4.2

A	Põllu + aiamaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	Saagimaa ühikuid vallas resp. paigastik	Saagimaa ühikuid keskm. talundi kohta	Loomaühikuid üldarv	Loomaühikuid 100 ha põllumaa kohta	Loomaühikuid 100 ha heinamaa kohta	Loomaühikuid 100 ha karjamaa kohta	Loomaühikuid 100 saagimaa ühiku kohta	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta Teoreetiliselt	Põllumaa 100 ha kohta Faktiliselt	Põllumaa 100 ha kohta Vahe	Põllumaa 100 ha kohta Vahe %	Saagimaa 100 ühiku kohta Teoreetiliselt	Saagimaa 100 ühiku kohta Faktiliselt	Saagimaa 100 ühiku kohta Vahe	Saagimaa 100 ühiku kohta Vahe %
	talundi pindalast																	
	1929.a. põllumajanduslikku üleskirjutuse järgi																	
	8. J õ õ p r e m a a.																	
1.	23.0	39.3	27.6	2831	10.8	1938	113.7	64.5	91.9	68.5	72.4	69.4	+3.0	+4.1	46.2	42	+4.2	+9.1
2.	17.3	32.7	26.8	3323	11.6	2081	108.1	56.5	69.0	62.6	71.4	54.4	+17.0	+23.8	44.8	31	+13.8	+30.8
3.	32.7	32.1	25.7	1042	7.2	735	99.5	98.0	122.1	70.5	88.7	81.9	+ 6.8	+7.7	54.7	58	-3.3	-6.0
4.	20.1	30.2	25.7	6287	11.1	4149	107.1	68.9	81.1	66.0	69.7	64.1	+5.6	+8.0	45.7	39	+6.7	+14.7
5.	17.7	37.8	24.3	2177	11.6	1344	109.8	50.4	78.3	61.7	72.4	69.7	+2.7	+3.7	44.8	39	+5.8	+12.9
6.	28.7	37.8	22.5	3065	10.3	1973	96.2	70.7	119.1	64.4	68.8	67.1	+1.7	+2.5	47.1	45	+2.1	+4.5
	21.3%	34.0%	25.6%	18725	10.7	12220	106.1	64.1	85.9	65.2	71.5	65.5	+6.0	+8.4%	46.4	40.3	+6.1	+13.1%
	9. V õ n d r a m a a.																	
1.	38.2	27.7	26.0	2734	17.1	1591	76.2	103.0	109.4	58.2	34.0	41.5	-7.5	-22.1	38.1	32	+6.1	+16.0
2.	21.5	35.2	26.1	2171	10.7	1425	106.1	63.5	85.9	65.6	72.4	66.4	+6.0	+8.3	46.4	41	+5.4	+11.6
3.	21.6	41.9	27.8	2209	12.6	1282	99.4	50.2	75.7	58.0	57.3	55.5	+1.8	+3.1	43.3	32	+11.3	+26.1
4.	18.7	33.4	23.4	2610	10.8	1501	96.3	52.6	75.1	57.5	73.3	61.3	+12.0	+16.4	46.2	36	+10.2	+22.1
5.	40.7	24.9	17.6	4913	17.1	2680	67.8	108.3	153.4	54.5	38.2	39.2	-1.0	-2.6	38.1	31	+7.1	+18.6
6.	25.5	39.6	31.0	1790	13.6	872	78.0	49.3	62.8	48.6	56.6	64.4	-7.8	-13.8	41.9	36	+5.9	+14.1
7.	32.5	29.5	25.8	7996	13.7	4560	78.8	84.7	96.8	57.0	50.3	50.6	-0.3	-0.6	41.8	37	+4.8	+11.5
8.	27.9	29.5	28.2	997	16.0	545	78.7	73.4	76.7	54.7	46.0	45.5	+0.5	+1.1	39.2	32	+7.2	+18.6
9.	40.5	17.8	25.1	5994	14.9	3790	77.6	173.3	122.7	63.2	32.6	42.8	-10.2	-31.3	40.4	35	+5.4	+13.4
10.	42.8	16.2	20.2	7365	16.3	4176	67.4	174.1	140.2	56.7	38.4	38.7	-0.3	-0.8	38.9	33	+5.9	+15.2
11.	18.6	39.4	25.2	3600	11.6	2491	123.1	56.9	85.3	69.2	73.3	74.0	-0.7	-0.9	44.8	40	+4.8	+10.7
	31.6%	28.5%	24.4%	42379	14.1	24913	80.5	87.4	102.4	58.8	50.4	48.0	+2.4	+4.8%	41.3	35.0	+6.3	+15.3%

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala kaugastri andmeil km²:tes	Elanikke 1922.a. 28.XII rahvaloendusel	Elanikke 1 km²:l kohta 1922.a. rahvaloendusel	Kokku talumaid (ha:des)	Talundite arv	Talundi keskm. suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti % 1-10ha	10-30ha	30 ja >30ha	Talundite rahva arv	Talundeil põllumaad (ha:des)	Talundeil aiamaad (ha:des)	Talundeil aia- ja põllumaad (ha:des)	Talundeil heinamaad (ha:des)	Talundeil karjamaad (ha:des)	Talundeil põllumajand.maad (ha:des)	Põllu- ja aiamaad keskm. talundi kohta (ha:des)
							1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi										
10. Pärnu rannik.																	
1. Häädemeeste x)	689.1	1933	12.0	4222	296	14.3	55.1	42.9	2.0	1380	1094	57	1151	740	1604	3495	3.9
2. Orajõe x)	-	2468	12.0	5175	359	14.4	40.7	53.8	5.5	1666	1725	56	1781	953	1932	4666	4.9
3. Reiu	39.9	404	10.1	1535	61	25.2	42.6	26.2	31.2	309	568	13	581	497	278	1356	9.5
4. Tahkuranna x)	-	1858	12.0	4063	267	15.2	51.7	46.4	1.9	1396	1129	43	1172	1115	642	2929	4.4
5. Uulu-Surju	155.4	1777	11.4	7345	340	21.6	37.9	44.1	18.0	1664	2520	43	2563	2202	1786	6551	7.5
Kokku	884.4	8440	9.5	22340	1323	16.9	45.5	46.1	8.4	6415	7036	212	7248	5507	6242	18997	5.5
11. K i l i n g i m a a.																	
1. Jäärja	158.4	1198	7.5	6868	172	39.9	24.4	37.8	37.8	992	2270	69	2339	1587	2005	5931	13.6
2. Kariste-Uue	80.0	1009	12.6	4371	169	25.9	35.5	39.1	25.4	767	1521	46	1567	1303	1078	3948	9.2
3. Kariste-Vana	145.2	2072	14.3	8669	285	30.4	36.5	34.0	29.5	1487	3068	90	3158	2161	1748	7067	11.1
4. Kilingi xx)	326.6	1730	11.0	7679	320	24.0	34.1	45.9	20.0	1460	1720	32	1752	1747	2730	6229	5.5
5. Laiksaare xxx)	-	1994	12.0	5421	312	17.4	42.3	46.8	10.9	1438	1837	48	1885	1191	1711	4787	6.0
6. Pati	-	1857	11.0	7179	282	25.5	19.5	63.5	17.0	1277	1965	60	2025	1426	2412	5863	7.2
7. Taali	201.5	2602	12.9	4466	440	10.2	22.3	48.4	29.3	2259	4535	76	4611	3636	2815	11062	10.5
8. Talli	85.5	1566	18.3	8539	211	40.5	25.6	37.9	36.5	1278	2818	69	2887	1659	1920	6466	13.7
9. Voltveti	203.0	2056	10.1	7604	285	26.7	34.0	38.6	27.4	1461	2607	50	2657	2252	2057	6966	9.4
10. Kõpu-Suure	254.7	2564	10.1	11009	341	32.3	32.0	30.8	37.2	1766	2813	81	2894	2959	3018	8871	8.5
11. Vastemõisa	209.2	4085	19.5	11059	432	25.6	34.5	39.8	25.7	2056	2839	98	2937	3343	3378	9658	6.8
Kokku	1664.1	22733	13.7	82864	3249	25.5	31.0	42.5	26.5	16241	27993	719	28712	23264	24872	76848	8.8

X) n. valdade pindalad ühes antud ja nende rahvatihedus koosvõetud
xx) Kilingi ühes Pati vallaga võetud
xxx) 10. paigastikus märgitud valdade pindalad ühes antud ja nende rahvatihedus koos võetud

A	Hariliku (musta) kesa Pinda-ala ha:des	% põllu-maast	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) (põllu kasutamine) ha'des: Toiduviljad — Teraviljad Rukis ha	Oder ha	Kar-tul ha	Söödaviljad — Põld-hein ha	Kaer ha	Sega-vili ha	Lina ha	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %%-des: Toiduviljad — Teraviljad Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	Söödaviljad — Kartul %	Põld-hein %	Kaer %	Sega-vili %	Kokku %	Lina %
1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi																		
10. P ä r n u r a n n i k.																		
1.	115	10.5	103	118	99	173	255	11	30	9.4	10.8	20.2	9.1	15.8	23.3	1.0	40.1	2.7
2.	227	13.3	69	173	87	338	350	33	64	4.0	10.0	14.0	5.0	19.6	20.3	1.9	41.8	3.7
3.	84	14.8	73	39	32	99	114	5	15	12.9	6.9	19.8	5.6	17.4	20.1	0.9	38.4	2.6
4.	124	11.0	160	21	108	155	220	7	4	14.2	8.1	22.3	9.5	13.7	19.5	0.6	33.8	0.3
5.	346	13.7	297	211	158	625	422	68	64	11.8	8.4	20.2	6.3	24.8	16.8	2.7	44.3	2.5
	896	12.7	702	562	484	1390	1361	124	177	10.0	8.0	18.0	6.9	19.8	19.3	1.8	40.1	2.5
11. K i l i n g i m a a.																		
1.	285	12.6	94	230	58	598	458	57	173	4.1	10.1	14.2	2.1	26.3	20.2	2.5	49.0	7.6
2.	173	11.4	75	132	47	352	196	173	96	4.9	8.7	13.6	3.1	23.1	12.9	11.4	47.4	6.3
3.	341	11.1	226	236	113	673	390	407	157	7.4	7.7	15.1	3.7	21.9	12.7	13.3	47.9	5.1
4.	231	13.4	121	195	84	338	346	41	89	7.0	11.3	18.3	4.9	19.7	20.1	2.4	42.1	5.3
5.	234	11.7	153	172	94	327	364	44	67	8.3	9.4	17.7	5.2	17.8	19.8	2.4	40.0	3.6
6.	259	13.2	110	204	74	455	339	20	130	5.6	10.4	16.0	3.8	23.2	17.2	1.0	41.4	6.6
7.	564	12.4	265	385	160	1507	746	210	168	5.8	8.5	14.3	3.5	33.3	16.5	4.6	54.4	3.7
8.	372	13.2	146	257	75	745	550	78	244	5.2	9.1	14.3	2.7	26.4	19.5	2.8	48.7	8.7
9.	294	11.3	183	253	112	570	533	143	145	7.0	9.7	16.7	4.3	21.9	20.4	5.5	47.8	5.6
10.	364	12.9	244	294	131	672	334	355	77	8.7	10.4	19.1	4.7	23.9	11.9	12.6	48.4	2.7
11.	318	11.2	234	305	148	740	294	375	40	8.2	10.7	18.9	5.2	26.1	10.4	13.2	49.7	1.4
	3435	12.3	1851	2663	1096	6977	4550	1903	1386	6.6	9.5	16.1	3.9	24.9	16.3	6.8	48.0	4.9

A	Põllu + aiamaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	Saagimaa ühikuid		Loomaühikuid				Rahvastikutihedus							
				vallas resp. päisatiku	keskm. talundi kohta	üldarv	100 ha põllumaa kohta	100 ha heinamaa kohta	100 ha karjamaa kohta	100 saagimaa ühiku kohta	Põllumaa 100 ha kohta				Saagimaa 100 ühiku kohta			
	talundi pindalast										teoreetiliselt	faktiliselt	Vahe	Vahe %	teoreetiliselt	faktiliselt	Vahe	Vahe %
	1929.a. põllumajanduslaku üleskirjutuse järgi																	
	10. Pärnu rannik.																	
1.	27.3	17.5	38.0	1577	5.3	1302	119.0	176.0	81.1	82.5	115.7	126.1	-10.4	-9.0	62.1	87	-24.9	-40.1
2.	34.4	18.4	37.3	2309	6.4	1715	99.4	180.0	88.8	74.3	94.9	96.6	-1.7	-1.8	57.4	72	-14.6	-25.4
3.	37.9	32.4	18.1	747	12.2	456	80.3	91.8	164.1	61.0	53.5	54.4	-0.9	-1.7	43.9	41	+2.9	+6.6
4.	28.8	27.5	15.8	1547	5.8	1392	123.3	124.8	216.8	89.9	104.2	123.6	-19.4	-18.6	59.9	90	-30.1	-50.3
5.	34.9	30.0	24.3	3382	9.6	2204	87.4	100.1	123.4	65.2	65.6	66.0	-0.4	-0.6	48.5	49	-0.5	-1.0
	32.4%	24.7%	27.9%	9562	7.2	7069	100.5	128.4	113.2	73.9	86.2	91.0	-4.8	-5.6%	54.7	67.1	-12.4	-22.7%
	11. Kilingimaa.																	
1.	34.1	23.1	29.2	3037	17.6	1781	78.5	112.2	88.8	58.6	39.1	43.7	-4.6	-11.8	37.7	33	+4.7	+12.5
2.	35.8	29.8	24.7	2055	12.2	1166	76.6	89.5	108.2	56.7	55.0	50.4	+4.6	+8.4	43.9	37	+6.9	+15.7
3.	36.4	24.9	20.2	3960	13.9	2257	73.5	104.4	129.1	61.5	47.1	48.5	-1.4	-3.0	41.2	38	+3.2	+7.8
4.	22.8	22.8	35.5	2599	8.1	1748	101.6	100.0	64.0	67.3	87.3	84.9	+2.4	+2.7	52.1	56	-3.9	-7.5
5.	34.8	22.0	31.6	2440	7.8	1651	89.9	138.6	96.5	67.6	79.6	78.2	+1.4	+1.8	52.9	58	-5.1	-9.6
6.	28.2	19.9	33.6	2743	9.7	1657	84.3	116.2	68.7	60.4	68.8	65.0	+3.8	+5.5	48.3	46	+2.3	+4.8
7.	37.0	29.2	22.6	5942	13.5	3296	72.7	90.6	117.1	55.5	49.0	49.8	-0.8	-1.6	42.1	38	+4.1	+9.7
8.	33.8	19.4	22.5	3590	17.0	2002	71.0	120.7	104.3	55.8	38.9	45.4	- 6.5	-16.7	38.2	36	+2.2	+6.0
9.	34.9	29.6	27.1	3528	12.4	2212	84.8	98.2	107.5	62.7	53.9	56.0	-2.1	-3.9	43.6	40	+3.6	+8.3
10.	26.3	26.9	27.4	4086	12.0	2910	103.4	98.3	96.4	71.2	59.5	62.8	-3.3	-5.5	44.2	43	+1.2	+2.7
11.	26.6	30.2	30.5	4280	9.9	3113	109.6	93.1	92.1	72.7	71.4	72.4	-1.0	-1.4	47.9	48	-0.1	-0.2
	34.6%	28.1%	30.0%	38260	11.8	23793	85.0	102.3	95.7	62.2	57.2	58.0	-0.8	-1.4%	44.5	42.4	+2.1	+4.7%

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala kadastri andmeil km²:tes	Elanikke 1922.a. 28.XII rahvaloendusel	Elanikke 1 km²:l kohta 1922.a. rahvaloendusel	Kokku talundi-tel maad (ha:des)	Talundite arv	Talundi keskm. suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti 1-10ha %	10-30ha %	30 ja >30ha %	Talundite rahva arv	Talundeil põllumaad (ha:des)	Talundeil aiamaad (ha:des)	Talundeil põllu- ja aiamaad (ha:des)	Talundeil heinamaad (ha:des)	Talundeil karjamaad (ha:des)	Talundeil põllumajandusl. maad (ha:des)	Põllu- ja aiamaad keskm. talundi kohta (ha:des)
										1929.a. põllumajandusliku ülesskirjutuse järgi							
12. Lellemaa.																	
1. Lelle	152.1	1868	12.3	8661	290	29.8	27.9	33.8	38.3	1289	2100	40	2140	2687	2949	7776	7.4
2. Käru	163.3	1882	11.5	9201	280	32.9	20.7	38.6	40.7	1263	2328	57	2385	2763	2794	7942	8.5
3. Järvakandi	162.2	1721	10.6	10184	268	38.0	14.2	35.1	50.7	1239	2562	35	2597	3382	2837	8816	9.7
4. Kehtna	139.1	1978	14.2	10078	332	30.4	17.5	50.6	31.9	1642	3100	67	3167	3363	1696	8226	9.5
5. Velise	184.5	3305	17.9	14529	587	24.8	18.2	57.6	23.8	2696	5120	143	5263	4773	3396	13432	8.9
6. Vigala	240.2	3129	13.0	14955	584	25.6	21.2	47.1	31.7	2558	5411	85	5496	5317	3005	13818	9.4
Kokku	1041.4	13883	13.4	67608	2341	28.9	20.0	46.2	33.8	10687	20621	417	21048	22285	16677	60010	9.0
13. Kõrvemaa.																	
1. Albu	281.9	3694	13.1	19704	628	31.4	17.8	53.8	28.4	3065	6436	105	6541	4500	4294	15335	10.4
2. Ambla	196.1	3996	20.4	14172	567	25.0	20.1	59.6	20.3	2599	5901	76	5977	3474	2816	12267	10.5
3. Anna	162.1	1390	8.6	10178	249	40.9	17.3	52.2	30.5	1205	2343	40	2383	2030	1761	6174	9.6
4. Lehtse	269.5	3666	13.7	12701	450	28.2	22.9	53.3	23.8	2123	3886	57	3943	3442	2450	9835	8.8
5. Vahastu	61.9	589	9.5	2984	107	27.9	14.0	50.5	35.5	516	578	19	597	1214	886	2697	5.6
6. Aaspere	201.3	3112	15.5	12352	649	19.0	32.4	51.3	16.3	2600	4526	87	4613	4174	2911	11698	7.1
7. Vohnja	111.1	1819	16.4	7971	420	19.0	40.0	45.2	14.8	1626	2496	39	2535	2569	1764	6868	6.0
8. Alavere	107.5	1428	13.3	8823	244	36.1	15.2	56.1	28.7	1209	1716	27	1743	2589	1966	6298	7.1
9. Anija	125.1	1881	15.0	7183	265	27.1	30.2	43.0	26.8	1271	1670	39	1709	2646	1765	6120	6.4
10. Ingliste	83.8	1139	13.6	6806	204	33.4	8.8	57.4	33.8	913	1627	32	1659	2302	1843	5804	8.1
11. Kaiu	86.2	1449	16.8	8085	236	34.2	19.1	39.8	41.1	1187	1933	25	1958	2623	1814	6395	8.3
12. Kuimetsa	75.1	938	12.5	6143	171	35.9	12.9	45.0	42.1	852	1567	30	1597	1517	1420	4534	9.3
13. Ravila	146.7	1963	13.4	9903	329	30.1	19.8	49.5	30.7	1525	2644	53	2697	3217	2775	8689	8.2
14. Triigi	260.8	3196	12.3	18871	503	37.5	18.3	48.3	33.4	2475	4149	62	4211	5971	4945	15127	8.4
Kokku	2169.1	30260	14.0	145876	5022	28.6	22.6	52.6	24.8	23166	41472	691	42163	42268	33410	117841	8.4

A	Hariliku (musta) kesa		Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) (põllu kasutamine) ha'des							Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %%-des								
			Toiduviljad			Söödaviljad			Lina	Toiduviljad			Söödaviljad					Lina
			Teraviljad		Kartul	Põld-hein	Kaer	Segavili		Teraviljad			Kartul	Põld-hein	Kaer	Segavili	Kokku	
	Pindala ha:des	% põllumaast	Rukis ha	Oder ha	ha	ha	ha	ha	ha	Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	%	%	%	%	%	%
1929.a. põllumajanduslikku üleskirjutuse järgi																		
12. Lellemaa.																		
1.	256	12.2	186	295	87	669	407	34	42	8.9	14.0	22.9	4.1	31.9	19.4	1.7	53.0	2.0
2.	262	11.2	125	319	88	758	441	77	67	5.4	13.7	19.1	3.8	32.6	18.9	3.3	54.8	2.9
3.	305	11.9	286	304	157	684	344	185	9	11.2	11.9	23.1	6.1	26.7	13.4	7.2	47.3	0.4
4.	379	12.2	391	383	230	794	552	107	24	12.6	12.4	25.0	7.4	25.6	17.8	3.4	46.8	0.8
5.	781	15.3	358	695	146	1482	428	545	310	7.0	13.6	20.6	2.9	28.9	8.4	10.6	47.9	6.0
6.	817	15.1	461	600	145	1498	373	543	446	8.5	11.1	19.6	2.7	27.7	6.9	10.0	44.6	8.2
	2800	13.6	1807	2596	853	5885	2545	1491	898	8.8	12.6	21.4	4.1	28.5	12.3	7.2	48.0	4.4
13. Kärvemaa.																		
1.	892	13.8	983	555	372	1491	753	813	27	15.3	8.6	23.9	5.8	23.2	11.7	12.6	47.5	0.4
2.	683	11.6	817	583	480	1343	702	782	13	13.8	11.9	25.7	8.1	22.8	11.9	13.3	48.0	0.2
3.	281	12.0	344	346	182	402	307	219	48	14.7	14.8	29.5	7.8	17.2	13.1	9.3	39.6	2.0
4.	542	13.9	607	438	315	756	608	207	14	15.6	11.3	26.9	8.1	19.5	15.6	5.3	40.4	0.4
5.	44	7.6	80	86	43	117	104	20	6	13.9	14.9	28.8	7.4	20.3	18.0	3.5	41.8	1.0
6.	691	15.3	699	577	464	811	652	233	17	15.4	12.7	28.1	10.3	17.9	14.4	5.1	37.4	0.4
7.	386	15.5	423	265	292	477	273	153	10	17.0	10.6	27.6	11.7	19.1	10.9	6.1	36.1	0.4
8.	218	12.7	247	204	147	345	244	173	13	14.4	11.9	26.3	8.6	20.1	14.2	10.1	44.4	0.8
9.	176	10.5	223	220	141	408	140	190	8	13.3	13.2	26.5	8.5	24.4	8.4	11.4	44.2	0.5
10.	211	13.0	200	230	88	410	305	60	16	12.3	14.1	26.4	5.4	25.2	18.7	3.7	47.6	1.0
11.	264	13.6	247	300	132	492	237	134	29	12.8	15.5	28.3	6.8	25.4	12.3	6.9	44.6	1.5
12.	219	14.0	216	204	125	370	114	185	23	13.8	13.0	26.8	8.0	23.6	7.3	11.8	42.7	1.5
13.	334	12.6	371	350	334	729	249	168	13	14.0	13.2	27.2	12.6	27.6	9.4	6.4	43.4	0.5
14.	522	12.6	588	515	363	964	594	274	21	14.2	12.4	26.8	8.8	23.2	14.3	6.6	44.1	0.5
	5463	12.9	6045	4873	3478	9115	5282	3611	258	14.6	11.8	26.4	8.4	22.0	12.7	8.7	43.4	0.6

A	Põllu + aiamaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	Saagimaa ühikuid vallas resp. põlgastikus	Saagimaa ühikuid keskm. talundi kohta	Loomaühikuid üldarv	Loomaühikuid 100 ha põllumaa kohta	Loomaühikuid 100 ha heinamaa kohta	Loomaühikuid 100 ha karjamaa kohta	Loomaühikuid 100 saagimaa ühiku kohta	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta Teoreetiliselt	Põllumaa 100 ha kohta Faktiliselt	Põllumaa 100 ha kohta Vahe	Põllumaa 100 ha kohta Vahe %	Saagimaa 100 ühiku kohta Teoreetiliselt	Saagimaa 100 ühiku kohta Faktiliselt	Saagimaa 100 ühiku kohta Vahe	Saagimaa 100 ühiku kohta Vahe %
	talundi pindalast										1929.a. põllumajanduslike üleskirjutuste järgi							
											12. L e l l e m a a.							
1.	24.7	31.0	34.0	3254	11.2	2301	109.6	85.6	78.0	70.7	67.2	61.4	+5.8	+8.6	45.5	39	+6.5	+14.3
2.	25.9	30.0	30.4	3495	12.5	2330	100.1	84.3	83.4	66.6	57.7	54.3	+3.4	+5.9	43.5	36	+7.5	+17.3
3.	25.5	33.2	27.9	3869	14.4	2244	87.6	66.3	79.1	57.7	52.5	48.4	+4.1	+7.8	40.9	32	+8.9	+21.8
4.	31.4	33.4	16.8	4262	12.8	2484	80.1	73.9	146.5	58.3	53.0	53.0	0.0	-	43.0	38	+5.0	+11.6
5.	36.2	32.8	23.4	6965	11.9	4217	82.4	88.3	121.2	61.0	56.6	52.7	+3.9	+6.9	44.4	39	+5.4	+12.2
6.	36.8	35.5	20.1	7276	12.5	4181	77.3	78.6	139.1	57.5	53.9	47.3	+6.6	+12.2	43.5	35	+8.5	+19.5
	31.1%	33.0%	24.7%	29121	12.4	17757	86.1	79.7	106.5	61.0	56.1	51.8	+4.3	+7.7%	43.6	36.7	+6.9	+15.8%
											13. K õ r v e m a a.							
1.	38.2	25.4	20.1	8310	13.2	5064	70.9	112.5	117.9	60.9	49.4	47.6	+1.8	+3.6	42.5	37	+5.5	+12.9
2.	28.3	36.1	24.6	7267	12.8	4231	71.7	121.8	150.2	58.2	49.0	44.0	+5.0	+10.2	43.0	36	+7.0	+16.3
3.	23.4	19.9	17.3	3154	12.6	1965	84.0	96.8	111.6	62.3	53.0	51.4	+2.6	+4.9	43.3	38	+5.3	+12.2
4.	31.0	27.1	19.3	5172	11.5	2998	77.1	87.1	122.4	58.0	57.1	54.6	+2.5	+4.4	45.0	41	+4.0	+9.0
5.	20.0	40.7	29.7	1033	9.6	720	124.5	59.3	81.3	69.7	84.5	89.3	-4.8	-5.7	48.5	49	-0.5	-1.0
6.	37.3	33.8	23.6	6093	9.1	3451	76.2	82.7	118.6	56.6	68.8	57.5	+11.3	+16.4	49.4	43	+6.4	+13.0
7.	31.8	32.2	22.1	3442	8.2	1987	79.6	77.3	112.6	56.5	79.6	65.1	+14.5	+18.2	51.8	47	+3.8	+7.3
8.	19.8	29.3	22.3	2685	11.0	1738	101.3	67.1	88.4	64.4	68.8	70.5	-1.7	-2.5	45.8	45	+0.8	+1.7
9.	23.8	36.8	24.6	2635	10.0	1817	108.8	68.6	102.9	68.9	38.5	76.1	-37.6	-97.7	47.7	48	-0.3	-0.6
0.	24.4	33.8	27.1	2512	12.3	1595	98.0	69.3	86.5	63.5	61.4	56.1	+5.3	+8.6	43.7	36	+7.7	+17.6
1.	24.2	32.5	22.4	2886	12.2	2107	109.0	80.3	116.2	72.9	60.1	61.4	-1.3	-2.2	43.9	41	+2.9	+6.6
2.	26.0	24.7	23.1	2189	12.8	1363	86.9	89.8	96.0	62.3	54.4	54.4	0.0	-	43.0	39	+4.0	+9.3
3.	27.2	32.5	28.0	3917	11.9	2183	82.5	67.9	78.7	55.7	60.7	57.7	+3.0	+4.9	44.4	39	+5.4	+12.2
4.	22.3	31.7	26.2	6446	12.8	4439	105.8	74.3	89.8	57.2	59.2	59.7	-0.5	-0.8	43.0	38	+5.0	+11.6
	28.9%	29.0%	22.2%	57741	11.5	35658	86.0	84.4	106.7	61.8	59.2	55.9	+3.3	+5.6%	45.0	40.1	+4.9	+10.9%

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala kaĝastri andmeil km²:tes	Elanikke 1922.a. 28.XII rahvaloenduse	Elanikke 1 km²:i kohta 1922.a. rahvaloenduse	Kokku talundi maad (ha:des)	Talundite arv	Talundi keskm. suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti % 1-10ha	10-30ha	30 ja >30ha	Talundite rahva arv	Talundeil põllumaad (ha:des)	Talundeil aiamaad (ha:des)	Talundeil aia- ja põllumaad (ha:des)	Talundeil heinamaad (ha:des)	Talundeil karjamaad (ha:des)	Talundeil põllu majandusel. maad (ha:des)	Põllu- ja aiamaad keskm. talundi kohta (ha:des)
1929.a. põllumajandusliku Üleskirjutuse järgi																	
14. Hageri maa.																	
1. Hageri	-	2539	-	14852	453	32.8	12.2	49.2	38.6	2160	3540	29	3569	5548	3563	12680	7.9
2. Juuru	205.0	2915	14.2	14090	552	25.5	27.9	46.7	25.4	2539	4499	74	4573	4354	2688	11615	8.3
3. Kabala	41.2	736	17.9	3733	152	24.6	18.4	57.9	23.7	655	1277	28	1305	1188	886	3379	8.6
4. Kernu	-	1620	-	10654	277	38.4	10.8	41.5	47.7	1389	2275	33	2308	4226	2776	9310	8.3
5. Kohila	468.9	3466	16.3	12287	452	27.2	25.0	50.7	24.3	2112	3900	51	3951	3917	2308	10176	8.7
6. Kuivajõe	146.7	2411	16.4	6341	261	24.3	24.2	53.6	22.2	1207	1953	45	1998	2450	1443	5891	7.7
7. Kurna	127.4	1649	12.9	7890	238	33.2	26.1	39.0	34.9	1206	1715	37	1752	3222	1858	6832	7.3
8. Nabala	73.8	821	11.1	5558	175	31.8	6.9	49.7	43.4	828	1045	18	1063	2310	1752	5125	6.0
9. Peningi	163.7	2374	14.5	13189	421	31.3	23.0	48.0	29.0	2017	3261	61	3322	4222	3192	10736	7.9
10. Raasiku	93.7	1711	18.3	8384	354	23.7	20.3	59.6	20.1	1549	2307	65	2372	3267	2001	7640	6.7
11. Rae	171.8	3431	20.0	15567	600	25.9	35.2	36.5	28.3	2814	3095	115	3210	6215	3626	13051	5.3
12. Raiküla	83.0	1435	17.3	6981	252	27.7	29.8	43.2	27.0	1125	1824	37	1861	2298	1608	5767	7.4
13. Rapla	243.3	5269	21.7	21392	753	28.4	20.3	49.7	30.0	3731	6704	119	6823	7243	4609	18675	9.1
14. Saku	228.6	968	14.9	4447	80	55.6	18.7	40.0	41.3	370	609	29	638	1493	729	2860	8.0
15. Saue		2438		11324	431	26.3	19.7	57.1	23.2	1900	2604	66	2670	4499	2731	9900	6.2
16. Tuhala	-	-	-	4859	213	22.8	25.8	51.2	23.0	934	1549	14	1563	1676	1148	4387	7.3
17. Varbola	142.3	1769	12.4	11526	328	35.1	10.1	54.9	35.0	1525	2475	36	2511	4256	2363	9130	7.6
Kokku	2189.4	35552	16.2	173074	5992	28.9	22.8	48.7	28.5	28061	44632	857	45489	62384	39281	147154	7.6

A	Hariliku (musta) kesa		Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) (põllu kasutamine) ha'des							Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %%-des								
			Toiduviljad		Söödaviljad				Lina	Toiduviljad			Söödaviljad					Lina
			Teraviljad		Kar-	Põld-	Kaer	Sega-		Teraviljad			Kartul	Põld-	Kaer	Sega-	Kokku	
	Pind- ala ha:des	% põllu- maast	Rukis ha	Oder ha	tul ha	hein ha	ha	vili ha	ha	Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	%	hein %	%	vili %	%	%
										1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi								
										14. H a g e r i m a a.								
1.	496	14.0	516	454	323	675	332	403	13	14.6	12.8	27.4	9.1	19.1	9.4	11.4	39.9	0.4
2.	621	13.8	565	597	277	1090	536	473	30	12.5	13.3	25.8	6.2	24.2	11.9	10.5	46.6	0.7
3.	176	13.8	159	178	51	332	114	137	17	12.5	13.9	26.4	4.0	26.0	8.9	10.7	45.6	1.3
4.	407	17.9	386	322	176	355	290	242	5	17.0	14.2	31.2	7.7	15.6	12.7	10.6	38.9	0.2
5.	526	13.5	547	448	318	966	429	354	8	14.0	11.5	25.5	8.1	24.8	11.0	9.1	44.9	0.2
6.	294	15.0	272	236	109	441	168	310	12	13.9	12.1	26.0	5.6	22.6	8.6	15.9	47.1	0.6
7.	175	10.2	232	256	189	450	225	72	3	13.5	14.9	28.4	11.0	26.3	13.1	4.2	43.6	0.2
8.	193	18.5	178	172	158	177	151	13	1	17.0	16.5	33.5	15.1	16.9	14.4	1.3	32.6	0.1
9.	425	13.0	393	475	260	742	237	409	20	12.1	14.6	26.7	8.0	22.7	7.3	12.5	42.5	0.6
10.	307	13.3	289	384	233	502	252	145	11	12.5	16.6	29.1	10.1	21.8	10.9	6.3	39.0	0.5
11.	366	11.8	415	513	373	622	191	279	13	13.4	16.6	30.0	12.1	20.1	6.2	9.0	35.3	0.4
12.	265	14.5	245	239	110	430	137	247	9	13.4	13.1	26.5	6.0	23.6	7.5	13.5	44.6	0.5
13.	757	11.3	920	984	420	1878	731	688	27	13.7	14.7	28.4	6.3	28.0	10.9	10.3	49.2	0.4
14.	89	14.6	82	75	80	83	94	39	1	13.5	12.3	25.8	13.1	13.6	15.4	6.4	35.4	0.2
15.	307	11.8	329	410	255	513	219	270	7	12.6	15.8	28.4	9.8	19.7	8.4	10.4	38.5	0.3
16.	190	12.3	166	231	81	384	109	242	6	10.7	14.9	25.6	5.2	24.8	7.1	15.6	47.5	0.4
17.	378	15.3	354	293	162	436	233	313	10	14.3	11.8	26.1	6.6	17.6	9.4	12.6	39.6	0.4
	5972	13.4	6048	6267	3575	10076	4448	4636	193	13.6	14.0	27.6	8.0	22.6	10.0	10.4	43.0	0.4

A	Põllu + aiamaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	Saagimaa ühikuid vallas resp. põllastikus	Saagimaa ühikuid keskm. talundi kohta	Loomaühikuid üldarv	Loomaühikuid 100 ha põllumaa kohta	Loomaühikuid 100 ha heinamaa kohta	Loomaühikuid 100 ha karjamaa kohta	Loomaühikuid 100 saagimaa ühiku kohta	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta Teoreetiliselt	Põllumaa 100 ha kohta Faktiliselt	Põllumaa 100 ha kohta Vahe	Põllumaa 100 ha kohta Vahe %	Saagimaa 100 ühiku kohta Teoreetiliselt	Saagimaa 100 ühiku kohta Faktiliselt	Saagimaa 100 ühiku kohta Vahe	Saagimaa 100 ühiku kohta Vahe %
	talundi pindalast										1929.a. põllumajanduslike üleskirjutuse järgi							
											14. H a g e r i m a a.							
1.	24.0	37.4	24.0	5490	12.1	2971	83.9	53.6	83.4	54.1	62.7	61.0	+1.7	+2.7	44.0	39	+5.0	+11.4
2.	32.4	30.9	19.1	6064	10.9	3654	81.2	83.9	135.9	60.3	60.1	56.4	+3.7	+6.2	46.0	42	+4.0	+9.0
3.	35.0	31.8	23.7	1735	11.4	1101	86.2	92.6	124.3	63.5	58.3	51.3	+7.0	+12.0	45.1	37	+8.1	+18.0
4.	21.7	39.7	26.1	3781	13.6	1925	84.6	45.1	69.3	50.9	60.1	61.1	-1.0	-1.7	41.9	37	+4.9	+11.7
5.	32.1	31.9	18.8	5276	11.7	2886	74.0	73.7	125.0	54.7	57.7	54.2	+3.5	+6.1	44.7	40	+4.7	+10.5
6.	31.5	38.6	22.8	2826	10.8	1693	86.7	69.1	117.3	59.9	64.1	61.8	+2.3	+3.6	46.2	43	+3.2	+7.0
7.	22.2	40.8	23.6	2837	11.9	1802	105.1	55.9	97.0	63.5	67.2	70.3	-3.1	-4.6	44.4	42	+2.4	+5.4
8.	19.1	41.6	31.5	1903	10.9	1091	104.4	47.2	62.3	57.3	79.6	79.2	+0.4	+0.5	46.0	43	+3.0	+6.5
9.	25.2	32.0	24.2	4857	11.5	2899	88.9	68.7	90.8	59.7	62.7	61.9	+0.8	+1.3	45.0	41	+4.0	+9.0
10.	28.3	39.0	23.9	3490	9.8	2112	91.5	64.6	105.5	60.8	72.4	67.1	+5.3	+7.3	48.1	44	+4.1	+8.5
11.	20.6	39.9	23.3	5308	8.8	3785	122.3	60.9	104.4	71.3	88.7	90.9	-2.2	-2.5	50.3	53	-2.7	-5.4
12.	26.7	32.9	23.0	2676	10.6	1647	90.2	71.7	102.4	61.2	66.4	61.7	+4.7	+7.1	46.5	42	+4.5	+9.6
13.	31.9	33.9	21.6	9325	12.4	5123	76.4	70.7	111.2	54.9	55.5	55.7	-0.2	-0.3	43.6	40	+3.6	+8.3
14.	14.4	33.6	16.4	1120	14.0	629	103.3	42.1	86.3	56.1	62.0	60.8	+1.2	+2.0	41.5	33	+7.5	+18.1
15.	23.6	39.7	24.1	4205	9.7	2623	100.7	58.3	96.0	62.6	77.4	73.0	+4.4	+5.7	48.3	45	+3.3	+6.8
16.	32.2	34.5	23.6	2154	10.1	1113	71.9	66.4	96.9	51.7	67.2	60.3	+6.9	+10.3	47.5	43	+4.5	+9.5
17.	21.8	36.9	20.5	3929	12.0	2256	91.1	53.0	95.5	57.4	64.9	61.6	+3.3	+5.1	44.2	39	+5.2	+11.8
	26.3%	36.0%	22.8%	66976	11.2	39310	88.1	63.0	100.1	58.7	64.9	62.9	+2.0	+3.1%	45.5	41.9	+3.6	+7.9%

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala kadastri andmeil km²:tes	Elanikke 1922.a. 28.XII rahvaloendusel	Elanikke 1 km²:i kohta 1922.a. rahvaloendusel	Kokku talunditel maad (ha:des)	Talundite arv	Talundi keskm. suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti 1-10ha %	10-30ha %	30 ja 30ha %	Talundite rahva arv	Talundeil põllumaad (ha:des)	Talundeil aiamaad (ha:des)	Talundeil aia- ja põllumaad (ha:des)	Talundeil heinamaad (ha:des)	Talundeil karjamaad (ha:des)	Talundeil põllumajandusl. maad (ha:des)	Põllu- ja aiamaad keskm. talundi kohta (ha:des)
							1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi										
15. Tallinnamaa.																	
1. Harku	53.0	3238	61.1	9036	481	18.8	35.1	50.5	14.4	2286	1603	164	1767	3657	2247	7671	3.7
2. Jõelähtme	139.4	2626	18.8	5645	330	17.1	37.9	49.7	12.4	1596	1418	36	1454	2093	1194	4741	4.4
3. Keila	320.9	4840	15.1	21012	806	26.1	20.6	57.3	22.1	3458	4062	62	4124	8389	6237	18750	5.1
4. Kiiu	102.6	1501	14.6	5742	239	24.0	27.2	46.0	26.8	1212	1308	33	1341	2234	1472	5047	5.6
5. Kodasoo	57.5	1198	20.8	3235	156	20.7	37.8	39.8	22.4	804	753	17	770	1222	850	2842	5.0
6. Naissaare	16.9	261	15.4	71	30	2.4	100.0	-	-	124	1	1	2	27	12	41	0.1
7. Nehatu	122.7	2445	19.9	8830	449	19.7	40.7	45.7	13.6	2115	1440	54	1494	3775	2547	7816	3.3
8. Prangli	5.2	518	100.0	521	86	6.1	98.8	1.2	-	401	8	-	8	124	176	308	0.1
9. Viimsi	23.3	1425	61.2	2333	234	10.0	74.3	23.1	2.6	1070	253	9	262	1005	699	1966	1.1
10. Vääna	75.8	1521	20.1	6034	252	23.9	13.5	72.6	13.9	1127	1263	10	1273	2351	1759	5383	5.1
Kokku	917.3	19573	21.5	62459	3063	20.2	34.2	48.4	17.3	14193	12109	386	12495	24877	17193	54565	4.3
16. Lahemaa.																	
11. Kolga	225.4	3960	17.6	12476	621	20.1	39.1	45.6	15.3	2987	2329	51	2380	4689	3648	10717	3.8
2. Kõnnu	183.1	3940	21.5	11262	611	18.4	45.8	47.1	7.1	2844	1364	33	1397	3927	2847	8171	2.3
3. Palmse	194.5	3256	16.7	8574	451	19.0	34.8	47.9	17.3	2053	1709	37	1746	3590	2572	7908	3.9
4. Varangu	116.3	1899	16.3	7765	358	21.7	31.9	44.4	23.7	1495	2116	17	2133	3052	1962	7147	6.0
5. Vihula	114.2	2565	22.5	8552	416	20.6	29.6	48.5	21.9	1895	2163	57	2220	3719	2073	8012	5.3
Kokku	833.5	15620	18.5	48629	2457	19.8	37.3	46.7	16.0	11274	9681	195	9876	18977	13102	41955	4.0

A	Hariliku (musta) kesa		Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) (põllu kasutamine) ha'des							Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %-des								
			Toiduviljad		Söödaviljad				Lina	Toiduviljad			Söödaviljad					Lina
			Teraviljad		Kar-	Põld-	Kaer	Sega-		Teraviljad			Kartul	Põld-	Kaer	Sega-	Kokku	
	Pind- sla ha:des	% põllu- maast	Rukis ha	Oder ha	tul ha	hein ha	ha	vili ha	ha	Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	%	hein %	%	vili %	%	%
	1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi																	
	15. T a l l i n n a m a a.																	
1.	173	10.8	233	237	300	278	170	35	1	14.5	14.8	29.3	18.7	17.4	10.6	2.2	30.2	0.1
2.	201	14.2	255	231	201	161	160	70	4	18.0	16.3	34.3	14.2	11.4	11.3	4.9	27.6	0.3
3.	627	15.4	627	615	641	678	205	402	4	15.4	15.1	30.5	15.8	16.7	5.1	9.9	31.7	0.1
4.	192	14.7	247	168	163	142	194	79	5	18.9	12.8	31.7	12.5	10.9	14.8	6.0	31.7	0.4
5.	104	13.8	119	119	73	105	104	60	4	15.8	15.8	31.6	9.7	14.0	13.9	8.0	35.9	0.5
6.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7.	162	11.3	242	216	241	187	199	52	1	16.8	15.0	31.8	16.7	13.0	13.8	3.6	30.4	0.1
8.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9.	15	5.9	27	29	70	46	10	16	-	10.7	11.5	22.2	27.7	18.2	3.9	6.3	28.4	-
10.	155	12.3	208	183	168	159	97	64	1	16.4	14.5	30.9	13.3	12.6	7.7	5.1	25.4	0.1
	1629	13.8	1958	1798	1857	1756	1139	778	20	16.3	15.0	31.3	15.3	14.7	9.5	6.4	30.6	0.2
	16. L a h e m a a.																	
1.	320	13.7	472	295	321	206	224	149	12	20.3	12.7	33.0	13.8	8.8	9.6	6.4	24.8	0.5
2.	176	12.9	259	122	275	132	145	77	7	19.0	8.9	27.9	20.2	9.7	10.6	5.7	26.0	0.5
3.	265	15.5	333	189	202	120	199	130	9	19.5	11.1	30.6	11.8	7.0	11.7	7.6	26.3	0.5
4.	285	13.5	362	274	330	234	355	74	7	17.1	12.9	30.0	15.6	11.1	16.8	3.5	31.4	0.3
5.	297	13.7	384	281	271	210	372	139	9	17.8	13.0	30.8	12.5	9.7	17.2	6.4	33.3	0.4
	1343	13.9	1810	1161	1399	902	1295	569	51	18.7	12.0	30.7	14.4	9.3	13.4	5.9	28.6	0.5

A	Põllu + aiamaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	Saagimaa ühikuid vallase resp. põgastikus	Loomaühikuid keskm. talundi kohta	Loomaühikuid üldarv	Põllumaa 100 ha kohta: Loomaühikuid 100 ha põllumaa kohta	Heinamaa 100 ha heinamaa kohta	Karjamaa 100 ha karjamaa kohta	Saagimaa 100 saagimaa ühiku kohta	Rahvastikutihedus: Põllumaa 100 ha kohta: Teoreetiliselt	Faktiliselt	Vahe	Vahe %	Saagimaa 100 ühiku kohta: Teoreetiliselt	Faktiliselt	Vahe	Vahe %
	talundi pindalast																	
	1929.a. põllumajanduslaku üleskirjutuse järgi																	
	15. T a l l i n n a m a a.																	
1.	19.5	40.5	24.8	3018	6.3	2541	158.5	69.5	113.1	84.1	121.1	142.6	-21.5	-17.8	57.8	75	-17.2	-29.8
2.	25.8	37.1	21.1	2156	12.6	1814	127.9	86.7	151.9	84.1	104.2	112.6	-8.4	-8.1	43.3	74	-30.7	-70.9
3.	19.6	39.9	29.7	7157	8.9	4587	112.9	54.4	73.5	64.1	91.7	85.1	+6.6	+7.2	50.1	48	+2.1	+4.2
4.	23.4	38.9	25.6	2121	8.9	1660	126.9	74.3	112.8	78.3	84.5	92.7	-8.2	-9.7	50.0	57	-7.0	-14.0
5.	23.8	37.8	26.3	1203	7.7	949	127.4	77.7	111.6	78.8	93.3	106.8	-13.5	-14.5	53.2	67	-13.8	-25.9
6.	2.8	38.0	16.9	11	0.4	28	2800	104.0	200.0	254.5	176.3	124.0	-52.3	-29.7	580.1	1127	-546.9	-94.3
7.	16.9	42.8	28.8	2820	6.3	2706	187.9	71.7	106.2	95.9	133.8	146.9	-13.1	-9.8	57.8	61	-3.2	-5.5
8.	1.5	23.8	33.8	65	0.8	141	1762.5	113.7	80.1	217.1	-	-	-	-	774.5	617	+157.5	+20.3 +25.5%
9.	11.2	43.1	30.0	618	2.6	779	307.9	77.5	111.4	126.0	346.8	422.9	-76.1	-21.9	83.6	173	-89.4	-106.9
10.	21.1	39.0	29.1	2125	8.4	1490	117.9	63.8	84.1	69.6	91.7	89.2	+2.5	+2.7	51.3	53	-1.7	-3.3
	20.3%	39.8%	27.2%	21294	7.2	16695	136.2	67.0	97.9	77.8	106.3	113.2	-6.9	-6.5%	54.7	64.8	-10.1	-18.3%
	16. L a h e m a a.																	
1.	19.1	37.6	29.2	4099	6.6	3252	139.6	69.3	89.1	79.3	118.4	128.3	-9.9	-8.4	56.7	73	-16.3	-28.7
2.	12.4	34.9	25.3	2806	4.6	2451	179.7	62.4	86.1	87.3	182.9	208.5	-25.6	-14.0	65.9	101	-35.1	-53.3
3.	20.4	41.9	30.0	3030	6.7	2377	139.1	66.2	92.4	78.4	115.7	120.1	-4.4	-3.8	56.4	68	-11.6	-20.6
4.	27.5	39.3	25.3	3190	8.9	2137	101.0	70.0	108.9	67.0	79.6	70.7	+8.9	+11.2	50.1	47	+3.1	+6.2
5.	26.0	43.5	24.2	3460	8.3	2728	126.1	73.4	131.6	78.8	88.7	87.6	+1.1	+1.2	51.5	55	-3.5	+6.8
	20.3%	39.0%	26.9%	16585	6.8	12945	133.7	68.2	98.8	78.0	113.4	116.4	-3.0	-2.6%	56.1	68.0	-11.9	-21.2

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala kadastri andmeil km2:tes	Elanikke 1922.a. 28.XII rahvaloenduse	Elanikke 1 km^2:i kohta 1922.a. rahvaloenduse	Kokku talundi-del maad (ha:des)	Talundite arv	Talundi keskm. suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti % 1-10ha	10-30ha	30 ja >30ha	Talundite rahva arv	Talundid põllumaad (ha:des)	Talundeil aiamaad (ha:des)	Talundeil sia- ja põllumaad (ha:des)	Talundeil heinamaad (ha:des)	Talundeil karjamaad (ha:des)	Talundeil põllumajandusl. maad (ha:des)	Põllu- ja aiamaad keskm. talundi kohta
							1929.a. põllumajanduslaku üleskirjutuse järgi										
17. Lavamaa.																	
1. Auvere-Joala	157.2	1378	8.6	9622	311	30.9	27.6	51.8	20.6	1465	1230	43	1273	3117	2160	6550	4.1
2. Erra	41.3	1011	24.5	2884	157	18.4	43.3	41.4	15.3	700	932	8	940	1153	615	2708	5.9
3. Jõhvi	208.8	2878	13.8	10117	460	22.0	21.3	62.2	16.5	2354	3429	75	3504	3446	2328	9278	7.6
4. Järve	91.8	3758	40.9	7109	445	16.0	44.3	46.5	9.2	2171	2321	41	2362	2862	1298	6522	5.3
5. Kalvi	132.0	3879	29.4	8613	562	15.3	41.8	49.1	9.1	2477	2823	38	2861	3035	2098	7994	5.1
6. Kohtla	86.4	1493	17.3	4983	233	21.4	27.9	40.8	31.3	1224	1624	26	1650	2076	885	4611	7.1
7. Kunda-Malla	116.3	2347	20.2	6270	358	17.5	46.9	32.4	20.7	1629	1764	38	1802	2530	1566	5898	5.0
8. Narva	173.0	2795	16.2	8345	572	14.6	70.6	25.9	3.5	2511	1602	64	1666	2352	1461	5479	2.9
9. Peetri	118.3	2123	17.9	6668	343	19.4	24.2	64.1	11.7	1513	1528	53	1581	2662	1710	5953	4.6
10. Püssi	317.6	4063	12.8	11908	661	18.0	43.7	35.6	20.7	3210	3584	60	3644	4782	2760	11186	5.5
11. Vaivara	148.9	2712	18.2	7719	335	23.0	19.7	70.4	9.9	1594	1650	46	1696	2418	1873	5987	5.1
12. Voka	124.3	2330	18.7	6861	270	25.4	21.5	58.9	19.6	1336	2068	47	2115	2421	1056	5592	7.8
Kokku	1715.9	30767	17.9	91099	4707	19.4	38.6	46.8	14.5	22184	24555	539	25094	32854	19810	77758	5.3
18. Alutaguse.																	
1. Iisaku	264.1	3308	12.5	12405	547	22.7	36.4	52.3	11.3	2708	2363	68	2431	3221	3282	8934	4.4
2. Illuka	221.3	2024	9.1	8396	320	26.2	15.3	63.8	20.9	1663	1997	30	2027	2571	2591	7189	6.3
3. Kose	90.5	1314	14.5	11572	293	39.5	42.0	49.5	8.5	1246	602	11	613	1752	2285	4650	2.1
4. Maidla	135.1	2793	20.0	7284	439	16.6	38.3	52.6	9.1	2214	1732	38	1770	2686	1723	6179	4.0
5. Mõetaguse	261.3	2683	10.3	12392	516	24.0	26.2	49.2	24.6	2711	3450	58	3508	4148	3324	10980	6.8
6. Paasvere	249.4	3230	13.0	12847	617	20.8	18.8	68.2	13.0	2762	5506	53	5559	3791	1978	11328	9.0
7. Pada	193.9	2909	15.0	10394	485	21.4	32.8	46.2	21.0	2181	3160	42	3202	3488	2700	9390	6.6
8. Roela	211.5	2387	11.3	9649	392	24.6	22.7	54.8	22.5	1902	2866	42	2908	3042	2294	8244	7.4
9. Skarjatina	111.3	3567	32.0	8965	619	14.5	61.7	35.4	2.9	3043	1959	76	2035	1824	2396	6255	3.3
10. Tudulinna	245.9	1841	7.5	13513	282	47.9	10.6	40.1	49.3	1621	1698	44	1742	3659	4518	9919	6.2

A	Hariliku (musta) kesa		Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) (põllu kasutamine) ha'des						Lina	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %%-des							
			Toiduviljad		Söödaviljad					Toiduviljad			Söödaviljad				
			Teraviljad		Kartul	Põld-hein	Kaer	Segavili		Teraviljad			Kartul	Põld-hein	Kaer	Segavili	Kokku	
	Pinda-ala ha'des	% põllu-maast	Rukis ha	Oder ha	ha	ha	ha	ha	ha	Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	%	%	%	%	%	%
	1929.a. põllumajandusliku ülesskirjutuse järgi																	
										17. L a v a m a a.								
1.	140	11.4	161	172	143	206	184	42	9	13.1	14.0	27.1	11.6	16.7	15.0	3.4	35.1	0.7
2.	121	13.0	130	182	113	168	141	14	7	14.0	19.5	33.5	12.1	18.0	15.1	1.5	34.6	0.8
3.	224	6.5	522	386	516	772	479	32	16	15.2	11.2	26.4	15.0	22.5	14.0	0.9	37.4	0.5
4.	140	6.0	373	333	274	270	382	29	10	16.1	14.4	30.5	11.8	11.6	16.5	1.3	29.4	0.4
5.	340	12.1	501	389	492	337	346	70	20	17.8	13.8	31.6	17.4	11.9	12.3	2.5	26.7	0.7
6.	133	8.2	276	132	291	234	235	44	23	17.0	8.1	25.1	17.9	14.4	14.5	2.7	31.6	1.4
7.	273	15.5	326	292	311	122	239	32	13	18.5	16.6	35.1	17.6	6.9	13.6	1.8	22.3	0.7
8.	287	17.9	256	165	168	186	212	19	5	16.0	10.3	26.3	10.5	11.6	13.2	1.2	26.0	0.3
9.	182	11.9	237	204	190	178	266	36	4	15.5	13.4	28.9	12.4	11.6	17.4	2.4	31.4	0.3
10.	464	13.0	660	532	494	446	541	73	20	18.4	14.9	33.3	13.8	12.4	15.1	2.0	29.5	0.6
11.	153	9.3	220	240	210	267	244	74	7	13.3	14.5	27.8	12.7	16.2	14.8	4.5	35.5	0.4
12.	166	8.0	297	277	266	374	280	99	8	14.4	13.4	27.8	12.9	18.1	13.5	4.8	36.4	0.4
	2623	10.7	3959	3304	3468	3560	3549	564	142	16.1	13.5	29.6	14.1	14.5	14.5	2.3	31.3	0.6
										18. A l u t s g u s e.								
1.	159	6.7	375	273	247	402	378	10	57	15.9	11.6	27.5	10.4	17.0	16.0	0.4	33.4	2.4
2.	149	7.5	299	245	250	400	301	37	23	15.0	12.3	27.3	12.5	20.0	15.1	1.8	36.9	1.2
3.	123	20.4	97	89	36	54	79	1	5	16.1	14.8	30.9	6.0	9.0	13.1	0.2	22.3	0.8
4.	90	5.2	305	251	297	246	247	18	14	17.6	14.5	32.1	17.2	14.2	14.3	1.0	29.5	0.8
5.	255	7.4	502	439	495	698	482	78	42	14.6	12.7	27.3	14.3	20.2	14.0	2.3	36.5	1.2
6.	490	8.9	681	549	396	1629	1082	110	82	12.4	10.0	22.4	7.2	29.6	19.7	2.0	51.3	1.5
7.	439	13.9	590	331	522	436	427	74	22	18.7	10.5	29.2	16.5	13.8	13.5	2.3	29.6	0.7
8.	353	12.3	474	318	344	521	486	99	27	16.5	11.1	27.6	12.0	18.2	17.0	3.5	38.7	0.9
9.	387	19.8	412	199	164	145	144	5	30	21.0	10.2	31.2	8.4	7.4	7.4	0.2	15.0	1.5
10.	164	9.7	290	181	119	330	290	30	40	17.1	10.7	27.8	7.0	19.4	17.1	1.8	38.3	2.3

A	Põllu + aiamaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	Saagimaa ühikuid valla resp. paigastikus	Saagimaa ühikuid keskm. talundi kohta	Loomaühikuid üldarv	Loomaühikuid 100 ha põllumaa kohta	Loomaühikuid 100 ha heinamaa kohta	Loomaühikuid 100 ha karjamaa kohta	Loomaühikuid 100 saagimaa ühiku kohta	Rahvastikutihedus põllumaa 100 ha kohta teoreetiliselt	Rahvastikutihedus põllumaa 100 ha kohta faktiliselt	Rahvastikutihedus põllumaa 100 ha kohta vahe	Rahvastikutihedus põllumaa 100 ha kohta vahe %	Rahvastikutihedus saagimaa 100 ühiku kohta teoreetiliselt	Rahvastikutihedus saagimaa 100 ühiku kohta faktiliselt	Rahvastikutihedus saagimaa 100 ühiku kohta vahe	Rahvastikutihedus saagimaa 100 ühiku kohta vahe %
	talundi pindalast										1929.a. põllumajandusliku üleskirjutamise järgi							
								17. L a v a m a a.										
1.	13.2	32.4	22.5	2376	7.6	1861	151.3	59.7	86.1	78.3	110.8	119.1	-8.3	-7.5	53.5	61	-7.5	-14.0
2.	32.6	40.0	21.3	1320	8.4	793	85.1	68.8	129.0	60.1	80.8	75.1	+5.7	+7.1	51.3	54	-2.7	-5.5
3.	34.6	34.1	23.0	4715	10.2	3022	88.1	87.7	129.8	64.1	58.0	69.2	-11.2	-19.3	47.3	50	-2.7	-5.7
4.	33.2	40.3	18.3	3272	7.3	2346	101.1	82.0	180.7	71.7	88.7	93.5	-4.8	-5.4	54.4	66	-11.6	-21.3
5.	33.2	35.2	24.4	3935	7.0	3656	129.5	120.5	174.1	72.6	91.7	87.7	+4.0	+4.4	55.3	63	-7.7	-13.9
6.	33.1	41.7	17.8	2302	9.9	1527	94.0	75.9	172.5	66.3	68.8	75.4	-6.6	-9.6	47.9	53	-5.1	-10.6
7.	28.7	40.3	25.0	2670	7.5	2106	119.4	83.2	134.5	78.8	93.3	92.3	+1.0	+1.0	53.8	61	-7.2	-13.4
8.	20.0	28.2	17.5	2473	4.3	1974	123.2	83.9	135.1	79.8	149.6	156.7	-7.1	-5.0	67.8	101	-33.2	-49.0
9.	23.7	39.9	25.7	2503	7.3	1782	116.6	66.9	104.2	71.2	100.3	99.0	+1.3	+1.3	54.4	60	-5.6	-10.3
10.	30.6	40.1	23.2	5254	7.9	3617	100.9	75.6	131.0	68.8	83.2	89.6	-6.4	-7.7	52.6	61	-8.4	-16.0
11.	22.0	31.3	24.3	2582	7.7	1968	113.2	81.4	105.1	76.1	91.7	96.6	-4.9	-5.3	53.2	62	-7.8	-14.7
12.	30.8	35.3	15.4	2878	10.6	1887	91.2	77.9	178.7	65.5	63.4	64.6	-1.2	-1.9	46.5	48	-1.5	-3.2
	27.5%	36.1%	21.7%	36280	7.7	26539	108.8	80.8	134.0	73.2	88.7	90.3	-1.6	-1.8%	53.2	61.1	-7.9	-14.2%
								18. A l u t a g u s e.										
1.	19.6	26.0	26.5	3728	6.8	2803	118.6	87.0	85.4	75.2	104.2	114.6	-10.4	-10.0	56.0	73	-17.0	-30.4
2.	24.1	30.6	30.9	3059	9.5	2080	105.2	80.7	80.9	67.9	76.3	83.3	-7.0	-9.1	49.3	54	-4.7	-9.5
3.	5.3	15.1	19.8	1394	4.7	940	156.1	53.7	41.1	67.4	198.0	207.0	-9.0	-5.5	65.3	89	-23.7	-36.3
4.	24.3	36.9	23.6	2700	6.0	2213	127.2	82.7	128.4	82.0	111.2	127.8	-16.6	-14.9	59.0	82	-23.0	-4.0
5.	28.3	33.5	26.8	5044	9.8	3619	104.9	87.2	108.9	71.7	71.4	78.6	-7.2	-10.1	48.1	54	-5.9	-12.3
6.	43.3	29.5	15.4	6804	11.0	3604	65.5	95.1	182.2	53.0	56.0	50.2	+5.8	+10.4	45.8	41	+4.8	+10.5
7.	30.8	33.6	26.0	4479	9.2	2754	87.1	78.9	102.0	65.5	73.3	69.0	+4.3	+5.9	49.4	49	+0.4	+0.8
8.	30.1	31.5	23.8	4013	10.0	2304	80.4	75.7	100.4	57.4	66.4	66.4	0	-	47.7	47	+0.7	+1.5
9.	22.7	20.4	26.7	2850	4.6	1808	92.3	99.1	75.5	61.3	133.8	155.3	-21.5	-16.1	65.9	107	-41.1	-62.3
10.	12.9	27.1	33.4	3335	11.8	2395	141.0	65.5	53.0	71.8	77.4	95.5	-18.1	-23.3	44.5	49	-4.5	-10.1

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala kadastri andmeil km²:tes	Elanikke 1922.a. 28.XII rahvaloenduse	Elanikke 1 km²:l kohta 1922.a. rahvaloenduse	Kokku talundi maad (ha:des)	Talundite arv	Talundi keskm. suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti % 1-10ha	10-30ha	30 ja 30ha	Talundite rahva arv	Talundeil põllumaad (ha:des)	Talundeil aiamaad (ha:des)	Talundeil aia- ja põllumaad (ha:des)	Talundeil heinamaad (ha:des)	Talundeil karjamaa (ha:des)	Talundeil põllumajandusl. maad (ha:des)	Põllu- ja aiamaad keskm. talundi kohta (ha:des)
1929.a. põllumajanduselise ülesskirjutuse järgi																	
18. Alutaguse. (järg).																	
11. Vaeknarva	270.5	3153	11.7	7586	463	16.4	70.2	27.0	2.8	2246	640	24	664	2126	1460	4250	1.4
12. Venevere	97.5	1018	10.4	3732	177	21.1	34.5	51.4	14.1	734	972	6	978	1189	782	2949	5.5
Kokku	2352.3	30227	12.8	118735	5150	23.1	36.7	49.0	15.3	25031	26945	492	27437	33497	29333	90267	5.3
19. Lohusuu maa.																	
1. Avinurme	312.3	4679	15.0	14099	843	16.7	42.8	46.2	11.0	3887	2973	72	3045	4632	5169	12846	3.6
2. Kasepää	-	3075	-	2299	515	4.5	93.8	6.2	-	2424	422	115	537	1415	287	2239	1.0
3. Lohusuu	34.6	2240	64.7	4110	357	11.6	66.9	28.6	4.5	1433	485	40	525	1244	1839	3608	1.4
4. Roela	103.5	1977	19.1	6547	288	22.7	25.0	46.2	28.8	1430	2830	44	2874	2103	1226	6203	9.9
5. Saare	75.3	1725	22.9	6234	289	21.6	31.2	49.1	19.7	1399	2446	51	2497	1810	1287	5594	8.6
6. Torma	118.3	3477	29.4	12039	572	21.0	29.2	53.7	17.1	2811	4712	117	4829	4012	2544	11385	8.4
Kokku	644.0	17173	26.7	45328	2864	15.8	49.3	38.5	12.1	13384	13868	439	14307	15216	12352	41875	5.0
20. Peipsiäärne.																	
1. Alatskivi	134.8	2021	15.0	7570	396	53.3	37.9	44.4	17.7	2005	3027	100	3127	2133	1584	6844	7.9
2. Kastre-Võnnu	281.3	3906	13.9	12458	770	16.2	64.4	19.0	16.6	3545	4685	110	4795	4309	1562	10666	6.2
3. Kavastu	154.9	3057	19.7	10483	381	27.5	26.0	47.0	27.0	2084	4260	104	4364	2775	1683	8822	11.5
4. Kokora	39.6	1037	26.2	3019	193	15.6	30.6	63.2	6.2	973	1552	25	1577	764	521	2862	8.1
5. Meeksi	110.9	2378	21.4	4818	364	13.2	59.9	30.8	9.3	1604	1963	32	1995	1372	787	4154	5.4
6. Pala	137.9	2853	20.7	10041	520	19.3	23.3	62.1	14.6	2554	5008	94	5102	2449	1872	9423	9.8
7. Peipsiäärne	-	3583	-	838	494	1.7	99.8	0.2	-	2245	45	142	187	377	246	810	0.3
8. Ranna	124.1	2508	20.2	3485	281	12.4	44.1	52.7	3.2	1196	1378	24	1402	1362	553	3317	5.0
9. Räpina	191.4	3243	17.1	11104	562	19.8	36.3	48.0	15.7	2795	5713	122	5835	2897	683	9415	10.2
Kokku	1174.9	24586	20.9	63816	3961	17.2	49.6	37.3	13.1	19001	27631	753	28384	18438	9491	56313	7.2

A	Hariliku (musta) kesa		Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) (põllu kasutamine) ha'des						Lina	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %%-des								
			Toiduviljad		Söödaviljad					Toiduviljad			Söödaviljad					
			Teraviljad		Kartul	Põld-hein	Kaer	Segavili		Teraviljad			Kartul	Põld-hein	Kaer	Segavili	Kokku	
	Pinda-ala ha'des	% põllu-maast	Rukis ha	Oder ha	ha	ha	ha	ha	ha	Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	%	%	%	%	%	%
										1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi								
										18. A l u t a g u s e (järg).								
11.	49	7.6	132	63	135	29	83	-	9	20.6	9.8	30.4	21.1	4.5	13.0	-	17.5	1.4
12.	50	5.2	159	95	69	241	194	8	17	16.4	9.8	26.2	7.1	24.8	20.0	0.8	45.6	1.7
	2708	10.1	4316	3033	3074	5131	4193	470	368	16.0	11.3	27.3	11.4	19.0	15.6	1.7	35.3	1.4
										19. L o h u s u u m a a.								
1.	261	8.8	303	438	200	555	577	29	128	10.2	14.7	24.9	6.7	18.7	19.4	1.0	39.1	4.3
2.	12	2.8	12	51	85	13	59	-	10	2.8	12.1	14.9	20.1	3.1	14.0	-	17.1	2.4
3.	26	5.4	91	67	87	42	48	4	2	18.8	13.8	32.6	17.9	8.7	9.9	0.8	19.4	0.4
4.	384	13.6	421	326	101	471	615	161	101	14.9	11.5	26.4	3.6	16.6	21.7	5.7	44.0	3.6
5.	357	14.6	379	222	109	395	501	152	56	15.5	9.1	24.6	4.5	16.1	20.5	6.2	42.8	2.3
6.	629	13.4	569	618	201	1028	1009	44	252	12.1	13.1	25.2	4.3	21.8	21.4	0.9	44.1	5.4
	1669	12.0	1775	1722	783	2504	2809	390	549	12.7	12.4	25.1	5.7	18.1	20.2	2.8	41.1	4.0
										20. P e i p s i m a a								
1.	423	14.0	397	328	109	524	688	37	74	13.1	10.8	23.9	3.6	17.3	22.7	1.2	41.2	2.5
2.	600	12.8	527	469	203	845	1145	49	203	11.2	10.0	21.2	4.3	18.1	24.5	1.1	43.7	4.3
3.	530	12.4	388	353	116	1097	1051	114	152	9.1	8.3	17.4	2.7	25.8	24.7	2.7	53.2	3.6
4.	200	12.9	217	176	65	233	384	26	44	14.0	11.3	25.3	4.2	15.0	24.7	1.7	41.4	2.8
5.	237	12.1	232	194	87	364	380	31	142	11.8	9.9	21.7	4.4	18.5	19.4	1.6	39.5	7.2
6.	724	14.5	662	412	169	1079	1281	43	141	13.2	8.2	21.4	3.4	21.5	25.6	0.8	47.9	2.8
7.	1	2.2	5	2	21	2	4	-	-	11.1	4.4	15.5	46.7	4.4	8.9	-	13.3	-
8.	147	10.7	177	180	74	180	297	5	38	12.8	13.1	25.9	5.4	13.1	21.5	0.4	35.0	2.7
9.	552	9.7	721	386	188	1538	1208	118	292	12.6	6.8	19.4	3.3	26.9	21.1	2.1	50.1	5.1
	3414	12.4	3326	2500	1032	5863	6438	423	1086	12.0	9.0	21.0	3.7	21.2	23.3	1.5	46.0	3.9

	Põllu + talumaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	Saagimaa ühikuid vallan. resp. põlgastikus	Saagimaa ühikuid keskm. talundi kohta	Loomaühikuid üldarv	Loomaühikuid 100 ha põllumaa kohta	Loomaühikuid 100 ha heinamaa kohta	Loomaühikuid 100 ha karjamaa kohta	Loomaühikuid 100 saagimaa ühiku kohta	Rahvastikutihedus: Põllumaa 100 ha kohta — Teoreetiliselt	Põllumaa 100 ha kohta — Faktiliselt	Põllumaa 100 ha kohta — Vahe	Põllumaa 100 ha kohta — Vahe %	Saagimaa 100 ühiku kohta — Teoreetiliselt	Saagimaa 100 ühiku kohta — Faktiliselt	Saagimaa 100 ühiku kohta — Vahe	Saagimaa 100 ühiku kohta — Vahe %
	talundi pindalast										1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi							
18. Alutaguse (järg).																		
11.	8.8	28.0	19.2	1414	3.1	1100	171.9	51.7	75.3	77.7	281.4	350.9	-69.5	-24.7	77.7	159	-81.3	-104.6
12.	26.2	31.9	20.9	1392	7.9	948	97.5	79.7	108.4	68.1	85.9	75.5	+10.4	+12.1	52.6	53	-0.4	-0.8
	23.1%	28.2%	24.7%	40212	7.8	26568	98.6	79.3	90.6	66.1	88.8	92.9	-4.1	-4.6%	52.9	62.2	-9.3	-17.6
19. Lohusuumaa.																		
1.	21.6	32.9	36.7	4978	5.7	4044	136.0	80.7	78.4	81.1	124.0	130.7	-6.7	-5.4	60.3	68	-7.7	-12.8
2.	23.4	61.6	12.5	934	1.8	745	176.5	52.6	259.6	79.8	-	-	-	-	97.5	259	-161.5	-164.0
3.	12.8	30.3	44.7	1112	3.1	874	180.2	70.3	47.5	78.6	281.4	295.5	-14.1	-5.0	77.7	128	-50.3	-64.7
4.	43.9	32.1	18.7	3584	12.4	2368	83.7	112.6	193.1	66.1	51.6	50.5	+1.1	+2.1	43.6	40	+3.6	+8.3
5.	40.1	29.0	20.6	3142	10.8	2228	91.1	123.1	173.1	70.9	58.3	57.2	+1.1	+1.9	46.2	44	+2.2	+4.8
6.	40.1	33.3	21.1	6214	10.9	4252	90.2	106.0	167.1	68.4	63.2	59.7	+3.5	+5.5	46.0	45	+1.0	+2.2
	31.6%	33.6%	27.2%	19964	7.0	14511	104.6	95.4	117.5	72.7	93.3	96.5	-3.2	-3.4%	55.3	67.0	-11.7	-21.1%
20. Peipsimaa.																		
1.	41.3	28.2	20.9	3898	9.8	2760	91.2	129.4	174.2	71.6	62.7	66.2	-3.5	-5.6	48.1	51	-2.9	-6.0
2.	38.5	34.6	12.5	6106	7.9	3456	73.8	80.2	221.2	56.6	77.4	75.7	+1.7	+2.2	52.6	58	-5.4	-10.3
3.	41.6	26.5	16.1	5310	13.9	3388	79.5	122.1	201.3	63.8	45.3	48.9	-3.6	-8.0	41.6	39	+2.6	+6.2
4.	52.2	25.3	17.3	1846	9.6	1403	90.4	183.6	269.3	76.0	61.4	62.7	-1.3	-2.1	48.5	52	-3.5	-7.2
5.	41.4	28.5	16.3	2456	6.7	1373	69.9	100.1	174.4	55.9	87.3	81.7	+5.6	+6.4	56.4	65	-8.6	-15.3
6.	50.8	24.4	18.6	5935	11.5	3788	75.6	154.7	202.3	63.2	52.0	51.0	+1.0	+2.0	45.0	42	+3.0	+6.7
7.	22.3	45.0	29.4	318	0.6	363	806.7	96.3	147.6	114.1	-	-	-	-	686.9	706	-19.1	-2.8
8.	40.2	39.1	15.9	1826	6.5	1267	91.9	93.0	229.1	69.4	93.3	86.8	+6.5	+7.0	57.1	65	-7.9	-13.8
9.	52.5	26.1	6.2	6662	11.9	5227	91.5	180.4	765.2	64.2	50.3	48.9	+1.4	+2.8	44.4	42	+2.2	+5.0
	44.5%	28.9%	14.9%	34417	8.7	23025	83.3	124.8	242.6	66.9	68.0	68.8	-0.8	-1.2%	50.5	55.2	-4.7	-9.3%

B.

P E A L V E E - R E G I O O N I

P A I G A S T I K U D.

Paigastiku kuuluvad vallad (nimed)	Paigastiku resp.valla pindala kadastri andmeil km²: tes.	Elanikke 1922.a. rahvaloenduse	Elanikke pro 1 km² 1922.a.	Talunditel üldse maad (ha-des) 1929.a.	Talundite arv 1929a.	Talundite keskmine suurus (ha-des) 1929a.	Talundid suurusrühmiti 1-10 ha %	10-30 ha %	30ja 30 ha %	Rahva arv 1929.a.	Põllumaad ha	Aiamaad ha	Põllu + aiamaad ha	Heinamaad ha	Karjamaad ha	Põllumajanduslikku mead	Põllu + aiamaad ühe talundi kohta (ha) 1929.a.
							21. S a k a l a										
1. Aidu	48.7	1210	24.8	5528	168	32.9	29.8	32.7	37.5	884	1900	70	1970	1067	1372	4409	11.7
2. Heimtali	68.2	1028	15.1	4146	160	25.9	21.9	50.0	28.1	870	1764	30	1794	1062	976	3832	11.2
3. Holstre	90.8	2198	24.1	8631	369	23.4	38.8	34.4	26.8	1752	3339	86	3425	2003	2415	7843	9.2
4. Kaarli	55.9	1177	21.1	3890	186	20.9	38.7	39.8	21.5	880	1641	50	1691	997	831	3519	9.9
5. Kärstna	59.0	1114	18.9	3382	165	20.5	38.2	39.4	22.4	802	1802	55	1857	738	518	3113	11.2
6. Loodi	39.9	881	22.1	4134	154	26.8	27.3	50.0	22.7	761	1494	48	1542	929	715	3186	10.0
7. Olustvere	128.0	2493	19.5	10074	364	27.7	25.3	39.8	34.9	1883	3111	71	3182	3340	2851	9373	8.7
8. Puiatu	37.6	893	23.8	2856	134	21.3	44.0	30.6	25.4	592	969	27	996	853	767	2616	7.3
9. Päri	19.9	320	16.1	1518	66	23.0	34.8	37.9	27.3	319	671	18	689	410	326	1425	10.4
10. Pärsti	34.1	744	21.8	3086	91	33.9	18.7	43.9	37.4	526	1285	49	1334	927	573	2834	14.6
11. Riidaja	30.6	701	22,9	2108	116	18.1	42.3	37.9	19.8	585	1063	16	1079	591	235	1905	9.3
12. Suislepi - Uue	72.6	823	11.3	3053	164	18.6	41.5	45.1	13.4	712	1301	32	1333	748	547	2628	8.1
13. Suislepi - Vana	59.0	1974	33.5	6974	346	20.2	39.6	38.7	21.7	1588	2741	50	2791	1503	1679	5973	8.0
14. Sürgavere	80.6	1748	21.7	7559	270	28.0	21.5	49.3	29.2	1776	2893	78	2971	2136	1664	6771	11.0
15. Taevere	97.8	1853	18.9	16664	624	26.7	42.0	33.8	24.2	2856	4009	105	4114	4676	4845	13635	6.5
16. Tarvastu	160.1	4208	26.3	13570	587	23.1	28.8	44.6	26.6	1715	5758	156	5914	3460	2878	12252	10.0
17Tuhalaane	141.0	1298	9.2	5694	209	27.2	27.8	38.7	33.5	936	2369	62	2431	1283	1299	5013	11.1
18. Tänasilma-V.	78.4	1498	19.1	5553	271	20.5	52.0	21.8	26.2	1167	1688	55	1743	1517	2009	5269	6.4
19. Uusna	25.3	498	19.7	2275	78	29.2	17.9	43.7	38.4	384	958	20	978	697	420	2095	12.5
20. Viiratsi	18.7	316	16.9	1671	35	47.7	8.6	11.4	80.0	238	777	16	793	339	316	1448	22.6
21. Viljandi	112.7	2040	18.1	9551	294	32.5	21.1	37.4	41.5	1645	3679	86	3765	2392	1931	8088	12.8
22. Võidu - Uue	95.7	1418	14.8	7882	258	30.4	27.2	36.0	36.8	1308	2775	63	2838	2100	2065	7003	10.0
23. Võidu - Vana	62.1	992	16.0	5424	158	34.3	22.2	35.4	42.4	857	2054	44	2098	1394	1217	4709	13.2
24. Õisu	61.0	1190	19.5	4558	142	32.1	25.4	40.1	34.5	761	1678	42	1720	1169	1049	3938	12.1

B

Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) ha-des (põllu kasutamine)

Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) -des

Hariliku (musta) Toiduviljad Söödaviljad

KESA Pind-ala ha:des	% põllu maast	Teraviljad Rukis ha	Oder ha	Kartul ha	Põldhein ha	Kaer ha	Segavili ha	Lina ha	Toiduviljad Teraviljad Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	Kartul %	Söödaviljad Põldhein %	Kaer %	Segavili %	Kokku %	Lina %
1929.a. põlluma janduslik üleskirjutuse järgi																	
21 Sakala																	
1. 247	13.0	194	180	65	533	229	208	82	10.2	9.5	19.7	3.4	28.1	12.0	10.9	51.0	4.3
2. 202	11.4	135	175	62	423	169	236	42	7.7	9.9	17.6	3.5	24.0	9.6	13.4	47.0	2.4
3. 452	13.5	379	371	136	811	298	414	182	11.3	11.1	22.4	4.1	24.3	8.9	12.4	45.6	5.4
4. 216	13.1	134	165	62	377	221	202	72	8.2	10.0	18.2	3.8	28.0	13.5	12.3	48.8	4.4
5. 264	14.6	172	182	58	433	247	149	109	9.5	10.1	19.6	3.2	24.0	13.7	8.3	46.0	6.0
6. 191	12.8	108	140	58	407	151	157	76	7.2	9.4	16.6	3.9	27.2	10.1	10.5	47.8	5.1
7. 373	12.0	320	365	162	700	307	434	46	10.3	11.7	22.0	5.2	22.5	9.9	13.9	46.3	1.5
8. 114	11.8	93	92	42	239	92	165	16	9.6	9.5	19.1	4.3	24.7	9.5	17.0	51.2	1.7
9. 73	10.9	69	67	22	187	72	79	11	10.3	10.0	20.3	3.3	27.9	10.7	11.8	50.4	1.6
10. 178	13.8	142	110	56	363	159	158	11	11.0	8.6	19.6	4.4	28.2	12.4	12.3	52.9	0.9
11. 132	12.4	121	105	45	231	133	87	67	11.4	9.9	21.3	4.2	21.7	12.5	8.2	42.4	6.3
12. 193	14.8	170	112	57	217	108	176	59	13.1	8.6	21.7	4.4	16.7	8.3	13.5	38.5	4.5
13. 416	15.2	266	301	104	490	359	220	177	9.7	11.0	20.7	3.8	17.9	13.1	8.0	39.0	6.5
14. 353	12.2	290	301	132	771	381	315	59	10.0	10.5	20.5	4.6	26.7	13.2	10.9	50.8	2.0
15. 487	12.2	315	408	207	1071	487	417	76	7.9	10.2	18.1	5.2	26.7	12.1	10.4	49.2	1.9
16. 832	14.4	556	663	229	1184	502	820	324	9.7	11.5	21.2	4.0	20.6	8.7	14.2	43.5	5.6
17. 329	13.9	225	249	72	562	307	153	117	9.5	10.5	20.0	3.0	23.7	13.0	6.5	43.2	4.9
18. 218	12.9	137	189	65	386	173	236	60	8.1	11.2	19.3	3.8	22.9	10.2	14.0	47.1	3.6
19. 115	12.0	61	96	27	291	75	117	42	6.4	10.0	16.4	2.8	30.4	7.8	12.2	50.4	4.4
20. 66	8.5	71	64	22	240	75	78	16	9.1	8.2	17.3	2.8	30.9	9.7	10.0	50.6	2.1
21. 492	15.4	358	349	124	998	345	463	92	9.7	9.5	19.2	3.4	27.1	9.4	12.6	49.1	2.5
22. 362	13.0	219	288	104	762	326	374	59	7.9	10.2	18.1	3.7	27.4	11.8	13.5	52.7	2.1
23. 254	12.4	165	184	72	566	178	323	45	8.0	9.0	17.0	3.5	27.6	8.7	15.7	52.0	2.2
24. 212	12.6	132	161	57	409	217	151	70	7.9	9.6	17.5	3.4	24.3	12.9	9.0	38.1	4.2

B.

	Põllu + aiamaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	Saagimaa ühikuid vyllas resp. põigastikus	Saagimaa ühikuid keskmiselt talundi kohta	Loomaühikuid üldarv	Loomaühikuid 100 ha põllumaa kohta	Loomaühikuid 100 ha heinamaa kohta	Loomaühikuid 100 ha karjamaa kohta	Loomaühikuid 100 saagimaa ühiku kohta	Rahvastikutihedus: Põllumaa 100 ha kohta teoreetiliselt	Rahvastikutihedus: Põllumaa 100 ha kohta faktiliselt	Rahvastikutihedus: Põllumaa 100 ha kohta Vahe	Rahvastikutihedus: Põllumaa 100 ha kohta Vahe %	Rahvastikutihedus: Saagimaa 100 ühiku kohta Teoreetiliselt	Rahvastikutihedus: Saagimaa 100 ühiku kohta faktiliselt	Rahvastikutihedus: Saagimaa 100 ühiku kohta Vahe	Rahvastikutihedus: Saagimaa 100 ühiku kohta Vahe %
	Talunnol piirdalast					1929.a. põllumajanduseliku üleskirjutuse järgi												
						21. S a k a l a												
1.	35.6	19.3	24.8	2443	14.5	1460	76.8	136.8	106.4	59.8	44.6	46.5	-1.9	-4.3	40.9	36	+4.9	+12.0
2.	43.3	25.6	23.6	2205	13.8	1390	78.8	130.9	142.4	63.0	46.3	49.3	-3.0	-6.5	41.7	39	+2.7	+6.5
3.	39.7	28.2	28.0	4288	11.6	2628	78.7	181.2	108.8	61.3	55.0	52.5	+2.7	+5.0	44.8	41	+3.8	+8.5
4.	43.5	25.6	21.4	2065	11.1	1312	80.1	131.6	157.9	63.5	51.6	53.6	-2.0	-3.9	45.7	42	+7.7	+16.8
5.	54.9	21.8	15.3	2119	12.8	1252	69.5	169.6	241.7	59.1	46.3	44.5	+1.8	+4.0	43.0	37	+6.0	+14.0
6.	37.3	22.5	17.3	1681	12.2	1126	75.4	121.2	157.5	59.9	51.1	50.9	+0.2	+0.4	43.9	40	+3.9	+8.9
7.	31.6	33.2	28.3	4445	12.2	3223	103.6	96.5	113.0	72.7	57.7	60.5	-2.8	-4.9	43.9	42	+1.9	+4.3
8.	34.9	29.9	26.9	1324	9.9	988	102.0	115.8	128.8	74.6	67.2	61.1	+6.1	+9.1	47.9	45	+2.9	+6.1
9.	45.4	27.0	21.5	840	12.7	509	75.9	124.1	156.1	60.6	49.4	47.5	+1.9	+4.0	43.2	38	+5.2	+12.0
10.	43.2	30.0	1816	1653	18.2	963	74.9	108.9	168.1	58.3	36.8	40.9	-4.1	-11.1	37.2	32	+5.2	+14.0
11.	51.3	28.1	11.2	1282	10.9	839	78.9	141.9	357.0	66.8	54.4	55.0	-0.6	-1.1	46.0	46	+0.0	-
12.	43.7	24.5	17.9	1602	9.8	902	69.3	120.6	164.9	56.3	61.4	54.7	+6.7	+10.9	48.1	44	+4.1	+8.5
13.	40.0	21.6	24.1	3419	9.9	2034	74.2	135.3	121.1	59.5	62.0	56.1	+5.9	+9.5	47.9	45	+2.9	+6.1
14.	39.3	23.3	22.0	3754	13.9	2516	86.9	117.3	151.2	67.0	47.1	61.4	-14.3	-30.1	41.6	42	-0.4	-1.0
15.	24.7	28.1	29.1	6010	9.6	4270	106.5	91.3	88.1	71.0	74.3	71.2	+ 3.1	+4.2	48.5	47	+1.5	+3.1
16.	43.6	25.5	21.2	7211	12.3	4403	76.5	127.2	152.6	61.1	51.1	47.2	+ 3.9	+7.6	43.7	38	+5.7	+13.1
17.	42.7	22.5	22.8	2947	14.1	1525	64.4	111.1	117.4	51.8	46.7	39.5	+ 7.2	+15.4	41.3	32	+9.3	+2.2
18.	31.4	27.3	36.2	2423	8.9	1717	101.7	113.2	85.4	70.8	75.3	69.1	+ 6.2	+8.2	50.0	48	+2.0	+4.0
19.	43.0	28.0	18.5	1200	15.4	704	73.5	110.5	167.6	58.7	42.1	40.1	+ 2.0	+4.8	39.8	32	+7.8	+19.6
20.	47.5	20.3	18.9	925	26.4	551	70.9	162.2	174.4	59.6	25.2	30.6	- 5.4	-21.4	31.8	26	+5.8	+18.2
21.	39.5	25.0	20.2	4653	15.9	3069	83.4	128.3	158.9	66.0	41.3	44.7	- 3.4	-8.2	39.3	33	+6.3	+16.0
22.	36.2	26.8	26.4	3673	14.2	2415	81.1	116.7	118.6	65.7	51.1	47.1	+ 4.0	+8.0	41.2	36	+5.2	+12.6
23.	38.7	25.7	22.4	2628	16.6	1715	83.5	123.0	140.9	65.3	40.2	41.7	- 1.2	+2.0	38.6	32	+6.6	+17.1

Paigastiku kuulu-vad vallad (nimed)	Paigastiku resp.valla pindala kadastri and-moil km²: tes.	Elanikke 1922.a. rahvaloenduse	Elanikke ühe 1 km² 1922.a.	Talundite üldse maad (ha-des) 1929a.	Talundite arv 1929a.	Talundite keskmine suurus (ha-des)1929a.	Talundid suurusrühmiti 1-10 ha %	10-30 ha %	30ja 30 ha %	Rahva arv 1929.a.	Põllumaad ha	Aiamaad ha	Põllu + aiamaad ha	Heinamaad ha	Karjamaad ha	Põllumajanduslikku maad	Põllu + aiamaad ühe talundi kohta (ha) 1929.a.
							21. S a k a l a										
25.Abja	141.4	2927	20.7	11444	308	37.1	22.4	30.8	46.8	1797	5082	109	5191	2714	1888	9793	16.6
26.Karksi	146.9	2545	17.3	9644	340	28.4	31.8	37.0	31.2	1653	3631	86	3717	2317	2438	8472	10.9
27.Laatre	52.2	843	16.1	5014	146	34.3	30.8	37.7	31.5	731	2015	67	2082	1288	665	4035	14.2
28.Penuja	31.3	685	21.9	3004	101	29.7	28.7	37.6	33.7	529	1685	28	1713	705	322	2740	17.1
29.Polli	97.7	1650	16.9	5720	237	24.1	37.1	40.1	22.8	1241	2818	64	2882	1258	998	5138	12.2
30.Pornuse	62.4	1399	22.4	4645	171	27.2	28.7	38.6	32.7	870	2015	51	2066	1248	715	4029	12.1
31.Põõgle	31.5	622	19.7	2590	84	30.8	9.5	56.0	34.5	549	1313	33	1346	628	370	2344	16.0
32.Helme	63.5	1281	20.2	5573	200	27.9	26.0	49.0	25.0	907	2968	62	3030	937	705	4672	15.1
33.Jõgeveste	39.0	922	23.6	3438	149	23.1	31.5	46.3	22.2	727	1818	43	1861	659	411	2931	12.5
34.Leebiku	28.7	608	25.7	2206	87	25.4	31.1	47.1	21.8	448	1112	35	1147	392	256	1795	14.3
35.Lõve	41.7	891	21.4	3029	156	19.4	43.6	35.3	21.1	733	1469	38	1507	631	459	2597	9.7
36.Patkula	74.0	894	12.1	3268	134	24.4	39.6	37.3	23.1	638	1514	31	1545	671	413	2629	11.5
	2483.0	47872	19.2	199301	7522	26.5	32.0	38.8	29.2	37600	79159	1976	81135	49714	43138	173987	10.8
							22. V a l g a m a a										
1. Holdre	-	557	-	3788	91	41.6	25.3	46.1	28.6	417	988	18	1006	621	626	2253	11.1
2. Hummuli	102.2	1623	15.9	6180	246	25.1	34.9	37.4	27.7	1140	3188	49	3237	1083	955	5275	13.1
3. Kaagjärve	119.8	1359	11.3	5111	229	22.3	30.6	49.3	20.1	1196	2383	55	2938	966	611	4515	12.8
4. Koorküla	57.1	840	14.7	2964	121	24.5	26.5	50.4	23.1	653	1436	28	1464	558	442	2464	12.1
5. Laatre	60.1	1214	20.2	3349	161	20.8	37.9	42.9	19.2	817	1901	26	1927	654	471	3052	11.9
6.Sooru	24.2	441	18.2	2841	156	18.2	30.8	55.8	13.4	739	1547	38	1585	557	297	2439	10.1
7. Taagepera	107.4	1489	13.9	5419	173	31.3	22.5	42.2	35.3	906	2325	60	2385	1265	1127	4777	13.7
8. Tõlliste	54.6	1067	19.5	4446	196	22.7	32.7	45.4	21.9	894	2045	62	2107	791	740	3638	10.7
	525.4	8590	16.4	34098	1373	24.9	31.2	45.1	23.7	6702	16813	336	16649	6495	5269	28413	12.1

B.	Hariliku (musta) KESA Pinnala ha-des	% põllumaast	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) ha-des (põllu kasutamine) Toiduviljad Teraviljad Rukis ha	Oder ha	Kartul ha	Söödaviljad Põldhein ha	Kaer ha	Segavili ha	Lina ha	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %-des Toiduviljad Teraviljad Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	Kartul %	Söödaviljad Põldhein %	Kaer %	Segavili %	Kokku %	Lina %
1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi																		
21. S a k a l a																		
25.	548	10.8	351	361	138	1487	892	409	346	6.9	7.1	14.0	2.7	29.3	17.6	8.0	54.9	6.8
26.	498	13.7	376	369	116	806	388	432	240	10.4	10.2	20.6	3.2	22.2	9.8	11.9	43.4	6.6
27.	285	11.7	132	157	49	587	283	125	136	6.6	7.8	14.4	2.4	29.1	14.1	6.2	49.4	6.8
28.	199	11.8	117	126	31	521	244	181	113	6.9	7.5	14.4	1.8	30.9	14.5	10.7	56.1	6.7
29.	353	12.5	265	247	78	749	440	224	157	9.4	8.8	18.2	2.8	26.6	15.6	7.9	50.1	5.6
30.	247	12.3	143	180	66	541	243	254	134	7.1	8.9	16.0	3.3	26.8	12.1	12.6	51.5	6.6
31.	169	12.9	122	119	36	372	217	88	94	9.8	9.1	18.4	2.7	28.3	16.5	6.3	51.1	7.2
32.	419	14.1	318	227	81	730	398	226	144	10.7	7.6	18.3	2.7	24.6	13.4	7.6	45.6	4.9
33.	254	14.0	226	172	63	359	257	208	77	12.4	9.5	21.9	3.5	19.7	14.1	11.4	45.2	4.2
34.	162	14.6	100	111	34	236	137	145	49	9.0	10.0	19.0	3.1	21.2	12.3	13.0	46.5	4.4
35.	208	14.1	132	149	56	305	221	121	91	12.4	10.1	22.5	3.8	20.8	15.1	8.2	44.1	6.2
36.	213	14.1	186	153	55	325	194	182	65	12.3	10.1	22.4	3.6	21.5	12.8	12.0	46.3	4.3
	10276	13.0	7350	7683	2843	19669	9475	8722	3556	9.3	9.7	19.0	3.6	24.8	12.0	11.0	47.8	4.4
22. V a l g a m a a																		
1.	137	13.9	97	84	27	215	206	33	57	9.8	8.5	18.3	2.7	21.8	20.9	3.3	46.0	5.8
2.	439	13.8	386	279	103	606	501	239	153	12.1	8.8	20.9	3.2	19.0	15.7	7.5	42.2	4.8
3.	381	13.2	194	300	67	724	590	161	161	6.7	10.4	17.1	2.3	25.1	20.5	5.6	51.2	5.6
4.	194	13.5	187	118	57	319	164	190	81	13.0	8.2	21.2	4.0	22.2	11.4	13.2	46.8	5.7
5.	201	10.6	167	177	63	504	311	120	62	9.3	9.3	19.1	3.3	26.5	16.3	6.3	49.1	3.3
6.	209	13.5	153	159	47	321	352	98	61	9.9	10.3	20.2	3.0	20.8	22.8	6.3	49.9	3.9
7.	337	14.5	287	201	76	532	279	219	155	12.3	8.6	20.9	3.4	22.9	12.0	9.4	44.3	6.7
8.	287	14.0	253	169	72	419	391	86	98	12.4	8.2	20.6	3.5	19.7	19.1	4.2	43.0	4.8
	2185	13.4	1744	1487	514	3640	2794	1146	828	10.5	9.2	19.7	3.1	22.3	17.7	6.4	46.4	5.0

B.	Põllu + aiamaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	Saagimaa ühikuid valla resp. paigastikus	Saagimaa ühikuid keskmiselt talundi kohta	Loomaühikuid taludi arv	Loomaühikuid 100 ha põllumaa kohta	Loomaühikuid 100 ha heinamaa kohta	Loomaühikuid 100 ha karjamaa kohta	Loomaühikuid 100 saagimaa ühiku kohta	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta teoreetiliselt	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta faktiliselt	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta vahe	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta vahe %	Rahvastikutihedus Saagimaa 100 ha kohta teoreetiliselt	Rahvastikutihedus Saagimaa 100 ha kohta faktiliselt	Rahvastikutihedus Saagimaa 100 ha kohta vahe	Rahvastikutihedus Saagimaa 100 ha kohta vahe %
	Talundi pindalast										1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi							
								21. S a k a l a										
24.	37.7	25.7	23.0	2169	15.3	1326	79.0	113.4	126.4	61.1	43.3	45.4	- 2.1	+5.0	39.9	35	+ 4.4	+11.0
25.	45.4	23.7	16.5	6152	20.0	3224	63.4	118.4	170.7	52.4	32.9	35.4	- 2.5	-7.6	35.7	29	+ 6.7	+18.8
26.	38.6	24.0	25.3	4662	13.7	2660	73.3	114.8	109.1	57.6	47.4	45.5	+ 1.9	+4.0	41.8	35	+ 6.8	+16.3
27.	41.5	25.7	13.3	2504	17.1	1208	59.9	93.8	181.7	48.2	37.7	36.3	+ 1.4	+3.7	38.1	29	+ 9.1	+23.9
28.	57.0	23.5	10.7	1937	19.1	982	58.3	139.3	305.0	50.7	32.1	31.4	+ 0.7	+2.2	36.4	27	+ 9.4	+26.0
29.	50.4	21.9	17.4	3345	14.1	2084	72.2	162.3	208.8	60.8	43.0	44.0	- 1.0	-2.3	41.3	37	- 4.3	+10.4
30.	44.5	26.9	15.4	2485	14.5	1412	70.0	113.1	197.5	56.8	43.3	43.2	+ 0.1	+0.2	40.8	36	+ 4.8	+11.8
31.	52.0	24.2	14.3	1558	18.5	901	68.6	143.5	248.5	57.8	34.0	41.8	- 7.8	-22.9	36.9	35	+ 1.9	+5.1
32.	54.4	16.8	12.6	3370	16.9	1748	58.9	186.5	247.9	51.9	35.7	30.8	+ 5.1	+14.3	38.3	27	+11.3	+29.5
33.	54.1	19.2	12.0	2088	14.0	1160	63.8	176.0	282.2	55.5	42.1	40.0	+ 2.1	+5.0	41.5	35	+ 6.5	+15.7
34.	52.0	17.8	11.6	1283	14.7	702	63.1	179.1	274.2	54.7	37.5	41.3	- 2.8	-7.5	40.6	34	+ 6.6	+16.2
35.	49.8	20.8	15.1	1734	11.1	1146	78.0	181.6	249.7	66.1	52.5	49.9	+ 2.6	+5.0	45.7	42	+ 3.7	+8.1
36.	47.3	20.5	12.7	1775	13.2	1141	75.4	170.0	276.3	64.3	45.3	44.1	+ 1.2	+2.6	42.5	38	+ 4.5	+10.6
	40.6	24.9	21.8	100082	13.3	61155	77.4	123.3	140.8	61.2	47.9	47.6	+ 0.3	+0.6%	42.3	37.7	+ 4.6	+10.9%
								22. V a l g a m a a										
1.	26.6	16.4	16.5	1255	13.8	719	72.7	115.8	114.9	57.3	46.3	42.2	+ 4.1	+8.9	41.7	33	+ 8.7	+20.9
2.	52.4	17.5	15.4	3651	14.8	1844	57.8	170.3	193.1	50.5	40.4	35.8	+ 4.6	+11.4	40.5	31	+ 9.5	+2.3
3.	57.5	18.9	11.9	3272	14.3	1863	64.6	192.8	304.9	56.9	41.3	39.4	+ 1.9	+4.6	41.1	35	+ 6.1	+14.8
4.	49.4	18.8	14.9	1669	13.8	957	66.6	171.5	216.5	57.3	43.3	45.5	- 2.2	-5.1	41.7	39	+ 2.7	+6.5
5.	57.5	19.5	14.1	2161	13.4	1391	73.2	212.7	295.3	60.7	44.0	43.0	+ 1.0	+2.3	42.2	37	+ 5.2	+12.3
6.	55.8	19.6	10.5	1768	11.3	1101	71.2	197.7	370.7	62.3	50.7	47.8	+2.9	+5.7	45.3	42	+ 3.3	+7.3
7.	44.0	23.3	20.6	2370	16.6	597	25.6	47.2	52.9	52.2	38.9	39.0	- 0.1	-0.3	38.6	31	+ 7.6	+19.7
8.	47.4	17.8	16.7	2416	12.3	1810	64.1	165.6	177.0	54.2	48.2	43.7	+ 4.5	+9.3	43.7	37	+ 6.7	+15.3
	48.8	19.1	13.8	19062	13.9	9782	59.3	148.5	182.8	50.7	43.4	40.7	+ 2.7	+6.2	40.6	34.8	+ 5.8	+14.3

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala ka.tatri andmeil km²:tes	Elanikke 28.XII 1922.a.rahvaloend.	Elanikke 1 km²:j kohta 1922.a. rahvaloendusel	Kokku talunditel maad (ha:des)	Talundite arv	Talundite keskm. suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti: 1-10ha %	10-30ha %	30 ja 30ha %	Talundite rahva arv	Talundeil põllumaad (ha:des)	Talundeil aiamaad (ha:des)	Talundeil põllu- ja aiamaad (ha-des)	Talundeil heinamaad (ha:des)	Talundeil karjamaad (ha:des)	Taludel põllu ma jand.mead (ha:des)	Põllu- ja aiamaa keskm.talundi kohta (ha:des)
						1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi											
28. P õ l t s a m a a																	
1. Alliku	142.4	2324	16.3	10286	302	34.1	14.6	42.4	43.0	1485	2846	69	2915	3711	2584	9160	9.7
2. Kirna	49.9	992	19.9	4846	203	23.9	24.7	51.2	24.1	942	1405	41	1446	1798	1035	4279	7.1
3. Särevere	218.1	3320	15.2	14496	491	29.5	16.9	51.1	32.0	2355	4542	110	4652	3986	3986	12574	9.5
4. Väätsa	161.9	1844	11.4	12387	375	33.0	19.7	49.9	30.4	1789	2868	59	2927	3803	2687	9417	7.8
5. Adavere	52.7	1135	21.5	4914	198	24.8	25.8	51.5	22.7	886	1667	26	1693	1388	1041	4122	8.5
6. Imavere	108.5	2194	20.2	10265	393	26.1	19.1	57.0	23.9	1867	3571	83	3654	3261	1933	8848	9.3
7. Kabala	203.5	2946	14.5	12692	525	24.2	27.8	42.3	29.9	2430	4298	101	4399	4679	2683	11761	8.3
8. Kurista	37.7	1097	29.1	5524	174	31.8	21.3	29.3	49.4	924	2237	38	2275	1863	992	5130	13.0
9. Kõo	139.2	3666	26.3	14072	605	23.3	31.1	42.8	26.1	2642	3492	112	3604	4905	4193	12702	5.9
10. Lustivere	81.5	1434	17.6	6050	266	22.7	28.9	42.5	28.6	1203	2464	47	2511	1733	1469	5713	9.8
11. Pajusi	147.1	2101	14.2	9584	344	27.9	16.0	56.4	27.6	1751	3564	56	3620	2827	1925	8372	10.5
12. Põltsamaa-Uue	125.9	1175	9.5	5129	236	21.7	30.1	47.9	22.0	1149	2298	39	2337	1495	875	4707	9.1
13. Põltsamaa-Vana	241.1	2519	10.8	15611	570	27.4	22.8	47.2	30.0	2706	5570	99	5669	4567	3845	14081	9.9
14. Rutikvere	48.7	697	14.3	3533	143	24.7	17.5	40.6	41.9	662	1200	9	1209	1001	788	2998	8.3
15. Soosaare	95.3	1473	15.5	6610	269	24.6	39.0	38.3	22.7	1188	1716	47	1763	1797	1680	5240	6.5
16. Võisiku	205.4	3602	17.5	10356	393	26.4	24.7	41.2	34.1	1950	2919	90	3009	3397	2849	9255	7.7
Kokku	2058.9	32518	15.8	146355	5487	26.7	24.3	46.3	29.4	25929	46657	1026	47683	46211	34465	128359	8.7
24. K u r s i m a a																	
1. Härjanurme	54.1	869	16.1	4954	162	30.6	21.0	38.9	40.1	903	1926	24	1950	1561	1209	4720	12.0
2. Kavilda	84.9	1699	20.0	8517	331	25.7	36.9	42.6	20.5	1475	2815	78	2893	2472	1538	6403	7.2
3. Laeva	146.5	1369	9.3	5458	222	24.6	32.4	37.4	30.2	1148	2556	48	2604	1754	801	5159	11.7
4. Puurmani	161.7	2295	14.2	9184	352	26.1	25.0	37.8	37.2	1808	3685	66	3751	2565	2287	8603	10.6
5. Tähtvere	153.3	1808	11.8	8208	215	38.1	21.4	34.4	44.2	1374	4261	93	4354	1865	1280	7499	20.2
6. Ülila	69.6	1150	16.5	5792	161	36.0	34.8	26.1	39.1	763	2070	52	2122	1711	1075	4908	13.2
7. Vorbuse	18.3	350	19.1	1495	40	37.4	15.0	37.5	47.5	251	673	21	694	436	208	1338	17.3
Kokku	688.4	9540	13.9	43608	1483	29.4	28.6	37.1	34.3	7722	17486	382	17868	12364	8398	38630	12.0

Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) ha:des (põllu kasutamine

Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %-des

B	Hariliku (musta) kesa Find-ala ha:des	% põllu-maast	Toiduviljad Teraviljad Rukis ha	Oder ha	Kar-tul ha	Söödaviljad Põld-hein ha	Kaer ha	Sega-vili ha	Lina ha	Toiduviljad Teraviljad Rukis	Oder	Rukis + Oder	Kartul %	Söödaviljad Põld-hein %	Kaer %	Sega-vili %	Kokku %	Lina %
1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi																		
23. P õ l t s a m a a																		
1.	236	8.3	261	396	114	651	446	288	51	9.2	13.9	23.1	4.0	22.9	15.6	10.1	48.6	1.8
2.	106	7.5	146	133	86	279	244	120	40	10.4	13.4	23.8	6.1	19.9	17.4	8.5	45.8	2.8
3.	448	9.9	336	569	179	1298	804	249	125	7.4	12.5	19.9	3.9	28.6	17.7	5.5	51.8	2.8
4.	243	8.5	292	349	176	680	487	182	97	10.2	12.2	22.4	6.1	23.7	17.0	6.3	47.0	3.4
5.	172	10.3	183	185	80	353	147	316	19	11.0	11.1	22.1	4.8	21.2	8.8	18.9	48.9	1.1
6.	330	9.2	367	349	153	846	387	640	30	10.3	9.8	20.1	4.3	23.7	10.8	17.9	52.4	0.8
7.	297	6.9	479	457	204	1051	514	657	21	11.2	10.6	21.8	4.8	24.4	12.0	15.3	51.7	0.5
8.	295	13.2	257	194	86	532	246	387	40	11.5	8.7	20.2	3.8	23.8	11.0	15.1	49.9	1.8
9.	327	9.4	381	409	209	664	344	583	34	10.9	11.7	22.6	6.0	19.0	9.8	16.7	45.5	1.0
10.	344	13.9	276	280	100	555	287	470	24	11.2	11.3	22.5	4.1	22.5	9.6	19.1	51.2	1.0
11.	486	13.6	479	375	156	830	430	509	28	13.4	10.8	24.2	4.4	23.2	12.1	14.3	49.6	0.8
12.	269	11.7	275	219	98	557	218	389	23	12.0	9.5	21.5	4.3	24.2	9.5	16.9	50.6	1.0
13.	712	12.8	648	581	243	1388	531	825	57	11.6	10.4	22.0	4.4	24.9	9.5	14.8	49.2	1.0
14.	136	11.4	143	124	50	318	70	214	10	11.9	10.3	22.2	4.2	26.5	5.8	17.8	50.1	0.8
15.	218	12.7	135	187	88	433	128	269	24	7.9	10.9	18.8	5.1	25.2	7.5	15.7	48.4	1.4
16.	353	12.1	168	273	156	692	260	520	47	5.8	9.4	15.2	5.3	23.7	8.9	17.8	50.4	1.6
	4972	10.7	4826	5145	2178	11127	5403	6568	670	10.3	11.0	21.3	4.7	23.9	11.8	11.9	47.6	1.4
24. K u r e s i m a a																		
1.	260	13.5	202	246	82	451	291	174	31	10.5	12.8	23.3	4.3	23.4	15.1	9.0	47.5	1.6
2.	313	13.5	273	407	123	306	373	79	174	11.8	17.6	29.4	5.3	13.2	16.1	3.4	32.7	7.5
3.	376	14.7	159	300	60	666	516	126	70	6.2	11.7	17.9	2.4	26.1	20.2	4.9	51.2	2.8
4.	536	14.6	273	506	98	816	587	350	74	7.4	13.7	21.1	2.7	22.1	15.9	9.5	47.5	2.0
5.	548	12.9	437	453	127	1104	886	143	94	10.3	10.6	20.9	3.0	25.9	20.8	3.3	50.0	2.2
6.	288	13.9	283	293	91	337	402	72	91	13.7	14.1	27.8	4.4	16.3	19.4	3.5	39.2	4.4
7.	71	10.5	61	75	24	151	148	34	12	9.1	11.1	20.2	3.6	22.4	22.0	5.1	49.5	1.8
	2392	13.7	1688	2280	605	3831	3203	978	546	9.7	13.0	22.7	3.5	21.9	18.3	5.6	45.8	3.1

	Saagimaa ühikuid			Loomaühikuid						Rahvastikutihedus							
										Põllumaa 100 ha kohta				Saagimaa 100 ühiku kohta			
	Põllu + aiamaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	vallas resp. paigastikus	keskmiselt talundi kohta	üldarv	100 ha põllumaa kohta	100 ha heinamaa kohta	100 ha karjamaa kohta	100 saagimaa ühiku kohta	teoreetiliselt	faktiliselt	vahe	vahe %	teoreetiliselt	faktiliselt	vahe	vahe %
	talundi pindalast			1929.a. põllumajanduslikku üleskirjutuse järgi														
									23. P õ l t s a m a a									
1.	28.3	36.1	24.6	4223	14.0	2916	102.5	78.6	114.6	69.1	52.5	52.2	+0.3	+0.6	41.5	35	+6.5	+15.7
2.	29.8	37.1	21.4	2050	10.1	1466	104.3	81.5	141.6	71.5	68.8	67.0	+1.8	+2.6	47.5	46	+1.5	+3.2
3.	32.1	27.5	27.2	6239	12.7	4372	96.3	109.7	111.1	70.1	53.5	51.8	+1.7	+3.2	43.2	38	+5.2	+12.0
4.	23.6	30.7	21.7	4281	11.4	2998	104.5	78.8	111.6	70.0	62.7	62.4	+0.3	+0.5	45.1	42	+3.1	+6.9
5.	34.5	28.2	21.2	2196	11.1	1668	100.1	120.2	160.2	76.0	58.9	53.1	+5.8	+9.8	45.7	49	-3.3	-7.0
6.	35.6	31.8	18.8	4759	12.1	3572	100.0	109.5	184.8	75.1	54.4	52.3	+2.1	+3.9	44.0	39	+5.0	+11.1
7.	34.7	36.9	21.1	5971	11.4	4407	102.5	94.2	164.3	75.5	60.1	56.5	+3.6	+6.0	45.1	41	+4.1	+9.1
8.	41.2	33.7	18.0	2890	16.6	1800	80.5	96.6	181.5	62.3	40.7	41.3	-0.6	-1.5	38.6	32	+6.6	+17.1
9.	25.6	34.9	29.8	5459	9.0	4292	122.9	87.5	102.4	78.6	80.8	75.7	+5.1	+6.8	49.8	48	+1.8	+3.6
10.	41.5	28.7	24.3	3164	11.9	2304	93.5	132.9	156.8	68.1	52.0	48.8	+3.2	+6.2	44.4	38	+6.4	+14.4
11.	37.8	29.5	20.1	4616	13.4	3242	91.0	114.7	168.4	70.2	49.0	47.8	+1.2	+2.4	42.2	38	+4.2	+10.0
12.	45.6	29.1	17.1	2844	12.1	2077	90.4	138.9	237.4	73.0	55.5	50.0	+5.5	+9.9	44.0	40	+4.0	+9.1
13.	36.3	29.3	24.6	7388	13.0	5176	92.4	113.3	134.6	68.7	51.6	48.6	+3.0	+5.8	42.8	37	+5.8	+13.6
14.	34.2	28.3	22.3	1577	11.0	1176	98.0	117.5	149.2	74.6	60.1	55 2	+4.9	+8.2	45.8	42	+3.8	+ 8.3
15.	26.7	27.2	25.4	2464	9.2	1851	107.9	103.0	11o.2	75.1	74.3	69.2	+5.1	+6.9	49.4	48	+1.4	+ 2.9
16.	29.1	32.8	27.5	4285	10.9	3571	122.3	105.1	125.3	88.3	64.9	66.8	-1.9	-2.9	46.0	45	+1.0	+ 2.2
	32.6	31.6	23.5	64406	11.7	46888	100.5	100.6	136.0	72.8	57.7	55.6	+2.1	+3.6%	44.7	40.3	+4.4	+9.8%
									24. K u r s i m a a									
1.	39.4	31.5	24.4	2521	15.5	1687	87.6	103.1	139.5	66.9	43.6	46.9	-3.3	-7.6	39.7	36	+3.7	+9.3
2.	28.1	29.0	18.1	3242	9.8	1958	84.6	79.2	127.3	60.4	68.0	63.7	+4.3	+6.3	48.1	46	+2.1	+4.4
3.	47.7	32.1	14.7	3162	14.2	2194	85.8	125.1	273.9	69.4	44.6	44.9	-0.3	-0.7	41.2	36	+5.2	+12.6
4.	40.8	27.9	24.9	4735	13.5	3233	87.7	126.0	141.4	67.9	48.6	49.1	-0.5	-1.0	42.1	38	+4.1	+9.7
5.	53.1	22.7	15.6	5012	23.3	2602	61.1	139.5	208.2	51.9	27.8	32.2	-4.4	-15.8	33.5	27	+6.5	+19.4
6.	36.6	29.5	18.6	2711	16.8	1332	64.3	77.8	124.0	49.1	40.2	36.9	+3.3	+8.2	38.4	28	+10.4	+27.1
7.	46.4	29.2	13.9	834	21.0	466	69.2	106.9	224.0	55.9	31.8	37.3	-5.5	-17.3	35.0	30	+5.0	+14.3
	41.0	28.4	19.3	22217	15.0	13472	77.0	108.2	160.4	60.6	43.7	44.2	-0.5	-1.1%	40.3	34.8	+5.5	+13.6%

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala katastri andmeil km²-tes	Elanikke 28.XII 1922.a.rahvaloenduse	Elanikke 1 km²-l kohta 1922.a. rahvaloenduse	Kokku talundite maad (ha:des)	Talundite arv	Talundite keskmine suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti 1-10ha	10-30ha	30 ja 30ha	Talundite rahva arv	Talundeil põllumaad (ha:des)	Talundeil aiamaad (ha:des)	Talundeil põllu- ja aiamaad (ha:des)	Talundeil heinamaad (ha:des)	Talundeil karjamaad (ha:des)	Talundeil põllu majand.maad (ha:des)	Põllu- ja aiamaad keskm. talundi kohta (ha:des)
							%										
							1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi										
25. S u u r k ü l a m a a (Pandivere)																	
1. Einmani	81.5	1563	19.2	6533	256	25.5	14.5	57.0	28.5	1286	3212	57	3269	1490	1162	5921	12.8
2. Esna	154.5	3439	22.3	12762	653	19.5	33.5	49.8	16.7	2868	6248	102	6350	3034	2111	11495	9.7
3. Kapu	60.1	1040	17.3	4287	164	26.2	18.3	63.4	18.3	877	2111	17	2128	811	666	3605	12.9
4. Koigi	157.1	2730	17.4	11839	508	23.3	30.5	46.7	22.8	2282	4666	86	4752	3571	2099	10422	9.4
5. Kuksema	112.6	2245	20.0	8062	420	19.2	32.9	59.3	7.8	1816	4403	79	4482	1364	1043	6889	10.7
6. Liigvalla	106.5	2418	22.7	9907	379	26.1	27.2	45.4	27.4	1776	3657	75	3742	2902	2061	6705	9.8
7. Mäo	132.7	2320	17.5	10641	400	26.6	22.5	47.5	30.0	1959	3387	64	3451	3171	2516	9138	8.6
8. Võmmküla	118.8	2856	24.0	10560	450	23.5	28.1	62.5	14.4	2078	4795	45	4840	1851	1994	8685	10.8
9. Võhmuta	92.5	2637	28.5	8387	389	21.6	28.2	66.8	10.0	1832	4956	67	5023	1407	860	7290	12.9
10. Väinjärve	241.6	4434	18.4	19175	831	23.1	23.6	58.0	18.4	3779	9617	109	9726	3734	3052	16512	11.7
11. Avanduse	161.5	2996	18.6	11708	524	22.3	24.6	59.2	16.2	2473	5266	57	5323	2721	1652	9696	10.1
12. Haljala	104.8	2037	19.4	9175	402	22.8	27.4	48.0	24.6	1734	3518	80	3598	3016	1913	8527	9.0
13. Küti	153.5	3316	21.6	12021	492	24.4	18.1	67.3	14.6	2414	6561	78	6639	1944	1505	10088	13.5
14. Porkuni	158.6	2675	16.9	11236	513	21.9	16.8	64.9	18.3	2272	6050	67	6117	2842	1845	10804	11.9
15. Rakvere	112.2	2466	22.0	9845	479	20.6	22.3	62.4	15.3	2241	5121	63	5184	2151	2104	9439	10.8
16. Rägavere	162.3	3173	19.6	10296	600	17.1	42.8	46.2	11.0	2524	4843	74	4917	2237	2220	9374	8.2
17. Saksi	66.6	1276	19.2	4547	274	16.6	41.6	46.0	12.4	1119	2438	32	2470	759	945	4174	9.0
18. Salla	176.1	3184	18.1	12487	486	25.7	28.0	44.0	28.0	2636	4194	78	4272	4381	2621	11274	8.8
19. Sõmeru	143.1	3155	22.0	11520	572	20.1	40.0	41.1	18.9	2423	4604	70	4674	3530	2348	10552	8.2
20. Undla	186.6	3630	19.5	12716	698	18.2	36.2	51.3	12.5	2958	5393	80	5473	2739	2517	11279	8.6
21. Vao	227.3	5125	22.5	17560	803	21.9	33.4	50.6	16.0	3638	9138	121	9309	3385	3926	15970	11.6
Kokku	2910.5	58715	20.2	225264	10293	21.9	28.6	53.7	17.7	47125	104738	1501	106239	52540	40560	199339	10.3

B	Hariliku (musta) kesa Pinda-ala ha:des	% põllu-maast	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) ha:des (põllu kasutamine) Toidu-viljad Teraviljad Rukis ha	Oder ha	Säõdaviljad Kartul ha	Põld-hein ha	Kaer ha	Sega-vili ha	Lina ha	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %-des Toiduviljad Teraviljad Rukis	Oder	Rukis + Oder	Säõdaviljad Kartul %	Põld-hein %	Kaer %	Sega-vili %	Kokku %	Lina %
										1927.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi								
										25. S u u r k ü l a m a a (Pandivere)								
1.	365	11.4	445	259	144	801	377	471	9	13.8	8.1	21.2	4.5	24.9	11.7	14.7	51.3	0.3
2.	905	14.5	929	818	314	1356	609	811	58	14.9	13.1	28.0	5.0	21.7	9.7	13.0	44.4	0.9
3.	269	12.7	306	205	101	435	299	261	10	14.5	9.7	24.2	4.8	28.0	14.2	12.3	49.5	0.5
4.	613	13.2	666	643	179	1075	449	600	29	14.3	13.8	28.1	3.8	28.0	9.6	12.9	45.5	0.6
5.	527	12.0	629	400	205	1050	502	606	22	14.3	9.1	23.4	4.6	29.8	11.4	13.7	48.9	0.5
6.	485	13.2	580	418	168	789	598	332	24	15.8	11.4	27.2	4.4	21.5	16.2	9.1	46.8	0.7
7.	450	13.3	487	530	233	569	321	382	75	14.4	15.6	30.0	6.9	16.8	9.4	11.3	37.5	2.2
8.	666	13.9	710	455	225	1184	628	486	13	14.8	9.5	24.3	4.7	24.7	13.1	10.1	47.9	0.3
9.	617	12.4	696	370	204	1200	562	787	17	14.0	7.5	21.5	4.1	24.2	11.3	14.9	50.4	0.4
10.	1400	8.5	1395	861	371	2224	1254	1174	58	14.5	9.0	23.5	3.9	23.1	13.0	12.2	48.3	0.5
11.	538	10.2	687	497	379	1363	1185	108	43	13.1	9.4	22.5	7.2	25.9	22.5	2.1	50.5	0.8
12.	500	14.2	579	383	511	531	582	142	13	16.5	10.9	27.4	14.5	15.1	16.5	4.0	35.6	0.4
13.	893	13.6	922	533	476	1680	994	509	26	14.1	8.1	22.2	7.2	25.6	15.2	7.8	48.6	0.4
14.	863	14.3	904	500	372	1499	1297	154	25	14.9	8.3	23.2	6.1	24.8	21.4	2.5	48.7	0.4
15.	698	13.5	680	552	376	1368	851	210	16	13.3	10.8	24.1	7.4	26.7	16.6	4.1	47.4	0.3
16.	701	14.5	790	493	586	1002	690	168	25	16.3	10.2	26.5	12.1	20.7	14.2	3.5	38.4	0.5
17.	393	16.1	411	249	154	592	382	109	12	16.9	10.2	27.1	6.3	24.3	15.7	4.5	44.5	0.5
18.	554	19.8	525	547	230	934	789	143	97	12.5	13.0	25.5	5.5	22.3	18.8	3.4	44.5	2.3
19.	702	15.3	806	545	588	764	687	102	17	17.5	11.8	29.3	12.8	16.6	14.9	2.2	33.7	0.4
20.	858	14.6	858	638	450	1413	858	304	18	14.5	10.8	25.3	7.6	24.0	14.5	5.2	43.7	0.3
21.	934	10.2	1325	957	600	2413	1412	566	39	14.4	10.4	24.8	6.5	26.3	15.4	6.2	47.9	0.4
	13926	13.3	15330	10853	6861	24292	15321	8375	641	14.6	10.4	25.0	6.6	23.2	14.6	8.0	45,8	0.6

B

	Põllu + alamaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	Saagimaa ühikuid vallas resp. maigestikus	Saagimaa ühikuid keskmiselt talundi kohta	Loomaühikuid talundi kohta	Loomaühikuid 100 ha põllumaa kohta	Loomaühikuid 100 ha heinamaa kohta	Loomaühikuid 100 ha karjamaa kohta	Loomaühikuid 100 saagimaa ühiku kohta	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta teoreetiliselt	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta faktiliselt	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta vahe	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta vahe %	Rahvastikutihedus Saagimaa 100 ühiku kohta teoreetiliselt	Rahvastikutihedus Saagimaa 100 ühiku kohta faktiliselt	Rahvastikutihedus Saagimaa 100 ühiku kohta vahe	Rahvastikutihedus Saagimaa 100 ühiku kohta vahe %
	talundi pindalast					1929.a. põlluma jandusliku ülesmärjutuse järgi												
						25. S u u r k ü l a m a a (Pandivere)												
1.	50.0	22.8	17.8	3815	14.9	1898	58.9	127.0	162.9	49.6	41.3	40.0	+ 1.3	+3.1	40.3	34	+4.3	+10.7
2.	49.8	23.8	16.6	7425	11.4	4358	69.7	143.6	206.4	58.7	52.5	45.9	+ 6.6	+12.6	45.1	39	+6.1	+13.5
3.	49.7	18.9	15.5	2431	14.8	1839	63.4	165.1	201.1	55.1	41.0	38.7	+ 2.3	+5.6	40.5	34	+6.5	+16.0
4.	40.1	30.2	17.7	5960	11.7	3307	70.9	92.6	157.6	55.5	53.9	48.9	+ 5.0	+9.3	44.7	38	+6.7	+15.0
5.	55.6	16.9	12.9	4979	11.8	2891	65.7	212.4	277.1	58.1	48.2	41.2	+ 7.0	+14.5	44.5	36	+8.5	+19.1
6.	37.8	29.3	20.8	4777	12.6	2866	64.5	81.5	114.8	49.5	52.0	48.4	+ 3.6	+6.9	43.3	37	+6.3	+14.5
7.	32.4	29.8	23.7	4621	11.6	3003	88.7	94.7	119.4	65.0	58.3	57.8	+ 0.5	+0.9	44.8	42	+2.8	+6.3
8.	45.8	17.5	18.9	5602	12.4	3132	65.3	169.2	157.1	59.5	47.8	43.3	+ 4.5	+9.4	43.6	37	+6.6	+15.1
9.	59.9	16.8	10.2	5504	14.1	2934	59.2	208.5	341.2	52.3	41.0	37.0	+ 4.0	+9.8	41.3	33	+7.3	+17.7
10.	50.7	19.5	15.9	11118	13.4	5874	61.1	157.3	192.5	52.8	44.6	33.3	+ 5.3	+11.9	42.2	34	+8.2	+19.4
11.	45.5	23.2	14.1	6251	11.9	3259	61.9	119.8	197.3	52.1	50.7	46.9	+ 3.8	+7.5	44.4	40	+4.4	+9.9
12.	39.2	32.9	20.9	4639	11.5	2583	72.0	84.0	132.4	54.6	56.0	50.7	+ 5.3	+9.5	45.0	38	+7.0	+15.6
13.	55.2	16.2	12.5	7351	14.9	3646	55.6	187.6	242.3	49.6	39.4	36.8	+ 2.6	+6.6	40.4	34	+6.4	+15.8
14.	54.5	20.8	16.4	6980	13.6	3471	54.1	148.2	188.1	49.7	44.0	39.2	+ 4.8	+10.9	41.9	34	+7.9	+18.9
15.	52.7	21.8	21.4	6037	12.6	2942	57.5	136.8	139.8	48.7	47.8	43.7	+ 4.1	+8.6	43.3	37	+6.3	+14.5
16.	47.8	21.7	21.6	5809	9.7	3393	70.1	151.7	152.8	58.4	60.7	52.1	+ 8.6	+14.2	48.3	43	+5.3	+11.0
17.	54.3	16.7	20.8	2801	10.2	1393	57.3	134.2	147.9	49.9	56.0	45.9	+10.1	+18.0	47.3	39	+8.3	+17.5
18.	34.2	35.1	21.0	5760	11.8	3604	85.9	82.3	137.5	62.6	57.1	62.9	- 5.8	-10.2	44.5	45	-0.5	-1.1
19.	40.6	30.6	20.4	5906	10.3	3413	74.1	96.7	145.4	57.7	60.7	52.6	+ 8.1	+13.3	47.1	41	+6.1	+12.9
20.	47.0	21.9	19.8	7047	10.1	3741	63.5	134.1	148.6	53.2	56.3	50.2	+ 8.1	+13.9	47.5	42	+5.5	+11.6
21.	53.0	19.0	19.0	10642	13.3	5760	62.7	172.7	173.2	54.1	44.9	40.1	+ 4.8	+10.7	42.3	35	+7.3	+17.2
	47.2	23.3	18.0	125457	12.2	68257	65.2	129.9	168.2	54.4	49.9	45.0	+ 4.9	+9.8%	43.9	37.6	+6.3	+14.3%

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala katastri andmeil km²:tes	Elanikke 28.XII 1922.a. rahvaloenduse	Elanikke 1 km²:j. kohta 1922.a. rahvaloenduse	Kokku talundi maad (ha:des)	Talundite arv	Talundite keskmine suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti 1-10ha %	10-30ha %	30 ja enam ha %	Talundite rahva arv	Talundeil põllumaad (ha:des)	Talundeil aiamaad (ha:des)	Talundeil põllu- ja aiamaad (ha:des)	Talundeil heinamaad (ha:des)	Talundeil karjamaad (ha:des)	Talundeil põllu majand.maad (ha:des)	Põllu- ja aiamaad keskm.talundi kohta (ha:des)
1929.a. põllumajandusliku Üleskirjutuse järgi																	
26. V o o r e m a a																	
1. Elistvere	123.6	2237	18.1	8682	363	23.8	19.0	53.5	27.5	1381	4139	83	4222	2427	1274	7923	11.6
2. Jõgeva	70.9	2360	33.3	7924	336	23.6	37.8	36.9	25.3	1791	3601	57	3658	2267	1348	7273	10.8
3. Kaarepera	115.4	1915	16.6	8305	278	29.9	24.8	36.3	38.9	1659	3571	73	3644	2202	1497	7343	13.1
4. Kudina	162.2	3314	20.4	10048	506	19.9	30.0	50.0	20.0	2266	4683	93	4776	2755	1738	9269	9.4
5. Kuremaa	99.6	2110	21.2	9329	317	29.4	17.0	51.4	31.6	1781	4417	70	4487	2412	1524	8423	14.1
6. Laiuse	114.5	2868	25.2	10949	508	21.6	39.6	45.9	14.5	2305	3595	83	3678	2878	2293	8849	7.2
7. Laius-Tähkvere	257.2	2674	10.4	10774	442	24.4	32.3	50.7	17.0	2141	3167	55	3222	3158	2365	8745	7.3
8. Luunja	97.3	1455	15.0	5327	194	26.9	35.0	32.5	32.5	1269	3089	58	3147	1024	558	4729	16.2
9. Raadi	124.1	2508	46.9	8356	340	24.6	38.8	34.4	26.8	1823	4529	125	4654	2204	895	7753	13.6
10. Saadjärve	83.2	1805	21.7	4923	208	24.2	31.5	36.5	32.0	1032	2297	49	2346	1410	867	4623	11.6
11. Sootaga	125.3	1614	12.9	7883	329	24.0	39.5	31.3	29.2	1556	3627	65	3692	2519	1081	7292	11.2
12. Tammistu	58.8	895	15.2	4597	191	24.1	39.3	37.7	23.0	917	1989	44	2033	1153	596	3782	10.6
13. Väimastvere	159.6	1618	10.1	8749	244	35.9	15.2	31.5	53.3	1237	2628	43	2671	2880	2236	7787	10.9
14. Vara	84.1	1342	16.0	6018	240	25.1	26.3	52.5	21,2	1288	2606	50	2656	1516	848	5020	11.1
15. Vesneri	52.1	895	17.2	4096	144	28.4	18.0	40.3	41.7	840	2107	37	2144	1171	497	3812	14.9
Kokku	1727.9	29630	17.1	115910	4635	25.0	30.4	42.8	26.8	23836	50045	985	51030	31976	19617	102623	11.0

B

	Hariliku (musta) kesa Pinda-ala ha:des	% põllu-maast	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) ha:des (põllu kasutamine) Toiduviljad Teraviljad Rukis ha	Oder ha	Kartul ha	Söödaviljad Põld-hein ha	Kaer ha	Sega-vili ha	Lina ha	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %-dees Toiduviljad Teraviljad Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	Söödaviljad Kartul %	Põld-hein %	Kaer %	Sega-vili %	Kokku %	Lina %
1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi																		
26. V o o r e m a a																		
1.	567	13.7	507	419	146	797	959	167	93	12.3	10.1	22.4	3.5	19.3	23.2	4.0	46.5	2.2
2.	367	10.2	405	376	140	922	630	324	58	11.2	10.4	21.6	3.9	25.6	17.5	9.0	52.1	1.6
3.	494	13.8	448	405	126	778	865	82	46	12.4	11.4	23.8	3.5	21.8	24.2	2.3	48.3	1.3
4.	668	14.3	592	535	178	1013	936	151	97	12.7	11.4	24.1	3.8	21.6	20.0	3.2	44.8	2.1
5.	491	11.1	633	411	178	1075	946	194	56	14.3	9.3	24.2	4:0	24.3	21.4	4.4	50.1	1.3
6.	398	11.1	501	432	162	787	706	143	175	13.9	12.0	25.9	4.5	21.9	19.6	4.0	45.5	4.9
7.	412	13.0	397	437	151	740	552	59	196	12.5	13.8	26.3	4.8	23.4	17.4	1.9	42.7	6.2
8.	294	9.5	382	215	126	747	755	156	29	12.4	7.0	19.4	4.1	24.2	24.4	5.1	53.7	0.9
9.	486	10.7	634	388	193	1011	1107	172	37	14.0	8.5	22.5	4.3	22.3	24.5	3.8	50.6	0.8
10.	343	14.9	232	276	66	520	443	105	79	10.1	12.0	22.1	2.9	22.6	19.3	4.6	46.5	3.4
11.	459	12.7	373	378	128	830	702	244	78	10.3	10.4	20.7	3.5	22.9	19.4	6.7	49.0	2.1
12.	227	11.4	205	181	72	458	467	64	70	10.3	9.1	19.4	3.6	23.0	23.5	3.2	49.7	3.5
13.	401	15.2	336	344	111	531	451	204	34	12.8	13.1	25.9	4.2	20.2	17.1	7.8	45.1	1.3
14.	397	15.2	294	220	94	584	653	30	119	11.3	8.4	19.7	3.6	22.4	25.0	1.2	48.6	4.6
15.	293	13.9	301	188	75	402	563	60	35	14.3	8.9	23.2	3.6	19.1	26.7	2.8	48.6	1.7
	6297	12.6	6235	5200	1946	11195	10735	2155	1202	12.5	10.4	22.9	3.9	22.4	21.5	4.3	48.2	2.4

B	Talundi pindalast: Põllu + aiamaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	Saagimaa ühikuid: valias resp. palgastikus	Saagimaa ühikuid: keskmiselt talundi kohta	Loomaühikuid: üldarv	Loomaühikuid: 100 ha põllumaa kohta	Loomaühikuid: 100 ha heinamaa kohta	Loomaühikuid: 100 ha karjamaa kohta	Loomaühikuid: 100 saagimaa ühiku kohta	Rahvastikutihedus: Põllumaa 100 ha kohta: teoreetiliselt	Rahvastikutihedus: Põllumaa 100 ha kohta: faktiliselt	Rahvastikutihedus: Põllumaa 100 ha kohta: vahe	Rahvastikutihedus: Põllumaa 100 ha kohta: vahe %	Rahvastikutihedus: Saagimaa 100 ühiku kohta: teoreetiliselt	Rahvastikutihedus: Saagimaa 100 ühiku kohta: faktiliselt	Rahvastikutihedus: Saagimaa 100 ühiku kohta: vahe	Rahvastikutihedus: Saagimaa 100 ühiku kohta: vahe %
1929.a. põllumajanduslik üleskirjutuse järgi																		
26. V o o r e m a a																		
1.	48.9	28.1	14.7	5020	13.8	2978	72.0	122.7	233.8	59.3	44.9	45.4	-0.5	-1.1	41.7	37	+4.7	+11.3
2.	46.2	28.6	17.0	4427	13.2	2766	76.8	122.0	205.2	62.5	47.8	49.7	-1.9	-4.0	42.5	40	+2.5	+5.8
3.	43.9	26.5	18.0	4419	15.2	2657	74.4	120.7	177.5	60.1	40.4	46.4	-6.0	-14.9	40.1	38	+2.1	+5.2
4.	47.5	27.4	17.3	5726	11.5	3515	75.1	127.6	202.2	61.4	53.9	48.4	+5.5	+10.8	45.0	39	+6.0	+13.3
5.	48.1	25.9	16.3	5819	16.7	3351	75.9	138.9	219.8	63.0	37.9	40.3	-2.4	-6.3	38.5	33	+5.5	+14.3
6.	33.6	26.3	20.9	4741	9.3	3432	95.5	119.2	149.7	72.4	68.0	64.1	+3.9	+5.7	49.2	36	+3.2	+6.5
7.	29.9	29.3	22.0	4366	9.9	3001	94.8	95.0	126.9	68.7	67.2	67.6	-0.4	-0.6	47.9	49	-1.1	-2.3
8.	59.1	19.2	10.5	3487	18.0	2072	67.0	202.3	371.3	59.4	33.6	41.1	-7.5	-22.3	37.3	36	+1.3	+3.5
9.	55.7	26.4	10.7	5339	15.7	3221	71.1	146.1	359.9	60.3	39.1	40.3	-1.2	-3.1	39.5	34	+5.5	+13.9
10.	47.7	28.6	17.6	2828	13.9	1600	69.7	113.5	184.5	56.6	44.9	44.9	±0.0	-	41.6	36	+5.6	+13.5
11.	46.8	32.0	13.7	4484	13.6	2576	71.0	102.3	238.3	57.4	46.3	42.9	+3.4	+7.3	41.9	35	+6.9	+16.5
12.	44.2	25.1	13.0	2410	12.6	1520	76.4	131.8	255.0	63.1	48.6	46.1	+2.5	+5.1	43.3	38	+5.3	+12.2
13.	30.5	32.9	25.6	3726	15.3	2308	87.8	80.1	108.2	61.9	47.4	49.0	-1.6	-3.4	39.9	34	+5.9	+14.8
14.	44.1	25.2	14.1	3162	13.2	1940	74.4	128.0	228.8	61.4	46.7	49.4	-2.7	-5.8	42.5	42	+0.5	+1.2
15.	52.4	28.6	12.1	2512	17.4	1527	72.4	130.4	307.2	60.8	36.2	39.9	-3.7	-10.2	37.6	33	+4.6	+12.2
	44.0%	26.7%	16.9%	61966	13.4	38464	76.9	120.3	196.1	62.1	47.1	47.6	-0.5	-1.1%	42.2	38.5	+3.7	+8.8%

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala katastri andmeil km²-tes	Elanikke 28.XII 1922.a. rahvaloenduse järel	Elanikke 1 km²-l kohta 1922.a. rahvaloenduse järel	Kokku talundi-tel maad (ha:des)	Talundite arv	Talundite keskm. suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti: 1-10ha %	10-30ha %	30 ja enam ha %	Talundite rahva arv	Talundeil põllu-maad (ha:des)	Talundeil aia-maad (ha:des)	Talundeil põllu- ja aiamaad (ha:des)	Talundeil heina-maad (ha:des)	Talundeil karja-maad (ha:des)	Talundeil põllu (Põlend.) maad (ha:des)	Põllu- ja aiamaad keskm. talundi kohta (ha:des)
										1929.a. põllumajanduslik ülesk. järgi							
27. P õ l v a m a a																	
1. Ahja	230.0	3404	14.8	9546	451	21.1	41.7	35.7	22.6	2524	5060	95	5155	1986	928	8069	11.6
2. Haaslava	85.4	1896	22.2	6762	288	23.5	40.6	30.6	28.8	1512	4200	73	4273	1102	451	5826	11.3
3. Kuuste-Vana	101.2	1958	19.3	7699	352	18.9	34.4	46.3	19.3	1968	4563	67	4630	1785	515	6930	13.1
4. Kuuste-Vastse	88.1	1582	18.0	6652	255	26.1	43.5	26.3	30.2	1345	3347	52	3399	979	792	5170	13.3
5. Mäksa	93.2	1989	21.3	7358	329	23.9	34.9	35.9	29.2	1708	3781	66	3847	2307	769	6923	11.3
6. Rasina	71.4	1519	21.3	6385	236	27.1	27.5	51.3	21.2	1377	3129	68	3197	973	547	4717	13.5
7. Ropka	63.2	1868	29.6	5104	237	22.0	31.6	50.2	18.2	1255	2883	93	2976	1169	537	4682	12.6
8. Kahkva	74.4	1144	15.4	4155	227	15.7	30.0	60.3	9.7	1139	2227	30	2257	589	503	3349	9.9
9. Karilatsi	20.7	721	34.8	1813	137	13.2	58.4	32.8	8.8	640	814	28	842	350	356	1548	6.1
10. Kioma	36.1	772	21.4	2713	139	19.5	34.5	52.5	13.0	680	1785	21	1806	333	182	2321	12.9
11. Koiola	92.5	2835	30.6	9029	496	18.2	54.8	35.3	9.9	2543	4812	91	4903	596	937	6436	9.9
12. Kähri	17.6	747	42.4	2051	121	17.0	15.7	69.4	14.9	614	1083	27	1110	240	360	1710	9.1
13. Lasva	36.3	992	27.3	3695	181	20.4	48.1	43.7	18.2	862	2074	39	2113	673	517	3303	11.6
14. Loosi	57.4	1207	21.0	4719	218	21.2	37.6	46.3	16.1	1093	2207	42	2249	609	883	3741	10.4
15. Mooste(Moisekatsi)	86.6	1540	17.8	6299	322	19.6	38.8	49,4	11.8	1721	3450	63	3513	1132	612	5257	10.9
16. Orava	88.6	2738	30.9	8604	397	21.7	27.9	56.2	15.9	2072	4760	84	4844	976	1196	7016	12.2
17. Peri	93.7	2221	23.7	7320	426	17.2	40.1	52.4	7.5	1919	4592	67	4659	596	771	6026	13.3
18. Pindi	60.8	1039	17.9	4285	192	22.3	37.0	43.2	19.8	1020	2268	50	2318	659	655	3632	12.0
19. Timo	25.6	1017	39.7	3037	182	16.7	40.1	55.5	4.4	864	1406	36	1442	294	565	2301	8.0
20. Toolamaa	51.6	1056	20.5	3934	168	23.4	32.1	52.4	15.5	871	2304	52	2356	227	243	2826	14.0
21. Veriora	127.4	2212	17.4	9130	381	24.0	35.2	53.5	11.3	2011	4433	88	4521	565	799	5885	11.9
Kokku	1601.8	34507	21.8	120790	5735	20.6	37.6	46.4	16.0	29733	65178	1232	66410	18140	13118	97668	11.6

B

	Hariliku (musta) kesa		Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) ha:des (põllu kasutamine)							Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %-des								
			Toiduviljad			Söödaviljad			Lina	Toiduviljad			Söödaviljad					Lina
			Teraviljad							Teraviljad			Kartul	Põld-	Kaer	Sega-	Kokku	
	Pind-ala ha:des	% põllu-maast	Rukis ha	Oder ha	Kar-tul ha	Põld-hein ha	Kaer ha	Sega-vili ha	ha	Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	%	hein %	%	vili %	%	%
1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi																		
27. Põlvamaa																		
1.	673	13.3	657	480	242	952	1179	114	271	13.0	9.5	22.5	4.8	18.8	23.3	2.3	44.4	5.3
2.	538	12.8	601	315	235	1087	909	129	44	14.3	7.5	21.8	5.6	25.9	21.7	3.1	50.7	1.4
3.	505	11.1	587	421	169	1006	1108	253	66	12.9	9.2	22.1	3.7	22.1	24.3	5.5	51.9	1.4
4.	471	14.1	430	317	143	769	780	48	111	12.8	9.5	22.3	4.3	23.0	23.3	1.4	47.7	3.3
5.	458	12.1	529	352	186	792	905	50	136	13.8	9.3	23.1	4.9	21.0	24.0	1.3	46.3	3.6
6.	400	12.8	377	303	101	706	718	57	198	12.1	9.7	21.8	3.2	22.6	22.9	1.8	47.3	6.3
7.	298	10.4	332	294	130	655	678	66	69	11.5	10.2	21.7	4.5	22.7	23.5	2.3	48.5	2.2
8.	301	13.5	310	138	85	554	473	23	143	13.9	6.2	20.1	3.8	24.9	21.3	1.1	47.3	6.4
9.	113	13.9	134	87	49	105	187	14	28	16.4	10.7	27.1	6.0	12.9	28.0	1.7	37.6	3.4
10.	231	12.9	223	95	85	299	495	37	95	12,5	5.3	17.8	4.8	16.7	27.7	2.1	46.5	5.3
11.	584	12.1	639	299	275	905	1061	38	336	13.3	6.2	19.5	5.7	18.8	22.1	0.8	41.7	7.0
12.	119	11.0	133	77	66	202	261	13	76	12.3	7.1	19.4	6.1	18.6	24.1	1.2	43.9	7.0
13.	257	12.4	214	171	52	502	479	10	78	10.3	8.2	18.5	2.5	24.2	23.1	0.5	47.8	3.8
14.	276	12.5	259	206	80	488	490	52	88	11.8	9.3	21.1	3.6	22.1	22.2	2.4	46.7	4.0
15.	425	12.3	514	244	172	657	785	62	225	14.9	7.1	22.0	5.0	19.0	22.7	1.8	43.5	6,5
16.	624	13.1	588	364	143	1183	1117	68	290	12.3	7.6	19.9	3.0	24.8	23.5	1.4	49.7	6.1
17.	599	13.0	587	294	234	836	1134	21	343	12.8	6,4	19.2	5.1	18.2	24.7	0.5	43.4	7.5
18.	276	12.2	257	161	62	607	552	14	117	11.3	7.1	18.4	2.7	26.8	24.3	0.6	51.7	5.2
19.	179	12.7	166	127	72	261	322	12	116	11.8	9.0	20.8	5.1	18.6	22.9	0.8	42.3	8.3
20.	301	13.0	318	108	85	618	516	25	133	13.8	4.5	18.3	2.7	26.8	22.4	1.1	50.3	5.8
21.	562	12.7	553	251	175	1061	963	29	282	12.4	5.7	18.1	3.9	28.9	21.8	0.6	46.3	6.6
	8390	12.6	8402	5099	2841	14245	15112	1135	3249	12.9	7.7	20.7	4.4	21.8	23.2	1.8	46.8	5.1

	Põllu + aiamaa % talundi pindalast	Heinamaa % talundi pindalast	Karjamaa % talundi pindalast	Saagimaa Ühikuid: vallas resp. paigastikus	Saagimaa Ühikuid: keskmiselt talundi kohta	Loomaühikuid: üldarv	Loomaühikuid: 100 ha põllumaa kohta	Loomaühikuid: 100 ha heinamaa kohta	Loomaühikuid: 100 ha karjamaa kohta	Loomaühikuid: 100 saagimaa ühiku kohta	Rahvastikutihedus: Põllumaa 100 ha kohta teoreetiliselt	Rahvastikutihedus: Põllumaa 100 ha kohta faktiliselt	Rahvastikutihedus: Põllumaa 100 ha kohta vahe	vahe %	Rahvastikutihedus: Saagimaa 100 Ühiku kohta teoreetiliselt	Rahvastikutihedus: Saagimaa 100 Ühiku kohta faktiliselt	Rahvastikutihedus: Saagimaa 100 Ühiku kohta vahe	vahe %
							1929.a. põllumajandusliku Üleskirjutuse järgi											
							27. P õ l v a m a a											
1.	54.0	20.8	9.7	5790	12.8	3413	67.4	177.5	368.3	59.0	44.9	49.9	-5.0	-11.1	43.0	43	±0.0	-
2.	63.2	16.3	6.7	4617	16.0	2412	57.4	219.8	534.8	52.2	46.0	36.0	+10.0	+21.7	39.2	33	+6.2	+15.8
3.	60.1	23.2	6.7	5158	14.6	2096	45.9	117.4	407.0	43.8	40.4	43.1	-2.7	-6.7	40.7	38	+2.7	+6.6
4.	51.1	14.7	11.9	3763	14.8	1986	59.3	202.8	250.7	52.8	39.9	40.2	-0.3	-0.8	40.6	36	+4.6	+11.3
5.	49.0	29.3	9.8	4539	13.8	2539	67.2	110.1	330.2	55.9	46.0	45.0	+1.0	+2.2	41.7	37	+4.7	+11.3
6.	50.1	15.2	8.6	3522	14.9	1969	62.9	202.4	360.0	55.9	39.4	44.0	-4.6	-11.7	40.3	39	+1.3	+3.2
7.	58.3	22.9	10.5	3349	14.1	1847	64.1	158.0	343.9	55.2	42.1	43.5	-1.4	-3.3	41.3	37	+4.3	+10.4
8.	54.3	14.2	12.1	2479	12.7	1518	67.7	257.7	301.8	61.2	51.6	51.1	+0.5	+1.0	43.2	46	-3.8	-8.8
9.	46.5	19.3	19.6	982	7.2	568	69.8	162.0	159.6	57.9	78.5	78.6	-0.1	-0.1	54.7	65	-10.3	-18.8
10.	66.6	12.3	6.7	1916	13.8	890	49.9	267.2	492.3	46.5	41.0	38.1	+2.9	+7.1	41.7	35	+6.7	+16.1
11.	54.3	6.6	10.4	5193	10.4	2585	58.7	433.7	275.9	49.8	51.6	52.8	-1.2	-2.3	46.9	49	-2.1	-4.5
12.	54.1	11.7	17.6	1224	10.1	710	65.6	295.8	117.2	58.0	55.5	56.7	-1.2	-2.2	47.5	50	-2.5	-5.3
13.	57.2	18.2	14.0	2859	13.0	1135	54.7	168.3	219.5	48.1	44.9	41.6	+3.3	+7.3	42.8	36	+6.8	+16.0
14.	47.7	12.9	18.7	2583	11.6	1365	61.8	224.1	154.6	53.9	49.4	49.5	-0.1	-0.2	44.8	43	+1.6	+4.0
15.	55.8	18.0	9.7	3888	12.1	2157	62.4	190.1	352.4	55.5	47.4	49.9	-2.5	-5.2	44.0	44	±0.0	-
16.	56.3	11.3	13.9	5267	13.3	2695	56.6	276.1	225.3	51.2	43.0	43.5	-0.5	-1.2	42.3	39	+3.3	+7.8
17.	63.7	8.1	10.5	4924	11.6	2274	49.5	381.5	294.8	46.5	39.9	41.8	-1.9	-4.8	44.8	39	+5.8	+12.9
18.	54.1	15.4	15.3	2581	13.5	1306	57.5	198.2	199.4	50.6	43.6	45.0	-1.4	-3.2	42.1	39	+3.1	+7.4
19.	47.5	9.7	18.6	1601	8.8	869	61.8	295.6	153.8	54.2	62.0	61.5	+0.5	+0.8	50.3	54	-3.7	-7.3
20.	59.9	5.8	6.2	2449	14.6	1211	52.5	583.5	498.3	51.1	38.2	37.8	+0.4	+1.0	40.7	35	+5.7	+14.0
21.	49.5	6.2	8.8	4732	12.5	2430	54.8	430.1	304.1	50.8	44.3	45.4	-1.1	-2.5	43.5	42	+1.5	+3.4
	55.7%	15.1%	10.9%	72911	12.7	37980	58.3	209.6	292.0	52.0	45.3	45.9	-0.6	-1.3%	43.3	41.1	+2.2	+5.1%

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala katastri andmeil km² tes	Elanikke 28.XII 1922. a. rahvaloendusel	Elanikke 1 km²: ∫ kohta 1922.a. rahvaloendusel	Kokku talundite maad (ha:des)	Talundite arv	Talundite keskm. suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti 1-10ha %	10-30ha %	30 ja 30ha %	Talundite rahva arv	Talundeil põllumaad (ha:des)	Talundeil aiamaad (ha:des)	Talundeil põllu- ja aiamaad (ha:des)	Talundeil heinamaad (ha:des)	Talundeil karjamaad (ha:des)	Talundeil põllu majand.maad (ha:des)	Põllu- ja aiamaad keskm. talundi kohta (ha:des)
				1929.a. põllumajanduslik üleskirjutuse järgi													
28. U g a l a																	
1. Aakre	83.7	1626	19.4	5419	258	21.0	31.4	48.1	20.5	1295	2519	61	2580	1896	942	4918	10.0
2. Aru	41.8	965	23.1	3652	151	24.2	37.1	32.5	30.4	813	2215	33	2248	640	403	3291	14.9
3. Hellenurme	54.1	869	16.1	1571	85	18.5	43.5	38.0	23.5	393	811	18	829	331	184	1344	9.7
4. Kambja	79.7	1868	23.4	6667	293	22.8	34.8	37.9	27.3	1537	3951	76	4027	1327	629	5983	13.7
5. Kirepi	28.5	594	20.8	2756	85	32.4	43.5	34.1	22.4	504	1485	41	1526	580	238	2344	17.9
6. Kodijärve	72.6	1317	18.1	6327	264	24.0	26.1	48.5	25.4	1369	3515	71	3586	1364	739	5739	13.5
7. Konguta	58.0	1489	25.7	5123	225	22.7	36.4	40.5	23.1	1201	2993	62	3055	948	551	4554	13.6
8. Krüüdneri	103.7	2147	20.7	8930	331	27.0	33.5	30.2	36.3	1708	4674	89	4763	1831	1257	7851	14.0
9. Luke	49.5	791	16.0	3588	153	23.4	28.1	47.7	24.2	768	2240	34	2274	524	428	3226	14.8
10. Meeri	70.7	2109	29.8	4818	327	13.2	47.1	37.6	15.3	1650	3577	83	3660	1001	525	5186	11.9
11. Otepää-Vana	64.2	1152	17.9	4724	216	21.9	38.0	42.6	19.4	1079	2012	92	2104	1035	796	3935	9.7
12. Otepää-Vastse	-	632	-	2422	127	19.1	29.9	52.0	18.1	547	1313	36	1349	461	352	2162	10.6
13. Palupera	79.5	1600	20.1	7180	287	25.0	28.6	43.2	28.2	1394	3428	91	3519	1340	1518	6377	12.2
14. Pangodi	57.4	1322	23.0	4320	201	21.5	52.2	18.9	28.9	954	2240	42	2282	867	704	3853	10.7
15. Pilkuse	42.4	655	15.4	3399	129	26.3	29.5	36.4	34.1	621	1688	33	1721	792	574	3087	13.3
16. Päidla	49.8	953	19.1	4051	175	23.1	32.6	34.8	32.6	894	1955	33	1988	974	636	3598	11.3
17. Rõhajärve	70.0	1535	21.9	6200	758	24.0	36.4	44.6	19.0	1315	2825	75	2900	1145	910	4955	11.3
18. Rannu	172.5	2240	13.0	8996	294	30.6	27.2	40.1	32.7	1418	3481	99	3580	1907	2179	7666	12.2
19. Rõngu	73.3	1914	26.1	6140	265	23.2	33.2	39.6	27.2	1333	2992	94	3086	1236	1022	5344	11.6
20. Uderna	31.4	1637	52.1	2422	94	25.8	26.6	47.9	25.5	452	1288	33	1321	412	340	2073	14.1
21. Valguta	90.6	1456	16.1	4682	188	24.9	21.3	49.5	29.2	988	2084	55	2089	1400	737	4226	11.1
22. Keeni	39.3	809	20.6	3011	127	23.7	48.8	22.8	28.4	689	1581	34	1615	683	414	2712	12.7
23. Kuigatsi	147.2	3539	24.0	9937	511	18.7	38.3	46.8	14.9	2421	4814	144	4958	2287	1305	8550	9.7

B

	Hariliku (musta) kesa		Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) ha:des (põllu kasutamine)							Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %-des								
			Toiduviljad		Söödaviljad					Toiduviljad			Söödaviljad					
			Teraviljad							Teraviljad								
	Pind-ala ha:des	% põllu-maast	Rukis ha	Oder ha	Kar-tul ha	Põld-hein ha	Kaer ha	Sega-vili ha	Lina ha	Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	Kartul %	Põld-hein %	Kaer %	Sega-vili %	Kokku %	Lina %
	1929.a. põllumajanduslik üleskirjutuse järgi																	
	28. U g a l a																	
1.	371	14.7	357	315	98	401	415	127	72	14.1	12.5	16.6	3.9	15.9	16.4	5.0	37.3	2.8
2.	315	14.2	318	334	79	417	437	58	96	14.4	5.1	19.5	3.6	18.8	19.7	2.6	41.1	4.3
3.	95	11.7	95	101	30	196	145	35	22	11.7	12.4	24.1	3.7	24.2	17.9	4.3	46.4	2.7
4.	554	14.0	529	456	134	824	865	144	107	13.4	11.5	24.9	3.4	20.9	21.9	3.6	46.4	2.7
5.	152	10.2	185	184	62	331	217	131	24	12.5	12.4	24.9	4.2	22.2	14.6	8.8	45.6	1.6
6.	517	14.7	471	424	101	708	762	145	88	13.4	12.1	25.5	2.9	20.0	21.7	4.1	45.8	2.4
7.	383	12.8	389	447	109	581	524	143	134	13.0	14.9	27.9	3.7	19.4	17.5	4.3	41.7	4.5
8.	641	13.7	612	468	154	987	1045	143	124	13.1	10.0	23.1	3.3	21.1	22.4	3.1	46.6	2.7
9.	300	13.4	297	274	68	451	493	73	68	13.3	12.2	25.5	3.0	20.1	22.0	3.3	45.4	2.8
10.	491	13.7	502	440	143	687	674	224	130	14.1	12.3	26.4	4.0	19.2	18.9	6.3	44.4	3.6
11.	251	12.5	244	242	77	406	302	139	41	12.1	12.0	24.1	3.8	20.1	15.0	9.4	44.5	2.0
12.	155	11.8	148	102	44	317	281	65	54	10.9	7.8	18.7	3.3	24.1	21.4	5.0	50.5	4.1
13.	461	13.4	417	382	101	684	627	169	80	12.2	11.2	23.4	3.0	20.0	18.3	4.9	43.2	2.3
14.	316	14.1	291	307	78	415	455	115	78	13.0	13.7	26.7	3.5	18.5	20.3	5.1	43.9	3.5
15.	212	12.6	200	193	50	380	301	108	42	11.6	11.4	23.2	3.0	22.5	17.8	6.4	46.7	2.5
16.	274	14.0	234	245	69	426	309	101	50	12.0	12.5	24.5	3.5	21.8	15.8	5.2	42.8	2.6
17.	346	12.2	340	322	88	661	405	262	62	12.0	11.4	23.4	3.1	23.4	14.3	9.3	47.0	2.2
18.	542	15.6	413	630	120	607	570	164	165	11.9	13.1	30.0	3.4	17.4	16.4	4.7	38.5	4.7
19.	414	13.8	427	430	108	536	449	258	74	14.2	14.4	28,6	3.6	17.9	15.0	8.5	41.4	2.5
20.	171	13.3	125	159	35	286	243	82	32	9.7	12.3	22.0	2.7	22.0	18.9	6.4	47.3	2.5
21.	255	12.5	261	311	80	329	387	90	75	12.8	15.3	28.1	3.9	16.2	19.0	4.4	39.6	3.7
22.	211	13.3	142	168	42	399	226	148	32	9.8	10.6	20.4	2.7	25.2	14.3	9.4	48,9	2.0
23.	659	13.7	618	549	157	785	881	167	185	12.8	11.4	24.2	3.3	16.3	18.3	3.5	38.1	3.8

B	Põllu + aiamaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	Saagimaa ühikuid: vallas resp. põlgastikus	Saagimaa ühikuid: keskmiselt talundi kohta	Loomaühikuid: üldarv	Loomaühikuid: 100 ha põllumaa kohta	Loomaühikuid: 100ha heinamaa kohta	Loomaühikuid: 100 ha karjamaa kohta	Loomaühikuid: 100 saagimaa ühiku kohta	Rahvastikutihedus: Põllumaa 100 ha kohta: teoreetiliselt	Põllumaa 100 ha kohta: faktiliselt	Põllumaa 100 ha kohta: vahe	Põllumaa 100 ha kohta: vahe %	Saagimaa 100 ühiku kohta: teoreetiliselt	Saagimaa 100 ühiku kohta: faktiliselt	Saagimaa 100 ühiku kohta: vahe	Saagimaa 100 ühiku kohta: vahe %
	talundi pindalast										1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi							
						28. U g a l a												
1.	47.7	25.8	17.4	3070	11.9	1783	70.8	127.7	189.3	58.1	51.1	51.2	-0.1	-0.2	44.4	42	+2.4	+5.4
2.	61.6	17.5	11.0	2648	16.3	1386	62.6	216.6	343.9	56.1	36.2	36.7	-0.5	-1.4	38.9	33	+5.9	+15.2
3.	52.8	21.0	11.7	940	11.1	481	59.3	145.3	261.4	51.2	52.5	48.5	+4.0	+7.6	45.7	42	+3.7	+8.1
4.	60.4	19.9	9.4	4453	15.2	2876	60.1	179.0	377.7	53.4	49.8	38.9	+10.9	+21.9	40.1	34	+6.1	+15.1
5.	55.4	21.1	8.6	1707	20.1	1639	110.4	282.6	688.7	96.0	30.8	33.9	-3.1	-10.0	35.6	29	+6.6	+18.5
6.	56.7	21.6	12.5	4045	15.3	2097	59.7	153.7	265.8	51.8	39.4	38.4	+0.5	+1.3	39.9	34	+5.9	+15.0
7.	59.6	18.5	10.8	3375	15.0	1922	64.2	202.7	348.8	56.9	39.1	40.1	-1.0	-2.6	40.3	36	+4.3	+10.7
8.	53.3	20.5	14.1	5410	16.3	2804	60.0	153.1	223.1	51.8	38.2	36.5	+1.7	+4.4	38.9	31	+7.9	+20.3
9.	63.4	14.6	11.9	2469	16.1	1340	59.8	255.7	313.3	54.3	36.4	34.3	+2.1	+5.8	39.1	31	+8.1	+20.7
10.	60.3	16.5	8.6	3989	12.2	2267	63.4	226.5	431.8	56.8	46.7	46.1	+0.6	+1.3	43.9	41	+2.9	+6.6
11.	44.5	21.9	16.9	2482	11.5	1536	76.3	148.4	198.0	61.9	52.5	53.6	-1.1	-2.1	45.0	43	+2.0	+4.4
12.	55.7	19.0	14.5	1517	11.9	836	63.8	181.3	237.5	55.1	48.6	41.7	+6.9	+14.2	44.4	36	+8.4	+19.0
13.	49.0	18.7	21.2	4082	14.2	2131	62.0	159.0	140.4	52.2	43.0	40.7	+2.3	+5.3	41.2	34	+7.2	+17.4
14.	52.8	20.1	16.3	2605	13.0	1505	67.2	173.5	218.8	57.7	46.0	42.6	+3.4	+7.4	42.8	36	+6.8	+15.9
15.	50.6	23.3	16.9	2005	15.5	1069	63.3	135.0	186.2	53.3	39.9	36.8	+3.1	+7.8	39.7	30	+9.7	+24.4
16.	49.1	24.1	15.7	2327	13.3	1342	68.6	137.8	211.0	57.7	46.0	42.7	+3.3	+7.2	42.3	36	+6.3	+14.9
17.	46.8	18.5	14.7	3323	12.9	1870	66.6	163.3	205.5	56.3	46.0	46.5	-0.5	-1.1	42.9	39	+3.9	+9.1
18.	39.8	21.2	24.2	4384	14.9	2471	71.0	129.6	113.4	56.1	43.1	40.7	+2.4	+5.6	40.3	32	+8.3	+20.6
19.	50.3	20.1	18.6	3548	13.4	2029	67.8	164.1	198.5	57.2	44.9	44.6	+0.3	+0.7	42.2	38	+4.4	+10.4
20.	54.6	17.0	14.0	1475	15.7	808	62.7	196.1	237.6	54.8	37.9	35.1	+2.8	+7.4	39.5	30	+9.5	+2.4
21.	44.6	29.9	15.7	2550	13.6	1608	79.1	114.9	204.6	62.9	46.7	48.6	-1.9	-4.1	41.9	39	+2.9	+6.9
22.	53.6	22.7	13.7	1848	14.6	1017	64.3	143.9	245.7	55.0	41.5	40.4	+1.1	+2.7	40.7	34	+6.7	+16.4
23.	49.9	23.0	13.1	5726	11.2	3293	68.4	144.0	252.3	57.5	52.5	50.3	+2.2	+4.2	45.5	42	+3.5	+7.7

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala katastri andmeil km²:tes	Elanikke 23.XII 1922.a. rahvaloenduse järgi	Elanikke 1 km² kohta 1922.a. rahvaloenduse järgi	Kokku talundi-tel maad (ha:des)	Talundite arv	Talundite keskm. suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti: 1-10 ha	10-30 ha	30 ja enam ha	Talundite rahva arv	Talundeil põllumaad (ha:des)	Talundeil aiamaad (ha:des)	Talundeil põllu- ja aiamaad (ha:des)	Talundeil heinamaad (ha:des)	Talundeil karjamaad (ha:des)	Talundeil põllu majand. maad (ha:des)	Põllu- ja aiamaad keskm. talundi kohta (ha:des)
				1929.a. põllumajandusliku üleskirjtuse järgi													
28. U g a l a																	
24. Sangaste	174.6	3299	18.9	12974	484	26.8	32.8	33.7	33.5	2660	6206	144	6350	3193	2046	11589	13.1
25. Aleksandri	115.2	2408	20.9	8953	455	19.7	36.3	49.4	14.3	2287	5483	114	5597	1617	625	7839	12.3
26. Antsla-Uue	71.1	1835	25.8	5927	298	19.9	42.3	35.9	21.8	1566	3551	69	3620	1441	349	5410	12.2
27. Erastvere	81.6	2087	25.0	5494	326	16.9	39.9	53.7	6.4	1579	3124	75	3199	971	453	4623	9.8
28. Kasaritsa	76.2	3154	41.4	7351	500	14.7	50.8	40.4	8.8	2142	3325	73	3398	1329	1481	6208	6.8
29. Kooraste	84.8	1357	21.9	7049	286	24.6	39.9	49.6	10.5	1500	3151	59	3210	962	585	4757	11.8
30. Kõlleste	71.7	1378	19.2	5693	240	23.7	31.2	46.3	22.5	1304	3499	56	3555	841	525	4921	14.8
31. Kärgula	48.6	1093	22.5	3247	185	17.5	39.5	54.0	6.5	886	1772	37	1809	532	269	2610	9.8
32. Linnamäe	33.5	806	24.1	2931	159	18.4	20.2	45.3	14.5	776	1731	32	1763	602	249	2614	11.1
33. Mursi	63.9	1208	18.8	4073	215	18.9	38.1	54.9	7.0	1036	1940	39	1979	735	526	3240	9.1
34. Põlgaste	46.4	1015	21.9	3706	201	18.4	38.8	48.8	12.4	1018	2257	46	2303	517	380	3200	11.4
35. Sõmerpalu	85.1	1550	18.2	4748	213	22.3	31.9	54.9	13.2	121	2202	50	2252	997	556	3805	10.5
36. Urvaste	64.9	1415	21.8	4997	277	18.0	38.6	49.9	14.5	1248	2664	73	2737	1084	559	4380	9.8
37. Vaabina	63.4	1616	25.5	4595	278	16.4	43.9	43.9	12.2	1439	2670	86	2756	1041	291	4088	9.9
38. Valgjärve	85.5	1684	19.7	6843	307	22.3	35.5	43.7	20.8	1512	3529	61	3590	1567	660	5817	11.6
39. Võru	41.2	1729	42.0	4790	335	14.3	48.1	42.1	9.8	1548	2442	61	2503	1283	540	4326	7.4
Kokku	2767.6	61292	22.1	209706	9803	21.3	37.2	42.7	20.1	48855	109177	2504	111681	43193	27527	182401	11.4
29. K a r u l a m a a																	
1. Antsla-Vana	217.4	3176	14.6	14976	519	28.9	35.3	34.7	30.0	2726	6303	101	6404	3236	2391	12031	12.3
2. Saru	65.8	888	13.5	2760	147	18.8	40.1	49.7	10.2	697	1420	30	1450	481	528	2459	9.8
3. Tsooru	99.8	1802	18.1	7927	356	22.3	40.5	44.1	15.4	1630	3820	65	3885	1022	1305	6212	10.9
4. Karula	159.0	2768	14.4	12481	455	27.4	31.2	43.3	25.5	2237	5337	104	5441	2509	1947	9897	11.9
5. Laanemetsa	90.8	1379	15.2	5882	252	23.3	36.9	46.2	17.9	1178	2326	55	2381	1083	1219	4683	9.4
6. Taheva	82.4	1146	13.9	3331	170	19.6	35.9	45.9	18.2	759	1203	33	1236	909	806	2951	7.2
Kokku	715.2	10013	14.0	47357	1899	23.9	35.9	42.7	22.0	9227	20409	388	20797	9240	8196	38233	11.0

B

	Mariliku (musta) kesa		Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) ha:des (põllu kasutamine)							Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %-des								
			Toiduviljad			Söödaviljad				Toiduviljad			Söödaviljad					
			Teraviljad							Teraviljad								
	Pind-ala ha:des	% põllu-maast	Rukis ha	Oder ha	Kartul ha	Põld-hein ha	Kaer ha	Segavili ha	Lina ha	Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	Kartul %	Põld-hein %	Kaer %	Segavili %	Kokku %	Lina %
	1929.a. põllumajandusliku ülekirjutuse järgi																	
							28. U g a l a											
24.	713	11.5	674	732	187	1408	913	562	149	10.9	11.8	22.7	3.0	22.7	14.7	9.0	46.4	2.4
25.	635	11.6	674	354	276	1048	2824	96	339	12.3	6.5	18.8	5.0	19.1	24.1	1.8	45.0	6.2
26.	363	10.2	364	365	109	893	433	466	152	10.3	10.3	20.6	3.1	25.1	12.2	13.1	50.4	4.3
27.	284	9.1	375	209	181	718	677	68	192	12.0	6.7	18.7	5.8	23.0	21.7	2.0	46.7	6.1
28.	431	13.0	435	367	149	454	819	95	104	13.1	11.0	24.1	4.5	13.7	24.6	2.9	41.2	3.1
29.	359	11.4	301	249	147	639	715	108	154	9.6	7.9	17.5	4.7	20.3	22.7	3.4	46.4	4.9
30.	480	13.7	478	192	165	604	946	85	177	13.7	5.5	19.2	4.7	17.3	27.0	2.4	46.7	5.1
31.	195	11.0	192	136	81	418	327	113	105	10.8	7.7	18.5	4.6	23.6	18.4	6.4	48.4	5.9
32.	195	11.3	202	162	70	435	268	161	65	11.7	9.4	21.1	4.0	25.1	15.5	9.3	49.9	3.8
33.	245	12.6	248	149	88	358	423	81	70	12.8	7.7	20.5	4.5	18.4	21.8	4.2	44.4	3.6
34.	253	11.2	277	124	125	413	635	48	141	12.3	5.5	17.8	5.5	18.3	28.1	2.1	48.5	6.3
35.	301	13.7	299	183	134	401	590	50	90	13.6	8.3	21.9	6.1	18.2	26.8	2.3	47.3	4.1
36.	314	11.8	311	274	94	582	516	102	78	11.7	10.3	22.0	3.5	21.8	19.4	3.8	45.0	2.9
37.	326	12.2	283	308	89	674	398	282	109	10.6	11.4	22.0	3.3	25.3	12.7	10.6	48.6	4.1
38.	484	13.7	464	349	138	695	790	139	110	13.2	9.9	23.1	3.9	19.7	22.4	3.9	46.0	3.1
39.	284	11.6	244	228	102	496	612	69	120	10.0	9.3	19.3	4.2	20.3	25.1	2.8	48.2	4.9
	13948	12.8	13431	11859	4162	22045	21339	5656	3980	12.3	10.9	23.2	3.8	20.2	19.5	5.2	44.9	3.6
							29. K a r u l a m a a											
1.	802	12.7	750	614	212	1350	862	791	198	11.9	9.7	21.6	3.4	21.4	13.7	12.6	47.7	3.1
2.	216	15.2	140	147	25	324	201	146	34	9.8	10.3	20.1	1.8	22.8	14.2	10.3	47.3	2.4
3.	630	16.5	408	246	90	951	621	234	208	10.6	6.4	17.0	2.4	24.9	15.3	6.1	47.3	5.4
4.	719	13.5	609	611	179	1062	823	496	201	11.4	11.4	22.8	3.3	19.9	15.4	9.3	44.6	3.8
5.	315	13.5	255	215	69	544	442	128	86	11.0	9.2	20.2	3.0	23.4	19.0	5.3	47.7	3.7
6.	187	15.5	171	136	47	142	179	131	23	14.2	11.3	25.5	3.9	11.8	14.9	10.9	37.6	1.9
	2869	14.1	2328	1969	622	4373	3128	1921	750	11.4	9.7	21.1	3.0	21.4	15.3	9.4	46.1	3.7

B	Põllu + aiamaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	Saagimaa Ühikuid vallas resp. palgastikus	Saagimaa Ühikuid keskmiselt talundi kohta	Loomaühikuid üldarv	Loomaühikuid 100 ha põllumaa kohta	Loomaühikuid 100 ha heinam. kohta	Loomaühikuid 100 ha karjam. kohta	Loomaühikuid 100 saagimaa ühiku kohta	Rahvastikutihedus põllumaa 100 ha kohta teoreetiliselt	Rahvastikutihedus põllumaa 100 ha kohta faktiliselt	Rahvastikutihedus põllumaa 100 ha kohta vahe	Rahvastikutihedus põllumaa 100 ha kohta vahe %	Rahvastikutihedus saagimaa 100 ühiku kohta teoreetiliselt	Rahvastikutihedus saagimaa 100 ühiku kohta faktiliselt	Rahvastikutihedus saagimaa 100 ühiku kohta vahe	Rahvastikutihedus saagimaa 100 ühiku kohta vahe %
talundi pindalast																		
1929.a. põllumajanduslik üleskirjutuse järgi																		
28. U g a l a																		
24.	48.9	24.6	15.8	7455	15.4	4431	71.4	138.8	216.6	59.4	40.4	42.9	-2.5	-6.2	39.8	36	+3.8	+9.5
25.	62.5	18.1	7.0	6095	13.4	2987	54.5	184.7	477.9	49.0	43.3	41.8	+1.5	+3.5	42.2	37	+5.2	+12.3
26.	61.1	24.3	5.9	4082	18.5	2165	61.0	150.2	620.3	53.7	43.0	44.1	-1.1	+2.6	42.1	39	+3.1	+7.4
27.	58.2	17.7	8.2	3510	10.8	2075	66.4	218.7	457.8	54.0	52.0	50.5	+1.5	+2.9	46.2	45	+1.2	+2.6
28.	46.2	18.1	20.1	3952	7.9	2132	64.1	160.4	143.9	53.7	71.4	64.4	+7.0	+9.8	52.6	54	-1.4	-2.7
29.	45.5	13.7	8.3	3539	12.4	1852	58.8	192.5	316.6	52.3	46.0	47.6	-1.6	-3.5	43.6	42	+1.6	+3.7
30.	62.5	14.8	9.2	3844	16.0	1803	51.7	215.0	344.4	47.0	36.2	37.3	-1.1	-3.0	39.2	34	+5.2	+13.3
31.	55.7	16.4	8.3	1982	10.7	1058	59.7	198.9	398.3	53.4	52.0	50.0	+2.0	+3.8	46.4	45	+1.4	+3.0
32.	60.2	20.5	8.5	1951	12.3	1087	59.9	172.3	416.5	53.2	46.7	44.8	+1.9	+4.1	43.7	40	+3.7	+8.5
33.	48.6	18.0	12.9	2242	10.4	1152	59.4	156.7	219.0	51.4	55.5	53.4	+2.1	+3.8	46.9	46	+0.9	+2.0
34.	62.1	14.0	10.3	2489	12.4	1225	54.3	236.9	322.4	49.2	45.6	45.1	+0.5	+1.1	43.6	41	+2.6	+6.0
35.	47.4	21.0	11.7	2585	12.1	1561	70.9	156.6	280.8	60.4	49.0	50.9	-1.9	-3.9	44.0	43	+1.0	+2.3
36.	54.8	21.7	11.2	3092	11.2	1568	59.6	146.5	284.1	51.0	52.0	46.8	+5.2	+10.0	45.5	40	+5.5	+12.1
37.	60.0	22.7	6.3	3060	11.0	1804	67.5	173.3	619.9	59.0	51.6	53.9	-2.3	-4.5	45.8	47	-1.2	-2.6
38.	52.5	22.9	9.6	4081	13.3	2076	58.8	132.5	314.5	50.9	44.9	42.8	+2.1	+4.2	42.3	37	+5.3	+12.5
39.	52.2	26.8	11.3	2905	8.7	1683	68.9	131.2	311.7	58.0	66.4	68.4	+3.0	+4.5	50.5	53	-2.5	-4.9
	53.3%	20.6%	13.1%	126792	12.9	70244	64.3	162.6	255.2	55.3	45.7	44.7	+1.0	+2.2%	42.9	38.5	+4.4	+10.3%
29. K a r u l a m a a																		
1.	42.3	21.6	16.0	7572	14.6	4140	65.7	127.9	173.1	54.7	42.7	43.2	-0.5	-1.2	40.7	36	+4.7	+11.5
2.	52.5	17.4	19.1	1649	11.2	990	69.7	205.8	187.5	60.0	52.0	49.1	+2.9	+5.6	45.5	42	+3.5	+7.7
3.	49.0	12.9	16.5	4337	12.2	2349	61.2	229.8	180.0	54.2	47.4	42.7	+4.7	+9.9	43.9	37	+6.9	+15.7
4.	43.6	20.1	15.6	6360	14.0	3672	68.8	146.4	188.2	57.7	44.0	41.9	+2.1	+5.0	41.5	35	+6.5	+15.7
5.	40.5	18.4	20.7	2835	11.4	1640	70.5	148.1	134.5	57.8	53.9	50.7	+3.2	+6.0	45.1	41.	+4.1	+9.1
6.	37.1	27.3	24.2	1584	9.3	1110	92.3	122.1	137.7	70.1	68.0	68.1	+4.9	+7.2	49.2	48	+1.2	+2.4
	43.9%	19.5%	17.3%	24337	12.8	13901	68.1	150.4	169.7	57.1	47.1	45.2	+1.9	+4.0%	43.0	37.9	+5.1	+11.9%

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala katastri andmeil km²-tes	Elanikke 28.XII 1922.a. rahvaloenduse	Elanikke 1 km² kohta 1922.a. rahvaloendusel	Kokku talundi-tel maad (ha:des)	Talundite arv	Talundi keskmine suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti: 1-10ha %	10-30ha %	30 ja enam ha %	Talundite rahva arv	Talundeil põllumaad (ha:des)	Talundeil aiamaad (ha:des)	Talundeil põllu- ja aiamaad (ha:des)	Talundeil heinamaad (ha:des)	Talundeil karjamaad (ha:des)	Talundeil põllu majand.maad (ha:des)	Põllu- ja aiamaad keskm. talundi kohta (ha:des)
							1929.a. põllumajanduslik üleskirjutuse järgi										
							30. H a a n j a m a a										
1. Haanja	83.9	2725	32.5	8683	549	15.8	37.2	58.8	4.0	2531	4170	98	4268	1258	1922	7443	7.8
2. Krabi	37.1	693	18.7	3063	139	22.0	44.6	37.4	18.0	602	1206	29	1237	603	763	2603	8.0
3. Häitsna - Vana	27.1	537	19.8	2904	117	24.8	25.6	47.9	26.5	596	1306	27	1333	504	589	2426	8.9
4. Misso	81.3	2008	24.7	8528	397	21.5	37.8	50.1	12.1	2035	3016	88	3104	1690	1787	6581	7.8
5. Mõniste	92.4	1580	17.1	5170	292	17.7	45.9	38.4	15.7	1257	2554	70	2624	754	1067	4445	8.9
6. Rogosi	55.9	986	17.6	4288	170	25,2	29.4	40.0	30.6	895	1767	45	1812	893	1092	3797	10.6
7. Roosa - Vana	77.3	1444	18.7	5249	240	21.9	31.7	52.9	15.4	1193	2939	78	3017	644	772	4433	12.5
8. Roosa - Vastse	28.1	400	14.2	1705	84	20.3	29.8	59.5	10.7	427	848	17	865	287	248	1400	10.2
9. Rõuge	76.3	1543	20.2	5072	262	19,4	43.5	36.7	19.8	1252	2470	70	2540	779	969	4288	9.6
10. Saaluse	73.8	1458	19.8	5260	260	20.2	33.1	52.3	14.6	1348	2367	65	2432	1057	947	4436	9.3
11. Vastseliina	264.0	3536	13.4	13436	609	22.1	30.7	52.1	17.2	3335	5751	140	5891	2189	2804	10884	9.6
12. Viitina	93.9	1589	16.9	7696	304	25.3	39.5	39.5	21.0	1465	3130	71	3201	1127	1391	5719	10.5
Kokku	991.1	18499	18.7	71054	3423	20.3	35.9	49.0	15.1	16936	31526	798	32319	11785	14351	58455	9.4
							31. L a u r a m a a										
1. Laura	130.5	3512	26.9	10240	573	17.9	48.0	47.3	4.7	3102	3700	114	3814	1770	1609	7193	6.6
2. Merimäe	159.8	5497	34.4	15431	938	16.5	49.5	45.3	5.2	5018	7902	249	8151	1409	1833	11393	8.6
3. Rootova	174.7	4792	27.4	13193	826	16.0	53.2	39.7	7.1	4719	5408	214	5622	2343	2533	10498	6.8
Kokku	465.0	13801	29.7	38864	2337	16.6	50.4	43.8	5.8	12839	17010	577	17587	5522	5975	29084	7.5

B

	Hariliku (musta) kesa Pinda-ala ha:des	% põllu-maast	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) ha:des (põllu kasutamine) Toiduviljad Teraviljad Rukis ha	Oder ha	Kartul ha	Söödaviljad Põld-hein ha	Kaer ha	Sega-vili ha	Lina ha	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %-des Toiduviljad Teraviljad Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	Söödaviljad Kartul %	Põld-hein %	Kaer %	Sega-vili %	Kokku %	Lina %
						1929.a. põllumajanduslik üleskirjutuse järgi												
						30. H a a n j a m a a												
1.	502	12.0	408	467	153	730	1034	81	119	9.8	11.2	21.0	3.7	17.5	24.8	1.9	44.2	2.9
2.	156	12.9	134	94	42	218	214	104	28	11.1	7.8	18.9	3.5	18.0	17.7	8.6	44.3	2.3
3.	154	11.8	129	118	40	300	252	47	46	9.9	9.0	18.9	3.1	23.0	19.3	3.6	45.9	3.5
4.	353	11.7	333	338	128	551	689	21	213	11.0	11.2	22.2	4.2	18.3	22.8	0.7	41.8	7.1
5.	389	15.2	210	304	44	698	291	301	52	8.2	11.9	20.1	1.7	27.3	11.4	11.8	50.5	2.1
6.	211	12.0	165	179	59	364	423	37	54	9.3	10.1	19.4	3.3	20.6	23.9	2.1	46.6	3.1
7.	386	13.1	316	189	68	691	742	106	130	10.8	6.4	17.2	2.3	28.5	25.2	3.6	52.3	4.4
8.	116	13.7	74	90	17	263	124	59	21	8.7	10.6	19.3	2.0	31.0	14.6	7.0	52.6	2.5
9.	307	12.4	296	199	80	509	589	89	101	12.0	8.1	20.1	3.2	20.6	21.8	3.6	46.0	4.1
10.	300	12.6	282	268	91	425	574	61	82	11.9	11.3	23.2	3.8	18.0	24.3	2.6	44.9	3.5
11.	704	12.2	667	513	220	1238	1265	113	292	11.6	8.9	20.5	3.8	21.5	22.0	2.0	45.5	5.1
12.	354	11.3	335	310	110	670	642	130	93	10.7	9.9	20.6	3.5	21.4	20.5	4.2	46.1	3.0
	3932	12.6	3349	3069	1052	6657	6789	1149	1231	10.6	9.7	20.3	3.3	21.1	21.1	3.6	45.8	4.0
						31. L a u r a m a a												
1.	473	12.9	502	468	168	916	504	29	394	13.6	12.6	26.2	4.5	24.8	13.6	0.8	39.2	10.6
2.	1131	14.3	1147	837	324	1427	1350	173	936	14.5	10.6	25.1	4.1	18.1	17.1	2.2	37.4	11.8
3.	769	14.2	767	729	255	1017	790	26	624	14.2	13.5	27.7	4.7	18.3	14.6	0.5	33.9	11.5
	2373	14.0	2416	2034	747	3360	2644	228	1954	14.2	12.0	26.2	4.4	19.8	15.5	1.3	36.6	11.5

B	Põllu + aiamaa %	Heinamaa %	Karjamaa %	Saagimaa ühikuid vallas resp. põigastikus	Saagimaa ühikuid keskmiselt talundi kohta	Loomaühikuid uldarv	Loomaühikuid 100 ha põllumaa kohta	Loomaühikuid 100 ha heinamaa kohta	Loomaühikuid 100 ha karjamaa kohta	Loomaühikuid 100 saagimaa ühiku kohta	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta teoreetiliselt	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta faktiliselt	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta vahe	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta vahe %	Rahvastikutihedus Saagimaa 100 ühiku kohta teoreetiliselt	Rahvastikutihedus Saagimaa 100 ühiku kohta faktiliselt	Rahvastikutihedus Saagimaa 100 ühiku kohta vahe	Rahvastikutihedus Saagimaa 100 ühiku kohta vahe %
talundi pindalast											1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi							
30. H a a n j a m a a																		
1.	49.1	14.5	22.1	4865	8.9	2582	61.9	205.3	134.3	53.1	63.4	60.7	+2.7	+4.3	50.1	52	-1.9	-3.8
2.	40.4	19.7	24.9	1502	10.8	774	64.1	128.3	101.4	51.5	56.6	49.8	+6.8	+12.0	46.2	40	+6.2	+13.4
3.	45.9	17.4	20.3	1547	13.2	799	61.2	158.5	135.6	51.6	45.6	45.6	±0.0	-	42.5	38	+4.5	+10.6
4.	36.4	19.8	21.0	3795	9.6	2308	76.3	136.3	128.9	60.7	62.7	67.5	-4.8	-7.6	48.5	54	-5.5	-11.3
5.	50.3	14.6	20.6	2973	10.2	1764	69.1	238.9	165.3	59.3	56.6	49.2	+7.4	+13.1	47.3	42	+5.3	+11.2
6.	42.3	20.8	25.5	2199	12.9	1216	68.8	136.2	111.3	55.3	48.6	50.7	-2.1	-4.3	42.9	40	+2.9	+6.8
7.	57.5	12.3	14.7	3294	13.7	1676	57.0	260.2	217.1	50.9	42.1	40.6	+1.5	+3.6	41.8	36	+5.8	+14.0
8.	50.7	16.8	14.6	974	10.6	603	71.1	210.1	248.1	61.9	50.3	50.4	-0.1	-0.2	46.5	44	+2.5	+5.4
9.	50.1	15.4	19.1	2880	11.0	1548	62.7	198.7	159.8	53.8	53.0	50.7	+2.3	+4.3	45.8	43	+2.8	+6.1
10.	46.2	20.1	18.0	2838	10.9	1667	70.4	157.7	176.0	58.7	54.5	56.9	-2.4	-4.4	46.0	47	-1.0	-2.2
11.	43.8	16.3	20.9	6859	11.3	3945	68.6	180.2	140.8	57.5	53.0	58.0	-5.0	-9.4	45.3	48	-2.7	-6.0
12.	41.6	14.6	18.1	3692	12.1	1886	60.3	167.3	135.6	51.1	49.0	46.8	+2.2	+4.5	44.0	39	+5.0	+11.4
	46.0%	16.8%	20.4%	37418	10.8	20763	66.5	177.4	145.7	56.0	54.5	54.5	±0.0	+0.0%	46.2	45.9	+0.3	+0.6%
31. L a u r a m a a																		
1.	37.3	17.3	15.7	4497	7.8	2872	77.6	162.2	178.5	63.9	73.3	83.8	-10.5	-14.3	52.9	69	-16.1	-30.4
2.	52.8	9.1	11.9	8778	9.4	4532	56.0	321.6	247.2	51.4	58.1	63.5	- 5.4	-9.3	48.9	57	- 8.1	-16.6
3.	42.6	17.3	19.2	6587	8.0	4116	76.1	175.7	162.5	62.5	71.4	87.3	-15.9	-22.3	52.3	71	-18.7	-35.8
	45.3%	14.2%	15.4%	19862	8.5	11520	67.7	208.6	192.8	58.0	65.7	75.5	- 9.8	-14.9%	51.0	64.6	-13.6	-26.7%

Paigastikku kuuluvad vallad:	Pindala kats tri andmeil km²:tes	Elanikke 29.XII 1922.a. rahvaloenduse l	Elanikke 1 km²:l kohta 1922.a. rahvaloenduse l	Kokku talundi-tel maad (ha:des)	Talundite arv	Talundi keskmine suurus (ha:des)	Talundid suurusrühmiti 1-10ha %	10-30ha %	30 ja enam ha %	Talundite rahva arv	Talundeil põllumaad (ha:des)	Talundeil aiamaad (ha:des)	Talundeil põllu- ja aiamaad (ha:des)	Talundeil heinamaad (ha:des)	Talundeil karjamaad (ha:des)	Talundeil põllumajand. maad (ha:des)	Põllu- ja aiamaad keskm. talundi kohta (ha:des)
	1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi																
32. Irboskamaa																	
1. Irboska	196.1	8189	41.7	14018	1621	8.6	81.8	17.3	0.9	8461	6290	237	6527	3239	2005	11771	4.0
2. Petseri	144.7	6680	46,2	15237	1183	12.9	71.2	26.5	2.3	6412	6618	267	6885	1308	2386	10579	5.8
3. Vilo	191.5	6522	34.0	17120	1210	14.1	61.6	34.5	3.9	6527	8014	241	8255	1877	3515	13647	6.8
Kokku	532.3	21385	40.2	46375	4014	11.6	72.6	25.2	2.2	21400	20922	745	21667	6424	7906	35997	5.4
33. Lobotkamaa																	
1. Järvesuu	163.0	3226	19.8	11794	643	18.3	66.2	30.8	3.0	3380	2438	93	2531	1774	1805	6110	3.9
2. Kulje	48.3	4731	97.8	4698	779	6.0	94.1	5.6	0.3	4042	740	44	784	1519	1198	3501	1.0
3. Mäe	84.0	3016	35.9	8095	579	14.0	62.5	33.5	4.0	2862	2783	91	2874	1889	1260	6023	4.3
4. Saatseri	117.8	2925	24.8	8924	592	15.1	78.7	19.4	1.9	3125	2417	82	2499	767	1534	4800	4.2
5. Senno	165.1	7753	47.0	14352	1513	9.5	79.5	19.0	1.5	7796	5979	247	6226	2702	2451	11379	4.1
Kokku	578.2	21651	37.5	47863	4106	11.7	77.7	20.4	1.9	21205	14357	557	14914	8651	8248	31813	3.6

B

	Hariliku (musta) kesa Pinda-ala ha:des	% põllu-maast	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) ha:des (põllu kasutamine) Toiduviljad Teraviljad Rukis ha	Oder ha	Kartul ha	Sõödaviljad Põld-hein ha	Kaer ha	Sega-vili ha	Lina ha	Kasvupinna koostis (tähtsamad viljad) %%-des Toiduviljad Teraviljad Rukis %	Oder %	Rukis + Oder %	Sõödaviljad Kartul %	Põld-hein %	Kaer %	Sega-vili %	Kokku %	Lina %
1920.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi																		
32. I r b o s k a m a a																		
1.	1180	18.7	1344	717	402	836	317	34	705	21.4	11.4	32.8	6.4	13.3	5.0	0.5	18.8	11.2
2.	949	14.3	1059	805	380	1230	671	151	774	16.0	12.2	28.2	5.8	18.6	10.1	2.3	31.0	11.7
3.	1208	15.1	1227	898	497	1202	922	108	916	15.3	11.2	26.5	6.2	15.0	11.5	1.3	27.8	11.4
	3337	15.9	3630	2420	1279	3268	1910	293	2395	17.3	11.6	28.9	6.1	15.6	9.1	1.4	26.1	11.4
33. L o b o t k a m a a																		
1.	455	18.7	580	186	240	99	278	33	93	21.7	7.6	29.3	9.8	4.1	11.4	1.4	16.9	3.8
2.	99	13.4	189	82	137	5	32	4	23	25.5	11.1	36.6	18.5	0.7	4.3	0.5	5.5	3.1
3.	430	15.4	500	319	158	354	454	20	178	18.0	11.5	29.5	5.7	12.7	16.3	0.7	29.7	6.4
4.	284	11.7	449	216	166	213	217	4	250	18.6	8.9	27.5	6.9	8.8	9.0	0.2	18.0	10.3
5.	1109	18.6	1268	499	575	568	264	19	784	21.2	8.3	29.5	9.6	9.5	4.4	0.3	14.2	13.1
	2377	16.6	2986	1302	1276	1239	1245	80	1328	20.4	9.1	29.5	8.9	8.6	8.7	0.6	17.9	9.2

B	Põllu + aiamaa	Heinamaa %	Karjamaa %	Saagimaa ühikuid vallas resp. paigastikus	Saagimaa ühikuid keskmiselt talundi kohta	Loomaühikuid üldarv	Loomaühikuid 100 ha põllumaa kohta	Loomaühikuid 100 ha heinamaa kohta	Loomaühikuid 100 ha karjamaa kohta	Loomaühikuid 100 saagimaa ühiku kohta	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta teoreetiliselt	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta faktiliselt	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta vahe	Rahvastikutihedus Põllumaa 100 ha kohta vahe %	Rahvastikutihedus Saagimaa 100 ühiku kohta teoreetiliselt	Rahvastikutihedus Saagimaa 100 ühiku kohta faktiliselt	Rahvastikutihedus Saagimaa 100 ühiku kohta vahe	Rahvastikutihedus Saagimaa 100 ühiku kohta vahe %
talundi pindalast																		
											1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse järgi							
								32. I r b o s k a m a a										
1.	46.6	29.1	14.3	7637	4.7	4543	72.2	140.2	226.5	59.5	113.2	134.5	-21.3	-14.0	65.3	110	-44.7	-68.5
2.	45.2	8.6	15.6	7570	6.4	3970	60.0	303.5	166.4	53.8	82.0	96.9	-14.9	-18.2	57.4	85	-27.6	-48.1
3.	48.2	11.0	20.5	9251	7.6	4651	58.0	247.8	132.3	50.3	71.4	81.4	-10.0	-14.0	53.5	71	-17.5	-32.7
	46.7%	13.9%	17.0%	24458	6.1	13164	62.9	204.9	166.5	53.8	87.3	102.3	-15.0	-17.4%	58.1	87.5	-29.4	-50.6%
								33. L o b o t k a m a a										
1.	21.5	15.0	15.3	3245	5.0	1860	76.3	104.8	109.0	57.3	115.7	138.6	-22.9	-19.8	63.7	104	-40.3	-63.3
2.	16.7	32.3	25.5	1344	1.7	917	123.9	60.4	76.5	68.2	511.7	546.2	-34.5	-6.7	99.9	301	-201.1	-201.3
3.	35.5	28.3	15.6	3535	6.1	2112	75.9	111.8	167.7	59.7	96.6	102.8	- 6.2	-6.4	58.6	81	-22.4	-38.2
4.	28.0	8.6	17.2	2921	4.9	1704	70.5	222.2	111.1	58.3	103.5	129.3	-20.8	-19.2	64.2	107	-42.8	-66.7
5.	43.4	18.8	17.1	7269	4.8	4081	68.3	197.0	166.5	56.1	110.8	130.4	-19.6	-17.7	64.8	107	-42.2	-65.1
	31.2%	18.1%	17.2%	18314	4.5	10674	74.3	123.4	120.9	58.3	123.4	147.7	-24.3	-19.7%	66.5	115.8	-49.3	-74.1%

L I S A III:

Maaväärtuse, maamaksu ja tulumaksu statistilis-tabellaarne ülevaade

kolme ainese paigastikkude ja valdade kaupa.

Põllutööministeeriumi katastriameti maade bonitee-
rimise ja Riigi Statistika Keskbüroo andmeil.

A. Allvee-regiooni paigastikud.

B. Pealvee-regiooni paigastikud.

A.

ALLVEE-REGIOONI PAIGASTIKUD.

(1-20 incl.)

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajanduslikult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maamaks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
A.				B kroonides		
		1932.a.		1931.a.		1926-28.a. keskmiselt
			1. H i i u m a a.			
Emmaste	12.354	16.985	1.4	3501.20	0.28	12.95
Kõrgessaare	15.882	23.062	1.4	4798.20	0.30	13.61
Käina	16.680	17.994	1.1	3581.51	0.21	15.73
Suuremõisa	17.190	22.707	1.3	4533.97	0.26	13.76
Kokku:	62.106	80.748	1.3	16.414.88	0.26	14.51 ,
			2. S a a r e m a a.			
Abroka	7.721	13.174	1.7	2.596.30	0.34	21.58
Hellamaa	6.219	10.563	1.6	3.191.63	0.51	20.41
Kaarma-Suure	13.844	33.896	2.4	7.106.29	0.51	22.11
Kihelkonna	17.576	21.515	1.2	6.854.10	0.39	22.79
Kogula	18.468	34.590	1.8	7.839.59	0.42	21.85
Kärla	19.547	33.455	1.7	7.322.65	0.37	16.50
Laimjala	9.420	18.402	1.9	4.156.95	0.44	13.26
Leisi	10.787	17.397	1.6	3.973.48	0.37	28.17
Loona	14.141	26.533	1.9	6.680.36	0.47	22.36
Lümmada	9.139	13.632	1.5	5.123.03	0.56	21.42
Maasi	11.391	18.462	1.6	4.501.35	0.39	20.31
Muhu-Suure	4.521	10.307	2.3	3.879.22	0.86	11.94
Mustjala	13.770	16.582	1.2	4.655.93	0.34	16.05
Pihtla	18.863	41.514	2.2	9.311.25	0.49	28.27
Pärsamaa	16.626	25.934	1.5	5.761.42	0.34	25.64
Torgu	10.524	15.609	1.5	4.330.15	0.41	18.46
Uuemõisa	11.716	29.004	2.5	5.615.33	0.48	17.33
Kokku:	214.273	380.569	1.8	92.899.03	0.43	20.50
			3. R u h n u			
Ruhnu	864	1.599	1.8	415.15	0.52	38.72
	864	1.599	1.8	415.15	0.52	38.72

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajanduslikult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maamaks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
		1932.a.		B kroonides 1931.a.		1926-28.a. keskmiselt
			4. H a a p s a l u m a a.			
Asuküla	7.406	15.710	2.1	3.331.67	0.45	26.50
Kirbla	12.180	38.275	3.1	7.998.01	0.66	22.96
Lihula	12.310	33.286	2.7	6.945.33	0.56	24.26
Martna	11.330	33.484	2.9	6.981.38	0.62	19.43
Massu	14.661	25.342	1.7	5.273.26	0.36	17.17
Oru	10.485	21.846	2.1	4.571.98	0.44	16.73
Passlepa	7.836	15.448	2.0	3.183.77	0.41	15.00
Sinalepa	7.812	18.646	2.4	3.897.24	0.50	20.40
Sutlepa	5.145	9.232	1.8	2.108.53	0.41	8.73
Taebla	3.858	10.492	2.7	3.747.83	0.97	14.68
Vormsi	6.604	8.417	1.3	2.498.15	0.38	11.16
Võnnu	5.471	11.024	2.0	2.309.19	0.42	10.95
Kokku:	105.098	241.202	2.3	52.846.34	0.50	17.33
			5. R i s t i m a a.			
Rikholdi	5.956	9.462	1.6	1.967.57	0.33	16.55
Kloostri	25.106	45.608	1.8	9.489.00	0.38	12.26
Nõva	5.217	6.788	1.3	1.401.03	0.27	10.84
Pakri	1.115	2.547	2.3	-	-	11.26
Vihterpalu	4.934	8.011	1.6	1.673.18	0.34	14.94
Kokku:	42.328	72.416	1.7	14.530.78	0.35	13.17

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajandus-likult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maa-maks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
				E kroonides		
		1932.a.		1931.a.		1926-28.a. keskmiselt
			6. K u l l a m a a.			
Haimre	10.225	35.444	3.5	7.337.23	0.72	16.15
Jõgisoo	6.466	15.144	2.3	3.167.45	0.49	17.25
Kalju	-	-	-	-	-	14.41
Kolovere	6.973	25.125	3.6	5.256.20	0.75	18.95
Luiste	6.874	23.482	3.4	4.918.05	0.72	19.59
Lähtru	5.385	13.607	2.5	2.821.63	0.52	20.56
Märjamaa	13.661	41.841	3.1	8.736.95	0.64	17.01
Palivere	7.203	15.660	2.2	3.278.47	0.46	15.94
Piirsalu	7.427	14.714	2.0	3.073.65	0.41	15.54
Sipa	3.537	10.976	3.1	2.257.40	0.64	21.59
Sooniste	3.889	8.703	2.2	1.823.02	0.47	14.71
Vaikna	6.684	19.467	2.9	4.076.57	0.61	22.20
Laitse	4.274	8.955	2.1	1.851.70	0.43	13.15
Riisipere	11.945	27.291	2.3	5.667.08	0.47	16.06
Kokku:	94.543	260.409	2.8	54.265.40	0.57	17.37
			7. T õ s t a m a a.			
Paatsalu	10.087	17.110	1.7	3.558.52	0.35	15.80
Saulepi	9.904	22.363	2.2	4.687.81	0.47	17.79
Audru	8.562	25.764	3.0	5.448.60	0.64	12.31
Kihnu	1.402	1.327	0.9	238.94	0.17	5.56
Seli	6.187	12.384	2.0	2.613.88	0.42	9.18
Tõstamaa	9.100	15.072	1.6	3.154.71	0.35	11.76
Kokku:	45.242	94.020	2.1	19.702.46	0.44	12.07

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajandus-likult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maa-maks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
A.				E kroonides		
		1932.a.		1931.a.		1926-28.a. keskmiselt
			8. J õ õ p r e m a a.			
Paadremaa	6.970	15.955	2.3	3.333.31	0.48	15.70
Veltsa	8.740	20.534	2.3	4.292.26	0.49	18.67
Jõõpre	2.109	5.994	2.8	1.274.24	0.60	10.49
Koonga	15.252	23.046	1.5	4.738.93 x)	0.31	8.28
Vee	6.718	9.362	1.4	1.967.79	0.29	11.46
Võlla	6.610	15.154	2.3	3.576.46 x)	0.54	15.44
Kokku:	46.399	90.045	1.9	19.182.99	0.41	13.34
			9. V ä n d r a m a a.			
Are	5.248	15.399	2.9	3.291.57	0.63	20.45
Enge	9.590	17.368	1.8	3.639.09	0.38	18.78
Kallinga	5.255	13.513	2.6	2.715.36	0.52	17.33
Kaelaste	5.662	10.547	1.8	2.218.37	0.39	17.68
Kaisma	6.705	13.959	2.1	2.011.63 x)	0.30	36.62
Sauga	8.667	21.317	2.4	4.476.82	0.52	15.37
Suigu	4.331	10.592	2.4	2.395.65	0.56	27.67
Tori	16.635	31.866	1.9	6.298.06 x)	0.38	21.78
Viluvere	2.160	8.538	4.0	1.793.07	0.83	23.42
Vändra-Uue	11.258	25.564	2.3	5.473.74	0.49	16.50
Vändra-Vana	12.814	39.204	3.1	7.578.38 x)	0.59	24.87
Kokku:	88.325	207.867	2.4	41.891.74	0.48	21.86

x) märgitud vallad võetud 1930.a. maamaksu andmeil

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajanduslikult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maamaks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
A.				E kroonides		
		1932.a.		1931.a.		1926-28.a. keskmiselt
			10. P ä r n u r a n n i k u m a a.			
Häädemeeste	3.636	5.965	1.7	894.19x)	0.25	16.42
Orajõe	4.870	16.196	3.3	1.926.66x)	0.40	14.80
Reiu	1.369	5.875	4.3	1.233.69	0.90	18.21
Tahkuranna	2.983	3.786	1.3	795.02	0.27	8.88
Uulu-Surju	6.713	20.016	3.0	3.830.26x)	0.57	10.51
Kokku:	19.571	51.838	2.6	8.679.82	0.44	13.76
			11. K i l i n g i m a a.			
Jäärja	6.425	17.376	2.7	3.649.48	0.57	11.08
Kariste-Uue	4.087	11.385	2.8	2.380.07	0.58	20.50
Kariste-Vana	7.935	24.174	3.0	5.473.74	0.69	32.43
Kilingi	5.371	23.514	4.4	4.201.11x)	0.78	12.12
Laiksaare	4.979	26.695	5.3	-	-	17.26
Poti	5.948	17.240	2.9	3.620.30	0.61	11.11
Taali	11.300	31.608	2.8	6.665.37	0.59	18.62
Talli	6.865	14.710	2.1	3.088.46	0.45	13.75
Voltveti	7.183	29.894	4.1	6.115.43	0.85	15.89
Kõpu-Suure	9.323	29.709	3.2	6.238.81	0.67	16.94
Vastemõisa	10.199	35.502	3.5	-	-	18.17
Kokku:	79.615	261.887	3.3	41.432.77	0.64	17.08
			12. L e l l e m a a.			
Lelle	8.926	20.535	2.6	4.308.79	0.48	18.72
Käru	8.641	28.825	3.3	5.919.07	0.68	19.87
Järvakandi	9.319	21.8111	2.3	4.567.35	0.49	14.68
Kehtna	8.709	22.855	2.6	4.793.53	0.55	15.25
Velise	13.780	48.697	3.5	10.206.44	0.74	13.97
Vigala	13.921	50.522	3.6	10.612.01	0.76	22.99
Kokku:	63.296	193.245	3.1	40.407.19	0.64	17.58

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajanduslikult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maamaks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
A.				E kroonides		
		1932.a.		1931.a.		1926-28.a. keskmiselt
			13. K õ r v e m a a.			
Albu	15.670	51.056	3.3	10.626.38	0.68	17.45
Ambla	12.932	59.050	4.6	12.286.64	0.95	21.63
Amma	6.701	25.240	3.8	5.170.08	0.77	20.18
Lehtse	10.985	43.869	4.0	9.107.39	0.83	22.60
Vahastu	2.830	5.596	2.0	1.161.13	0.41	14.91
Aaspere	11.700	47.212	4.0	9.950.83	0.85	17.14
Vohnja	7.011	21.854	3.1	4.658.29	0.66	12.14
Alavere	6.404	19.815	3.1	4.154.66	0.65	18.92
Anija	6.613	22.337	3.4	4.676.86	0.71	13.89
Ingliste	6.073	14.932	2.4	3.108.21	0.51	14.25
Kaia	6.437	15.787	2.4	3.297.02	0.51	13.35
Kuimetsa	4.558	16.247	3.8	3.400.26	0.75	10.31
Ravila	9.194	20.430	2.2	4.272.20	0.46	15.06
Triigi	16.720	33.122	2.0	6.916.37	0.41	15.60
Kokku:	123.828	396.547	3.2	82.786.32	0.67	16.25
			14. H a g e r i m a a.			
Hageri	12.894	30.954	2.4	6.444.76	0.50	15.89
Juuru	12.086	48.858	4.0	10.196.42	0.84	16.16
Kabala	3.407	9.570	2.8	2.001.41	0.59	10.05
Kernu	9.741	24.444	2.5	5.112.83	0.52	12.37
Kohila	11.295	34.761	3.1	7.261.04	0.64	18.71
Kuivajõe	6.048	17.150	2.8	3.588.53	0.59	15.29
Kurna	6.915	22.364	3.2	4.671.79	0.68	18.19
Nabala	5.135	13.119	2.5	2.726.68	0.53	9.48

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajanduslikult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maamaks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
				E kroonides		
A.	1932.a.			1931.a.		1926-28.a. keskmiselt
		14. H a g e r i m a a (järg).				
Peningi	11.096	34.990	3.2	7.363.83	0.66	18.53
Raasiku	7.725	29.655	3.8	6.129.61	0.79	15.78
Rae	13.109	37.588	2.8	7.863.86	0.60	16.34
Raiküla	6.668	15.036	2.3	3.144.51	0.47	11.78
Rapla	19.669	59.367	3.0	12.442.14	0.63	16.12
Saku	3.621	6.437	1.8	1.349.30	0.37	23.98
Saue	10.159	30.231	2.9	6.289.54	0.62	17.40
Tuhala	4.552	13.982	3.2	2.927.86	0.64	16.32
Varbola	10.248	23.357	2.3	4.865.61	0.47	25.19
Kokku:	154.368	451.863	2.9	94.379.72	0.61	16.33
		15. T a l l i n n a m a a.				
Harku	7.978	25.327	3.2	5.224.93	0.65	14.27
Jõelehtme	4.915	20.419	4.1	4.246.71	0.86	20.12
Keila	19.199	51.515	2.7	10.750.33	0.56	14.81
Kiiu	5.364	15.184	2.9	3.150.57	0.59	18.32
Kodasoo	2.975	8.492	2.8	1.749.42	0.59	16.49
Naissaare	1.428	1.201	0.8	226.77	0.15	13.79
Nehatu	8.001	21.075	2.6	4.292.31	0.54	20.16
Prangli	379	196	0.5	41.18	0.11	9.25
Kokku:	50.239	143.409	2.9	29.682.22	0.59	15.90

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajanduslikult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maamaks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
				E kroonides		
A.	1932.a.			1931.a.		1926-28.a. keskmiselt
		16. L a h e m a a.				
Kolga	11.817	26.669	2.3	5.538.86	0.47	14.54
Kõnnu	10.534	20.510	2.0	4.258.96	0.40	21.92
Palmse	8.144	21.458	2.6	4.494.44	0.55	23.65
Varangu	7.337	20.214	2.7	4.236.99	0.58	25.12
Vihula	8.066	29.576	3.7	2.633.03	0.33	17.70
Kokku:	45.898	118.427	2.6	21.162.28	0.46	20.58
		17. L a v a m a a.				
Auvere-Joala	6.165	27.022	3.3	5.656.43	0.69	13.67
Erra	2.749	12.050	4.4	2.512.30	0.91	12.69
Jõhvi	9.497	45.133	4.7	9.391.51	0.99	19.91
Järve	6.806	32.321	4.7	6.826.75	1.00	15.71
Kalvi	8.063	25.345	3.1	5.317.65	0.66	22.71
Kohtla	4.811	18.521	3.8	3.904.61	0.81	17.23
Kuhda-Malla	5.990	18.445	3.1	3.958.46	0.66	20.78
Narva	7.139	27.065	3.8	5.676.25	0.80	11.71
Peetri	6.216	17.831	2.9	3.733.57	0.60	44.30
Püssi	11.334	40.430	3.5	8.438.67	0.75	19.49
Vaivara	7.024	24.737	3.5	5.167.35	0.74	18.08
Voka	6.295	24.712	2.9	5.151.01	0.82	21.37
Kokku:	84.089	313.612	3.7	65.734.56	0.78	19.80
		18. A l u t a g u s e.				
Iisaku	11.072	16.396	1.5	3.413.67	0.31	12.08
Illuka	7.739	21.267	2.7	4.419.22	0.57	29.67
Kose	7.075	16.852	2.4	3.434.01	0.48	13.97
Maidla	6.615	23.689	3.6	4.929.68	0.75	19.92
Mäetaguse	11.822	35.980	3.0	7.537.76	0.64	14.36

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajanduslikult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maamaks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
A.		1932.a.		E kroonides 1931.a.		1926-28.a. keskmiselt
			18. A l u t a g u s e (järg)			
Paasvere	12.210	36.234	3.0	7.685.46	0.63	18.72
Pada	9.908	33.601	3.4	7.170.54	0.72	16.41
Roela	8.796	29.080	3.3	6.087.86	0.69	19.11
Skarjatina	7.539	11.494	1.5	2.530.13	0.34	15.16
Tudulinna	12.328	17.463	1.4	3.648.77	0.29	10.42
Vasknarva	5.881	10.110	1.7	2.055.98	0.35	10.97
Venevere	3.520	10.262	2.9	2.176.81	0.62	15.98
Kokku:	104.505	262.428	2.5	55.089.89	0.53	16.40
			19. L o h u s u u m a a.			
Avinurme	13.122	31.198	2.4	6.548.67	0.50	9.86
Kasepää	2.242	3.829	1.7	647.08	0.29	13.63
Lohusuu	3.858	4.414	1.1	893.54x)	0.23	11.83
Roela	6.280	17.878	2.8	3.897.24x)	0.62	13.23
Saare	5.768	19.482	3.4	4.100.66	0.71	14.75
Torma	11.601	31.382	2.7	7.290.97	0.63	13.54
Kokku:	42.871	108.183	2.5	23.378.16	0.55	12.81
			20. P e i p s i m a a.			
Alatskivi	7.210	22.941	3.2	5.917.63x)	0.82	15.70
Kastre-Võnnu	11.174	33.710	3.0	6.379.32x)	0.57	15.90
Kavastu	9.927	33.644	3.4	7.375.01x)	0.74	22.39
Kokora	2.887	9.827	3.4	2.370.51x)	0.82	13.04
Meeksi	4.274	8.677	2.0	1.822.27	0.43	13.87
Pala	9.589	33.863	3.5	7.135.32x)	0.74	18.46
Peipsiäärne	810	1.366	1.7	263.91x)	0.33	11.85
Ranna	3.335	9.986	3.0	2.387.57x)	0.72	9.64
Räpina	9.957	27.567	2.8	6.088.58	0.62	24.64
Kokku:	59.163	181.581	3.1	39.740.12	0.67	16.17

x) märgitud vallad võetud 1930.a. maamaksu andmeil.

B.

PEALVEE-REGIOONI PAIGASTIKUD.

(21 - 33 incl.)

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajanduslikult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maamaks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
B.				E kroonides		
		1932.a.		1931.a.		1926-28.a. keskmiselt
			21. S a k a l a m a a.			
Aidu	5.318	15.395	2.9	3.211.15	0.60	22.55
Heimtali	3.966	19.401	4.9	4.061.79	1.02	23.28
Holstre	8.093	28.356	3.5	5.999.68	0.74	35.21
Kaarli	3.644	14.793	4.0	3.089.79	0.85	18.50
Kärstna	3.245	8.679	2.7	1.808.56	0.56	15.17
Loodi	3.914	11.695	3.0	2.450.98	0.63	16.96
Olustvere	9.455	31.277	3.3	6.377.47	0.67	23.76
Puiatu	2.720	8.938	3.3	1.666.22	0.61	19.52
Päri	1.460	6.012	4.1	1.262.49	0.86	21.98
Pärsti	2.923	11.593	4.0	2.303.39	0.78	28.99
Riidaja	1.999	6.811	3.4	1.408.67	0.70	15.00
Suislepi-Uue	2.893	7.740	2.7	1.496.24	0.52	18.46
Suislepi-Vana	6.222	11.989	1.9	2.519.66	0.40	18.50
Sürgavere	7.068	24.243	3.4	5.090.97	0.72	21.44
Taevere	15.223	36.569	2.4	7.683.81	0.52	18.56
Tarvastu	12.693	48.213	3.8	10.070.46	0.79	25.74
Tuhalaane	5.288	4.880	0.9	2.717.79	0.51	12.74
Tänasilma-V.	5.311	13.477	2.5	2.771.19	0.52	19.60
Uusna	2.164	7.086	3.3	1.488.06	0.73	19.95
Viiratsi	1.486	6.017	4.0	1.263.48	0.85	23.10
Viljandi	8.485	31.056	3.7	6.468.13	0.76	25.79
Võidu-Uue	7.189	18.334	2.5	3.821.95	0.53	20.31
Võidu-Vana	5.105	13.416	2.6	2.860.01	0.56	27.40
Õisu	3.300	15.840	4.8	3.313.07	1.00	36.08

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajanduslikult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maamaks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
B.				E kroonides		
		1932.a.		1931.a.		1926-28.a. keskmiselt
			21. S a k a l a m a a (järg)			
Abja	10.546	32.329	3.1	6.309.09	0.60	20.73
Karksi	8.908	21.929	2.5	4.600.32	0.52	18.36
Laatre	4.540	11.623	2.5	2.397.19	0.53	21.84
Penuja	2.896	9.005	3.1	1.890.87	0.65	24.46
Polli	5.424	22.266	4.1	4.697.42	0.87	19.39
Pornuse	4.297	16.608	3.9	3.443.00	0.80	27.78
Pöögle	2.414	7.998	3.3	2.444.49	1.01	16.01
Helme	5.162	12.779	2.5	2.686.38	0.52	19.08
Jõgeveste	3.113	11.398	3.7	2.365.02	0.76	11.37
Leebiku	1.983	4.444	2.3	1.292.43	0.65	14.48
Lõve	2.875	10.963	3.8	2.289.33	0.80	10.97
Patküla	3.061	10.231	3.3	1.750.07	0.57	13.24
Kokku:	184.383	573.383	3.1	121.370.61	0.66	20.73
			22. V a l g a m a a.			
Holdre	2.770	5.896	2.1	1.241.10	0.45	26.52
Kummuli	5.623	17.899	3.5	3.744.63	0.67	70.90
Kaagjärve	4.826	19.994	4.1	4.197.53	0.87	15.45
Koorküla	2.695	8.819	3.3	1.844.97	0.68	7.17
Laatre	3.217	15.524	4.5	3.139.47	0.98	16.45
Sooru	2.680	12.117	4.1	1.450.48	0.54	7.01
Taagepera	5.041	15.459	3.1	3.215.46	0.64	14.97
Tõlliste	4.171	14.785	3.5	3.086.63	0.74	14.38
Kokku:	31.023	110.493	3.6	21.920.27	0.71	21.62

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajanduslikult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maamaks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
B.				E kroonides		
	1932.a.			1931.a.		1926-28.a. keskmiselt
		23. P õ l t s a m a a.				
Alliku	9.397	25.403	2.7	5.299.48	0.56	23.66
Kirna	4.604	13.852	3.0	2.883.35	0.63	19.56
Särevere	13.592	40.409	3.0	8.183.73	0.60	18.21
Väätsa	9.828	26.109	2.6	5.446.02	0.55	20.14
Adavere	4.226	10.544	2.5	1.924.38	0.46	17.61
Imavere	9.138	37.098	4.0	6.661.26	0.73	15.55
Kabala	11.907	45.949	3.8	9.649.46	0.81	17.55
Kurista	5.371	17.794	3.3	3.544.24	0.67	23.76
Kõo	12.899	32.494	2.5	6.823.64	0.53	17.79
Lustivere	5.830	20.283	3.5	4.258.58	0.73	16.69
Pajusi	8.779	29.688	3.4	6.213.12	0.71	21.06
Põltsamaa-Uue	4.758	19.435	4.1	4.064.16	0.85	15.85
Põltsamaa-Vana	14.426	40.909	2.8	9.463.33	0.65	17.85
Rutikvere	3.148	9.858	3.1	2.082.83	0.66	14.60
Soosaare	5.744	10.664	1.8	-	-	13.22
Võisiku	9.723	15.755	1.6	3.313.07	0.34	17.07
Kokku:	133.370	396.244	3.0	79.810.65	0.63	18.14
		24. K u r s i m a a.				
Härjanurme	4.803	12.706	2.6	2.810.48 x)	0.59	22.97
Kavilda	6.633	15.302	2.3	3.183.89	0.48	18.74
Laeva	5.209	15.263	2.9	3.205.16	0.62	16.75
Puurmanni	8.737	25.650	2.9	5.587.16 x)	0.64	16.40
Tähtvere	7.690	33.844	4.4	7.148.01	0.93	36.82
Ulila	5.063	15.648	3.1	3.287.11	0.65	24.73
Vorbuse	1.421	5.937	4.2	1.246.98	0.88	40.60
Kokku:	39.556	124.350	3.1	26.468.79	0.67	25.26

x) märgitud vallad võetud 1930.a. maamaksu andmeil

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajanduslikult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maamaks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
B.				E kroonides		
	1932.a.			1931.a.		1926-28.a. keskmiselt
		25. S u u r k ü l a m a a.				
Einmanni	6.299	27.246	4.3	5.696.00	0.91	20.26
Esna	11.977	74.983	6.3	16.048.39	1.34	23.10
Kapu	3.746	17.290	4.6	3.590.45	0.96	21.18
Koigi	10.933	51.459	4.7	10.692.45	0.98	27.09
Kuksema	7.440	44.242	5.9	9.028.95	1.21	18.17
Liigvalla	9.048	29.094	3.2	6.046.21	0.67	32.33
Mäo	9.416	42.644	4.5	8.893.64	0.94	21.66
Nõmmküla	9.471	47.822	5.0	9.956.71	1.05	22.78
Võhmuta	8.105	43.788	5.4	9.056.61	1.12	25.71
Väinjärve	17.323	69.632	4.0	14.548.57	0.84	31.99
Avanduse	10.088	44.567	4.4	9.306.42	0.92	19.89
Haljala	8.582	31.817	3.7	6.655.64	0.78	18.60
Küti	11.505	52.141	4.5	10.889.98	0.95	15.62
Porkuni	10.892	44.882	4.1	9.272.04	0.85	22.17
Rakvere	9.545	48.063	5.0	10.057.62	1.05	25.46
Rägavere	9.735	45.463	4.7	9.599.88	0.99	20.86
Saksi	4.336	20.868	4.8	4.373.17	1.01	13.91
Salla	11.363	36.320	4.8	7.746.81	0.68	21.33
Sõmeru	10.794	44.273	4.1	9.276.26	0.86	22.93
Undla	10.948	58.986	5.4	12.372.84	1113	18.21
Vao	16.839	93.629	5.6	19.591.74	1.16	28.90
	208.385	969.209	4.7	202.700.38	0.97	22.48

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajandus-likult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maa-maks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
B.				E kroonides		
		1932.a.		1931.a.		1926-28.a. keskmisel
		26. V o o r e m a a.				
Elistvere	8.154	28.933	3.5	6.138.89	0.75	15.70
Jõgeva	7.576	29.480	3.4	5.583.03x)	0.74	21.12
Kaarepera	7.682	28.150	3.7	5.911.45	0.77	20.06
Kudina	9.544	31.508	3.3	6.940.91x)	0.73	18.87
Kuremaa	8.807	30.881	3.5	6.482.65	0.74	20.77
Laiuse	8.926	25.953	2.9	5.277.30x)	0.59	17.75
Laius-Tähkvere	9.089	21.464	2.4	4.752.97x)	0.52	16.17
Luunja	4.942	25.914	5.2	5.550.98	1.12	25.44
Raadi	8.022	47.874	6.0	10.053.59	1.25	47.75
Saadjärve	4.687	22.783	4.9	4.182.12x)	0.89	20.02
Sootaga	7.263	30.121	4.1	6.344.12	0.87	34.07
Tammistu	3.913	15.220	3.9	3.185.60	0.81	17.94
Vaimastvere	8.118	21.093	2.6	4.453.29x)	0.55	17.21
Vara	5.263	20.948	4.0	4.399.04	0.84	14.95
Vesneri	3.953	17.554	4.4	4.399.04	1.11	26.63
	105.939	397.876	3.8	84.134.98	0.79	22.30
		27. P õ l v a m a a.				
Ahja	8.815	32.232	3.6	6.908.85x)	0.78	16.70
Haaslava	6.259	25.740	4.1	5.543.59	0.88	25.17
Kuuste-Vana	7.161	37.317	5.2	7.836.62	1.09	24.12
Kuuste-Vastse	6.145	18.008	2.9	3.595.62x)	0.59	16.50
Mäksa	7.306	25.289	3.5	5.310.78	0.73	16.47
Rasina	5.134	13.245	2.6	2.781.50	0.54	12.98

x)
märgitud vallad võetud 1930.a. maamaksu andmeil.

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajan-duslikult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maa-maks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
B.				E kroonides		
		1932.a.		1931.a.		1926-28.a. keskmisel
		27. P õ l v a m a a (järg)				
Ropka	4.764	25.197	5.3	6.569.77x)	1.38	27.69
Kahkva	3.652	10.146	2.8	2.138.87	0.59	15.30
Karilatsi	1.702	3.554	2.1	713.79	0.42	10.06
Kioma	2.586	8.268	3.2	1.742.38	0.67	16.54
Kiola	7.826	19.772	2.5	3.788.86	0.48	17.59
Kähri	1.794	3.883	2.2	807.89	0.45	14.25
Lasva	3.402	9.374	2.7	2.024.29	0.59	18.06
Loosi	4.231	12.083	2.8	2.463.27	0.58	13.72
Mooste(Moisekatsi)	5.780	18.320	3.2	3.842.47	0.66	16.40
Orava	7.858	26.585	3.4	5.568.92	0.71	15.58
Peri	6.815	17.184	2.5	3.582.70	0.53	22.49
Pindi	4.098	9.055	2.2	1.871.58	0.46	20.32
Timo	2.531	7.208	2.9	1.792.59	0.71	14.57
Toolamaa	3.367	6.908	2.0	1.446.76	0.43	20.13
Veriora	7.157	13.447	1.9	2.819.20	0.39	22.33
	108.383	342.815	3.2	73.150.30	0.67	17.95
		28. U g a l a				
Aakre	5.179	18.847	3.6	3.957.92	0.76	15.16
Aru	3.480	12.642	3.6	2.654.92	0.76	24.14
Hellenurme	1.521	7.308	4.8	1.534.61	1.01	14.96
Kambja	6.324	23.595	3.7	5.138.63x)	0.82	18.48
Kirepi	2.667	12.182	4.6	2.558.25	0.96	48.11
Kodijärve	6.001	18.639	3.1	3.637.75x)	0.61	14.69
Konguta	4.907	20.128	4.1	4.226.86	0.86	16.97

x)
märgitud vallad võetud 1930.a. maamaksu andmeil.

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajanduslikult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maamaks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
				E kroonides		
B.		1932.a.		1931.a.		1926-28.a. keskmiselt
			28. U g a l a (järg)			
Krüüdneri	8.519	23.540	2.8	5.225.90x)	0.61	15.09
Luke	3.372	13.669	4.0	2.551.69x)	0.76	16.06
Meeri	5.547	22.116	4.0	4.534.79x)	0.82	17.29
Otepää-Vana	4.296	11.243	2.6	2.354.99	0.55	12.97
Otepää-Vastse	2.278	4.288	1.9	900.66	0.39	10.51
Palupera	6.685	14.549	2.2	3.310.44	0.50	11.99
Pangodi	4.201	11.210	2.7	2.214.48x)	0.53	17.28
Pilkuse	3.242	7.765	2.4	1.631.09	0.50	11.70
Päidla	3.805	9.846	2.6	2.067.58	0.54	11.62
Pühajärve	5.615	13.644	2.4	2.897.43x)	0.52	15.05
Rannu	7.858	32.102	4.1	6.629.50x)	0.84	26.91
Röngu	5.817	24.696	4.2	5.186.14	0.89	20.51
Uderna	2.288	9.964	4.3	2.007.42x)	0.87	23.05
Valguta	4.425	17.235	3.9	3.615.45	0.82	14.78
Keeni	2.909	10.908	3.7	2.289.97	0.79	20.24
Kuigatsi	9.228	33.132	3.5	6.932.28	0.75	11.86
Sangaste	12.158	49.258	4.0	-	-	19.33
Aleksandri	8.259	28.235	3.4	5.922.15	0.72	23.45
Antsla-Uue	5.688	23.931	4.2	5.157.22	0.91	21.94
Erastvere	5.068	17.826	3.5	3.711.46	0.73	16.89
Kasaritsa	6.711	10.269	1.5	2.169.81	0.32	16.20
Kooraste	6.036	14.753	2.4	3.098.15	0.51	32.40
Kõlleste	5.378	13.433	2.5	2.798.38	0.52	21.92
Kärgula	2.922	9.029	3.1	1.931.80	0.66	14.06
Linnamäe	2.812	9.210	3.3	1.932.91	0.68	16.95
Nursi	3.464	10.620	3.1	2.221.35	0.64	13.12
Põlgaste	3.414	10.540	3.1	2.225.14	0.65	16.65
Sõmerpalu	4.185	13.690	3.3	2.869.62	0.69	17.96
Urvaste	4.683	10.608	2.3	2.189.75	0.47	13.19
Vaabina	4.102	14.717	3.6	3.056.86	0.75	16.62
Valgjärve	6.327	16.339	2.6	3.409.24	0.54	20.48
Võru	4.551	13.584	3.0	2.849.98	0.63	17.18
	195.922	639.290	3.3	123.602.57	0.67	18.13
			29. K a r u l a m a a			
Antsa-Vana	13.128	35.175	2.7	7.365.81	0.56	19.97
Saru	2.579	6.937	2.7	1.451.19	0.56	19.69
Tsooru	6.559	16.383	2.5	3.427.13	0.52	18.79
Karula	11.171	41.378	3.7	8.533.50	0.76	17.29
Laanemetsa	5.262	10.197	1.9	2.173.21	0.41	7.16
Taheva	3.129	10.357	3.3	2.166.76	0.69	14.54
	41.828	120.427	2.9	25.117.60	0.60	16.24

x)
märgitud vallad võetud 1930.a. maamaksu andmeil.

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajanduslikult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maamaks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
				E. kroonides		
B.		1932.a.		1931.a.		1926-28.a. keskmiselt
			30. H a a n j a m a a.			
Haanja	7.845	13.315	1.7	2.529.55	0.32	9.81
Krabi	2.795	4.653	1.7	946.28	0.34	16.17
Laitsna-Vana	2.707	3.446	1.3	719.48	0.26	11.85
Misso	6.861	12.190	1.8	2.558.42	0.37	17.66
Mõniste	4.776	14.771	3.1	3.101.21	0.65	14.85
Rogosi	4.017	8.006	2.0	1.681.30	0.42	11.16
Roosa-Vana	4.843	11.327	2.3	2.372.20	0.49	19.87
Roosa-Vastse	1.590	5.030	3.2	1.040.01	0.65	114.11
Rõuge	4.756	11.095	2.3	2.283.76	0.48	32.67
Saaluse	4.899	10.512	2.1	2.195.34	0.45	18.07
Vastseliina	12.182	25.595	2.1	5.362.87	0.44	14.80
	57.271	119.940	2.1	24.790.42	0.43	25.55
			31. L a u r a m a a.			
Laura	7.572	18.768	2.4	4.461.86	0.59	5.67
Meremäe	13.635	37.564	2.7	8.004.01	0.59	7.93
Rootova	10.125	36.911	3.6	8.539.01	0.84	6.94
	31.332	93.243	3.0	21.004.88	0.67	6.85
			32. P e t s e r i m a a.			
Irboska	11.049	36.554	3.3	5.541.87x)	0.50	8.89
Petseri	12.057	30.391	2.5	7.920.69	0.66	8.30
Vilo	15.640	44.770	2.9	9.561.82	0.61	6.42
	38.746	111.715	2.9	23.024.38	0.59	7.87

x)
märgitud vallad võetud 1930.a. maamaksu andmeil.

Paigastikku kuuluvad vallad	Põllu- ja metsamajanduslikult kasutatud maad ha:des	Puhtakasu rublade arv	1 ha:le langev puhtakasu rublade arv	Maamaks	1 ha:le langev maamaks	Keskmine tulumaksu summa ühe maksja kohta
				E kroonides		
B.		1932.a.		1931.a.		1926-28.a. keskmiselt
			33. L o b o t k a m a a.			
Järvesuu	8.949	8.487	0.9	2.074.35	0.23	6.20
Kulje	3.426	4.651	1.3	1.043.43	0.30	9.22
Mäe	6.490	15.227	2.3	3.064.94	0.47	7.02
Saatseri	8.843	13.380	1.5	2.927.68	0.33	8.67
Senno	12.198	32.758	2.7	7.088.81	0.58	14.27
	39.906	74.503	1.9	16.199.21	0.40	9.08

K I R J A N D U S E J A A L L I K A T E

L O E T E L U.

A. Üldised ja metoodilised teosed.

B. Baltoskandia.

C. Eesti.

A.

Üldised ja metoodilised teosed.

1) Adlercreutz, B.: En undersökning av den sfäriska absoluta metoden vid konstruktion av folkmängdskartor. - T e r r a 1924, no.4. - Do.: Eine Untersuchung der sphaerischen absoluten Methode bei der Konstruktion von Volksmengekarten. - J a h r e s b e r. d. G e o g r. G e s. G r e i f s w a l d XXXIX, 1920-1922, pp.184-198.

2) Allendorf, H.: Der Zuzug in die Städte, seine Gestaltung und Bedeutung für dieselben in der Gegenwart. - S a m m l. n a t i o n a l ö k o nom. u. s t a t i s t. A b h. d. s t a a t s w i s s. S e m. z u H a l l e a. d. S. 30. Bd. Jena 1901.

3) Backhoff, G.A.: Förslag till intensitetsskalor för folktäthetskartor, konstruerade enligt den absoluta prickmetoden. - G l o b e n V, 1926, No.4.

4) Brooks, Ch. P.: How may one define and study local climates? - C o m p t e s R e n d u s d u C o n g r è s I n t e r n a t. d e G ê o gr. P a r i s 1931. T. II, Fasc.1.

5) Chabot, G.: Les zones d'influence d'une ville. - C o n g r è s I n t e r n a t. d e G è o g r. P a r i s 1931. R è s u m è s d e s C o m m u n i c a t i o n.

6) Chaptal, L.: Comment peut-on définir et étudier les climats locaux? - C o m t e s R e n d u s d u C o n g r è s I n t e r n a t. d e G è o g r. P a r i s 1931. T. II, Fasc. 1.

7) Deffontaines, P.: Une nouvelle méthode pour étudier les genres de vie. - II C o n g r è s d e G è o g r a p h e s e t E t h n o g r a p h e s s l a v e s e n P o,l o g n e 1927, Sect. V-ème.

8) Douglas, H.P.: The Little Town in Its Rural Relationships. New-York 1927.

9) Dublin, L.I.: Population Problems. Boston 1926.

10) Fawcett, C.B.: On the Distribution of Population over the Land. - S o c i o l. R e v i e w XVII. 2, pp. 85-104.

11) Finch, V.C. and Baker, O.E.: Geography of the World's Agriculture. Washington 1917.

12) Fischer,A.: Zur Frage der Tragfähigkeit des Lebensraumes. - Zeitschr. f. Geopolitik 1925, H.10., pp. 762-779; H.11, pp. 842-858.

13) Fleure,H.J.: Règions humaines. - Ann. de Gèogr.XXVI,1917, pp.161-174.

14) Foville,A.de:Les villes et les routes. - Rev. Econom. Internat., 15.-20. août 1908, pp.358-368.

15) Granö,J.G.: Reine Geographie. Eine methodologische Studie beleuchtet mit Beispielen aus Finnland und Estland. - Publ. Instit. Geogr. Univ. Aboensis No.3. Helsinki 1929.

16) Hassert,K.: Allgemeine Verkehrsgeographie I. Berlin 1931.

17) Hassinger,H.: Neue Methoden zur Darstellung der Volksdichte auf Karten. - Kattogr. u. Schulgeogr. Zeitschr. VI, 1917, H. 3.-4.

18) Huntington,E.: Civilization and Climate. New Haven 1915.

19) Ilvessalo,L.: Maailman metsät ja niiden merkitys luonnon- ja maailmantaloudessa. Maa ja Metsä IV. Porvoo 1928.

20) Jefferson,M.: The Civilizing Rails. - Economic Geography IV, 1928, No.3, pp.217-231.

21) Jonasson,O.: The Agricultural Regions of Europe. - Economic Geography 1925, vol.I, no. 3.-4.

22) Kant,Edg.: Linnaliste eŗtisstandardite astendus. (Gradation des subsistance-types urbains). Publ.Sem.Univ.Tartuensis Oec.-Geogr. nr.1. Tartu 1931.

23) Laur,E.: Einführung in die Wirtschaftslehre des Landbaus unter besonderer Berücksichtigung der Landarbeitslehre. 2.Aufl.Berlin 1930.

24) Obst,E.: Die Thünenschen Intensitätskreise und ihre Bedeutung für die Weltgetreidewirtschaft. - Zeitschr. f. Geopolitik II, 1926, pp. 214-218.

25) Payen,E.: Comment s'alimente une grande ville. - Rev. Econom Internat., 15.-20. fèvr. 1908, p.370-391.

26) Pearson,K.: Mathematical Contributions to the Theory of Evolution. XVI. On further Methods of Determining Correlation. Biometr.Ser.IV. London 1907.

27) Pearson,K.: Tables for Statisticians and Biometricians. Cambridge 1914.

28) Penck,A.: Isochronenkarte des Österreich-Ungarischen Monarchie. - Deutsche Rundschau f. Geogr. u. Statistik, 1887, no.8.

29) Pfeifer,G.: Über raumwirtschaftliche Begriffe und Vorstellungen und ihre bisherige Anwendung in der Geographie und Wirtschaft. - Geogr. Zeitschr. 1928, H.6.

30) Prosch,C.v.: Schwedische Arbeitserfolge in der Darstellung der Bevölkerungsverteilung. - Geogr. Zeitschr. 1922,H.3/4. pp.105-112.

31) Riedel,I.: Anregungen für die Konstruktion und die Verwendung von Isochronen-Karten. Diss. Leipzig 1910.

32) Riggelman,J.R. and Frisbee,I.N.: Business Statistics. New York and London 1932.

33) Schjerning,W.: Studien über Isochronen-Karten. - Zeitschr. d. Ges. f. Erdk. zu Berlin 1903,no.9,pp.693-705;no.10., pp.763-783.

34) Schultze,E.: Transportkosten und Absatzradius für die Erzeugnisse der Landwirtschaft. - Mitt. d. Deutsch. Landwirtschaftsges. 1929, H.16.

35) Sorokin,P.: Social Mobility. New York and London 1927.

36) Sorokin,P. and Zimmerman,C.C.: Principles of Rural-urban Sociology. New York 1929.

37) Sorokin,P.A.: The principle of limits applied to problems of causal or functional relationship between societal variables and of the direction of social processes. - Publ. of the Sociol. Soc. of Amer. Vol.XXVI, 1932, No.3.

38) Söderlund,A.: Befolkningens fördeling i Europa. - Goblen VI, 1927, no. 7-8, pp. 58-62.

39) Thompson,J.G.: Urbanization, Its Effects upon Government and Society. New York 1927.

40) Thompson,W.S.: Population Problems. New York and London 1930.

41) Thornthwaite,C.W.: The Climates of the Earth. - Geogr. Review XXIII, 1933, No.3., pp.433-440.

42) Thünen,I.H.v.: Der isolierte Staat. III Aufl. Berlin 1875.

43) Truesdell,L.E.: Farm Population of the United States. An Analysis of the 1920 Farm Population Figures, Especially in Comparison with Urban Data, together with a Study of Main Economic Factors Affecting the Farm Population. - U. S. Bureau of the Census Monograph 6. Washington 1926.

44) Warren,S.W.: Multiple Correlation Analysis as Applied to Farm-Management Research. - Cornell Univ. Agricult. Experim. Stat. Memoir 141, 1932.

45) Weber,A.F.: The Growth of Cities in the Nineteenth Century; a Study in Statistics. - Columbia University Studies in History, Economics, and Public Law, Vol. XI, New York 1899.

46) Ümarik,J.: Küla-ühiskond. - Agronoomia XI, 1931, nr.7/8.pp. 241-252.

47) Yule,G.M.: An Introduction to the Theory of Statistics. 9th rev. Philadelphia 1929.

B.

Baltoskandia.

48) Andersson,G.: Studier över den svenska lanthushållningens geografiska och naturhistoriska förutstättningar. - Ymer 1927,H.4.,pp.337-354.

49) Anrick,C.I.: Karta över Sveriges åkerareal. - Sveriges Geolog. Undersökn. Ser. Ba, no.10. Stockholm 1921.

50) Braun,G.: Das Ostseegebiet. - Aus Natur u. Geisteswelt no. 367. Leipzig 1912.

51) Braun,G.: Die nordischen Staaten. Eine soziologische Länderkunde. Einführung und Grundlagen. Breslau 1924.

52) Camena d'Almeida,P.: Etats de la Baltique Russie. - Géographie Universelle V. Paris 1932.

53) Credner,W.: Landschaft und Wirtschaft in Schweden. Ein Ausschnitt aus der Wirtschaftsgeographie des Ostseegebietes. - Schrift. d. Balt. Komm. zu Kiel. Breslau 1926.

54) De Geer,Sten: Storstäderna vid Östersjön. - Ymer 1912, H.1.

55) De Geer,Sten: Befolkningens fördelning i Sverige. Stockholm 1919.

56) De Geer,Sten: Das geologische Fenniskandia und das geographische Baltoskandia. - Geogr. Annaler 1928, H. 1.

57) Etzel,A.v.: Die Ostsee und ihre Küstenländer. 3.Aufl. Leipzig 1874.

58) Friederichsen,M.: Osteuropa und die Ostseeländer. - Method. Atlas z. Länderk. v. Europa, I Lief. Leipzig 1914.

59) Friederichsen,M.: Die Grenzmarken des Europäischen Russlands. Hamburg 1915.

60) Friederichsen,M.: Finnland, Estland und Lettland, Litauen, - Jederm Bücherei. Breslau 1924.

61) Granö,J.G.: Suomalainen maisema. (Die finnische Landschaft). - Publ. Inst. Geogr. Univ. Aboensis No.2. Helsinki 1927.

62) Granö,J.G.: Maantieteellinen Lounais-Suomi. - Eripainos Turun Yliopp ilas I:stä. Vammalassa 1929.

63) Granö,J.G.: Maantieteelliset alueet. - Eripainos Suomen Kartastosta (pp.111-122). Helsinki 1929.

64) Granö,J.G.: Die geographischen Gebiete Finnlands. Eine vergleidhende Übersicht nebst methodologischen Erläuterungen. - A n b l. I n s t. G e o g r. U n i v. Å b o e n s i s No.6. Helsinki 1931.

65) Haltenberger,M.: Gehört das Baltikum zu Ost-, Nord- oder zu Mitteleuropa? - P u b l. I n s t i t. U n i v. D o r p. G e o g r. No.1.Tartu 1925.

66) Hausen,H.: Materialien zur Kenntnis der pleistozänen Bildungen in den russischen Ostseeländern. - F e n n i a XXXIV.2. Helsingfors 1913.

67) Hausen,H.: Über die Entwicklung der Oberflächenformen in den russischen Ostseeländern und angrenzenden Gouvernements in der Quartärzeit. - F e n n i a XXXIV. 3. Helsingfors 1913.

68) Hildén,K.: The Racial Composition of the Finnish Nation. Helsinki 1932.

69) ~~Holm,L.: Sveriges ekonomiska geografi. Stockholm 1910.~~

70) Högbom,A.G.: Fennoskandia (Norwegen, Schweden, Finnland). - H a n d b. d. r e g i o n. G e o l o g i e, Bd.IV,Abt.3. Heidelberg 1913.

71) Jerums,N.u. Vitols,T.M.: Beiträge zur Anthropologie der Letten. - A c t a U n i v. L a t v i e n s i s XVIII. Riga 1928.

72) Johanson,O.: Die abnehmende Kontinentalität in Europa. - M i t t. d. M e t e o r o l o g. I n s t i t. d. U n i v. H e l s i n g f o r s 1929, no.13.

73) Jonasson,O.: Map Studies of Population and Cultivated Lands in Scandinavia. - E c o n o m i c G e o g r a p h y 1925, vol.I, no.1.

74) Kjellén,R.: Schweden. München 1917.

75) Kraus,E.: Zemes Garuozaz Svärstišanäs Latvijä. Erdkrustenschwankungen in Lettland. - L a t v. U n i v. G e o l. I n s t i t. R a k s t i. R i g a 1930.

76) Kupffer,K.R.: Baltische Landeskunde. Riga 1911.

77) Kupffer,K.R.: Natürliche Zugehörigkeit und grenzen des ostbaltischen Gebiets. - K a l e n d e r d. B a l t. d e u t s c h. e v a n g e l. N o t s t a n d s k o m. f. 1919. R i g a 1919.

78) Kupffer,K.R.: Grundzüge der Pflanzengeographie des ostbaltischen Gebiets. - A b h. d. H e r d e r - I n s t i t. z u R i g a I, no.6. Riga 1925.

79) Kupffer,K.R.: Die natürliche Zugehörigkeit des baltischen Gebietes. - Z e i t s c h r. d. G e s. f. E r d k. z u B e r l i n 1930, pp.1-28.

80) Kuusberg,V.: Ülevaade Balti ja Skandinaavia riikide majanduselu arengust enne ja pärast inglise ja langust. Majandusstatistiline ülevaade Eesti, Läti, Leedu, Taani, Soome, Norra ja Rootsi kohta 1930.-32.a. I poolaasta andmeil. Tallinna 1933.

81) Kürbs,Fr.: Die osteuropäischen Staaten, Polen, Litauen, Lettland, Estland, als Staats- und Wirtschaftskörper. Stuttgard 1931.

82) Lundborg,H. and Linders,F.I.: The Racial Characters of the Swedish Nation. - The Swedish State Instit.for Race Biology. Uppsala 1926.

83) Mager,F.: Kurland. Eine allgemeine Siedlungs-, Verkehrs-, und Wirtschaftsgeographie. - V e r ö f f e n t l. d. G e o g r. I n s t i t. d. A l b e r t u s - U n i v. z u K ö n i g s b e r g, H.II.Hamburg 1920.

84) Mettig,C.: Baltische Städte. Skizzen aus der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands. 2. Aufl. Riga 1905.

85) Migliorini,E.: Note geografiche sulle condizioni attuali degli Stati Baltici I, Lituania. - B o l l. d. R. S o c. G e o g r. I t a l i a n a, Ser. VI, vol.IX, 1932 - X, pp.459-499.

86) Migliorini,E.: Note geografiche sulle condizioni attuali degli Stati Baltici II, Lettonia. - B o l l. d. R. Soc. G e o g r. I t a l i a n a, Ser. VI, volX, 1933-XI, pp.355-397.

87) Mortensen,H.: Die natürliche Grundlagen der litauischen Wirtschaft. - Geogr. Zeitschr. 1922, H.11/12.

88) Mortensen,H.: Litauen. Grundzüge einer Landeskunde. Hamburg 1926.

89) Nelson,H.: Geografiska Studier över de Svenska Städernas och Stadslika Orternas Lage. - L u n d s U n i v. Årsskri f t. N.I.And.1.Bd.XIV. No.13.

90) Nyström,J.F.: De nordiska ländernas statskunskap. Stockholm 1918.

91) Pakštas,K.: Baltijos respubliku politné geografija. - P u b l. I n s t i t. G e o g r. U n i v. L i t h u a n i a e. Kaunas 1929.

92) Penck,Albrecht: Die natürliche Grenzen Russlands. Ein Beitrag zur politischen Geographie des europäischen Ostens. - M e e r e s k u n d e, H. 133. Berlin 1917.

93) Philipp,H.: Beitrag zur Kenntnis des Endmoränenverlaufs im östlichen Baltikum. - N e u e s J a h r b. f. M i n. Geol. u. P ä l ä o n t. 1921, Bd.II.H.2.

Koska A.: Kulttugeographie des Oes Inuan - Karjalan kasvu. Pub. Inst. Geogr. Univ. Aboensis no. 8. Helsinki 1934.

94) Ramsay,W.: Über die geologische Entwicklung der Halbinsel Kola. - Fennia 16,I,1900.

95) Ramsay,W.: On Relations between Crustal Movements and Variations of Sea-Level during the Late-Quaternary Time. - Bull. Comm. Géol. No.66. Id.: Fennia 44, 1928, No.5.

96) Ramsay,W.: Nivåförändringar och stenåldersbosättning i det Baltiska området. - Fennia 47, 1926, No.4.

97) Renkonen,O.: Über die mittlere Höhe Finnlands und seiner geographischen Gebiete. - Bubl. Institit. Geogr. Univ. Aboensis no.10. Helsinki 1933.

98) Reusch,H.: Norgesgeografi I-II. Kristiania 1915.

99) Rosberg,J.E.: Resetiden i Finland under olika skeden. (Die Reisedauer in Finnland). - Fennia 51, 1928, no.1.

100) Rosberg,J.E.: Tankar om huru många invånare Finland kunde nära. (How Many Inhabitants Can Finland support?) - Terra 1928, No.2-3,pp.102-124.

101) Rutter,Owen: The New Baltic States and their Future; an account of Lithuania, Latvia and Estonia. London 1925.

102) Sauramo,M.: Über die Bändertone in den ostbaltischen Ländern vom geochronologischen Standpunkt. - Fennia 45, 1925, 110.6.

103) Schroeder,H.: Russland und die Ostsee. Ein Beitrag zum Randstaaten-problem. Riga 1927.

104) Semenov-Tjan-Šanskii,V.: Tipõ mestnostei Evropeiskoi Rossii i Kavkaza. Očerk po fizičeskoi geografii v svjazi s antropogeografiei. - Zapiski Imper. Russkago Geogr. Obstšestva po obstšei geografii. T. LI. Petrograd 1915.

105) Sieger,R.: Die baltischen und nordischen Staaten. - Andree-Heiderich-Sieger, Geographie des Welthandels, Bd.I.p.913-925. Wien 1926.

106) Skujenieks,M.: Latvija zeme un iedzivotaji. Riga 1927.

107) Söderlund,A.: Befolkningens fordeling i Norge. Kristiania 1923.

108) Suomen Kartaso (Atlas of Finland) 1925. Helsinki 1925-1928.

109) Tanner,V.: L'étude des terrasses littorales en Fenno-Scandie et l'homotaxie intercontinentale. - Comptes-Rendus du Conrés Internat. de Geogr. Paris 1931. T.II, Fasc.1.

110) Timinskis,A.I.: Lietuvos Geografijos Trumpos Žinijos. (Kratkija Svedenija po geografii Litvõ). Kaunas 1929.

111) Tornius,V.: Die Baltischen Provinzen. - Aus Natur- u. Geisteswelt Bd. 542. Leipzig u. Berlin 1918.

112) Vahl,M.: The Distribution of the Population of Denmark. - Union Géogr. Internat. II-éme Rapport de la Comm. de l'Habitat Rural 1930, pp. 10-13.

113) Vahl,M.: The Urban Settlement of Denmark. - Geogr. Tidsskrift XXXVI, 1933, H.1.-2.

114) Voionmaa,V.: Suomen Talousmaantiete. 3. painos. Porvoo 1922.

115) Williams,M.O.: Latvia, home of the Letts. - Nation. Geogr. Mag. XLVI, 1924, pp.401-443.

116) Woods,E.G.: The Baltic Region. A Study in physical and human Geography. London.1932.

C.

E e s t i.

117) Asumaa majapidamised Eestis 1919-1923. (Les exploitation agricoles nouvellement fondées 1919-1923). - Riigi Statistika keskbüroo.Tallinn 1924.

118) Aul,J.: Muhulaste antropoloogiast. (Sur l'anthropologie des habitants de Muhu). - A c t a I n s t. e t. M u s e i Z o o l o g i c i U n i v. T a r t u e n s i s nr.10. Tartu 1932.

119) Aul,J.: Eestlaste tõulisest kuuluvusest. E e s t i H õ i m 1933,nr. 1-2.

120) Aul,J.: Eestlased. - E e s t i E n t s ü k l o p æ e d i a, II k., veerg 849. Tartu 1933.

121) Bekker,H.: The Kuckers Stage of the Ordovician Rock of NE Esthonia. - A e t a e t C o m m. U n i v. D o r p., A II, 1921.

122) Bekker,H.: Devon Irboska ümbruses, stratigraafia, fauna ja paleogeograafia. (The Devonian Rocks of the Irboska district S.E.Estonia). - P u b l. o f the G e o l. I n s t i t. o f t h e U n i v. o f T a r t u No.2.resp. A r c h. f. d. N a t u r k u n d e E s t l a n d s - N a t u r f o r s c h e r - G e s. b. d. U n i v. T a r t u. I Ser. vol.X Tartu 1924.

123) Eesti Metsanduse Aastaraamat I-VI. (Estländisches forstwirtschaftliches Jahrbuch I-VI). - Akadeemilise Metsaseltsi väljaanne.Tartu 1926-1932.

124) Eesti post, telegraaf, telefon, raadio 1931/32. (Poste, télégraphe, téléphone, radio de l'Estonie 1931/32). - Posti-, telegraafi- ja telefonivalitsuse väljaanne. Tallinna 1932.

125) Eesti Põllumajandus. Statistiline Album. (Agriculture en Estonie. Album Statistique). - Riigi Stgtistika Keskbüroo. Tallinn 1928.

126) Eesti Põllumajandus. Statistilised aastaraamatud I-X. (Annuaires de la statistique agrícole I-X). - Riigi Statistika Keskbüroo.Tallinn 1923-1932.

127) Eesti Riigiraudteede tegevus 1931/32.a. (Exercice des Chemins de fer de l'Estonie en 1931/32.) - Riigi Raudteevalitsuse väljaanne.Tallinn 1932.

128) Eesti Statistiline Album, vihk I-II. (Esti.Album Statistique, vol.I-II) - Riigi Statistika Keskbüroo. Tallinn 1925-26.

129) Esimese üldrahvalugemise eelkokkuvõtted. (Résultants préliminaires du recensement de 1922.) - Eesti Riigi statistika väljaannete kogu.Tallim 1923

130) Estonie de 1920-1930. Résumé rétrospectiz.- Bureau Central de Statistique de l'Estonie. Tallinn 1931.

131) Frisch,K.: Zur Trage über die Beziehung zwischen der Getreideernte und einigen meteorologischen Faktoren in Eesti. - A c t a e t C o m m. U n i v. T a r t u e n s i s (Dorpatensis) A XIV.4.Tartu 1929.

132) Frisch,K.: Die Veränderung der klimatischen Elemente nach den meteorologischen Beobachtungen von Tartu 1866-1930. - A c t a e t C o m m. U n i v. T a r t u e n s i s (Dorpatensis) AXXIII.5. Tartu 1932.

133) Frisch,K.: Average distribution of ice along the coast of Esthonia. - IV-th H y d r o l o g. C o n f e r e n c e o f t h e B a l t i c S t a t e s L e n i n g r a d 1933. I Sect. 79.

134) Granö,J.G.: Eesti maastikulised üksused. (Die landschaftlichen Einheiten Estlands). - Äratrükk ajakirjast L o o d u s. Tartu 1922.

135) Grepp,E.: Eesti isapostaatide ja isokroonide kraadid ühenduses eesti linnade tagamaade sõltuvusega raudteekaugusest. - Auhinnatöö Tartu Ülikoolis 1931 (manuskript).

136) Grepp,E.: Eesti laadad. (Fairs in Estonia). - P u b l. S e m. U n i v. T a r t u e n s i s O e c. - G e o g r. Nr. 5. Tartu 1933.

137) Grufman,J.: Estniska republikens geografi. - Y m e r, 1923, H.4.,p.452-491.

138) Haltenberger,M.: Der wirtschaftsgeographische Charakter der Städte der Republik Eesti. - P u b l. I n s t i t. U n i v. D o r p a t. G e o g r. No. 3. Tartu 1925.

139) Haltenberger,M.: Landeskunde von Eesti. - A c t a e t C o m m. U n i v. T a r t u e n s i s A IX.6., A X., A XI.2. Id.: P u b l. I n s t. U n i v. D o r p a t e n s i s G e o g r. No.6.-10.Tartu1926

140) Helmersen,Gr.: Der Peipus-See und die obere Narova. - Beitr. z. Kenntn. des Russischen Reiches u. d. angrenz. Länder Asiens. Bd. XXIV p.1-89.St.Petersburg 1864.

141) Indreko,R.: Võrtsjärve põhjaranniku asustamine ja looduslikud tingimused. - Loodusvaatleja 1930, I, No.6.

142) Jaama,K.: Talude oksjonid Eestis. - Põllumajandusturg 1931, nr.37, p. 585-588.

143) Janusson,J.: Viljade kasvupind ja saak 1926.a. (Superficie emblavée et récoltes en 1926). - Eesti Statistika 1927,nr.62(1), p.1-8.

144) Janusson,J.: Maaviljakuse valdkonnad Eestis. (Régions de la fertilité du sol en Estonie). - Eesti Statistika 1927, nr. 64(3), p. 165-179.

145) Janusson,J.: Viljakasvatuse valdkonnad Eestis. (Régions des cultures agricoles en Estonie). - Eesti Statistika,1927,nr.66(5), p.270-280.

146) Janusson,J.: Eesti majanduslik areng. - Põllumajanduslik Konjunktuurbüroo. Tallinn 1932.

147) Johansen,P.: Siedlung und Agrarwesen der Esten im Mittelalter. Ein Beitrag zur estnischen Kulturgeschichte. - Verhandl. d. Gel. Estn. Ges. Bd. XXIII. Dorpat 1925.

148) Johansen,P.: Die Estlandliste des Liber Census Danial. I-II. Kopenhagen-Reval 1933.

149) Jung-Stilling,Fr.v.: Materialien zu einer allgemeinen Statistik Livlands. Riga 1864.

150) Kant,Edg.: Tartu asula ja rahvastik. Arvustikuline, maadeteadusline ja tulundusline ülevaade. Tartu 1925. resp. koguteos "Tartumaa", pp. 591-603, 617-654, 669-677. Tartu 1925.

151) Kant,Edg.: Tartu. Linn kui ümbrus ja organism. (Tartu. Étude d'un environnement et organisme urbain). Tartu 1927.

152) Kant,Edg.: Eesti geopolitilisest ja geoökonoomilisest asendist, erit: Venemaa suhtes. - Äratrükk "Eesti Nädala" albumist.Tartu 1931

153) Kant,Edg.: Valga. Geograafiline ja majanduslik ülevaade. (Valga. Étude géographique et économique d'une ville frontiére). - Publ. Sem. Univ. Tartuensis Oec.-Geogr. Nr.3. Tartu 1932.

154) Kant,Edg.: L'Estonie. Principaux aspects géographiques. - Ann. de Géogr. XLI, 1932, No.233.

155) Kant,Edg.: Population urbaine et population rurale. Exemples pris en Estonie. - Ann. de Géogr. XLI, 1932, No.234.

156) Kenkman,R.: Kesk-Eesti muistsete maakondade asend. - Ajalooline Ajakiri 1933, nr. 1-2.

157) Kerberg,K.: Metsamaterjalide parvetamine Põhja-Peipsi vesikonnas. (Die Flösserei und Trift im Nord-Peipus-Bassin). - Tartu Ülik. Metsaosakonna toimetused nr.2.Tartu 1925

158) Kind,P.: Kalandus 1928-31.a. (Pêche 1928-31). - Eesti Statistika 1932, nr.124(3), p. 137-147.

159) Kits,J.: Tulumaks 1930.a. (Impôt sur le revenu en 1930). - Eesti Statistika 1931, nr.113(4), p. 215-224.

160) Koch,K.: Külmad ja pehmed talved. - Agronoomia 1921,nr.1.

161) Kogerman,P.: The Oil-Shale Industry of Estonia. Tartu 1927.

162) Kruus,H.: Linn ja küla Eestis. Tartu 1920.

163) Kukk,A.: Keskmine tulumaksusumma elaniku ja maksja kohta. (Montant moyen de l'impôt sur le revenu par imposé et par habitant). - Eesti Statistika 1930, nr.98(1), p. 30-32.

164) Kurkus,I.: Tähtsamate põllukultuuride külvamise ringkonnad Eestis. (Regions des principales cultures agricoles en Esthonie). - Eesti Statistika 1922, nr.1-2, p. 86-97.

165) Kurkus,I.: Põllupinna suurus ja kasutamine Eestis kadastri ja 1920.a. põllumajanduslise zensuse andmete järele. (Etendue et exploitation des terres labourables en Esthonie d'aprés les données du cadastre et du recensement agricole de l'année 1920). - Eesti Statistika, 1922, nr.1-2, p.56-63.

166) Kurkus,I.: Renditud talumaa peal asuvad popsikohad 1919.a. põllumajanduslise zensuse materjaalide järele. (Les terres cultivées en

rètrocession de bail situèes sur les terres des paysans, d'après les donnèes du recensement agricole de 1920). - Eesti Statistika 1922, nr.1-2, p. 98-117.

167) Kurrik,V.: Eesti kliima valdkonnad. - Loodus III. Tartu 1924.

168) Köstner,N.: Statistilised etüüdid Eesti põllumajandusest. - Eesti Majandus VIII, 1926, nr.8.-11.

169) Köstner,N.: Teo-orjuse langemine ja maaproletariaadi tekkimine Liivimaal. Tartu 1927.

170) Laasi,H.: Põllupinna levimine Eestis. (Die Verbreitung des Ackerlands in Estland). - Publ. Inst. Univ. Tartuensis Geogr. No.20, pp. 92-100. Tartu 1933.

171) Liedemann,H.: Über die Sonnenscheindauer und Bewölkung in Eesti. - Acta et Comm. Univ. Tartuensis AXIX.3.Tartu 1930.

172) Linkola,K.: Zur Kenntnis der Waldtypen Eestis. - Acta forest. fennica 34, Helsinki 1929.

173) Lippmaa,T.: Beiträge zur Kenntnis der Flora und Vegetation Südwest-Estlands. - Acta Inst. et Horti Botanici Univ. Tartuensis, 1932, II (3-4).

174) Lippmaa,T.: Taimeühingute uurimise metoodika ja Eesti taimeühingute klassifikatsiooni põhijooni. (Grundzüge der pflanzensoziologischen Methodik nebst einer Klassifikation der Pflanzenassoziationen Estlands). - Acta Inst. et Horti Botanici Univ. Tart. vol.III.Fasc.4.resp. Tartu Ülikooli j. o. Loodusuur. Seltsi aruanded XL, 1-2, 1933.

175) Lippmaa,T. ja Eichwald,K.: Eesti taimed. (Estonian Plants) I. - Acta et Comm. Univ. Tartuensis AXXV.3, 1933.

176) Maide,J.: Eesti minemi raioonid. (The Agricultural Marketing Regions in Estonia). - Publ. Sem. Univ. Tartuensis Oec.-Geogr. nr.2. Tartu 1931.

177) Martin,B.: Masinakasutamine Eesti põllumajanduses. (Utilisation des machines agricoles). - Eesti Statistika 1931,nr.116(7)-117(8), p. 434-439.

178) Mieler,A.: Ein Beitrag zur Frage des Vorrückens des Peipus an der Embachmündung und auf der Peipusinsel Pirisaar in dem Zeitraum von 1682 bis 1900. - Publ. Inst. Univ. Dorp. Geogr. nr. 11. Tartu 1926.

179) Moora,H.: Eestlaste kultuur muistsel iseseisvuse-ajal. - Tartu Ülikooli Arkeoloogia Kabineti toimetused IV. Tartu 1926.

180) Moora,H.: Die Vorzeit Estlands. - Tartu Ülikooli Arkeoloogia Kabineti toimetused IVI. Tartu 1932.

181) Mägi,J.: Angeli tõugu karja arendamise loost Eestis. - Äratrükk ajakirjast "Agronoomia" Tartu 1924.

182) Mühlen,L.v.z.: Zur Geologie und Hydrologie des Wirzjerw-Sees. Abh. d. Kgl. Pr. Geol. Landesanstalt. Neue Folge,H.83. Berlin 1918.

183) Narvajõe uurimise andmed. - Sisevete Büroo väljaanne. Tallinn 1923.

184) Nõmmik,A.: Lühike ülevaade kodumaa mullastikust. - Põllumajanduse Peavalitsuse Aastaraamat 1918-1926. Tallinna 1927.

185) Orviku,K.: Uhaku. Kirde-Eesti karstiala stratigraafiast ja geomorfoloogiast. (Der Uhaku. Zur Stratigraphie und Geomorphologie des NO-estnischen Karstgebietes). - Tartu 1929.

186) Orviku,K.: Maavarad. Geoloogilisi ja majanduslikke andmeid Eestis leiduvate ja Eestisse veetavate maavarade kohta. Tartu 1933.

187) Orviku,K.: Sõrve loodus ja inimene. (Sõrve. L'homme et la nature). - Publ. Sem. Univ. Tartuensis Oec. - Geogr. Nr. 6. Tartu 1934.

188) Parts,A.: Sakala kõrgustiku loodenõlva vanad rannamoodustised ja nende maastikuline tähendus. (Die alten Strandbildungen am nordwestlichen Abhang des Pelliner (Sakala) Höhengebiets und ihre landschaftliche Bedeutung). - Publ. Inst. Univ. Tartuensis Geogr. No.20., pp.108-120. Tartu 1933.

189) Piimasaaduste Väljaveo Kontrolljaama aastaraamat VI, 1929 (Yearbook of the Dairy Produce Export Control Station VI, 1929). - Põllutööminist. väljaanne nr.39.

190) Piipenberg,E.: Eine städtemorphographische Skizze der estnischen Hafenstadt Pärnu (Pernau). - P u b l. I n s t. U n i v. D o r p a t e n s i s G e o g r. no.15, Tartu 1926.

191) Piipenberg,E.: Die Stadt Petseri in Estland. - A c t a e t C o m m. U n i v. T a r t u e n s i s AXXV.4. resp. P u b l. I n s t. U n i v. T a r t u e n s i s G e o g r. No.21. Tartu 1933.

192) Poom,E.: Eesti majanduselu. - E e s t i K r o o n i k a 1932, pp.36-74. Tartu 1933.

193) Postiametkonna tegevus 1930/31. - Posti-, telegraafi- ja telefonivalitsuse väljaanne. Tallinn 1931.

194) Postiametkonna tegevus 1931/32. - Posti-, telegraafi- ja telefonivalitsuse väljaanne. Tallinn 1932.

195) Pullerits,A.: Estland. Volk, Kultur, Wirtschaft. Tallinna 1931.

196) Põllumajandusliku üleskirjutuse andmed 1925.a. (Résultats du recensement agricole de 1925). - Riigi Statistika Keskbüroo. Tallinn 1926.

197) Põllumajandusliku üleskirjutuse andmed 1929.a. (Résultats du recensement agricole de 1929). Vihk I (Vol.I). - Riigi Statistika Keskbüroo. Tallinn 1930.

198) Rahva demograafiline koosseis ja korteriolud Eestis.-1922.a.üldrahvalugemise andmed. Vihk I (Résultats du recensement de 1922 pour toute la République, T.I). Riigi Statistika Keskbüroo. Tallinn 1924.

199) Rahva tööala ja ühiskondline kihitus. 1922.a. üldrahvalugemise andmed. Vihk III. (Résultats du recensement de 1922.T.III. Répartition de la population d'après les industries, services et classes sociales). - Riigi Sta-tistika Keskbüroo väljaanne. Tallinna, ?.

200) Ramsay,W.: Niveauverschiebungen, Eisgestaute Seen und Rezession des Indlandeises in Estland. F e n n i a 52, 1929.

201) Raukas,A: Pärnumaa talumetsad. (Die Gesindewälder der Pernauschen Kreises). - T a r t u Ü l i k o o l i M e t s a o s a k o n n a t o i m e t u s e d nr.19. Tartu 1930.

202) Reim,P.: Metsade majanduslik tähtsus Eestis. (Die wirtschaftliche Bedeutung der Wälder in Eesti). - T a r t u Ü l i k o o l i m e t s a o s a k o n n a t o i m e t u s e d nr.14. Tartu 1929.

203) Reiman,H.: Talundite rahvastik 1929.a. põllumajandusliku üleskirjutuse ajal. (Population des exploitations agricoles en 1929 d'apris le recensement agricole). - E e s t i S t a t i s t i k a 1930, nr.104(7) - 105(8), p.421 - 428.

204) Reiman,H.: Väikemajapidamised (kuni 10 ha). (Petites exploitations agricoles au dessous de 10 ha). - E e s t i S t a t i s t i k a 1931, nr.116(7)-117(8), p.422-433.

205) Reiman,H.: Sündivus, surevus, abielluvus ja rahvastikuarv 1932.a. E e s t i S t a t i s t i k a 1934, Nr.146(1), p.1-9.

206) Richarz,H.: Die Entwicklung der Landwirtschaft in Estland nach der Agrarreform. - B e r. ü. L a n d w i r t s c h. Z e i t s c h r. f. A g r a r p o l i t i k u. i n t e r n a t. L a n d w i r t s c h. 1929, Bd. X, H.2. pp.267-298.

207) Riigikogu (II) valimised 5.-7.mail 1923. (Elections au Parlement en mai 1923). - Riigi Statistika Keskbüroo. Tallinn 1923.

208) Riigikogu (III) valimised 15.-17.mail 1926. (Elections au Parlement de 15.-17.mai 1926). - Riigi Statistika Keskbüroo. Tallinn 1927.

209) Riigikogu (IV) valimised 11.-13.maini 1929. (Elections au Parlement de 11.-13.mai 1929). - Riigi Statistika Keskbüroo. Tallinn 1929.

210) Riigi metsavalitsus ja riigi metsatööstus 1918-1930. (Administration des forêts de l'État et industrie forestiére de l'État 1918-1930). Tallinn 1932.

211) Riigi põlevkivitööstus 1918-1933. Andmeid tööstuse tegevuse ja saavutuste üle tööstuse XV aastapäeva puhul 25.XI.1933. Tallinnas 1933.

212) Rumma,J.: Viljandi oru veelahe. (Felliner Talwasserscheide). - L o o d u s 1923, no.1, pp.31-56.

213) Sresnevsky,B.: Bericht über die Ergebnisse der Beobachtungen für das Liv-Est-Kurländische Regenstationennetz. 25-jährige Mittelwerte der Niederschlagsmenge, Anzahl der Niederschlagstage und Temperatur für den Zeitraum 1886-1910. Dorpat 1913.

214) Stryk,L.v.: Beiträge zur Geschichte der Rittergüter Livlands I.Dorpat 1877.

215) Stryk,G.v.: Die Landwirtschaft in Livland. Livländische Gemeinnützige und Oekonomische Sozielität. Dorpat, ?.

216) Talundite rahvastik ja varandused. 1929/30.a. põllumajandusliku üles-

kirjutuse andmed. Vihk II. (Population et biens des exploitations agricoles. Résultats du recensement agricole de 1929/30.Vol.II). - Riigi Statistika Keskbüroo. Tallinn 1932.

217) Tammekann,A.: Die Oberflächengestaltung des nordostestländischen Küstentafellandes. Akademische Abhandlung. - A c t a e t C o m m. U n i v. D o r p. AIX.7. Tartu 1926.

218) Tammekann,A.: Outlines of the Distribution of Population in Estonia. - P u b l. I n s t. U n i v. T a r t. G e o g r.,No.16, Tartu 1929.

219) Tammekann,A.: Eesti maastikutüübid. - P u b l. I n s t. U n i v. T a r t u e n s i s G e o g r. No.20, p.3-21. Tartu 1933.

220) Thomson,P.: Zur Frage der regionalen Verbreitung und Entstehung der Gehölzwiesen und Alvartriften in Nord-Estland. - S i t z u n g s b e r. d. N a t u r f o r s c h e r - G e s. b. d. U n i v. D o r p a t, 1924, Bd. XXX, H.3-4. p.45-53.

221) Thomson,P.W.: Die regionale Entwickelungsgeschichte der Wälder Estlands. - A c t a e t C o m m. U n i v. T a r t u e n s i s (Dorpatensis) A XVII.2. Tartu 1929.

222) Thomson,P.W.: Soode arenemine ja kliima muutumised. - L o o d u s v a a t l e j a 1930, I, nr.6.

223) Tomberg,G.: Linnade ja alevite rahvastik 1930.a. (Population des villes et bourgs en 1930). - E e s t i S t a t i s t i k a 1931,nr.113(4),p.207--211.

224) Tomberg,G.: Linnade ja alevite rahvastik 1931.a. (Population des villes et bourgs en 1931).- E e s t i S t a t i s t i k a 1932,nr.124(3),p.173 -177.

225) Tomberg,G.: Linnade ja alevite rahvastik 1932.a.(Population des villes et bourgs en 1932).- E e s t i S t a t i s t i k a 1933,nr.135(2),p.110-113.

226) Vesterinen,E.: Agricultural conditions in Esthonia. Helsingfors 1921.

227) Viiekümneaastased keskmised meteoroloogilistest vaatlustest 1866-1915 a.a. Tartus. (Fünfzigjährige Mittelwerte aus den meteorologischen Beobachtungen 1866-1915 für Dorpat). - T a r t u Ü l i k o o l i I l m a d e O b s e r v a t o o r i u m. Tartus 1919.

228) Vilberg,G.: Loost ja lootaimkonnast Ida-Harjumaal. - L o o d u s u u r. S e l t s i A r u a n d e d XXXIV, Tartu 1927.

229) Vilberg,G.: Eesti Taimeühiskonnad. I.Formatsioonid. (Die Pflanzengesellschaften in Eesti. I.Formationen). - T a r t u Ü l i k o o l i j. o. L o o d u s u u r i j a t e S e l t s i a r u a n d e d XXXVI, 3-4. Tartu 1929.

230) Vilberg,G.: Põhja-Eesti saarte taimkattest. I. - P u b l. I n s t. U n i v. T a r t. G e o g r., No.20, 1933, p.131-168.

231) Villecourt,L.: L'Estonie. (Coll. Les Etats contemporains). Paris 1932.

232) Õisman,J.: Maareformi teostamine Eestis. La réforme agraire en Esthonie. - E e s t i S t a t i s t i k a 1922, nr.6-8, p.49-68.

233) Öpik,A.: Die Inseln Odensholm und Rogö. Ein Beitrag zur Geologie von NW-Estland. - P u b l. o f t h e G e o l. I n s t. o f t h e U n i v. o f T a r t u no.9. Tartu 1927.

234) Öpik,A.: Der estländische Obolenphosphorit. Tallinn 1929.

235) Üldrahvalugemise andmed 1922.a. Maakonnad. Vihk IV-XI. (Résultats du recensement de 1922. Tome IV-XI: Arrondissements). - Riigi Statistika Keskbüroo. Tallinn 1923-1927.